

ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธ
ในตำบลคลองแห อำเภอนาทายใหญ่ จังหวัดสงขลา
**AN ANALYTICAL STUDY OF BELIEFS ON GODS
(PHRAPHUMI) OF THAI BUDDHISTS IN KHLONG HAE
SUB-DISTRICT, HATYAI DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE**

พระอาทิตย์ อินทภักดีโก (อินทภักดี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธ
ในตำบลคลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา

พระอาทิตย์ อินทภคตติโก (อินทภักดี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**An Analytical Study of Belief on Gods (Phraphumi) of Thai
Buddhists in Khlong Hae Sub-District, Hatyai District,
Songkhla Province**

Phra Artit Indabhattiko (Intarapakdee)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.สวัสดี อโณทัย)

กรรมการ

(พระครูโมสิตวัฒน์านุกุล, ดร.)

กรรมการ

(พระครูวิจิตรศีลาจาร, ดร.)

กรรมการ

(ดร.อุทัย เอกสะพัง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูวิจิตรศีลาจาร, ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.อุทัย เอกสะพัง

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระอาทิตย์ อินทคติโก)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา
ผู้วิจัย	: พระอาทิตย์ อินททศติโก (อินทระภักดี)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระครูวิจิตรศีลาจารย์, ดร. พธ. (ศาสนา), ศษ.ม. (บริหารการศึกษา), ปร.ด. (ปรัชญาและศาสนา) : ดร.อุทัย เอกสะพัง, พธ.บ. (รัฐศาสตร์), พธ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Philosophy)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๘ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา, ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา, ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร โดยสำรวจข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก สำรวจข้อมูลจากตำราวิชาการ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา มีความเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่ คือ เทพารักษ์ประจำสถานที่ต่างๆ เช่น ผืนดิน แผ่นน้ำ ท้องฟ้า และสถานที่ๆ มนุษย์สร้างขึ้น และเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่สามารถดลบันดาลให้เกิดความก้าวหน้ายังประโยชน์สุขแก่ผู้อยู่อาศัยและผู้ประกอบกิจการในสถานที่นั้นๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา พระภูมิเจ้าที่จัดอยู่ในจำพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาในสวรรค์ซึ่งเป็นสุคติภูมิในระดับกามภูมิเช่นเดียวกับโลกมนุษย์ พระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนเรื่องเทวดานุสสติ อันเป็นการระลึกถึงเทวดา คือ การน้อมจิตระลึกถึงเทวดาทั้งหลายที่ตนเคยรู้และพิจารณาเห็นคุณธรรมอันทำบุคคลให้เป็นเทวดานั้นๆ ตามที่อยู่ในตน มนุษย์ควรพยายามปฏิบัติตามแบบอย่างทีเทวดาหรือพระภูมิเจ้าที่ในฐานะที่เป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตมาก่อนด้วยการพยายามทำจิตใจของตนให้สะอาด สงบ และสว่างด้วยทาน ศีล สมาธิและปัญญา แต่การได้เกิดเป็นเทวดาก็ยังไม่พ้นทุกข์ทีเดียว ถึงแม้ว่าจะเป็นความสุขอันเป็นทิพย์ก็ไม่ยั่งยืน ต่อเมื่อได้บรรลุพระนิพพานจึงพ้นทุกข์โดยสมบูรณ์และยั่งยืนได้ พระพุทธเจ้าตรัสเตือนพุทธบริษัท

ทั้งหลายของพระองค์ให้พึ่งตนเองและไม่ให้แสวงหาที่พึ่งอื่นภายนอกเพราะมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตัวเอง มีพลังที่จะปลดเปลื้องตนเองจากความทุกข์ทั้งมวลโดยอาศัยความเพียรและสติปัญญาอันเป็นส่วนเฉพาะตนได้

ความเชื่อพระภูมิเจ้าที่ในสังคมปัจจุบันของชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา ยังมีอิทธิพลอย่างสูง トラบเท่าที่ชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา ยังมีความเชื่อเช่นนั้นอยู่ ตามความเชื่อเดิมของบรรพบุรุษนับแต่ครั้งโบราณ ทั้งนี้หากคณะสงฆ์นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด มาสอนให้ชาวไทยพุทธได้รู้และเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องแล้วจะเป็นการช่วยให้ชาวไทยพุทธเกิดความรู้ สามารถที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขด้วยปัญญามากกว่าศรัทธาได้

สรุป ในพระพุทธศาสนา เน้นในเรื่องการเห็น การรู้ การเข้าใจ หาได้เน้นในเรื่องศรัทธาหรือความเชื่อไม่ ดังนั้น ความเชื่อตามทัศนะพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ความเชื่อที่ไม่มีปัญญาประกอบ มักเป็นความเชื่อที่มกมาย ไม่อาจพ้นทุกข์ได้ (สัทธาญาณวิปยุต)

๒) ความเชื่อที่มีปัญญาประกอบ สามารถทำให้พ้นทุกข์ได้ ซึ่งความเชื่อประเภทนี้จัดเป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา (สัทธาญาณสัมปยุต)

Thesis Title : An Analytical Study of Belief on Gods
(Phraphumi) of Thai Buddhists in Khlong Hae
Sub-District Hatyai District, Songkhla Province

Researcher : Phra Artit Indabhattiko (Intarapakdee)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhruwijitsilajarn, Dr., B.A (Buddhist Studies),
M.A.(Education Administration), Ph.D (Philosophy
and Religion)

: Dr. Uthai Ekasaphal, B.A. (Political Science), M.A.
(Philosophy), Ph.D (Philosophy)

Date of Graduation : March 8, 2018

Abstract

The main theme of the thesis is to study the beliefs about Phraphumi on Buddhism in Khlong hae sub-district, Hatyai district, Songkhla province, Thailand. 1) to study the beliefs of Thai Buddhists toward the teachings of Buddhism, 2) to study the beliefs about Phraphumi of Thai Buddhists in Khlong Hae sub-district, Hatyai district, Songkhla province and 3) to study the Phraphumi of Thai Buddhist in Khlong Hae, Hatyai, Songkhla.

This research is a qualitative research, highlighting the study of documents, exploring the elemental information from the Tripitaka, exploring the information from the academic texts, relevant research papers and from the interview.

The research found that Thai Buddhists in Khlong Hae sub-district, Hatyai district, Songkhla province believe that the Phraphumi is the deity in which they live in such as land, sky and shrines. And believe that Phraphumi leads people towards the progress of benefits. Buddhism believes that Phraphumi who is classified in the class of angels in the paradise, which is a landscape ideal in the erotic level as well as the human world. As a reminder angel is a spiritual memory that they have known and considered the virtue of the person as the angel as it is on their own. Humans should try to follow the example of angels or Phraphumi, who have been successful in their

lives by keeping their minds clean, calm, and clear. But being an angel is not enough, though in their life is a happiness or sadness because it is not acceptable. If the Nirvana is attained then it is complete and free from suffering. The Buddha taught his followers to be self-reliant and not seek external dependence because all human beings have their own potential having the power to free themselves from all suffering by virtue of their own perseverance and wisdom.

The belief in the present society of Thai Buddhists in Khlong Hae sub-district, Hatyai district, Songkhla province is also highly influential. Thai Buddhists in Khlong Hae sub-district, Hatyai district, Songkhla province still have such beliefs in ancestors since ancient times. Sangha teaches the doctrines of Buddhism, such as the Law of Karma and the cycle of death and makes them understand how to live properly will help Thai Buddhists people to live peacefully with wisdom over faith.

Conclusion there is two types of beliefs in Buddhism as they are mentioned below

- 1) The belief that no artificial intelligence. It is a faith that is ignorant cannot be overcome.
- 2) Intelligent beliefs can be made out of suffering which are the purpose of Buddhism.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จทางการศึกษาของผู้วิจัย ซึ่งคงไม่อาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากการสละเวลาอันมีค่าในการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องของ พระครูโฆสิตวัตนานุกูล, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ พระครูวิจิตรศีลาจารย์, ดร. และ ดร.อุทัย เอกสะพัง ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รวมทั้งคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดถึงเจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราชทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือจนผู้วิจัยสามารถประสบความสำเร็จในครั้งนี้

ผู้วิจัยขออุทิศความสำเร็จในครั้งนี้แด่ พระครูวิจิตรธรรมวิรัช พระอุปฌาย์ ผู้ชี้แนวทางให้ ผู้วิจัยมีแรงผลักดันในการทำวิจัยในครั้งนี้ และโยมพ่อโยมแม่ ที่เป็นแรงผลักดันสำคัญที่สุดในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วง และเจริญพรขอบคุณญาติโยมวัดคลองแห และวัดชายคลอง ที่สนับสนุนเรื่องปัจจัยในการเล่าเรียนตลอดมา ตลอดจนครูบาอาจารย์ทุกรูปที่มีพระคุณต่องานวิจัยในครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์อันมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณรัตนตรัย พระพุทธานุภาพและผู้ให้กำเนิด ตลอดถึงคณาจารย์ทุกท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และผู้มีพระคุณทุกท่านต่อไป

พระอาทิตย์ อินทภตติโก (อินทภักดี)

๘ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ ความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา	
๒.๑ ความเชื่อต่างๆ ของชาวไทยพุทธ	๑๐
๒.๑.๑ ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้าของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน	๑๐
๒.๑.๒ ความเชื่อเรื่องทำบุญอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับ	๑๖
๒.๑.๓ ความเชื่อในไสยศาสตร์ของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน	๒๕
๒.๑.๔ ความเชื่อในหลักกฎแห่งกรรมของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน	๒๙
๒.๒ พระภูมิเจ้าที่ในทรรศนะทางพระพุทธศาสนา	๔๓
๒.๓ ความเชื่อพระภูมิเจ้าที่ในสังคมไทยโบราณ	๖๑
๒.๔ ความเชื่อของชาวไทยพุทธในปัจจุบันที่มีต่อพระภูมิเจ้าที่	๖๘
บทที่ ๓ ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา	
๓.๑ ประวัติความเป็นมาของตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา	๗๐

๓.๒	ปฐมบทด้านความเชื่อของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	๗๐
๓.๓.	ความหมายและความเป็นมาของพระภูมิเจ้าที่	๗๑
๓.๓.๑	ความหมายของพระภูมิเจ้าที่	๗๑
๓.๓.๒	ความเป็นมาของพระภูมิเจ้าที่	๗๔
๓.๔.	ความสำคัญของพระภูมิเจ้าที่	๗๗
๓.๕.	ลักษณะของพระภูมิเจ้าที่	๗๘
๓.๖	ประเภทของพระภูมิเจ้าที่	๘๐
๓.๗.	พิธีตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่	๘๑
๓.๗.๑	การยกศาลพระภูมิเจ้าที่	๘๒
๓.๗.๒	การเลือกทำเลที่ตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่	๘๗
๓.๗.๓	การกำหนดทิศหน้าศาลพระภูมิเจ้าที่	๘๗
๓.๗.๔	การกำหนดฤกษ์ยามในการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่	๘๗
๓.๗.๕	การปรับพื้นที่และการขุดหลุมตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่	๘๘
บทที่ ๔	วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธใน ตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	
๔.๑	ด้านเกี่ยวกับความเชื่อ	๙๑
๔.๑.๑	ศรัทธาความเชื่อชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	๙๑
๔.๑.๒	ความเชื่อในกฎแห่งกรรมของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	๙๕
๔.๑.๓	หลักการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	๑๑๐
๔.๑.๔	ผลดีและผลเสียของความเชื่อพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธใน ตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	๑๑๖
๔.๒	วิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	๑๒๗
๔.๓	คุณค่าทางจริยธรรมในความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิเจ้าที่	๑๓๒
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๓๕
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๓๙

	๕.๒.๑ เงินโยบาย	๑๓๙
	๕.๒.๒ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	๑๔๑
บรรณานุกรม		๑๔๒
ภาคผนวก		๑๔๗
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีล-ขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย ฉกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)

ช.จ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิมังคปกรณ์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของปัญญาย่อมเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้องย่อมนำผู้ที่มีความเชื่อให้ทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง ส่วนความเชื่อในสิ่งที่ผิดย่อมนำผู้ที่เชื่อให้ปฏิบัติในทางที่ผิด ความเชื่อ โดยทั่วไปแล้ว จะมีอยู่ตามกลุ่มชนต่างๆ ทั่วโลก ทั้งในยุคก่อนพระพุทธศาสนาซึ่งเรียกว่ายุคมืด เช่นลัทธิที่ถือเอาแผ่นดิน ภูเขา ต้นไม้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ไฟ และธาตุทั้ง ๔ เป็นสรณะ ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อที่มืด หมายถึง คนที่มีความเชื่อในสิ่งที่ผิดๆ เพราะเป็นยุคสมัยที่มนุษย์ชาติยังมีความรู้น้อยอยู่จึงเป็นความเชื่อที่มีลักษณะไม่ได้ใช้ปัญญาพิจารณานั่นเอง เราจะเห็นได้ว่า “คนที่มีแต่ความเชื่ออย่างเดียวนั้น มักจะเป็นคนที่มีความฉลาดกลัว กลัวสิ่งต่างๆ ที่มองไม่เห็นตัว หรือพิสูจน์ยังไม่ได้” เพราะโดยธรรมชาติของคนที่เกิดมามีความคิดหวาดกลัวหรือหวาดระแวงต่อทุกสิ่งทุกอย่างรอบๆ ตัว ทั้งที่ตามองเห็นและมองไม่เห็น ความกลัวทำให้คนคิดแสวงหาที่พึ่ง เพื่อหวังจะให้สิ่งเหล่านั้นช่วยคุ้มครองตนเองยามตื่นและยามนอน ตนเองจะได้อยู่รอดปลอดภัย ยามเป็นเด็กก็จะหวังพึ่งผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็หวังพึ่งพาผู้ใหญ่ด้วยกันและก็หวังพึ่งเลยไปถึงสิ่งที่ไม่มีตัวตน ผู้คนต่างพากันเคารพนับถือจนกลายเป็นความเชื่อ ให้ความเคารพบูชาเชื่อถือตามๆ กันมาและเรียกสิ่งนั้นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระอินทร์ พระพรหม เทวดา เป็นต้น สิ่งที่ว่านี้เป็นสิ่งที่ปรากฏในศาสนาพราหมณ์ยกย่องเคารพเชื่อและนับถือสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน “คนที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ให้ความเคารพนับถือเช่นจะเห็นในพิธีการต่างๆ ทั้งผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา และผู้ที่ศรัทธาในศาสนาพราหมณ์ ในโอกาสที่ทำพิธีทางศาสนาจะมีกิจกรรมทั้งพุทธและพราหมณ์ไปพร้อมๆ กัน จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่แยกกันไม่ออก”^๑ สังเกตได้โดยไม่ยากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยาวนานนับเป็นพันๆ ปีมาแล้ว พระภูมิเจ้าที่ ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่คนให้ความเคารพนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจให้ความคุ้มครองแก่ผู้นับถืออย่างหนึ่งที่สืบทอดความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาหรือเทพารักษ์ประจำพื้นที่บนโลกที่คนเราปลูกบ้านสร้างเรือนอันเป็นเคหะสถานที่อยู่อาศัยหรือใช้เป็นที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

การตั้งศาลพระภูมิซึ่งเป็นสิ่งสฤติย์ของพระภูมิเจ้าที่เป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่นับถือบูชาพระเจ้า จะต้องตั้งศาลพระเจ้าไว้เป็นที่สำหรับเคารพ บูชา ดังนั้น พระเจ้าองค์ใดที่มีฤทธิ์

^๑บุญคำ ไชยพรหมวงศา, ตำนานและประเพณีชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : แอ่งแต่นาดิองนาล แปรส, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๙.

เดช เช่น พระอิศวร หรือพระคเริะ มักจะได้รับความเคารพ บูชา จากมนุษย์ เพราะพระอิศวรหรือพระคเริะมีหน้าที่ทำลายล้างโลก เป็นต้น การตั้งศาลพระภูมิมักจะได้นวความคิดมาจากปรัชญาคตินี้ในเมื่อพระพุทธรูปศาสนาจะแยกออกจากศาสนาพราหมณ์ได้เด็ดขาดย่อมยาก

บ้านเรือนของคนไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่จึงถือธรรมเนียมว่า “บ้านจะต้องมีศาลพระภูมิ เพราะถือว่า พระภูมิเป็นเจ้าที่เจ้าทาง ดังนั้น เมื่อปลูกเรือนเสร็จ จึงมักจะมีพิธียกศาลพระภูมิ เพราะคนไทยเชื่อต่อไปว่า พระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเทวดาผู้คุ้มครองป้องกันรักษาผู้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านในเรือนให้มีความเป็นอยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้และมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในชีวิตการงานมีความคลาดแคล้ว ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงได้”^๒ ฉะนั้นมนุษย์จึงยังให้ความเคารพบูชาด้วยการเช่นสรวงบูชาจากเจ้าของบ้านเป็นการตอบแทน จึงจะได้รับความคุ้มครองด้วยดี ถ้าหากเจ้าของบ้านทำในสิ่งตรงกันข้าม พระภูมิอาจจะให้โทษได้ ทำให้เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บต่างๆ นานา สืบเนื่องจากเจ้าของที่และเจ้าของบ้านสมัยโบราณ คิดและประสงค์จะให้วิญญาณของเจ้าที่เจ้าทางตั้งแต่ชั้นบรรพบุรุษ และชั้นรุ่นต่อๆ มา ที่ตัวได้ตายไปแล้วแต่วิญญาณยังไม่ได้ไปเกิดหรือปฏิสนธิในภพนั้น ซึ่งอาจยังรวมกันวนเวียนอยู่ในอาณาเขตบริเวณที่ดินที่ตนมาปลูกบ้านอยู่ ได้มีสถานที่พักสถิต และเพื่อให้เทพบางองค์ บางระดับที่เป็นบริวารของท้าวโลกบาลทั้ง ๔ คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวรรณ ซึ่งสัจจรในรูปกายทิพย์มาดูแลความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์แทนท้าวโลกบาลทั้ง ๔ ได้มีที่พักเมื่อผ่านมา ณ บริเวณที่ที่ตนปลูกบ้านอยู่ จึงได้คิดจัดตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ คือ “บริเวณหรือสถานที่ที่เทพารักษ์ประจำบ้านสถิตขึ้นซึ่งมีอิทธิพลและศักดิ์สิทธิ์มากกว่าศาลเจ้าประจำเรือนอีกชั้นหนึ่งเพื่อไว้บูชาเช่นสรวงให้ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองบำรุงส่งเสริมให้บ้าน ให้ชีวิตของเจ้าบ้านตลอดถึงลูกหลานที่เข้ามาอยู่อาศัย ปราศจากภัยอันตรายอยู่เย็นเป็นสุขเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป”^๓

สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น จึงเป็นที่มาของปัญหาที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่ที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งถึงความหมายว่าพระภูมิเจ้าที่ คือ ใคร มีลักษณะเป็นอย่างไร มีกี่ประเภท มีความสำคัญมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และสังคมปัจจุบันอย่างไร ชาวไทยพุทธในปัจจุบันควรปฏิบัติตนอย่างไรต่อพระภูมิเจ้าที่ให้ถูกต้องตรงกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ในกรอบของงานวิจัยนี้

^๒บุญมี แทนแก้ว, ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน-สตรี, ๒๕๔๗), หน้า ๘๘-๘๙.

^๓พจนานุกรมวิพุทธโยคะ และพราหมณ์เผ่ามเหศักดิ์, หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอศก เพรส กรุป, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาตุยใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาตุยใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ต้องการทราบความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๑.๓.๒ ต้องการทราบความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาตุยใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑.๓.๓ ต้องการทราบวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาตุยใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า กำหนดขอบเขตของการ ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาตุยใหญ่ จังหวัดสงขลา

ข้อมูลปฐมภูมิ

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ป ๒๕๓๙

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๔.๒ วรรณกรรม หนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ สัมภาษณ์ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาตุยใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่มีความเชื่อต่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่ใช้วิจัยได้แก่ ตำบลคลองแห อำเภอกาตุยใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในการวิจัย

๑.๕.๑ พระภูมิเจ้าที่ หมายถึง “เทวดาหรือเทพารักษ์ประจำพื้นที่บนโลกที่คนเราปลูกบ้าน สร้างเรือนอันเป็นเคหะสถานอยู่อาศัยหรือใช้เป็นที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่”^๔

^๔บุญคำ ไชยพรหมวงศา, *ตำนานและประเพณีชาวบ้าน*, (กรุงเทพมหานคร : แอ่งแต่นาติองนาแล แปรศรี, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๙

๑.๕.๒ ความเชื่อ หมายถึง ศรัทธาหรือความเชื่อความเลื่อมใสของมนุษย์ที่มีต่อศาสนา หรือลัทธิของความเชื่อถืออื่น ๆ ที่ตนยึดถือเอาเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก และกียอมตนประพฤติปฏิบัติ ตาม

๑.๕.๓ ชาวไทยพุทธ หมายถึง ประชาชนชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ที่อาศัยอยู่ใน ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สุเมธ เมธาวิทยกุล ได้ให้คำอธิบายถึงที่มาและความหมายของคำว่าพระภูมิเจ้าที่เอาไว้ว่า หมูบ้านใดเมื่อยังไม่มียัด ก็มีแต่ศาลเทวดาประจำหมู่บ้านสำหรับชาวบ้านจะได้เช่นสังเวทเป็นประจำ ตามระยะเวลาที่กำหนดกันขึ้น ศาลประจำหมู่บ้านนี้เป็นศาลของเจ้าที่ ซึ่งภายหลังเมื่อได้คบค้ากับชนชาติอื่นในทางวัฒนธรรมจึงได้เรียกเป็นคำใหม่ว่า ศาลพระภูมิ บางที่จะเกรงว่าคนส่วนมากในสมัยนั้น จะยังไม่ทราบ ว่า พระภูมิ คือ อะไร เพราะเป็นคำใหม่ จึงเอาคำเดิม คือ เจ้าที่ ต่อท้ายเข้าไปเป็นคำ แปลเป็นพระภูมิเจ้าที่ คนก็เข้าใจ แล้วต่อมาเพราะด้วยความเจริญทางวัฒนธรรมเรื่องถือผี จึงเกิดมี พระภูมิมากองศ์ขึ้น “นอกจากพระภูมิบ้าน คือ พระภูมิของหมู่บ้านก็เกิดมีพระภูมิสวน พระภูมินา และพระภูมิอะไรต่ออะไรอีก รวมเบ็ดเสร็จด้วยกันถึง ๙ องค์”^๕

ธนาภิต ธนิกกุล กล่าวว่าตามธรรมเนียมไทย บ้านทุกหลังจะต้องมีศาลพระภูมิ หลังจาก ทำพิธีปลุกเรือนเสร็จ ก็จะทำพิธียกศาลพระภูมิด้วย ทั้งนี้ก็เพราะถือกันว่า “พระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประจำบ้าน เป็นเทวารักษ์ผู้คอยปกป้องรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง โดยผู้เป็นเจ้าของบ้านจะต้องทำการเช่นสรวงบูชาด้วยความเคารพ พระภูมิจึงจะให้ความคุ้มครอง แต่หากกระทำในสิ่งตรงกันข้าม คือ ไม่ให้ความเคารพและเช่น สรวงบูชา พระภูมิก็คงจะให้โทษ โดยบันดาลให้เกิดทุกข์ภัยได้เช่นกัน”^๖

บุญคำ ไชยพรหมวงศา กล่าวว่า “พระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาหรือเทพารักษ์ประจำพื้นที่ บนโลกที่คนเราปลูกบ้านสร้างเรือนอันเป็นเคหะสถานอยู่อาศัยหรือใช้เป็นที่พักผ่อนการทำการมาหาเลี้ยงชีพ ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่”^๗

^๕สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังกัปปพิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๘.

^๖ธนาภิต ธนิกกุล, ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปรีชา มิต, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๑.

^๗บุญคำ ไชยพรหมวงศา, ตำนานและประเพณีชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : แองแตนาติองนาล แปรส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๙.

ธนาภิต ธนิกกุล กล่าวว่า“คฤหเทวา รุกขเทวดา อารามเทวดา วนเทวดา เป็นต้นจึงเป็นเทวดาสังกัดกลุ่มภุมมา เทวดากลุ่มภุมมานี้ถือว่าเป็นเทวดาที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากกว่ากลุ่มอื่นๆ และที่นิยมอัญเชิญมาสิงสถิต ณ ศาลพระภูมิ มีหลายองค์ เช่น ชัยมงคลเทวดา ผู้รักษาบ้านเรือนอาศัย (พระภูมิบ้านเรือน) สุทธิธรรมเทวดา ผู้ลงบัญชีประกอบบุญกุศล และชัยสนเทวดา รักษาข้าวและเครื่องอุปโภคบริโภค”^๘

พหลหลวง กล่าวว่าพระภูมิผู้เป็นใหญ่ที่สุด คือ “ท้าวกรุงपालี เป็นยักษ์และเป็นเจ้าวโลกมาก่อน มีบริวารมากมาย ทำหน้าที่ต่างๆ กัน เช่น นางธรรณีรักษาแผ่นดิน ท้าวเนคารักษาห้วงน้ำ ท้าวธรรมิกราชรักษาวัดวาอาราม ท้าวโอฬารรักษาเรือกสวนไร่นา เพชรธรรม์รักษาศาลเจ้าและโรงวิวาห์ บริหารรักษาเส้นทางสัญจร และยังมีพระภูมิชั้นต่ำซึ่งรักษาสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เช่น หัวบันได ประตู ใต้ถุนคอกสัตว์ เป็นต้น เหตุที่ต้องไหว้บวงสรวงพระภูมินี้มีเล่าออกเป็น ๒ กระแส กระแสแรกเห็นจะมาจากความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อกันว่าท้าวกรุงपालีนี้น่าพิศุขตะจนได้รับพรจากพระพรหมให้มีอิทธิฤทธิ์ จึงยกทัพไปปราบพระอินทร์ได้สำเร็จ ตั้งตนเป็นใหญ่ในหมู่มารและทวยเทพ เหล่าทวยเทพไม่พอใจจึงนำความไปฟ้องพระกัสสปเทพบิดร พระกัสสปขอให้พระนารายณ์ช่วยเหลือ พระนารายณ์จึงอวตารเป็นพราหมณ์เตี้ยลงมาปราบ การปราบกระทำในวันเกิดท้าวกรุงपालี วันนั้นท้าวกรุงपालีประกาศว่าใครปรารถนาสิ่งใดให้ขอพระนารายณ์ จึงขอแผ่นดิน ๓ อย่างก้าว ครั้นท้าวกรุงपालีกรวดน้ำยกให้ นารายณ์แปลงก็แสดงอภินิหารให้รูปร่างใหญ่โตแล้วก้าวไป ก้าวเพียง ๒ ก้าวก็สิ้นแผ่นดิน ไม่มีที่วางเท้า จึงวางลงบนหัวเท้าพาลีจมลงสู่บาดาล ก่อนถึงบาดาลท้าวพาลีทูลขอว่าต่อไปนี้จะไปอยู่นอกโลกแล้ว ขอฝากลูกและบริวารให้ทำหน้าที่รักษาภูมิสถานต่อไป และขอว่าเมื่อชาวโลกทำการมงคลสิ่งใด เป็นต้นว่า ปลูกบ้านใหม่ ขึ้นเบญจา จัดงานวิวาห์ ให้ตั้งบัตร์พลีบวงสรวงพระภูมิทั้งหลายด้วย ดังนั้นการไหว้เจ้าที่จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้”^๙

พดุงอาจารย์วิพุทธโยคะและพราหมณ์เฒ่ามเหศักดิ์ กล่าวว่า“ผู้จัดตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ผู้ทำบัตร์พลี ตลอดถึงเวลาที่จะถวายเครื่องเช่นสรวงแก่พระภูมิจะต้องกล่าวคำสมมติตนว่าเป็นนายจัน นายจันที และนายประสพ ซึ่งเป็นบริวารคนใช้ของพระภูมิเจ้าที่ทุกครั้ง เพื่อจะได้สื่อนำสิ่งสักการะและเครื่องเช่นสรวงไปถวายแก่พระเจ้ากรุงपालีผู้เป็นพระบิดาของพระภูมิทั้ง ๙ องค์นั้น”^{๑๐}

^๘ธนาภิต ธนิกกุล, ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปรีรามิด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๒.

^๙พหลหลวง, สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๑๐}พดุงอาจารย์วิพุทธโยคะและพราหมณ์เฒ่ามเหศักดิ์, หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอศอก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖-๓๗.

บุญคำ ไชยพรหมวงศา กล่าวว่าลักษณะของศาลพระภูมิ ที่สร้างขึ้นเป็นเหมือนบ้านหรือปราสาทตั้งบนเสาต้นเดียว เรียกว่า “ศาลพระภูมิ หรือ ศาลพระภูมิเจ้าที่ สำหรับอัญเชิญเทพารักษ์ประจำพื้นที่ ประทับหรือสถิต ณ บนศาลนั้น โดยหมอมจะสั่งให้เจ้าของบ้านจัดหาข้าทาสบริวาร ทหารรับใช้ รวมทั้งช้าง ม้า สนม กำนัน เป็นรูปปั้น โดยสมมติไว้บนศาลนั้นด้วย ส่วนแจกันดอกไม้ที่ตั้งเทียนกระถางรูป ก็สุดแต่เจ้าของบ้านจะจัดหาไว้สำหรับเคารพบูชาตามอัธยาศัย”^{๑๑}

พดุงอาจารย์วิพุธโยคะและพราหมณ์เฒ่ามเหศักดิ์ กล่าวว่ารูปแบบของศาลพระภูมิจะมีลักษณะเป็นเรือนไม้ เหมือนบ้านธรรมดา ยกพื้น ใต้ถุนสูง จั่วเป็นมุมแหลม ขนาดต่างๆ กันไป แยกเป็นของแต่ ละบ้าน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงโดยการสร้างศาลพระภูมิด้วยวัสดุที่คงทนกว่า และใช้วิธีหล่อด้วยแม่พิมพ์ เป็นรูปซุ้มหรือรูปปราสาท ซึ่งความงดงามและขนาดที่แตกต่างกันออกไป จะสะท้อนให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวที่แตกต่างกัน นั่นเอง “ลักษณะการตั้งศาลพระภูมิ จึงเป็นการตั้ง ตามคติความเชื่อ เช่น หากตั้งใกล้ตัวบ้านจนเงาบ้านทับได้ พระภูมิจะไม่คุ้มครอง นอกจากนั้นจะมีการสังเวยเช่น ไหว้ เป็นประจำทุกปี ซึ่งมักกระทำกันในวันขึ้นปีใหม่ หรือวันสงกรานต์ มีการบรรจุเครื่อง เช่น ไหว้ ในบัตรพลี (กระทงหรือ ใบไม้ หรือใบตอง) วางไว้ บนภาชนะที่ทำด้วยกาบกล้วยสมมติเหมือนเป็นถาดรองรวมทั้งเครื่องเช่นอื่นๆ คือ หัวหมูและไก่”^{๑๒}

หลวงปู่สุข กล่าวว่าห้ามหันหน้าเจวิด คือ องค์พระภูมิตรงกับประตูบ้าน คือ ทางเข้าบ้าน เพื่อมิให้คนในบ้านเดินทางเข้าออกจากบริเวณบ้านเหยียบทิศที่พระภูมินอน หน้าศาลควรหันไปทางที่โหราทำนายให้ หรือหลีกเลี่ยงอย่าให้ตรงกับประตูเข้าออกของบ้าน^{๑๓}

พื้น ดอกบัว ได้ให้ความหมายของพระภูมิว่าเป็นเทวดาประเภทหนึ่งในบรรดาเทวดาทั้งหลาย แต่เป็นเทวดาชั้นต่ำสุด โดยอธิบายรวมกับความหมายของเทวภูมิว่าเทวภูมิ คือ ที่อยู่ของเทวดา หรือที่เรียกว่าสวรรค์ แต่เทวดาก็มีมากและหลายระดับ เพราะสวรรค์มีหลายชั้น กล่าวคือสวรรค์มี ๖ ชั้น เรียงจากต่ำไปหาสูง หรือจากชั้นที่มีความสุขประณีตน้อย ไปหาชั้นที่มีความสุขประณีตมากตามลำดับ ดังนี้ “๑) จาตุมมหาราชิกะ ๒) ดาวดึงส์ ๓) ยามา ๔) ดุสิต ๕) นิมมานรดี และ ๖)ปรนิมมิตวสวัตตี นอกจากนี้ยังมีเทวดาที่ศักดิ์ต่ำกว่าสวรรค์ ๖ ชั้นก็มีอีกมาก

^{๑๑}บุญคำ ไชยพรหมวงศา, **ตำนานและประเพณีชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : แองแตนาติองนาล แปรส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๐.

^{๑๒}พดุงอาจารย์วิพุธโยคะและพราหมณ์เฒ่ามเหศักดิ์, **หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑-๕๓.

^{๑๓}หลวงปู่สุข, **พิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีทำบุญบ้านและทำบุญขึ้นบ้านใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

เช่น พวงกมูมิเทวดา และรุกขเทวดา เป็นต้น ซึ่งกมูมิเทวดานี้ ก็คือ พระกมูมิเจ้าที่ที่คนไทยรู้จักและนับถือ
นั่นเอง”^{๑๔}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนา
ฝ่ายเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่าพระกมูมิ “เป็นเทวดาที่จัดอยู่ในพวกเทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกากมูมิ
โดยเทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกากมูมิ ยังสามารถจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) กมูมีกมูมิเทวดา
เทวดาที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน ๒) รุกขกมูมิเทวดา เทวดาที่อาศัยอยู่บนต้นไม้ และ ๓) อากาสกมูมิเทวดา
เทวดาที่อาศัยอยู่บนอากาศ เทวดาทั้ง ๓ ประเภทนี้ เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อและความประพฤติดของ
ชาวพุทธในสังคมไทยอยู่มาก โดยเฉพาะกมูมิเทวดา ก็คือ พระกมูมิเจ้าที่นั่นเอง เป็นเทวดาอาศัยอยู่
ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ภูเขา ถ้ำ บ้าน เจดีย์ ศาลา และซุ้มประตู มหาสมุทร เป็นต้น ในจิตตสังขยุด
และจุฬธรรมสมาทานสูตร กล่าวถึงเทวดาประเภทนี้ว่า อารามเทวดา เทวดาที่สิงอยู่ในราวป่า รุกขเท
วดาเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้ ไอสตีติณวนปตีสสุ อิวตถเทวดา เทวดาสิงอยู่ที่สมุนไพรรักษาและต้นไม้ใหญ่
ในธรรมบทพราหมณวรรคว่า เลณปิ อิวตถา เทวดาปี แม่เทวดาผู้สิงสถิตในเรือน เจตติรุกโขเท
วาทิกมูมิโต ต้นไม้ที่เป็นเจดีย์อันเป็นที่สักการะของชาวบ้านมีเทวดาสิงอยู่ พวงกมูมีกมูมิเทวดานี้ก็นับเข้า
ในพวกเทวดาชั้นจาตุมมหาราช แต่บางครั้งท่านกล่าวแยกออกเป็นพวกหนึ่งต่างหาก อย่างเช่น ใน
กรณีมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ กมูมิเทวดา หรือกมูมีกมูมิเทวดาซึ่งเป็นเทวดาที่อยู่
ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด เทวดาพวกนี้ก็จะทราบก่อนเทวดาพวกอื่น แล้วจึงประกาศบอกเทวดาอื่น
ให้ทราบต่อๆ กันไปจนถึงพรหมโลกชั้นสูงสุดก็มี พวงกมูมิเทวดานี้จะมีข้อแตกต่างจากจาตุมมหาราช
อยู่บ้าง ตรงที่เทวดาชั้นจาตุมมหาราชมิกำเนิดเป็นโอปปาติกะ”^{๑๕}

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์
เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่าชาวพุทธผู้อยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งนับถือ
บูชาเทวดามาแต่เดิมแสดงความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่เทวดาตามหลักของพระพุทธศาสนา และควรทำพลี
แก่เทวดา ตามเทวพลี คือการทำบุญอุทิศให้เทวดาตามพระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้^{๑๖}

^{๑๔} ฟื้น ดอกบัว, รายงานการวิจัยแนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดใน
พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปปาบรรณาคาร, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖.

^{๑๕} พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน (สุวรรณรัตน์), “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถ
รวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑,
หน้า ๖๒-๖๙.

^{๑๖} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนา
เถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๙).

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน (สุวรรณรัตน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นเรื่อง เทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท” ผลวิจัยพบว่าผู้ที่จะเป็นเทวดาต้องมีจิตเป็นมหากุศล รูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล และการบรรลุปัจจัยกำลังส่งผลให้ได้เป็นเทวดาในภพนั้นๆ เทวดามีภพภูมิห่างจากมนุษย์โลกมากตามลำดับขั้น มนุษย์ควรเอาอย่างเทวดาในฐานะผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตมาก่อน พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักการเข้าถึงภพภูมินั้นๆ และนอกจากนั้นยังสอนให้พัฒนาตนไปสู่การบรรลุปัจจัย เพราะเทวดายังอยู่ในภพที่ยังไม่พ้นทุกข์คือการเกิดแก่เจ็บตาย^{๑๗}

พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอน” ผลวิจัยพบว่าสวรรค์ตามความเข้าใจของสามัญชนทั้งหลายหมายถึงสถานที่ที่คนทำดีแล้วจะต้องไปเกิดในภพภูมิต่อไปหลังจากตายในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของต่างๆ วัตเช่นเดียวกับนายกระสัตรีโลกที่ยังมีกิเลสก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนี้ทำดีเมื่อตายไปย่อมเกิดในสวรรค์ตัวทำชั่วในแดนสวรรค์ตายไปก็เกิด หรือนรก^{๑๘}

พระมหาหนึ่งฤทัย นิพฺภโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง “คุณธรรมของท้าวสักกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลวิจัยพบว่าเทพสำคัญของคัมภีร์ของอินเดียมามีแต่โบราณเป็นชาวอารยันโบราณนับถือเทพต่างๆ มากมายหลายองค์ในยุคแรกพระอินทร์เป็นที่รู้จักกันดีและมีคนนับถือมากเป็นเทพที่ดีที่สุดในคัมภีร์ฤคเวทเพราะพระอินทร์เป็นเทพแห่งพายุฝนผู้ทำลายล้างอสูรแห่งความแห้งแล้งและความมืดแล้วบันดาลให้ฝนตกลงเป็นเทพนักรบที่นำชาวอารยันรบชนะพวกอื่นๆ อันเป็นชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดียสมัยต่อมาจากสมัยพระเวทยังคงกล่าวถึงพระอินทร์ทั้งในแง่ความสำคัญทางศาสนาและการเกี่ยวข้องกับเทพองค์อื่นอันตลอดจนเรื่องราวเกี่ยวกับวีระบุรุษและสตรีในวรรณคดีเรื่องต่างๆ ด้วยเพียงแต่ในสมัยต่อมาเมื่อเกิดความนับถือสูงสุด ๓ องค์คือพระวิษณุ พระศิวะและพระพรหมและความสำคัญของพระอินทร์ก็ลดลงไปกลายเป็นเทพชั้นรองลงมา^{๑๙}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสาร และสัมภาษณ์ชาวไทยพุทธในตำบล

^{๑๗}พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน (สุวรรณรัตน์), “ความเชื่อเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

^{๑๘}พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร, “จริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

^{๑๙}พระมหาหนึ่งฤทัย นิพฺภโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสักกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

คลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา ที่มีความเชื่อต่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ จำนวน ๑๐ ท่าน โดยผู้วิจัยจะศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของมาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

๗.๑ ปฐมภูมิ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๗.๒ ทฤษฎีภูมิ อรรถกถา หนังสือ เอกสาร งานวิจัย รวบรวมจัดหมวดหมู่ความรู้ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อ ใช้เขียนงานวิจัย

๗.๓ นำเอกสารที่ได้สัมภาษณ์บันทึกข้อมูลมาวิเคราะห์เรียงโดยมุ่งตอบโจทย์ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ และสรุปความคิดเห็นขอเสนอแนะของผู้วิจัย เพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๘.๑ ทำให้ทราบความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๘.๒ ทำให้ทราบความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา

๘.๓ ทำให้ทราบวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา

บทที่ ๒

ความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

หากจะกล่าวถึงคนไทยแล้วมีหลายสิ่งหลายอย่างที่แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นคนไทยแท้ ชนิดที่เรียกว่าร้อยเปอร์เซ็นต์ ก็คือ คนไทยมีความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย พร้อมๆ กับเชื่อมั่นถึงความดีที่สามารถส่งผลให้ชีวิตมีความสุข ซึ่งตรงกันข้ามกับความทุกข์อันมีสาเหตุมาจากการกระทำชั่วต่างๆ ของตนเอง แต่ในความเชื่อของคนไทยยังเป็นความเชื่อที่มีรากเหง้ามาจากความกลัว ความปรารถนาสิ่งที่ดีผ่านทางการบวงสรวง เช่น ไหว้ และการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้เอง สามารถมองเห็นถึงความคิด แนวทางในการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีตตราบเท่า ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี และความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ก็เช่นกัน คนไทยยังมีความรู้ ความเข้าใจ แตกต่างไปตามประเพณีสังคมของตนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แม้ว่าตนจะนับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม ในจิตใจส่วนลึกแล้ว คนไทยอาจจะไม่มีความตั้งใจอย่างจริงจังที่จะกระทำการต่างๆ ด้วยตนเอง หวังเพียงอิทธิฤทธิ์อำนาจปาฏิหาริย์จากเบื้องบนมากกว่าที่จะสร้างความสำเร็จด้วยตนเอง ในบางพิธีกรรมของคนไทยขัดต่อหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง เช่น พิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผี เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ผู้คนในสังคมไทยเกิดความสับสน กล่าวคือไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร จุดมุ่งหมายที่แท้จริง คือ อะไร เป็นต้น ฉะนั้นจะได้อธิบายเกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจต่างๆ ที่คนไทยส่วนมากให้ความเคารพนับถืออยู่ในปัจจุบันนั้น ก็คือ พระภูมิเจ้าที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความเชื่อต่างๆ ของชาวไทยพุทธ

ความเชื่อต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ก็คืสิ่งศักดิ์ทั้งหลายก็ดีของชาวไทยพุทธจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามยุคสมัย ซึ่งความเชื่อในเรื่องดังกล่าว พอสรุปได้ ดังนี้

๒.๑.๑ ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้าของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน

แนวความคิดเกี่ยวกับโลกนี้และโลกหน้านี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่มีต่อพระภูมิเจ้าที่หรือเหล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายของผู้คนในสังคมไทย กล่าวคือ เชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาที่ได้กระทำความดีไว้ในชาติที่เกิดเป็นมนุษย์ ชาวไทยพุทธจึงมีความเชื่อว่า ตายแล้วไม่สูญ เมื่อตายแล้วก็ต้องเกิดอีกตามกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนเองทำเอาไว้ ตรงนี้ชาวไทยพุทธมีความเชื่อถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่การปฏิบัติต่อความเชื่อดังกล่าวยังขัดแย้งกัน เช่น เชื่อว่าคนตายและเกิด

เพราะกรรมของตนที่ทำได้ แต่ตนกลับไปบนบานอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด พระพุทธศาสนาจัดเป็นมิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิดจากความเป็นจริง ดังข้อความในอปถมกสูตรที่ว่า

ดูก่อนคหบดี สมณพราหมณ์บางพวกมีวาตะอย่างนี้ มีทิฎฐิอย่างนี้ การให้ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเคารพบูชาไม่มีผล ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี, โลกนี้ไม่มีโลกอื่นหรือโลกหน้าไม่มี พระคุณของมารดาบิดาไม่มี สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แทงทะเลลูปรุโปร่งซึ่งโลกนี้ และโลกอื่นด้วย อภิญญาได้เองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ด้วยไม่มีฯ

สมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ จะต้องเปื้อนหายในกุศลธรรม ยึดปฏิบัติในอกุศลธรรม ปรโลกมีอยู่แท้ๆ เขาเห็นว่าไม่มี ความเห็นของเขาเป็นมิจฉาทิฎฐิ ปรโลกมีอยู่แท้ๆ เขาคิดว่าไม่มี ความคิดของเขาเป็นมิจฉาสังกับปะ ปรโลกมีอยู่แท้ๆ เขาพูดว่าไม่มี คำพูดของเขาเป็นมิจฉาวาจาฯ

อนึ่ง พระอรหันต์ทั้งหลายยอมรับว่า ปรโลกมีอยู่ ผู้ที่ถือว่าปรโลกไม่มี จึงชื่อว่ามีความเห็นเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์ เมื่อบุคคลผู้เชื่อว่า ปรโลกไม่มี และสอนให้ผู้อื่นเชื่อตามถือเอาตามชื่อว่าประกาศอสังขธรรม (ธรรมของอสังขบุรุษ ธรรมแล้ว) เมื่อมีมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัยเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดอกุศลธรรมไม่น้อยทีเดียว^๑

จากพุทธพจน์ข้างต้น เป็นอันแสดงว่าพระพุทธศาสนายืนยันว่าโลกหน้ามีจริง ผู้ที่ไม่เชื่อเรื่องโลกหน้า หรือเรื่องเกี่ยวกับบาปบุญ คุณโทษ นรก สวรรค์ และโอปปาติกะกำเนิด เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงถือว่าเป็นคนมิจฉาทิฎฐิ

ดังที่กล่าวแล้วว่าพระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาผู้ทำหน้าที่รักษาอาณาเขตที่ดินที่เจ้าของบ้าน หรือที่ดินอัญเชิญสิ่งสถิตบนศาลที่เตรียมไว้เทวดาหรือพระภูมิเจ้าที่นี้เองในพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นโอปปาติกะ หมายถึง สัตว์ผู้เกิดขึ้นโดยไม่อาศัยมารดาบิดา เกิดขึ้นด้วยกรรมอันดีงามของตนเป็นหลัก ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนสารีบุตร กำเนิด ๔ ประการเหล่านี้ คือ อณฑชะ กำเนิด ชลาพุชะ กำเนิด สังเสทชะกำเนิด โอปปาติกะกำเนิด ดูก่อนสารีบุตร ก็อณฑชะกำเนิดเป็นไฉน สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ชำแรกเปลือกแห่งฟองเกิด นี้เราเรียกว่า อณฑชะกำเนิดดูก่อน สารีบุตร ชลาพุชะกำเนิดเป็นไฉน สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด ชำแรกไส้เกิด นี้เราเรียกว่า ชลาพุชะกำเนิด ดูก่อนสารีบุตร สังเสทชะกำเนิดเป็นไฉน สัตว์ทั้งหลาย

^๑ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๕/๑๐๑-๑๐๒.

เหล่านั้นใด ย่อมเกิดในปลาเนา ในซากศพเนา ในขนมบูด หรือในน้ำครำ ในถ้ำโคล
ของสกปรก นี้เราเรียกว่า สังเสทชะกำเนิดฯ

ดูก่อนสารีบุตร โอปปาติกะกำเนิดเป็นไฉน เทวดา สัตว์นรกมนุษย์บาง
จำพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า โอปปาติกะกำเนิดฯ^๒

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการกำเนิดของสรรพสัตว์ว่ามีอยู่ ๔ ประการ
ได้แก่

(๑) ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ ได้แก่ มนุษย์และสัตว์ที่คลอดออกมาเป็นตัว เช่น คน แมว
สุนัข โค เป็นต้น

(๒) อัณฑชะ เกิดในไข่ ได้แก่ สัตว์เกิดเป็นฟองขึ้นก่อน เช่น นก เป็ด ไก่ เป็นต้น

(๓) สังเสทชะ เกิดในถ้ำโคล ได้แก่ สัตว์ที่เกิดในที่โสมม มีหมูหนอน เป็นต้น

(๔) โอปปาติกะ เกิดผุดขึ้นหรืออุบัติขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องอาศัยมารดาบิดา เช่น เทวดา หรือ
สัตว์นรก เป็นต้น

ในกำเนิดทั้ง ๔ นั้น สรรพสัตว์จะไปกำเนิดที่ไหน เกิดเป็นอะไรก็เป็นไปตามกรรมที่ตนเป็นผู้
ก่อไว้ไม่มีใครที่จะหลุดพ้นหนีกฎแห่งกรรมไปได้ ส่วนกำเนิดที่ ๔ คือ โอปปาติกะ คือเกิดผุดขึ้น
กล่าวคือ ไม่ต้องอาศัยท้องแม่ ไม่ต้องอาศัยไข่ ไม่ต้องอาศัยถ้ำโคล แต่เกิดขึ้นมาเองด้วยอำนาจกรรม
ของตนเอง ได้แก่ พวกเทวดา สัตว์นรก อสุรกาย พรหม พวกเหล่านี้เกิดผุดขึ้นในทันทีทันใด ประเภท
โอปปาติกะกำเนิดนี้เองเป็นสิ่งที่มียุ่จริง เพราะตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงค้นพบว่า
โลกอื่น (สวรรค์ พรหมโลก) ซึ่งเป็นที่อยู่ของโอปปาติกะกำเนิด ได้แก่ เทพทั้งหลายนั้นมีอยู่จริง ดังนั้น
เพราะโอปปาติกะกำเนิดนี้เอง เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าโลกหน้ามีอยู่จริงด้วยบุญกรรมของตน ดังนั้น ตาม
หลักทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งเทพหรือเทวดาไว้ ๓ ประเภท ได้แก่

(๑) สมมติเทพ หมายถึง พระราชา พระราชินี หรือพระราชโอรส พระราชธิดา เป็นเทพโดย
สมมติ

(๒) อุปัตติเทพ หมายถึง เทวดาโดยกำเนิด คือ ท่านผู้ทำความดีไว้เมื่อเป็นมนุษย์ตายแล้ว
เกิดเป็นเทวดา

(๓) วิสุทธิเทพ หมายถึง เทพโดยความบริสุทธิ์ คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและ
พระอรหันต์ทั้งหลาย^๓

ในเทวทูตสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเรื่องนรกแก่ภิกษุทั้งหลายไว้ละเอียดพอสมควร
แม้เรื่องเทวดาก็ทรงแสดงไว้ในที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้พระสูตรที่แสดงว่าพระองค์ได้เห็นเทวดา

^๒ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๖๙/๑๔๖.

^๓ ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๒๑๔/๑๑๒.

สนทนากับเทวดาก็มีอยู่มากหลาย เช่นที่ตรัสกับพระอนุรุทธเถระและภิกษุสหายอีก ๒ รูปว่า ทรงเห็น
กายทิพย์ แม้ในขณะที่ยังไม่ได้ตรัสรู้ ตอนที่ทรงทำสมาธิ ดังพุทธดำรัสที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย...เราย่อมมองเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว
ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดีตักยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วง
จักขุของมนุษย์ย่อมทราบชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมได้ว่า สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่
เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ
เชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ก็มี สัตว์ผู้
กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต... เมื่อตายไปแล้ว บังเกิดในหมู่มนุษย์ก็มี
สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต...เมื่อตายไปแล้วเข้าถึงปิตติวิสัยก็มี
สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต...เมื่อตายไปแล้วเข้าถึงกำเนิดสัตว์
เดียรัจฉานก็มี สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโน
สุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฐิเชื่อมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไป
แล้ว เข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรกก็มี^๔

อีกประการหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงโลกนี้โลกหน้าไว้ว่า ผู้ไม่ประมาท ไม่ว่าจะเป็คนกุศลก็
หรือบรรพชิตก็ตาม ย่อมเพิลิตเพิลินในโลกนี้และโลกหน้าแน่แท้ ดังพระคาถาว่า

อิธ นนทติ เปจจ นนทติ
กตปุญญो อุภยตถ นนทติ
ปุญญั เม กตนติ นนทติ
ภियโย นนทติ สุคคตึ คโตฯ

ผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว ย่อมเพิลิตเพิลินในโลกนี้
ละไปแล้ว ย่อมเพิลิตเพิลิน เขาย่อมเพิลิตเพิลิน
ในโลกทั้ง ๒ เขาย่อมเพิลิตเพิลินว่า “เราทำบุญไว้แล้ว”
ไปสู่สุคติ ย่อมเพิลิตเพิลินยิ่ง ๆ ขึ้นไป^๕

ส่วนผู้ประมาท ประกอบชีวิตด้วยการกระทำชั่วต่างๆ ก็ย่อมได้รับความเดือดร้อน ความ
ทุกข์ทั้งโลกนี้และโลกหน้าเช่นกัน ดังพุทธดำรัสที่ว่า

อิธ ตปติ เปจจ ตปติ
ปาปการึ อุภยตถ ตปติ

^๔ม.จ. (ไทย) ๑๔/๕๐๔-๕๒๕/๓๓๔-๓๔๖.

^๕จ.จ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๗.

ปาป เม กตนต์ติ ตปปติ
 ภิกขุโย ตปปติ ทุคคตี คโตฯ
 ผู้มีปกติทำบาป ย่อมเดือนร้อนในโลกนี้
 ละไปแล้วย่อมเดือนร้อน เขาย่อมเดือนร้อนใน
 โลกทั้ง ๒ เขาย่อมเดือนร้อนว่า “กรรมชั่วเรา
 ทำแล้ว” ไปสู่ทุกคติ ย่อมเดือนร้อนยิ่งขึ้น^๖

ฉะนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนายืนยันถึงการมีชีวิตของสรรพสัตว์ว่า トラบเท่าที่ยังมี
 กิเลสอยู่ トラบนั้นก็ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ยังเกี่ยวข้องกับโลกนี้และโลกหน้า ยกเว้นพระ
 อรหันต์ผู้สิ้นกิเลสแล้ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า

คพภเมเก อุปปชชนติ นิรยํ ปापกมมิโน
 สคคํ สุกคิโน ยนติ ปรีนิพพนติ อนาสวาทา
 สัตว์บางจำพวกย่อมเกิดในครรรค์ พวกที่ทำกรรมชั่วไปนรก
 พวกที่ทำกรรมดีไปสวรรค์ ส่วนพวกที่หมดกิเลสแล้วย่อมปรินิพพาน^๗

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้า หรือเรื่องตายแล้วไปไหนเหล่านี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้
 แล้วว่ามนุษย์เมื่อตายแล้ว บางคนไปตกนรก บางคนไปเกิดในสวรรค์ บางคนไม่ต้องเกิด เป็นต้น

“พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและตรัสสอนนำมาเผยแพร่แล้วว่า คนเมื่อตายแล้วถ้ามีกิเลสก็ต้อง
 เกิดอีก ถ้าไม่มีกิเลสก็ไม่เกิดอีก”^๘

จากข้อความที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาแม้จะกล่าวถึงโลกหน้าที่ดี (สวรรค์)
 และโลกหน้าที่ไม่ดีมีนรกเป็นต้นก็ตาม พระพุทธเจ้าก็ไม่ประสงค์ให้สรรพสัตว์ยึดติดเพียงแต่การทำ
 ความดีเพื่อโลกหน้าเท่านั้น เพราะทั้งโลกนี้และโลกหน้ายังมีความทุกข์ ถึงมีความสุขก็เป็นความสุขที่
 ไม่ยั่งยืน ไม่ถาวรเท่ากับความสุขที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตน

เพราะฉะนั้น การที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องผลดีผลร้ายต่างๆ จนถึงว่าตายแล้วไปตกนรก
 หรือขึ้นสวรรค์นี้ เป็นการตรัสในแง่กฎธรรมดา คือ เป็นเรื่องความรู้สำหรับเราๆ ไม่ใช่เป็นคำสั่ง ไม่ใช่
 เป็นคำบงการบัญชาหรือบอกใบ้ให้เราต้องไปขอร้องอ้อนวอนอะไรอีก แต่เป็นการบอกให้เราๆ และ
 มั่นใจว่าเมื่อทำอย่างนี้ ผลอย่างนั้นมันจะเกิดขึ้น

^๖ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๗.

^๗ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙/๓๑.

^๘ จิตตวิโมกข์ ภิกขุ, ตายแล้วไปไหน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖.

ในทางตรงข้าม ถ้ามีคนที่ยกย่องให้รางวัลและลงโทษให้เป็นอย่างนั้น เราจึงจะจำเป็นต้องยึดถือจะเอาไว้เพื่ออ่อนน้อม เพราะเดี๋ยวทำดีไปแล้ว ไม่เอาใจท่าน อาจจะได้ไม่ไปสวรรค์ แต่ในทางพระพุทธศาสนา คนที่ทำดี ไม่ต้องอ่อนน้อมขอไปสวรรค์ เพราะมันเป็นไปตามกฎธรรมดา เพียงแต่รู้ไว้ และมั่นใจเท่านั้น ถึงเราไม่รู้ ถึงท่านไม่บอก มันก็เป็นอย่างนั้น แต่รู้แล้วเราจะได้ปฏิบัติตัวเองถูก และมั่นใจ นี่ต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง

พุทธศาสนิกชนมีความรู้ไว้สำหรับให้เกิดความมั่นใจตนเอง เรารู้แล้วว่าทำกรรมดี จะเกิดผลดี พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เราก็มั่นใจว่า ถ้าทำกรรมดีแล้วผลดีจะเกิดขึ้น ไม่ต้องใช้วิธีอ่อนน้อม นี่คือการวางท่าทีอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา “เราเอาเวลาที่จะอ่อนน้อมไปใช้ในการพิจารณาสิ่งที่ทำว่า ทำดีรอบคอบ ทำเหตุปัจจัยครบถ้วนไหม เป็นประโยชน์ทั้งบัดนี้และเบื้องหน้าไหม เกื้อกูลแก่ชีวิต แก่สังคมแค่ไหน แทนที่จะเอาเวลาไปใช้อ่อนน้อมขอผล ก็มั่นใจว่าผลจะมาตามเหตุของมันเอง”^๙

ชาวไทยพุทธพึงให้ความเชื่อในเรื่องนี้ อิงหลักแห่งความเป็นเหตุปัจจัยอย่างแท้จริง คือ ให้มองผลในชาติหน้าว่าสืบต่อไปจากคุณภาพของจิตใจที่ได้สร้างขึ้นไว้แล้วในชาตินี้ แล้วเน้นที่การทำกรรมดีในปัจจุบัน เพื่อสร้างเสริมคุณภาพจิตคุณภาพชีวิตที่ดีงาม เพื่อให้ชีวิตสืบต่อไปข้างหน้าเป็นชีวิตที่ดีงามด้วย

การเน้นในแง่นี้ จะทำให้การเกี่ยวข้องกับชาติหน้าหรือความหวังผลชาติหน้าเป็นไปในรูปของความมั่นใจโดยอาศัยปัจจุบันเป็นฐาน และการหวังผลชาติหน้านั้น จะยิ่งทำให้เอาใจใส่ให้ความสำคัญแก่ชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมากขึ้น ไม่เสียหลักที่ว่าถึงจะยุ่งเกี่ยวกับชาติหน้าอย่างไร ก็อย่าให้สำคัญกว่าชาติที่เป็นอยู่ขณะนี้ คือ อย่าให้เสียการกระทำในปัจจุบัน และจะได้ไม่เน้นการทำกรรมดีแบบเป็นการลงทุนเพื่อแสวงหาผลกำไร

ความเชื่อต่อชาติหน้านี้อาจช่วยให้เลิกหรือให้บรรเทา การพึ่งพาอาศัยอำนาจดลบันดาล หรือสิ่งลึกลับภายนอกลงด้วย เพราะการเชื่อชาติหน้า หมายถึง การเชื่อกรรมดีที่ตนกระทำและการที่จะต้องก้าวหน้าเจริญสูงขึ้นในสังสารวัฏนั้น ส่วนการรอหวังพึ่งอำนาจภายนอก ย่อมเป็นการทำดั่งให้อ่อนแอลง และเป็นการกดดันตัวเองให้ถอยจมลงหรือล้าหลังห่างออกไปในสังสารวัฏ “หากผู้ใดล้าตัวหวังพึ่งอำนาจเหล่านั้นไปบ้างแล้ว ก็ควรรีบถอยตัวออกมาสร้างเร็วแรงกำลังของตนเองขึ้นใหม่โดยเร็ว”^{๑๐}

ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้าของมวลมนุษย์นั้น เป็นไปในลักษณะหวังผลที่ดีเพื่อตนสามารถให้ความสุขแก่ตนได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งมนุษย์อาจลืมนึกไปว่า การบูชาพระภูมิเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในความหมายที่แท้จริงหรือถูกต้องตรงตามพระพุทธคำรัสนั้น คือ อย่างไร แน่นนอน

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๒-๕๓.

มิใช่ให้มวลมนุษยย์ทำการอ้อนวอน บูชาอย่างไม่ลืมหูลืมตา แต่ต้องการให้มวลมนุษยย์มีคุณธรรมที่สามารถทำชีวิตของตนให้เป็นเทพเป็นเทวดาได้ด้วยตนเอง โดยคุณตัวอย่างและปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดีที่มวลเทวดาได้กระทำไว้

๒.๑.๒ ความเชื่อเรื่องทำบุญอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับ

การบำเพ็ญกุศลนี้ นับว่าเป็นการอนุวัตตามประเพณีเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยทั่วไปถือว่า “เป็นการประกาศคุณความดีของบุคคลทั้ง ๒ ฝ่าย ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือ ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว และท่านที่ยังดำรงชีวิตอยู่และมาเป็นเจ้าภาพ”^{๑๑}

ในส่วนของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว การประกอบพิธีนี้เป็นการประกาศถึงความดีของท่านว่าท่านได้เคยกระทำความดีงามมีอุปการคุณแก่ท่านที่ดำรงชีวิตอยู่ โดยเฉพาะแก่ท่านผู้เป็นเจ้าภาพนั้น จึงเป็นเหตุให้ระลึกถึงคุณความดีนั้นหรืออุปการคุณนั้น แล้วชวนชวายกระทำกิจต่างๆ อันพึงทำ เพื่อระลึกถึงท่าน อุทิศส่วนกุศลให้ท่านตามประเพณีนิยมที่ได้สืบกันมาในสังคมและตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนฝ่ายของเจ้าภาพที่ได้มาประกอบพิธีนี้ ก็เป็นการประกาศถึงความดีของท่านว่าเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรม เมื่อท่านผู้มีอุปการคุณซึ่งได้ทำความดีแก่ตนไว้ ได้ล่วงลับไปแล้ว ก็มีดีนั่งอยู่เฉย ได้ชวนชวายกระทำกิจที่ควรทำ มีความรำลึกถึงท่านและพยายามแสดงตอบแทน ในเมื่อไม่สามารถจะกระทำได้ด้วยประการอื่น เพราะท่านผู้มีพระคุณได้ล่วงลับไปแล้ว ก็กระทำโดยวิธีการอุทิศกุศล ตามประเพณีนิยมที่ต้องด้วยหลักพระพุทธศาสนา

ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ชาวไทยพุทธเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น จะปรารภเหตุการณ์นั้น แล้วทำสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล เป็นความดีงาม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) เหตุให้เกิดบุญ

ทุกวันนี้ ถ้าพูดถึงการทำบุญคนหลายๆ คนจะสะดุ้งเพราะหมายถึง จะต้องเสียเงินไม่มากก็น้อย และหลายๆ คนจะต้องสละเงินทำบุญด้วยความจำใจ ปีหนึ่งหลายครั้ง จึงชวนให้คิดว่าการทำบุญนี้ทำได้เฉพาะคนรวยเท่านั้นหรือ ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ คนมีก็ทำได้ คนจนก็ทำได้ แต่ต้องเลือกทำให้สมกับฐานะของตน คนมีถ้ามีศรัทธาจะทำบุญที่จะต้องสละเงินทองก็ไม่เดือดร้อนแต่คนจนยังมีปัญหาเพราะไม่มีเงินทองเหลือกินเหลือใช้ แม้จะกินวันหนึ่งๆ ก็ไม่พอ จะทำบุญได้อย่างไร พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยกว้างขวาง และได้รับพระเกียรติคุณว่าเป็นผู้มีพระมหากรุณาแก่คนและสัตว์ทั่วไป โฉนเลยพระองค์จะปิดประตูไม่ให้คนจนทำบุญเล่า พระองค์ทรงเปิดประตูพระพุทธศาสนาให้ทุกเพศทุกวัยที่ต้องการจะทำบุญ ได้เข้าทำบุญในพระพุทธศาสนา เรื่องของการทำบุญซึ่งเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าเป็นทางปฏิบัติเพื่อผลที่น่าปรารถนาน่าพึงใจนั้น เพราะการทำ

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), มรณกถา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๔-๒๕.

อันใดอันเป็นไปในทางดีทางชอบ ไม่เบียดเบียนตน เพราะไม่ทำตนให้เป็นคนชั่ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพราะไม่ทำเขาให้เดือดร้อน ด้วยผิดคลองธรรม และเป็นไปเพื่ออุปถัมภ์ตน เพราะทำตนให้เป็นผู้ช่วย สงเคราะห์เขาให้ได้ประสพสุขประโยชน์ ตามคลองธรรม, การทำอันนั้นก็บุญทั้งนั้น เพราะคำว่า บุญ แปลว่า เครื่องชำระล้างความชั่ว ความไม่ดี ซึ่งมีอยู่ ๑๐ ประการ ได้แก่

(๑) ทาน ได้แก่ การให้สิ่งของ แร่กาย คำสอน แรงใจแก่คนอื่น

(๒) ศีล ได้แก่ การงดเว้นทำสิ่งที่ชั่วตามบัญญัติของศาสนาและการแสดงมารยาทอันดีงามให้สมควรแก่ฐานะในสังคม

(๓) ภาวนา ได้แก่ การฝึกทำใจให้สงบ ฝึกจิตให้เจริญจนมองเห็นทุกๆ อย่างว่าล้วนไม่เที่ยง ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ต้องสลายไปในที่สุด หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

(๔) อปจายนะ อ่อนน้อมยำเกรง

(๕) เวยยาวัจจะ การช่วยเหลือผู้อื่นในกิจที่ชอบ

(๖) ปัตติทานะ การแบ่งส่วนบุญให้ผู้อื่น ได้แก่ ไม่หวงบุญไว้เป็นของตนคนเดียว

(๗) ปัตตานุโมทนา ยินดีรับส่วนบุญที่ผู้อื่นให้

(๘) ธรรมสวนะ การฟังธรรม

(๙) ธรรมเทศนา การแนะนำชี้แจงให้คนอื่นละชั่วทำดี

(๑๐) ทิฏฐุชุกกรรม มีความเห็นตรงตามเหตุผล”^{๑๒}

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เหตุที่จะก่อให้เกิดบุญกุศลนั้นมีหลากหลายวิธีการ ทั้งการให้วัตถุทาน และธรรมทาน ซึ่งถือว่าการให้อย่างสูงสุด ฉะนั้น ถ้าไม่สามารถจะให้ทานได้ เพราะจน ก็สามารถเลือกทำตามข้ออื่นได้ตามลำดับ แต่พยายามทำให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๒) ทาน

คำว่า “ทาน” นี้ มีท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสสมหาเถระ) ให้ความหมายคำว่า “ทาน (น.) การให้, สิ่งที่ให้”^{๑๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของทานไว้ว่า “ทาน หมายถึง การให้ สิ่งที่ให้ ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา การสละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น”^{๑๔}

^{๑๒}ที.ปา.อ. (ไทย) ๔/๓๐๖-๓๐๗.

^{๑๓}สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสสมหาเถระ), พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๒๐๑.

^{๑๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๕.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ) ได้ให้ความหมายของท่านไว้ว่า “ทาน หมายถึง การให้ทาน จัดเป็นบุญและเป็นการพัฒนาจิต ก็เพราะเป็นการขจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว”^{๑๕}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า “ทาน ๑, ทาน- (ทานะ-, ทานะ-) น. การให้, มักใช้ประกอบท้ายคำอื่น เช่น ธรรมทาน วิद्याทาน; สิ่งที่ให้มักหมายถึงเงินหรือสิ่งของที่คนให้แก่คนยากจน, เป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรม”^{๑๖}

ผลหรืออานิสงส์ของการให้ทาน ทำให้ผู้ที่ให้ทานนั้นได้รับผลที่มีความสุข การให้ทานบางครั้งตัวผู้ให้เองไม่รู้ว่าจะให้ทานอย่างไร จึงจำเป็นต้องมีผู้บอกกล่าวในสิ่งที่ยังไม่รู้ เพื่อการให้ทานนั้นสมบูรณ์และถูกต้อง ผลของการให้ทานจึงจะมีผลมาก เมื่อปฏิบัติตามย่อมมีความสุขในโลกนี้และเมื่อตายไปจากโลกนี้ย่อมไปสู่เทวโลก (โลกหน้า) ดังพุทธพจน์ที่ว่า

สทฐา หิริย กุสลถจ ทาน
 ฌมมา เอเต สปุริสาณูยาตา
 เอตถุหิ มคค ทิวีย วทนติ
 เอเตน หิ คจฺจนฺติ เทวโลกํฯ

ธรรม ๓ ประการนี้ คือ การให้ทานด้วยศรัทธา ๑ การให้ทานด้วยหิริ ๑ การให้ทานอันหาโทษมิได้ ๑ เป็นไปตามสัทบุรุษ บัณฑิตกล่าวธรรมทั้ง ๓ นี้ว่าเป็นทางไปสู่ไตรทิพย์ ขนทั้งหลาย ย่อมไปสู่เทวโลกด้วยทางนี้แลฯ^{๑๗}

ประเภทของท่าน หรือการให้มี ๒ อย่าง “ได้แก่

(๑) อามิสทาน ได้แก่ การให้ด้วยวัตถุสิ่งของนานาชนิด

(๒) ธรรมทาน ได้แก่ การให้ธรรมหรือให้ด้วยความรู้ในวิชาการต่างๆ ที่มีประโยชน์เช่น สอนให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำใจให้ผ่องใส เรียกว่า ธรรมทาน”^{๑๘} ดังพุทธพจน์ที่ว่า

อนนโท พลโท โหติ	วตถโท โหติ วณณโท
ยานโท สุขโท โหติ	ทีปโท โหติ จกฺขุโท
โส จ สพฺพทโท โหติ	โย ททาติ อุปสฺสย
อมตฺนทโท จ โส โหติ	โย ฌมฺมนุสฺสาสติฯ

^{๑๕} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร พิจิตร ฐิตวณฺโณ), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๔.

^{๑๗} อัง.อฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๒๒/๒๔๐.

^{๑๘} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๘๖/๑๑๔.

ผู้ให้อาหารชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ผู้ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทีปโคมไฟชื่อว่าให้จักขุ ผู้ให้ที่พักอาศัยชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ให้ธรรมทานชื่อว่าให้อมฤตธรรมฯ^{๑๙}

เฉพาะการให้แก่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) บุคคลิกทาน คือ ให้เฉพาะภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

(๒) สังฆทาน คือ ให้หมู่สงฆ์ไว้ใช้โดยไม่เจาะจงบุคคล”^{๒๐} การให้ประเภทนี้มีผลอันยิ่งยกว่าการให้ประเภทที่ ๑ ในหลักของการให้ทาน ๒ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญสังฆทานว่าเป็นเลิศ ดังพุทธดำรัสที่ว่า

ตปาทหํ อานนท สงฆคต ทกฺขิณ อสงฺเขยฺย อปฺปเมยฺย วทามิ น เตว วาห เกนจิ ปรียาเยน สงฆคตาย ทกฺขิณาย ปาฎิปุคฺคฺลิกทาน มหปฺผลตร วทามิฯ
อานนท ทกฺขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้น เรากล่าวว่า มีผลนับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่เราไม่กล่าวปาฎิปุคฺคฺลิกทานว่ามีผลมากกว่าทกฺขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์โดยปริยายใดๆ เลยฯ^{๒๑}

การให้ทานมีอยู่ ๒ ประการ การให้ทานแบบสังฆทาน พระพุทธเจ้าตรัสว่ายอดเยี่ยมกว่าการให้แบบเจาะจงตัวบุคคล ทั้งนี้ก็เพราะการให้แบบเจาะจงยังยึดติดอยู่กับความเชื่อศรัทธาต่อบุคคลนั้นบุคคลนี้อยู่ ส่วนการให้ทานแบบไม่เจาะจง เป็นการส่งเสริมอิสระเสรีทางจิตให้ ไม่มีจิตใจคับแคบซึ่งสามารถให้ได้ทั่วไป และผลที่เกิดขึ้นก็มีมากกว่าการให้แบบเจาะจง แต่การให้ทานนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสว่าต้องรู้จักเลือกที่จะให้ทาน เช่น คุณลักษณะท่าทาง การประพฤติปฏิบัติ และวัตถุประสงค์ของที่จะให้ทานนั้นว่ามีประโยชน์ต่อผู้รับเพียงไร มิใช่ว่าจะอยากให้ทานอะไรๆ ก็ให้ได้ เช่น ถวายเสื้อผ้าแก่พระภิกษุสงฆ์แทนที่ควรจะถวายจีวรหรือจตุปัจจัย การถวายเช่นนี้จัดเป็นการถวายที่ไม่ถูกต้อง ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้รับ เป็นต้น ฉะนั้น ผู้ถวายทานต้องใคร่ครวญก่อนที่จะถวายทาน ดังพระบาลีที่ว่า “อปิจ วิเจยฺยทานปิ สาธุ วิเจยฺยทาน สุกตปฺปสฺตถ ทานที่บุคคลเลือกให้ยิ่งเป็นการดี ทานที่เลือกให้พระสุคต ทรงสรรเสริญแล้ว”^{๒๒} แต่อย่างไรก็ตาม การให้ทานเป็นเพียงขั้นตอนของการทำความดีงามในชีวิตขั้นต้นเท่านั้น ชาวพุทธไม่ควรหยุดอยู่เพียงแค่เรื่องการทำบุญทำทาน ชาวพุทธต้องประพฤติปฏิบัติให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งมีการรักษาศีลและการเจริญจิตตภาวนา เป็นต้นด้วย จึงจะถือว่าได้ประพฤติบำเพ็ญบุญครบในพระพุทธศาสนา

^{๑๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๘/๔๔.

^{๒๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๑๐/๔๕๗-๔๕๙.

^{๒๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๑๓/๔๖๐.

^{๒๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๙/๓๐.

อย่างไรก็ตาม การถวายทานนี้ ยังสามารถแบ่งออกไปอีกด้วยอำนาจ ๓ อย่างจึงทำการถวายทาน “ได้แก่

- (๑) อำนาจจากเจตนา ได้แก่ มีศรัทธา มีการสละความตระหนี่
- (๒) ด้วยอำนาจวิริยติ ได้แก่ การให้อภัยทาน ละเว้นบาป
- (๓) อำนาจแห่งไทยธรรม ได้แก่ วัตถุที่ควรให้ มีข้าวและน้ำ”^{๒๓} เป็นต้น

อำนาจทั้ง ๓ ประการนี้ สรุปลงได้ว่าต้องประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ^{๒๔} ได้แก่

(๑) เพราะมีศรัทธาร้อมหน้า (สทฺธาย สมมุชฺฌาวา) ได้แก่ ผู้ถวายเป็นคนมีศรัทธา มีศีลธรรมประจำใจ ทายก คือ ผู้ให้ทานนั้น ต้องเป็นคนมีศีลธรรม มีเจตนาที่เป็นบุญเป็นกุศล ตั้งใจดี ยิ่งถ้าเจตนาที่ประกอบด้วยปัญญาแล้ว ก็ยิ่งเป็นบุญมากขึ้น สมดังพุทธดำรัสที่ว่า “สทฺธายปิสาหุ ทานํ ทานํ ที่ให้ด้วยศรัทธายังประโยชน์ให้สำเร็จ”^{๒๕}

(๒) เพราะมีไทยธรรมพร้อมหน้า (เทยฺยธมฺมสฺส สมมุชฺฌาวา) ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่สมควรเหมาะสมแก่การให้ทาน วัตถุสิ่งของที่มอบให้นั้นมีความบริสุทธิ์ ได้มาโดยสุจริต เป็นของดีมีประโยชน์ มีคุณค่า และมีความเหมาะสมกับผู้รับ เช่น ถวายจีวรแก่พระสงฆ์ ให้เสื้อผ้าแก่เด็ก ๆ เช่นนี้ย่อมได้บุญมาก

(๓) เพราะมีทักษิณบุคคลพร้อมหน้า (ทกฺขิณฺเวยฺยานํ สมมุชฺฌาวา) ได้แก่ ผู้รับนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ มีศีลธรรม ผู้รับ เรียกว่า ปฎิคาหก เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม มีความดีงามทางกายวาจาและใจ ทั้งนี้ไม่จำกัดว่าปฎิคาหกนั้นจะต้องเป็นพระสงฆ์เสมอไป อาจเป็นสามเณร แม่ชี หรือคฤหัสถ์ผู้มีศีลธรรมก็ได้ และตรงนี้ มีการเปรียบเทียบหลัก ๓ ประการนั้น ได้แก่

(๑) พระอรหันต์ทั้งหลายเปรียบเหมือนนา (เขตฺตูปมา อรหฺนโถ) แม้ในปัจจุบันชาวพุทธไม่อาจสามารถได้ว่าพระภิกษุรูปไหนเป็นพระอรหันต์ก็ตาม การถวายแก่พระภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรงดงามก็เปรียบดั่งผืนนาเช่นกัน

(๒) ทายกผู้ให้ทั้งหลายเปรียบดั่งชาวนาผู้ต้องการผลผลิต (ทายกา กสฺสกุปมา)

(๓) ไทยธรรมที่ถวายเปรียบด้วยพืช ได้แก่ เมล็ดข้าวพันธุ์ดี (พืชูปมํ เทยฺยธมฺม) ^{๒๖}

^{๒๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลตถทีปนี ทุติโย ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๒.

^{๒๔} ชู.จ. (ไทย) ๓๐/๗๔๕/๓๘๑.

^{๒๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๘/๒๙.

^{๒๖} ชู.เปต. (ไทย) ๒๖/๘๖/๑๕๗.

ไทยธรรมที่ควรให้ นั้น สามารถพิจารณาได้จากพระบาลีที่ว่า

อนน ปาน วตถ ยาน มาลา คนธ วิเลปน

เสยยาวสถ ปทีเปยย ทานวตถ อิเม ทสฯ

ทานวตถ ๑๐ เหล่านี้ คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ของลูบ

ไล่ ที่นอน ที่พักและเครื่องประทีป^{๒๗}

วตถทั้ง ๑๐ อย่างเหล่านี้ และวตถุสิ่งของอื่นๆ ก็สงเคราะห์เข้าในไทยธรรมได้ ถ้าไม่มีโทษ ทั้งแก่ตนและผู้รับ เช่น สิ่งเสพติดมียาบ้าเป็นต้น

ดังนั้น มีครบองค์ ๓ ประการข้างต้นแล้ว ทายกผู้ให้ก็ควรพิจารณาจิตใจของตนเองว่าเป็น อย่างไร ซึ่งถือเป็นการตรวจสอบความรู้สึกของตนมีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่

(๑) เจตนา ก่อนให้ (บุพเพว ทานา สุมโน) ได้แก่ ก่อนจะให้ทานนั้น เราต้อง เป็นผู้ตั้งใจให้ดี มีความเลื่อมใสศรัทธามาก มีจิตใจเบิกบาน ตั้งใจทำจริง

(๒) เจตนา ขณะให้ (ทท จิตตํ ปสาทเย) ได้แก่ แม้กำลังให้ทานอยู่ ตัวเราก็มี จิตชื่นชมยินดีอย่างจริงใจและจริงจัง มีความตั้งใจ ทำด้วยความเบิกบาน ผ่องใส

(๓) ความรู้สึกยินดีในทานที่ให้ (ทตวา อตตมโน) ได้แก่ ครั้นเราได้ให้ทาน แล้ว ก็ไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง คือ คิดเสียดายทานนั้น เมื่อได้มอบถวายสิ่งของไปแล้ว หลังจากนั้น เราเมื่อระลึกขึ้นได้คราวใด จิตใจก็อึดแอ็บผ่องใสขึ้น เกิดความภาคภูมิใจในทานที่ให้ไปว่าเป็นประโยชน์ ต่อผู้รับจริงๆ เราก็ได้บุญเพิ่มขึ้นเมื่อนั้น^{๒๘} การถวายทานลักษณะนี้ ท่านเรียกว่า สัปปริสทาน หมายถึง การถวายทานอย่างสัตบุรุษผู้มีความรู้และเข้าใจอย่างดีในการถวายทาน มิใช่อยากถวายก็ ถวาย หรือเห็นคนอื่นทำก็ทำตาม เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ๕ ประการ ได้แก่

(๑) ถวายทานด้วยศรัทธา (สทฐาย ทาน เทติ) เช่น มีความเชื่อมั่นว่า การ ถวายทานเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้รับ

(๒) ถวายทานโดยเคารพ (สกุจจ ทาน เทติ) ไม่ดูหมิ่นผู้รับหรือคนอื่น

(๓) ถวายทานตามกาลอันสมควร (กาลน ทาน เทติ) เช่น ถวายทานทุกวัน

พระ

(๔) ถวายทานโดยไม่หวังผลตอบแทน (อนุกคหิตจิตโต ทาน เทติ)

(๕) ถวายทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น (อตตานญจ ปรญจ อนุปหจจ ทาน

เทติ)^{๒๙}

^{๒๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลตถทีปนี ทุติโย ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๒๘} ชู.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๐๖/๑๙๔.

^{๒๙} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๑๙๒-๑๙๓.

สรุป การให้ทานต้องมีวัตถุประสงค์ของที่ได้มาโดยชอบธรรม สุจริต เป็นของที่ควรให้ มีผู้รับที่เหมาะสม และมีจิตศรัทธาในการให้ทาน ดังนั้น ในการให้ทานของชาวไทยพุทธในปัจจุบันจึงสามารถสรุปลงใน ๓ ลักษณะหรือ ๓ อาการได้ ดังนี้

(๑) เห็นเขาให้ก็ให้ตาม ให้ด้วยความเชื่อ แต่ให้ของไม่ดีเท่าที่ตนสามารถให้ได้ การให้ทานเช่นนี้เรียกว่า ทาสทาน คือ เป็นทาสแห่งทาน

(๒) ให้ด้วยความเคารพ โดยที่ตนบริโภคใช้สอยสิ่งของแบบใด ชนิดใด ก็ให้ทานแบบนั้น ชนิดนั้น การให้ทานเช่นนี้เรียกว่า สหายทาน เป็นสหายแห่งทาน

(๓) ให้ด้วยความเห็นว่าเป็นหน้าที่ เป็นมนุษยธรรม โดยที่ตนบริโภคใช้สอยสิ่งของที่ไม่ดี แต่กลับให้ทานด้วยของที่ดี ประณีต การถวายทานเช่นนี้เรียกว่า สามีทาน เป็นนายแห่งทาน^{๓๐}

อาการในการถวายทานทั้ง ๓ ลักษณะนี้ ชาวไทยพุทธพึงพิจารณาให้ดีก่อนว่าตนเองมีกำลังในการให้แค่ไหน จะเกิดความเดือดร้อนแก่ตนและครอบครัวได้หรือไม่ ด้วยว่าพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญผู้รู้จักประมาณ รู้จักตนเองว่าอยู่ในฐานะเช่นใดก็ถวายทานเช่นนั้น ส่วนผู้ที่ให้ทานแล้วทำให้ชีวิตตนและครอบครัวเดือดร้อนนั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

มณาปทายี ลภเต มณาป

อคคสฺส ทาทา ลภเต ปุณฺคค

วรสฺส ทาทา วรลาภี จ โหติ

เสฏฺฐนฺทโท เสฏฺฐมฺเปติ จาน

อคคทายี วรทายี เสฏฺฐทายี จ โย นโร

ทีฆายู ยสวา โหติ ยตถ ยตถูปปชชติฯ

ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี และผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ นรชนใดให้ของที่เลิศ ให้ของที่ดี และให้ของที่ประเสริฐ นรชนนั้นจะบังเกิด ฌ ที่ใดๆ ย่อมมีอายุยืน มียศฯ^{๓๑}

ตามปกติคนที่ถูกความตระหนี่ครอบงำจิต ไม่ต้องการจะให้สิ่งของของตนแก่ใคร จึงมีใจเศร้าหมอง การให้ทานก็เพื่อกำจัดความตระหนี่เหนียวแน่นออกไปจากจิต จิตจะได้ผ่องใสสว่างเป็นบุญ คือ เป็นสุข บุญ คือ ความสุขนี้เกิดด้วยการให้ จึงได้ชื่อว่าทานมัยบุญ บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทาน สมดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๓๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลตลที่ปณี ทุติโย ภาโค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๓๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๕๖.

เย น ทนฺติ สทฺธาย วิปฺสนเนน เจตสา
 ตเมว อนฺน ภาตติ อสมึ โลเก ปรมฺหิ จ
 ตสฺมา วิเนยฺย มจฺเฉร ทชฺชา ทาน มลาภิภู
 ปุณฺณานิ ปฺรโลกสมึ ปตฺติจฺจา โหนฺติ ปาณินา

ชนเหล่าใดมีใจผ่องใสแล้ว ให้อาหารนั้นด้วยศรัทธา อาหารนั้นแลย่อม
 พะนอเขาทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนี้ บุคคลพึงนำความตระหนี่ให้
 ปราศจากไป พึงข่มความตระหนี่ซึ่งเป็นตัวมลทินเสีย ให้ทาน เพราะบุญทั้งหลาย
 เป็นที่พึงของเหล่าสัตว์ในโลกหน้า^{๓๒}

สรุปว่า การให้ทานถือเป็นเหตุมงคลข้อ ๑ ในหลายๆ ข้อที่สามารถอำนวยผลให้ผู้ประพฤติ
 ปฏิบัติได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา เพราะนอกจากผู้ให้ได้สละวัตถุสิ่งของเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นแล้ว ยัง
 ได้รับอานิสงส์ทำให้ตัวผู้ให้ทานมีความสุขกาย เป็นที่รักของผู้ถูกให้และยังไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อัน
 เป็นสถานที่ประกอบไปด้วยทิพยสุข กล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศผลบุญกุศลนี้ ใน
 สังคมไทยปัจจุบัน ผู้คนต่างได้ยึดถือปฏิบัติกันอย่างมาก จะเห็นได้จากประเพณีต่างๆ ในสังคมไทย
 ล้วนส่งเสริมให้ผู้คนทำบุญกุศลกันทั้งนั้น เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ บุญวันสงกรานต์ บุญในเทศกาลวัน
 สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดก็ล้วนมาจากความศรัทธาเชื่อในหลักธรรมคำสอนใน
 พระพุทธศาสนา

๓) การอุทิศผลบุญ

การอุทิศผลบุญ คือการตั้งใจดีสำรวมใจให้แน่วแน่ ให้มีอารมณ์เป็นอันหนึ่งอัน
 เดียวไม่ให้ออกใจฟุ้งซ่าน เพื่อให้เกิดพลังจิตมุ่งไปยังผู้ที่เราจะอุทิศส่วนบุญให้ พร้อมทั้งกล่าวอุทิศผลบุญ
 ก็สำเร็จแก่ผู้นั้นสมประสงค์ ในพระพุทธศาสนา “พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการอุทิศส่วนบุญกุศลไว้
 หลายแห่ง เช่นเรื่องปรตของพระเจ้าพิมพิสารมาพอสังเขป”^{๓๓} ดังนี้ พระพุทธองค์ตรัสแก่พระเจ้าพิม
 พิสารว่า “วานนี้ เมื่อพระองค์ทรงถวายทานแล้ว พวกปรตไม่ได้รับส่วนบุญ จึงได้ทำอย่างนั้น”
 พระราชาทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เมื่อหม่อมฉันถวายทานแม้ในบัดนี้ ปรตเหล่านั้น จัก
 ได้รับหรือ”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ได้ มหาบพิตร” พระราชาทางนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรง
 เป็นประมุข ถวายมหาทานในวันรุ่งขึ้นแล้วได้พระราชทานส่วนบุญว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้า
 น้าอันเป็นทิพย์ จงสำเร็จแก่พวกปรตเหล่านั้น เช่นนั้นเทียว” ในที่สุดแห่งการถวายทานเรื่องนี้
 พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาว่า

^{๓๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๘๓/๘๒.

^{๓๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลตถปิณี ปจฺโม ภาโค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๑๗-๓๒๘.

โส ภาติธมโม จ อย นิสสิโต

เปตานุชา จ กตา อุพารา

พลญจ ภิกขุมนุปปทินน

ตุมเหติ ปุณณิ ปสุต อนปปกัฯ

ญาติธรรมนี้นั้น เป็นอันพระองค์ทรงเผยออกแล้ว การบูชาเพื่อชนผู้ละไปแล้ว อันพระองค์ทรงทำแล้วอย่างโอฬาร และกำลังของภิกษุทั้งหลายอันพระองค์ทรงตามเพิ่มให้แล้ว บุญมีใช้น้อย ชื่อว่าอันพระองค์ทรงชวนชวายเป็นแล้ว^{๓๔}

ขั้นตอนในการถวายทานเพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นเริ่มที่การกล่าวคำบาลี มีตั้ง นโม ๓ จบ กล่าวคำรับศีล แล้วกล่าวคำถวายสังฆทานประเภทตกภัตตอุทิศให้ผู้ตาย ดังนี้

อิมานิ มย ฆนเต มตกภตตานิ สปริวารานิ ภิกขุสงฆสส โอโณชยาม

สาธุ โน ฆนเต ภิกขุสงโฆ อิมานิ มตกภตตานิ สปริวารานิ ปฏิกคณหาตุ

อมหากณเจว มาตาศิปตอาทีนญจ ภาตกาน กาลกตาน ที่ฆรตต หิตาย สุขายฯ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมตกภัตตอาหารกับทั้ง

บริวารเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับมตกภัตตอาหารกับทั้งบริวาร

เหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่

ญาติของข้าพเจ้าทั้งหลายมีมารดาบิดา (เอ่ยชื่อและนามสกุลก็ได้) เป็นต้น ผู้ทำกาละ

ล่วงลับไปแล้วด้วย ลีนกาลนานเทอญฯ^{๓๕}

เมื่อกล่าวคำถวายทานเสร็จ ก็ประเคนวัตถุสิ่งของที่ตนปรารถนาถวายนั้นแก่พระภิกษุสงฆ์ เมื่อถวายเสร็จแล้ว พระภิกษุสงฆ์ก็จะอนุโมทนาเป็นภาษาบาลี ทายกพึงกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลแล้วประนมมือรับพร เป็นเสร็จพิธีการถวายทานอุทิศแก่ผู้ที่ล่วงลับ อนึ่ง ในการกล่าวคำถวายนี้ จะกล่าวพร้อมๆ กันก็ได้ กล่าวนำคนหนึ่ง นอกนั้นก็ทำตามก็ได้ เมื่อกล่าวจบ พระสงฆ์ทั้งหมดจะประนมมือแล้วเปล่งวาจาว่าสาธุ แปลว่า ดีแล้ว พร้อมๆ กัน

การกล่าวสังฆทานนั้นทายกสามารถที่จะนิมนต์พระสงฆ์มาที่บ้านเพื่อความสะดวกก็ได้ จะนำสิ่งของที่ถวายสังฆทานไปถวายแต่พระสงฆ์ที่วัดก็ได้

อานิสสหรือประโยชน์ในการให้ทานมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) สัตบุรุษย่อมคบหา (สนโต สปุริสา ฆนตติ)

^{๓๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลตถทีปนี ปจโม ภาโค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๑๗-๓๒๘.

^{๓๕} กระทรวงศึกษาธิการ, ศาสนพิธีสำหรับครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๘๗.

- (๒) กิตติศัพท์อันงามย่อมพุ่งขจรไป (กลยาโณ กิตติสทโท อพฺภุคฺคจฺฉติ)
 (๓) จะเข้าไปสู่ที่ประชุมใด ๆ ก็ไม่เก้อเขิน (ปริสฺสํ วิสาโท อมฺงกฺกุโธ อฺปสงฺกมฺติ)
 (๔) เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ (กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา สุคฺตี สคฺคํ โลกํ อฺปฺปชฺชติ)^{๓๖}

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับการทำบุญอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไปแล้ว ในทรรศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าสามารถกระทำได้จริง ผู้ล่วงลับสามารถรับได้จริงแต่มีข้อยกเว้นว่า ผู้ล่วงลับต้องอยู่ในสถานะที่ ในฐานะที่สามารถรับได้ หากไม่สามารถรับได้ ผลบุญต่างๆ นั้นก็ย่อมเกิดแก่ผู้กระทำบุญอุทิศเอง หมายความว่า เมื่อคนได้สิ้นชีวิตลงแล้ว ตราบใดที่ยังมีกิเลส ตราบนั้นก็ย่อมมีการเกิดอีก แต่การเกิดนั้นก็สมารถเกิดเป็นอะไรก็ได้ สุดแล้วแต่บุญกรรมทั้งดีและชั่วที่ตนได้กระทำไว้ในชาติที่แล้ว เช่น อาจเกิดเป็นเทวดา เป็นพระภูมิเจ้าที่ที่สามารถรับเครื่องเซ่นสรวงจากมวลมนุษย์ได้ ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนายืนยันถึงการมีชีวิตของสัตว์ทั้งมวลว่า ตราบที่ยังมีกิเลสอยู่ ตราบนั้นก็ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่วันยังค่ำ

จากคติความเชื่อเรื่องทำบุญอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับในทรรศนะพระพุทธศาสนา นี้ พอที่จะสรุปได้ว่า การอุทิศส่วนบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น นอกจากทำนุบำรุงบุญกุศลได้ ความอึดเอิบใจแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่ปรตชนผู้ล่วงลับจากไปแล้วอย่างแน่แท้ ซึ่งเรื่องการทำบุญหรือการถวายทานของชาวไทยพุทธในปัจจุบันถือได้ว่าได้ปฏิบัติกันมากที่สุดกว่าการทำบุญข้ออื่นๆ เช่น การรักษาศีล และการเจริญภาวนา เป็นต้น และจากการถวายทานนี้เอง กล่าวได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมดี กรรมชั่ว เรื่องโลกนี้ โลกหน้าในสังคมไทยยังมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธไม่เสื่อมคลาย แต่ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย

๒.๑.๓ ความเชื่อในไสยศาสตร์ของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน

ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์นี้ ชาวไทยพุทธก็มีความเชื่อที่เนื่องมาจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่พากันเคารพบูชาในอดีต เช่น แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ เป็นต้น ดังนั้น ในเวลาที่มวลมนุษย์ไม่มีความมั่นคงทางจิตใจเพราะมีความหวั่นเกรงต่อสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่น่าหวั่นกลัวทำให้เกิดความไม่มั่นใจ ความรู้สึกที่ต้องเสี่ยงอันทำให้เกิดความหวั่นใจและเมื่อถึงเวลาเช่นนั้น มนุษย์แต่ละคนก็จะหันหน้าเข้าสู่วิถีทางที่จะทำให้ความเกรงกลัวและความหวาดหวั่นใจนั้นลดน้อยลงหรือจางหายไป สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจนี้มีได้นานาประการ เช่น ขาวนากลัวว่าฝนไม่ตก ข้าวจะไม่ดี ข้าราชการกลัวว่าจะไม่ได้เลื่อนตำแหน่ง ภรรยากลัวว่าสามีจะไปมีผู้หญิงอื่น ลูกหลานกลัวว่าญาติผู้ใหญ่จะเสียชีวิต เป็นต้น ทางออกอันจะลดความตึงเครียดในจิตใจในสถานการณ์เหล่านี้มีได้หลายทาง ขาวนาก้อาจทำพิธีแห่ขบวนเพื่อขอฝน ข้าราชการบนบานศาล ภรรยาไปทำเสน่ห์ยา

^{๓๖} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๔๑-๔๒.

แฝด ลูกหลานทำพิธีสะเดาะเคราะห์และต่ออายุให้ญาติผู้ใหญ่ เป็นต้น พิธีกรรมก็ดี ไสยศาสตร์ก็ดี การบนบานศาลกล่าวก็ดี การไปหาหมอดูก็ดี ล้วนเป็นวิธีการที่มวลมนุษย์ใช้เพื่อทำให้เกิดความสบายใจขึ้น เพื่อให้มีความมั่นใจว่าจะสามารถควบคุม สถานการณ์ที่ทำลายขวัญและกำลังใจนั้นได้ ดังนั้น ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ จึงเป็นกลไกที่มวลมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อช่วยให้มนุษย์มีสภาวะจิตใจที่ดีขึ้น ฉะนั้น กล่าวได้ว่า “ระบบความเชื่อและพิธีกรรมในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอำนาจให้คุณโทษ แก่มวลมนุษย์โดยที่มวลมนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นสื่อในการต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นๆ ไสยศาสตร์นั้นว่าอยู่ในระบบความเชื่อของสังคมหนึ่งๆ โดยเหตุที่เป็นวิธีการที่ตอบสนองความต้องการทางจิตใจของผู้คนในสังคม”^{๓๓๗}

คนทั่วไปและนักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ มักจะมองว่า ไสยศาสตร์ (magic) เป็นสิ่งที่เชื่อและปฏิบัติกันในสังคมที่ไม่เจริญ และศาสนาเป็นสิ่งที่เชื่อและปฏิบัติกันในสังคมที่เจริญแล้ว เช่น สังคมล่าสัตว์ เป็นต้น ต่อมาเมื่อนักมานุษยวิทยาศึกษาระบบความเชื่อและศาสนาในแต่ละประเทศ แต่ละสังคมแล้วพบว่า “ในทุกประเทศจะพบทั้งพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และศาสนาอยู่ด้วยกันทั้งนั้น บางครั้งก็รวมอยู่ในพิธีกรรมอย่างเดียวกันชนิดที่แยกกันไม่ออก ซึ่งลักษณะการผสมผสานระหว่างความเชื่อและพิธีกรรมที่บูชาผีบางเทวดา ไสยศาสตร์ และศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก”^{๓๓๘}

เมื่อกล่าวถึงพระภูมิเจ้าที่ โดยทั่วไปหมายถึงผีบางเทวดา ซึ่งเรียกว่า โอปปาดิกันนั้น เพราะชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาและก็พูดตามหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา คำว่า ผีบางที่ปรากฏอยู่ในโอปปาติกะนี้ ไม่ได้หมายถึง วิญญาณหรือจิตของคนที่ตายไปแล้วไปเกิดเป็นผีบางเทวดา คำว่า ผีบางเทวดาในโอปปาติกะนั้น หมายถึง สัตว์นรกบ้าง เปเรตอสุรกายบ้าง และเทวดาบ้าง นี่เป็นการศึกษาในพระพุทธศาสนา แม้แต่ในศาสนาอื่นๆ ก็มีพูดถึงผีบางเทวดาอยู่เหมือนกัน ที่กล่าวมานี้เป็นส่วนของการยืนยันแห่งความมีอยู่ของเทวดาหรือเทพยดา ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งในภาษาชาวบ้านคือ พระภูมิเจ้าที่นั่นเองในความรู้สึกนึกคิดของความเห็นของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบันโดยทั่วไป เมื่อมีการนับถือผีบางเทวดาแล้ว ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีการไสยศาสตร์ควบคู่กันไป ไสยศาสตร์ จึงหมายถึง “ความเชื่อด้วยรู้สึกเกรงขามในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติ

^{๓๓๗} คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๓๓๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๒.

หรือในสิ่งลึกลับอันไม่สามารถจะทราบได้ด้วยเหตุผลตามหลักของวิทยาศาสตร์และสิ่งนั้นอาจให้ตีหรือให้ร้ายแก่ผู้ที่เชื่อก็ได้”^{๓๙}

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า “ไสยศาสตร์ ตำราทางไสย, วิชาทงไสย”

ความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ ลัทธิวิญญานหรือความเชื่อในเรื่องภูต ผี ปีศาจ รวมทั้งเจ้าพ่อและเทวดาทั้งหลายนั้น คงมีอยู่กับประชากรในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมทั้งคนไทยชนเผ่าต่างๆ ด้วย นานมาแล้วก่อนสมัยที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามาสู่อาณาจักรที่เรียกว่าสุวรรณภูมินี้เสียอีก นอกจากนั้น ปฏิบัติการทางไสยศาสตร์ต่างๆ ก็คงมีอยู่เนิ่นนานมาแล้วเช่นกัน เป็นการยากมากที่เราจะแยกลัทธิวิญญานออกจากไสยศาสตร์ได้ เพราะปฏิบัติการทางมายาศาสตร์ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อเบื้องต้นที่ว่า มีวิญญานหรือผีชนิดต่างๆ ที่มีอำนาจหรือฤทธิ์เดชเหนือมนุษย์คอยบงการหรือกระทำการให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ นอกเหนือจากฝีมือหรืออำนาจของมนุษย์ที่จะทำให้เป็นไปได้อยู่ เราอาจจะเรียกโลกของวิญญานว่า “โลกทิพย์” คือ โลกซึ่งตามปกติธรรมดาแล้ว มนุษย์ไม่อาจมองเห็นได้ด้วยตา แต่ก็มีจริงและสามารถปรากฏต่อสายตาหรือประสาทสัมผัสอื่นของมนุษย์ได้ ถ้าผีหรือวิญญานเหล่านั้นต้องการ ความเชื่อในเรื่องวิญญานและปฏิบัติการทางมายาศาสตร์ของคนไทยจึงน่าจะเป็นความเชื่อเก่าแก่ดั้งเดิม และเป็นวิธีการแก้ปัญหาและเผชิญกับวิกฤตต่างๆ ในชีวิตของมนุษย์มาแต่โบราณกาลเช่นเดียวกับคนในสังคมอื่นๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในยุคก่อนวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย

คนทุกชาติทุกศาสนา นับตั้งแต่ดึกดำบรรพ์นับถือผีบางเทวดาหรือความเชื่อว่ามีสิ่งลึกลับซึ่งมีสถานะอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งอาจจะให้ตีให้ร้ายได้ จึงรู้สึกเกรงขามในอำนาจของสิ่งลึกลับ และจะสำแดงความเชื่อและความรู้สึกนั้นออกเป็นรูปพิธีรีตองอันเนื่องด้วยคาถาอาคมและเวทมนต์ เพื่ออำนาจประโยชน์ให้แก่ตนทั้งในทางดีและทางชั่ว ในทางดี หมายถึง ให้สิ่งลึกลับบันดาลสิ่งเป็นสิริมงคลหรือช่วยปกป้องและขจัดเหตุร้ายต่างๆ อันเป็นสิ่งอุบาทว์จัญไรทั้งหลายไม่ให้นำมาเบียดเบียนทำอันตราย ในทางชั่ว คือ ใช้เวทมนต์และคาถาอาคมด้วยเล่ห์เพทุบายให้เป็นผลเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือทำด้วยอุบายที่เรียกว่า “ทำคุณทำไสย” ให้คนอื่นมาหลงรักตน ดังนั้น การถือไสยศาสตร์จึงก่อให้เกิดพิธีกรรม ๒ แนวทาง ได้แก่

(๑) พิธีกรรมในทางดีเป็นเรื่องการแก้ไขและป้องกัน

(๒) พิธีกรรมในทางชั่วซึ่งเป็นการกระทำให้ร้ายคนอื่น

การถือไสยศาสตร์จึงเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ตัวอย่างของการถือไสยศาสตร์ ได้แก่ พิธีทำน้ำมนต์กันเสนียดจัญไร ผู้ทำพิธีจะอ่านมนต์ ซึ่งเรียกว่าโองการ เป็นถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ มักขึ้นต้นด้วย “โอม”

^{๓๙} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชธน), ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๒๒.

เป็นคำตันเสมอและต่อด้วยถ้อยคำซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำไทยแทรกคำบาลีเป็นคาถาทสนัน หรือย่อให้สั้น
แทรกเป็นแห่งๆ เสมอ

นอกจากนี้ในการเพาะปลูกพืชพรรณธัญญาหารก็ปรากฏว่ามีพิธีกรรมที่ต้องว่ามนต์คาถา
ทางไสยศาสตร์เข้ามาประกอบด้วย เช่น คาถาปลูกพริก มะเขือ การรักษาโรคภัย เช่น คาถาพันตาแดง
เป็นต้น ในสมัยก่อนผู้คนเชื่อกันว่าสาเหตุหนึ่งของการเจ็บป่วยหรือความเดือดร้อนประการต่างๆ
เนื่องมาจากการถูก “ทำ” ซึ่งอาจเกิดจากการถูก “เสก” สิ่งของเข้าไปในร่างกาย หรือไม่ก็เนื่องจาก
ถูกวิญญาณร้ายเข้าสิง เมื่อเป็นดังนี้ “วิธีรักษาจึงต้องประกอบพิธีกรรมร้ายเวทมนต์คาถาเพื่อแก้กัน
พิธีกรรมรักษาโรคบางพิธี สามารถช่วยแก้ไขให้เรื่องร้ายกลับกลายเป็นดีได้”^{๔๐}

เมื่อเราเกิดมา เราถูกอบรมให้เข้าไปอยู่ในกรอบของไสยศาสตร์โดยไม่รู้สึกรู้หา ชนิดที่ทำให้
หวังพึ่งพาผู้อื่น เราต้องพึ่งผู้อื่น เพราะผู้อื่นช่วยเราอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดเป็นนิสัยที่จะพึ่งพาผู้อื่น ไม่
รู้จักพึ่งตน พึ่งตัว พึ่งตัวเองไม่รู้ นั่นแหละ คือ ความหมายของไสยศาสตร์ เมื่อเติบโตขึ้นมาก็มักจะพึ่ง
ผีสง่า พึ่งเทวดา พึ่งพระเจ้า พึ่งอะไรก็ตาม ซึ่งไม่ใช่พึ่งตนเอง มันก็ยากลำบากแก่การที่จะสอนเขาให้
มาพึ่งตนเอง (อัน) เป็นหลักธรรมะในพุทธศาสนา บางครั้งพ่อแม่ของเราถือไสยศาสตร์เป็นที่พึ่ง ผู้ที่อยู่
รอบตัวของเราก็คือไสยศาสตร์เป็นที่พึ่ง เมื่อกำเนิดมาก็ได้ให้ไหว้ศาลพระภูมิ หรือ ให้ทำอะไรต่างๆ
นานาสารพัดอย่าง ตามที่คนสมัยนี้ทำกัน ซึ่งมักจะไปรดน้ำมนต์ ไปทำพิธีสะเดาะเคราะห์หรือว่าทุก
อย่างที่เป็นเรื่องของไสยศาสตร์ อันนี้เป็นโมหะ อันนี้เป็นอวิชชา อันนี้เป็นมิจฉาทิฎฐิ จะเป็นพุทธ
บริษัทไม่ได้ พุทธบริษัทต้องอิสระจากสิ่งเหล่านี้ คือ มีความรู้ที่ถูกต้อง ไม่มอมงาย ไม่กลัวอย่างมอมงาย
แล้วตามกฎธรรมชาติเองที่จะพึ่งพาผู้อื่นนั้นก็ไม่ได้ห้าม แต่ว่าพึ่งพาตัวเองเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

การที่เราเดินเข้าไปในโบสถ์ กราบพระพุทธรูป แต่ในใจเขาคิดว่า ให้พระพุทธรูปช่วย
อย่างนี้ก็เป็นไสยศาสตร์ เราจะต้องกราบพระพุทธรูป เพราะพอใจในการตรัสรู้ของพระองค์ สอนให้
เราช่วยตัวเองได้ สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามกรรม เราได้รับคำสอนที่ถูกต้องช่วยตัวเองได้ สิ่งทั้งปวงเป็นไป
ตามกรรม เราได้รับคำสอนที่ถูกต้องช่วยตัวเองได้ เราจึงกราบ ไม่ควรไปกราบด้วยการต่อรองว่าให้
พระองค์ช่วย ถ้าอย่างนั้นมันเป็นไสยศาสตร์ เช่น พิธีกรรมต่างๆ ในวัด ถ้าเป็นพิธีกรรมเรื่องบวงสรวง
ให้ผู้อื่นช่วยแล้วเป็นไสยศาสตร์ไปหมด แม้ว่าเราจะทำแก่พระพุทธรูป นี้ คือปัญหาใหญ่ของเรา ใหญ่
ถึงขนาดว่า “พระพุทธรูปจะสูญไป จะเหลืออยู่แต่ไสยศาสตร์ ทำไปๆ จนพระพุทธรูปไม่เห็น
วิแวว เหลืออยู่แต่ไสยศาสตร์”^{๔๑}

^{๔๐} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๓๖-๓๘.

^{๔๑} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมวาทะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บุญนิมิตและสหายธรรม, ๒๕๕๒), หน้า

การที่คนไทยเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อมั่นในอำนาจลึกลับทางไสยศาสตร์อยู่เช่นในปัจจุบัน อธิบายได้ว่า ความรู้ซึ่งทางด้านปรัชญา ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่แพร่หลายในสังคมไทยเท่าที่ควร ผลทางวิทยาศาสตร์ที่นำเอามาใช้ปฏิบัติจึงเป็นการใช้แบบครึ่งๆ กลางๆ คือ ยังใช้ไปด้วยคตินิยมทางไสยศาสตร์ ซึ่งมักจะเกิดผลร้ายแก่ตัวผู้ใช้เองในที่สุดและเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวมด้วย... อนึ่ง “การที่คนไทยจำนวนมากยังนิยมปฏิบัติการไสยศาสตร์ในเรื่องต่างๆ อยู่ นั้นเป็นเพราะต้องการจะให้เกิดความมั่นใจหรือเพิ่มความเชื่อมั่นให้แก่ตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวัน”^{๔๒}

คติของชาวไทยพุทธ ฉะนั้นกัณฑ์พระ ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ พระพุทธรูป หรือวัตถุอย่างอื่นที่พระสงฆ์ได้ทำพิธีปลุกเสกแล้วก็ตาม พระเครื่องรางต่างๆ เวทมนต์ต่างๆ ก็จัดเป็นเครื่องมือทางไสยศาสตร์ที่สำคัญสำหรับชาวไทยพุทธ

๒.๑.๔ ความเชื่อในหลักกฎแห่งกรรมของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน

ชาวไทยพุทธจากอดีตจวบจนปัจจุบันล้วนมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ กล่าวคือ เรื่องกรรมอยู่มาก กล่าวคือ ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่า ใครได้ดีมีสุข เป็นพระราช เป็นเทวดาได้นั้น เป็นผลที่เกิดจากการกระทำความดี เช่น การทำบุญทำทาน เป็นต้น ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวนี้อาจทำให้ชาวไทยพุทธในปัจจุบันมีความเชื่อในเรื่องกรรมหรือกฎแห่งกรรมอย่างมั่นคง ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ทว่ากลับมีความคิด แนวทางแห่งการกระทำผิดเป็นจากความเชื่อเรื่องนี้อยู่มาก เช่นคำที่ได้ยินอยู่บ่อยๆ ว่า แข่งเรือก็พอแข่งกันได้ แต่แข่งบุญแข่งวาสนานั้นแข่งกันไม่ได้ และจากความเชื่อในทำนองนี้เอง จึงเป็นเหตุให้ชาวไทยพุทธบางคนเกิดความรู้สึกล้นน้อยเห็นว่าตนมีบุญน้อย จะทำอะไรก็คิดว่าตนไม่อาจจะกระทำอย่างผู้มีบุญมากได้เลย เป็นเหตุให้เกิดความอ่อนแอท้อถอยในการทำความดี และเมื่อเกิดความอ่อนแอและท้อแท้แล้ว ก็เป็นช่องให้ความประมาท การปฏิบัติที่ผิด เช่น การอ่อนนอน บนบานศาลกล่าวต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนคิดว่าศักดิ์สิทธิ์ สามารถให้ในสิ่งที่ตนต้องการได้ ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดหลักคำสอน แม้ว่าจะมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ถูกต้องเพียงใดก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนามีหลักให้มนุษย์เชื่อถือในกฎแห่งกรรม และหลักสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด และถือว่ามนุษย์ทุกคนล้วนเกิด แก่ เจ็บ และตายมาแล้วทั้งสิ้น นับชาติไม่ถ้วน และเกิดในภพภูมิที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ตามกฎแห่งกรรมที่ได้กระทำไว้ทั้งดีและชั่ว ถ้ายังมีกิเลสอันเปรียบเหมือนยางเหนียวในพิชชอยู่ตราบใด ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบนั้น จิตที่ได้รับการอบรมแล้ว ถ้ายังไม่สิ้นกิเลส ก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุข ประเสริฐและสูงขึ้น แต่ถ้าจิตไม่ได้รับการฝึกอบรม ปลดปล่อยไว้ตามสภาพที่มันเป็น ปลดปล่อยให้สกปรกเศร้าหมองเพราะถูกกิเลสจับ นอกจากจะก่อความทุกข์ให้แก่ตนเองแล้ว ยังจะให้ภพชาติต่ำทรามลงไป ต้องประสบความทุกข์ในชาติต่อๆ ไปอีกด้วยสังสารวัฏ คือภพที่เวียนเกิดเวียนตาย การเวียนเกิดเวียนตาย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอน

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๐-๕๑.

ให้เชื่อเรื่องของกฎแห่งกรรม เชื่อเรื่องผลของกรรมดี ผลของกรรมชั่ว บุคคลทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น เพราะมนุษย์เวียนเกิดเวียนตายมานับครั้งไม่ถ้วน กรรมจะเป็นตัวกำหนดว่ามนุษย์ที่ยังไม่สามารถทำกิเลสให้สิ้นไปได้ เพราะกิเลสเป็นสาเหตุของกรรม เมื่อนั้นชีวิตก็ต้องเวียนเกิด เวียนตายอย่างไม่มีวันจบสิ้น ด้วยว่ากฎแห่งกรรมจึงเป็นกระบวนการที่แสดงถึงความ เป็นไปของชีวิตสัตว์ที่มีเหตุปัจจัย ดังนั้น ตามหลักของสังสารวัฏที่เนื่องด้วยหลักของกฎแห่งกรรม ก็ เป็นไปตามหลักของเหตุปัจจัยเช่นกัน

คำว่า กรรม หมายถึง “การ, การงาน, การกระทำกิจ, เป็นการกระทำดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม แต่ส่วนมาก หมายถึง อกุศลกรรม เช่นคำพังเพยว่า บาปอยู่กับผู้ทำ กรรมอยู่กับผู้สร้าง”^{๔๓}

คำว่า “กรรม หมายถึง “การ, การกระทำ, การงาน, กิจ, เช่น พลีกรรม ต่างกรรมต่างวาระ, เป็นการดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม (๒) การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น บัดนี้กรรมตามทันแล้ว ระวังกรรมจะตามทันนะ (๓) บาป, เคาระห์, เช่น คนมีกรรม กรรมของฉันแท้ๆ (๔) ความตาย ในคำว่า ถึงแก่กรรม”^{๔๔}

ทางพระพุทธศาสนาสอนว่า กรรม คือ การกระทำในชาติก่อน ได้จัดสรรเสร็จให้ไปเกิดใน ฐานะนั้นๆ ได้รับการถ่ายทอดทางกายดีหรือเลว ได้ประสบสิ่งแวดล้อมดีหรือเลวแล้วแต่กรรมนำไป ไม่ใช่พระเจ้าสร้าง ทุกคนสร้างเองด้วยการกระทำของตน ในกรณีเช่นนี้ เราจะไม่นับโทษคนโน้นคน นี้ว่าสร้างเราไม่ดี แต่เราจะสร้างตัวเราใหม่ในชาตินี้ด้วยการทำดี อบรมให้เกิดอุปนิสัยใจคอที่ดีงาม ได้ตามประสงค์ อาจมีผู้แย้งจะให้เห็นด้วยตาตามเคยว่า กรรมรูปร่างเป็นอย่างไร จึงจัดสรรได้และติดตามคนได้ ข้อนี้อธิบายด้วยพลังงานซึ่งติดไปกับลูกศรเวลายิงไปในอากาศ ลูกศรแล่นไปเรื่อยๆ นั้น เราเห็นพลังงานหรือเปล่า หรือผู้ที่ได้รับสถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ ถ้าไม่แสดงพระองค์เสด็จ ปะปนไปในที่ต่างๆ และเราไม่รู้มาก่อน มีอะไรติดตามไปเป็นเครื่องแสดงให้เห็นบ้าง ว่าท่านผู้นี้เป็น พระราชา เพราะมีอวัยวะร่างกายเหมือนคนธรรมดาทุกอย่างแต่ท่านก็คงเป็นพระราชาอยู่นั่นเอง การ ที่กรรมติดตามคนนั้น ท่านเปรียบเหมือนเงาของคนจะชูหรือพลอบไม่ให้ติดตามก็ไม่ได้ “พระพุทธศาสนาเปรียบกรรมว่าเป็นเนื้อที่ วิญญาณเป็นพีช แสดงว่ากรรมกับวิญญาณมีส่วนสัมพันธ์ กัน เนื้อที่ดี พีชก็คงงอกงามดี คนเราจะดีเลวเพราะการกระทำของตนเช่นนี้ จึงควรอย่างยิ่งที่เลือกทำ แต่กรรมดี ละเลิกความชั่วเสีย เมล็ดทุเรียนเก็บความสามารถในการเป็นต้น มีใบดอกและลูกทุเรียน ไว้ได้ในตัวเอง เมื่อถึงคราวก็เจริญเติบโตเป็นต้นทุเรียนฉั่นใด วิญญาณก็มีกรรมติดไปด้วยอย่างซ่อนเร้น

^{๔๓} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสสมหาเถระ), พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๕.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕.

ไม่เห็นตัว แต่เมื่อปรากฏตามลักษณะที่กำหนดของกรรมนั้นๆ”^{๕๕} เมื่อมีเหตุย่อมมีผล เมื่อทำเหตุย่อมได้รับผลและผลย่อมตรงตามเหตุเสมอ ผู้ใดทำผู้หนึ่งจักเป็นผู้ได้รับผล เทียบเท่าแน่นอน เมื่อใดกำลังมีความสุข ไม่ว่าผู้กำลังมีความสุขนั้นจะเป็นเราหรือเขา

เมื่อนั้นพึงรู้ความจริง ว่าเหตุที่ดีที่ได้ทำไว้แน่กำลังให้ผลผู้ทำเหตุดีนั้นกำลังเสวยผลแห่งเหตุ นั้นอยู่ แม้ปุถุชนจะไม่สามารถหยั่งรู้ให้เห็นแจ้งได้ ว่าทำเหตุดีหรือกรรมดีใดไว้ แต่ก็พึงรู้พึงมั่นใจว่าเหตุแห่งความสุขที่กำลังได้เสวยอยู่เป็นเหตุดีแน่ เป็นกรรมดีแน่ ผลดีเกิดแต่เหตุดีเท่านั้น ผลดีไม่มีเกิด แต่เหตุไม่ดีได้เลย เมื่อใดกำลังมีความสุขทุกข์ความเดือดร้อน ไม่ว่าผู้กำลังมีความสุขทุกข์ความเดือดร้อนนั้นจะเป็นเราหรือเขา เมื่อนั้นพึงรู้ความจริง ว่าเหตุไม่ดีที่ได้ทำไว้แน่กำลังให้ผล ผู้ทำเหตุไม่ดีขึ้นกำลังเสวยผลแห่งเหตุนั้นอยู่ แม้ปุถุชนจะไม่สามารถหยั่งรู้ให้เห็นแจ้งได้ว่าทำเหตุไม่ดีหรือกรรมไม่ดีใดไว้ แต่ก็พึงรู้พึงมั่นใจว่าเหตุแห่งความทุกข์ความเดือดร้อนที่กำลังได้เสวยอยู่เป็นเหตุไม่ดีแน่ เป็นกรรมไม่ดีแน่ ผลไม่ดีเกิดแต่เหตุไม่ดีเท่านั้น ผลไม่ดีไม่มีเกิดแต่เหตุดีได้เลย

เมื่อใดมีความคิดว่าเราทำดีไม่ได้ดี หรือเขาทำดีไม่ได้ดีก็พึงรู้ว่าเมื่อนั้นกำลังหลงคิดผิดจากความจริง กำลังเข้าใจผิดจากความจริง ทำดีต้องได้ดีเสมอ ไม่มียกเว้นด้วยเหตุผลใดทั้งสิ้น

“เมื่อใดมีความคิดว่าเราทำไม่ดีแต่กลับได้ดี หรือเขาทำไม่ดีแต่กลับได้ดี ก็พึงรู้ว่าเมื่อนั้นกำลังหลงคิดผิดจากความจริง กำลังเข้าใจผิดจากความจริง ทำไม่ดีต้องได้ไม่ดีเสมอ ไม่มียกเว้นด้วยเหตุใดทั้งสิ้น”^{๕๖}

ในสังคมไทยปัจจุบัน ผู้คนส่วนมากยังมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง “กรรม” ไม่ถูกต้องมากนัก กล่าวคือ เมื่อประสบเคราะห์ร้ายต่างๆ มักจะถูกว่า เป็นกรรมของเราเอง เราสร้างมาเองในอดีต (ชาติที่แล้ว) และเมื่อประสบความสุขก็กล่าวว่าเป็นบุญของเราหนอ เราคงได้สร้างบุญไว้ในอดีต เป็นต้น ซึ่งความเชื่ออย่างนี้แม้ว่าจะถูกต้องอยู่บ้าง แต่ก็ถือว่ายังไม่ถูกต้องที่สุดในเรื่องนี้ เพราะพระพุทธศาสนากล่าวรับรองกรรมในอดีตว่ามีจริง ให้ผลจริงก็จริงอยู่ แต่กรรมในปัจจุบัน นั่นก็คือ การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจของตนเองนั้นถือว่าสำคัญเช่นกัน

กล่าวคือ ในมงคลสูตร ๓๘ ข้อนั้น^{๕๗} พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับกรรมปัจจุบัน (ปัจจุบันกรรม กรรม ได้แก่ การกระทำในชาติปัจจุบัน) มากกว่าอดีตกรรม (อดีตกรรม กรรมในชาติที่แล้ว) ซึ่งมีอยู่เพียงข้อเดียว คือ “ข้อที่ ๕ ปุพเพ กตปุญญาตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน” นอกนั้นเป็นปัจจุบันกรรม จนกระทั่งอนาคตกรรม และอนาคตกรรมนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมปัจจุบัน คือ

^{๕๕} สุชีพ ปุญญาณาภ, ตายแล้วเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๕๖} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), ชีวิตนี้สำคัญนัก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒-๓.

^{๕๗} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๓-๔.

การกระทำทางกาย วาจา และใจของมวลมนุษย์เองเป็นหลัก สมมติว่า เราเริ่มต้นเอาตอนอายุ ๒๐ ปี เรารู้จักคบคนดี มีความเคารพบูชาท่านผู้มีพระคุณต่อตน มีที่อยู่อาศัยสภาพแวดล้อมที่เอื้อหนุน พอสมควร คราวนี้ก็มีบุญกุศลติดตามตัวมาแต่ปางก่อน เราต่างเกิดมาแล้วชาติแล้วชาติเล่า แต่พระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญต่อกรรมเพียงแค่อัตถุ์เท่านั้น นอกจากนั้นเป็นเรื่องที่เราต้องพยายามทำเอาเองในชาติปัจจุบันซึ่งมีความสำคัญกว่าชาติที่แล้ว เราอาจไม่รู้ก็ได้ ต่อมาก็มีการตั้งตนไว้ชอบ คือ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ได้รับการศึกษามีความรู้ความสามารถ มีกฎระเบียบของตนเอง มีการเข้าสังคมอย่างพองาม มีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน สามารถเลี้ยงดูมารดาบิดาได้ตามฐานะ ต่อมาก็แต่งงาน มีภรรยา มีบุตรธิดาที่น่ารัก มีครอบครัวที่อบอุ่น ตั้งใจทำงาน มีการเสียสละสิ่งของแก่คนอื่น และญาติ มีธรรมประจำใจ ไม่ประมาทในสิ่งต่างๆ งดเว้นจากอบายมุขต่างๆ แล้ว ฯลฯ จนถึงมีการแบ่งเวลาไปเข้าวัดฟังธรรมตามโอกาสที่อำนวย มีการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ตนและเวลาอย่างเต็มความสามารถ รู้แจ้งในอริยสัจ มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ๘ มีจิตไม่โศกเศร้า เตื่อร้อนวุ่นวายตามกระแสโลก มีจิตปราศจากกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น จนถึงมีจิตเกษม จิตหลุดพ้นจากเครื่องผูกมัด เป็นจิตที่มีความสุขโดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีกรรม ไม่มีสวรรค์ นรก หรือภพภูมิใดอีกต่อไป นั่นก็คือ ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายนั่นเอง เป็นการสิ้นสุดแห่งการดำเนินชีวิตในสังสารวัฏอันยาวนานได้อย่างเด็ดขาด เพราะในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น จะต้องตกอยู่ภายใต้ของกฎแห่งวิภูฏะ ๓ ประการ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรวิภูฏะ คือ กิเลส กรรม วิบาก หมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลาของการดำเนินชีวิต

กิเลส (Root of bad action) หมายถึง สิ่งที่ทำให้ใจให้เศร้าหมอง ความไม่ดีไม่งามที่แฝงลึกอยู่ในความรู้สึกรู้สึกนึกคิดอันจะนำมาซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมี ๓ ประการเรียกว่า อุกุศลมูล อันได้แก่

- (๑) ความโลภ (Greed) ความอยากได้อะไรก็มี
- (๒) ความโกรธ (hatred) ความขุ่นเคือง ประทุษร้าย
- (๓) ความหลง (Delusion) สภาพของความไม่รู้ ตามความเป็นจริง^{๔๘}

กรรม หมายถึง การกระทำดี และไม่ดี ที่ส่งผลจากอดีตมาัยปัจจุบัน หรือส่งผลต่อไปในอนาคตระยะของกรรมที่ให้ผลประกอบด้วย

วิบาก หมายถึง ผลที่เกิดจากการกระทำไว้ในอดีตมีผลส่งอย่างต่อเนื่อง สัมพันธ์กันอย่างครบวงจร

กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาได้สอนเน้นถึงความสำคัญของกรรมเป็นอย่างมาก ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๔๙} กรรมจึงเป็นคำสอนที่

^{๔๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๙๓/๒๙๑-๒๙๒.

^{๔๙}ช.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๘๒/๔๕๗.

สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม เป็นเพียงกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกระทำของคน ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในหลายๆ เรื่องที่ชาวไทยปัจจุบันยังมีความรู้ ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนอยู่มาก ดังนั้น เรื่องกรรมในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ชาวไทยพุทธควรศึกษาให้เข้าใจ ดังนี้

๑) กรรม แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่

(๑) กุศลกรรม กรรมดี เกิดจากแรงกระตุ้นใจฝ่ายดี มีเจตนาดีกระทำไปแล้วอำนวยประโยชน์สุขแก่ตนและคนอื่น

(๒) อกุศลกรรม กรรมไม่ดี เกิดจากแรงกระตุ้นใจฝ่ายชั่ว มีเจตนาชั่วกระทำไปแล้ว ก่อทุกข์โทษให้แก่ตนและคนอื่นเกิดจากอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ^{๕๐}

กรรมทั้งสองลักษณะนี้ เกิดจากแรงจูงใจที่ซ่อนอยู่ในตัวเจตนาในการที่จะกระทำสิ่งนั้น เมื่อคนเรามีเจตนาในการประกอบกรรม มันจะมีพลังในการกระทำที่ก่อให้เกิดแรงขับในการทำกรรม ที่แสดงออกมาทางไตรทวาร ได้แก่ กาย วาจา และ ใจ อันเป็นเจตนาที่เกิดจากการปรุงแต่งทางอารมณ์ที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน

๒) กรรม การกระทำที่แสดงออกทางทวาร ๓ ได้แก่

(๑) การกระทำทางกายเรียกว่ากายกรรม

(๒) การกระทำทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม

(๓) การกระทำทางใจคือความคิดนึกเรียกว่ามโนกรรม^{๕๑}

การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ความตั้งใจจริงใจ จึงจะเป็นกรรม การกระทำที่ไร้เจตนาประกอบยังไม่เป็นกรรม “...ต้องมองให้ถึงจิตใจ เมื่อมองลึกเข้าไปถึงจิตใจ เราก็คงจะจำได้ถึงพุทธพจน์ ที่ให้คำจำกัดความบอกความหมายของกรรมว่า เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม” ตกลงว่า เจตนา คือ ความคิดตั้งใจ ความตั้งใจคิดมุ่งหมายนี้แหละเป็นกรรม...”^{๕๒}

๓) กรรม ๑๒ ประเภท

พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ตามแรงหนักและเบาของกรรมที่กระทำนั้น จึงส่งผลของกรรมสำเร็จตามกำลัง

^{๕๐} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๘/๒๔๘-๒๔๙.

^{๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เชื้อกรรม รู้กรรม แก่กรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๕๐-๕๑.

ทางพระพุทธศาสนาจัดกรรม คือ “การกระทำที่มีลักษณะในทางให้ผลผิดแผกกันไว้ ๑๒ ประเภท แบ่ง ออกเป็น ๓ หมวด หมวดละ ๔ ข้อ”^{๕๓} ดังนี้

๑) หมวดที่ ๑ กรรมให้ผลตามกาลเวลา มี ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) กรรมให้ผลในชาตินี้ เรียก ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม
- (๒) กรรมให้ผลในชาติหน้า เรียก อุปัชชเวทนียกรรม
- (๓) กรรมให้ผลในชาติต่อไป เรียก อปราปรเวทนียกรรม
- (๔) กรรมที่เลิกไม่ให้ผล คือ ให้ผลเสร็จแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลได้ต่อไป

เรียก อโหสิกรรม

๒) หมวดที่ ๒ กรรมให้ผลตามหน้าที่มี ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) กรรมที่ผลคล้ายเป็นบิดา คือ แต่งให้เกิดมาดี ชั่ว ต่างกัน เรียก ชนกกรรม
- (๒) กรรมที่เคยตามสนับสนุนเหมือนพี่เลี้ยง คือ ถ้ากรรมเดิมหรือชนกกรรม แต่งดี ก็ส่งเสริมยิ่งขึ้น ถ้ากรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งเสริมให้ชั่วยิ่งขึ้น เรียก อุปถัมภ์กรรม

(๓) กรรมบีบคั้น หรือขัดขวางกรรมเดิม คอยเบียนชนกกรรมเช่นเดิมแต่งมาดี เบียนให้ชั่ว เดิมแต่งมาชั่ว เบียนให้ดี เรียก อุปปีฬกรรม

(๔) กรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น เดิมชนกกรรมแต่งไว้ ดีเลิศ กลับที่เดียวลงเป็นขอลานหรือตายไปเลย เดิมชนกกรรมแต่งไว้ลามก กลับที่เดียว เป็นพระราชา หรือมหาเศรษฐีไปเลย เรียก อุปฆาตกรรม

๓) หมวดที่ ๓ กรรมให้ผลตามความหนักเบา มี ๔ ประการ ได้แก่

(๑) กรรมหนักทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ฝ่ายดีเช่น ทำสมาธิจนได้ฌาน ฝ่ายชั่วเช่น ทำอนันตริยกรรม มีฆ่ามารดาบิดา เป็นต้น เป็นกรรมที่จะส่งผลโดยไม่มีกรรมอื่นมาขวางหรือมาสลับคั่นได้ เรียก ครุกรรม

(๒) กรรมที่สะสมไว้มากๆ เข้ากลายเป็นดินพอกหางหมู คือ ทำทีละเล็กทีละน้อย กลายเป็น กรรมมากไปได้ เรียก พหุกรรม

(๓) กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย หรือที่เอาจิตใจจดจ่อ ในเวลาใกล้ตาย ย่อมส่งผลให้ไปสู่สุคติที่ดี หรือชั่วได้ ซึ่งเปรียบเหมือนโคแก่ที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อยสักเท่าไร เมื่อเปิดคอกก็ได้ออกก่อน เรียก อาสันนกรรม

^{๕๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

(๔) กรรมแต่สักว่าทำ คือ เจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำไปด้วยความประมาท หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่อาจส่งผลดีร้ายให้ได้เหมือนกัน เรียกกตัตตากรรม เช่น กระทำผิดกฎหมาย บ้านเมืองในขณะที่มีเมฆมาบังแสงแดด อาทิ ขับรถฝ่าไฟแดง เป็นต้น

กรรม ๑๒ ประการนี้ได้แสดงให้เห็นมวลมนุษยทราบว่า คนทุกคนอย่าดูถูกว่าการกระทำกรรมดี หรือการกระทำกรรมชั่วเพียงแค่เล็กน้อยแล้วจะไม่ส่งผล แม้เพียงกระทำเพียงแค่เล็กน้อยที่มีเจตนาแรง ผลของกรรมจะให้ผลตามกำลังของการกระทำกรรมนั้นอย่างแน่นอน เพียงแต่ว่าตอนนี้ผลของกรรมยังไม่ให้ผลที่ชัดเจนเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น ในเรื่องกฎแห่งกรรมตามทรรศนะของพระพุทธศาสนานี้จึงมีเหตุผลสนับสนุนหรือตัดกันได้อย่างนี้ นี้คือ กฎแห่งกรรมที่มวลมนุษยควรที่จะเข้าใจตามหลักหรือกฎของกรรมทั้ง ๑๒ ประการที่ตนเองได้กระทำไว้ในชาติปัจจุบันแล้ว ย่อมได้รับผลทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย มี ๓ ประการ ดังนี้ สามประการอะไรบ้าง ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย กรรมที่กระทำด้วยโลภะ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นสมุทัย ...กรรมที่กระทำด้วยโทสะ เกิดจากโทสะ มีโทสะเป็นเหตุ ...กรรมที่กระทำด้วยโมหะ เกิดจากโมหะ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นสมุทัย ย่อมให้ผลในที่ที่อรรถภาพของเขาบังเกิด กรรมนั้นให้ผล ณ ที่ใด เขาย่อมเสวยวิบากของกรรมนั้น ณ ที่นั้น ในปัจจุบันหรือในที่ที่เกิดหรือในลำดับต่อไป”^{๕๔}

พระพุทธศาสนาไม่มีหลักการสอนให้มวลมนุษยปล่อยชีวิตไปตามลิขิตแห่งสิ่งลึกลับภายนอก แต่พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์รู้ถึงคุณค่าของตนเอง เพราะฉะนั้น “จึงไม่มีพรหมลิขิตในพระพุทธศาสนา ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีเหตุ มีปัจจัย และผลวิบากในตัวของมันเอง เมื่อมีกิริยาเกิดขึ้นก็ย่อมมีปฏิกิริยา ไม่มีสิ่งลึกลับใดๆ จะมาลิขิตบงการเหตุผลนั้นๆ ได้”^{๕๕}

ความแตกต่างของชีวิตที่สำคัญที่สุด ที่แสดงให้เห็นอำนาจที่ใหญ่ยิ่งที่สุดของกรรม คือ ความได้ภพชาติของพรหมเทพความได้ภพชาติของมนุษย์ กับความได้ภพชาติของสัตว์ เทวดาอาจมาเป็นมนุษย์ได้ เป็นสัตว์ได้ มนุษย์อาจไปเป็นเทวดาได้ เป็นสัตว์ได้ และสัตว์ก็อาจไปเป็นเทวดาได้ เป็นมนุษย์ได้ ด้วยอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของกรรมอันนำไปให้เกิด นี่เป็นความจริง ที่แม้จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ความจริงนี้ก็ย่อมเป็นความจริงเสมอไป ไม่มีอะไรจะเปลี่ยนแปลงให้ผิดไปจากความจริงได้ เชื่อหรือไม่เชื่อก็ควรกลัวอย่างหนึ่ง คือ กลัวการไม่ได้กลับมาเกิดเป็นคน ไม่ได้ไปเกิดเป็นเทวดา

^{๕๔} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๗๓/๑๗๑.

^{๕๕} เสถียร โพธิ์นันทะ, แนวพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙.

ก่อนจะมาเป็นเราแต่ละคนในภูมิของมนุษย์นี้ ต่างก็ได้เป็นอะไรต่อมิอะไรมาแล้วมากมาย นับชนิดนับชาติไม่ได้ เป็นกันทั้งเทวดา สัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก รวมทั้งมนุษย์ชายหญิง คนมีคนจน คนสวย คนไม่สวย คนพิการคนไม่พิการ อายุสั้นอายุยาว ขาวดำ ไทยจีน แขกฝรั่ง ต่างเคยมีเคยเป็นกันมาแล้ว ทั้งนั้น แม้เป็นผู้ระลึกชาติได้ก็สลดสังเวชยิ่งนัก และอาจจะสละละวางความโลภความโกรธความหลง ได้เป็นอันมาก เห็นสุนัขขี้เรื้อนสักตัวแล้วลองนึกว่าครั้งหนึ่งเราก็เคยเป็นเช่นเดียวกัน เคยกระเซอะกระเซิงเที่ยวหาอาหารกิน ถูกคนตี ถูกสุนัขด้วยกันกัด ถูกใครทิ้งหลายที่ได้มาประสบพบผ่าน แสดงกิริยาอาจารย์เกียจเกลียดซึ่งไม่ยอมแม้แต่จะพาเข้าไปใกล้เพื่ออาศัยร่วมเงากันแดดกันฝนก่อนอิฐก้อนหินก็ถูกขว้างใส่ ให้ต้องถึงเลือดตกยางออกตกใจกลัวภัยนานา “แต่จะบอกกล่าวอ่อนวอนให้ผู้ใด เห็นใจก็ทำไม่ได้ อย่างมากก็เพียงเปล่งเสียงโหยหวนที่หามีผู้เข้าใจในความทุกข์ร้อนไม่ แม้นึกไปในอดีตเช่นนี้ สมมุติตัวเองในภพชาติหนึ่งเป็นเช่นนี้ นึกให้จริงจังเช่นนี้ จะเกิดความกลัวกรรมเพราะยอม ได้ความเข้าใจว่ากรรมไม่ดีแน่แท้ที่ทำให้ชีวิตต้องเป็นเช่นนั้น”^{๕๖}

ตามหลักพระพุทธศาสนานี้ เป็นการย้ำให้เห็นกรรมในฐานะกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ตนเองก็ดี ผู้อื่นก็ดี จะมีส่วนเกี่ยวข้องแค่นั้นเพียงใด ย่อมต้องพิจารณาคำว่าเป็นเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และเป็นไปในกระบวนการ มิใช่พูดขาดลงไปง่ายๆ ในทันที ที่กล่าวมานี้ เป็นการป้องกันความเข้าใจผิด สุดโต่ง ที่มักเกิดขึ้นในเรื่องกรรมว่า “อะไรๆ เป็นเพราะตนเองทำทั้งสิ้น ทำให้ไม่คำนึงถึงองค์ประกอบ และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง”^{๕๗}

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า “กฎแห่งกรรม” ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การประกอบกรรมของมนุษย์สำคัญที่สุด ชีวิตเป็นสิ่งที่ถูกลิขิตโดยตัวเราเองเป็นเบื้องต้น และมีกรรมประเวทรวม หมูหรือกรรมสังคัมเกื้อกูลกันอยู่ด้วย แต่ผลแห่งความดีและชั่วจะให้ผลก็ต้องมีจังหวะของมัน เหมือนกัน ฉะนั้น กรรมเป็นหลักธรรมสำคัญ และเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยปัจจุบันยังไม่ เข้าใจชัดเจน ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนชาวไทยควรศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาให้กระจ่าง แจ่มทั้งความรู้และความเข้าใจ และปฏิบัติได้ถูกต้อง เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้แล้ว ความสงสัย ความไม่ เข้าใจ และความหลงงมงายในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์จากองค์เจ้าพ่อนั้น เจ้าแม่นี้ เป็นต้น ก็เป็นอันจบสิ้น กล่าวคือ หยุดงมงายทางกาย ทางวาจา และทางใจ พยายามฝึกฝน ประพฤติปฏิบัติ กรรมด้วยตนเอง ได้แก่ ละความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดี พร้อมทั้งอบรมจิตใจให้เกิดปัญญาในสรรพ สิ่งได้อย่างแจ่มแจ้ง

^{๕๖} เสถียร โพธิ์นันทะ, **แนวพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖-๒๔.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๑.

ฉะนั้น เมื่อกรรมเป็นค้ำกลางๆ การจะวินิจฉัยว่ากรรม คือ การกระทำใดดีและการกระทำใดชั่วนั้นสามารถพิจารณาได้จากหลักเกณฑ์ ๒ ประการ ได้แก่

(๑) พิจารณามูลเหตุของการกระทำว่า กรรมนั้นเกิดจากเจตนาเช่นใด ถ้าเกิดจากเจตนาดี ที่มีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นดี จัดเป็นกุศลกรรม ถ้าเกิดจากเจตนาที่ไม่ดี มีอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นไม่ดีจัดเป็นอกุศลกรรม

(๒) พิจารณาจากผลลัพธ์หรือวิบากของกรรม คือ กรรมใดทำแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจภายหลัง กรรมนั้นไม่ดี

ในการวิจัยกรรมใดดีหรือไม่ดีนั้น ให้ดูทั้งสองส่วนร่วมกัน คือ เจตนาและผลลัพธ์ที่ตามมา กรรมที่ทำด้วยเจตนาดี มีจิตสะอาดผ่องใสและผลลัพธ์ออกมาเป็นความสุข ท่านเรียกว่าบุญ ส่วนกรรมใดที่ทำด้วยเจตนาไม่ดี มีจิตเศร้าหมองและผลออกมาเป็นความทุกข์ ท่านเรียกว่าบาป พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าบุญบาปที่ทำไม่สูญหายไปไหน เพราะกรรมสามารถติดตามไปให้ผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังนั้น กรรมดีหรือกรรมชั่วทุกอย่างที่คนสั่งสมไว้มีผล อาจจะมีปัญหาตามมาได้ว่า เราสั่งสมกรรมไว้ได้อย่างไร บันทึกจดจำไว้ได้อย่างไร ในเรื่องนี้คำตอบ ก็คือว่า จิตใจของเราเองเป็นผู้จดจำกรรมทุกอย่างที่เราทำ แต่ที่เรานึกไม่ออก เพราะมันถูกเก็บไว้ในจิตใต้สำนึกที่เรียกว่า ภวังคจิต อย่างไรก็ตาม กรรมกับผลของกรรม (วิบาก) เป็นคนละอย่างกัน การกระทำทางกาย วาจาและใจที่ดีหรือไม่ดี เมื่อทำแล้วก่อให้เกิดผลตกค้างในจิตทันที ผลนั้นปรุงแต่งสภาพจิตผลักดันให้กรรมต่อไปเป็นไปดั่งกงล้อหมุนรอบไม่สิ้นสุดจนกว่าจะสิ้นกรรม ดังท่านเรียกว่า ภวัจกร คือ กงล้อแห่งภพ เพราะฉะนั้น หลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะตรงกันข้ามกับปรัชยานิยัตินิยม (Determinism) ซึ่งเป็นลัทธิที่ถือว่า “เจตจำนงของมนุษย์ไม่เป็นไปโดยอิสระ แต่ถูกกำหนดโดยภาวะทางจิตใจและทางวัตถุ”^{๕๕} อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะคำสอนที่ไม่ใช่พระพุทธศาสนาไว้ ๓ ประเภท “ได้แก่

(๑) ปุพเพกตวาท ลัทธิที่ถือว่าสิ่งที่เคยเกิดหรือเคยทำไว้ในอดีตกำหนดความเป็นไปในปัจจุบันอย่างชนิดที่ว่าอะไรจะเกิดก็ต้องเกิด ไม่มีทางหลีกเลี่ยง เข้าลักษณะที่เรียกว่ากรรมลิขิต คำสอนนี้เป็นนิยัตินิยม (Determinism) ประเภทหนึ่ง

(๒) อิศสรนิมมานวาท ลัทธิที่ถือว่าพระเจ้าหรือพระพรหมสร้างโลกและมนุษย์พร้อมกำหนดอนาคตของโลกและโชคชะตาของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าในลักษณะที่เรียกว่าพรหมลิขิต คำสอนนี้เป็นนิยัตินิยม (Determinism) อีกประเภทหนึ่ง

^{๕๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

(๓) อเหตุปัจจัยวาท ลัทธิที่ถือว่าสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นลอยๆ ไม่มีเหตุปัจจัย ไม่มีใครสร้าง ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ใดๆ ทั้งสิ้น โลกนี้เป็นเอกภพที่ไร้ระเบียบ (Chaos)”^{๕๙}

ทั้ง ๓ ลัทธินี้ พระพุทธศาสนาถือว่า ไม่ทำให้คนมีความเพียรพยายาม เพราะถ้าทุกสิ่งทุกอย่างที่คนเราได้รับ สุขและทุกข์ทั้งหลายที่เราได้ประสบ เป็นเพราะกรรมเก่าบังเกิดแล้ว เราก็นอนรอแต่กรรมเก่า จะทำอะไรก็ไม่ได้ผล จะแก้ไขอะไรไปก็ไม่มีประโยชน์ หรือถ้าเชื่อว่าเป็นเพราะอิศวร คือเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่บันดาล ก็อ่อนวอนเอาสิ ไม่ต้องทำอะไร หรือถ้าถือว่าไม่มีเหตุปัจจัย มันบังเอิญเป็นไปเองแล้วแต่โชคชะตา เราก็กทำอะไรไม่มีผลเหมือนกัน เพราะต้องแล้วแต่โชคชะตา ผลที่สุดสามหลักสามลัทธินี้ ไม่ทำให้คนมีการกระทำ ไม่ทำให้คนมีฉันทะมีความเพียรพยายามในการกระทำเหตุต่างๆ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นลัทธิที่ผิด อนึ่ง “หลักกรรมของเรานี้ ต้องแยกให้ดีจากลัทธิ ๓ ลัทธิ ในพระไตรปิฎก ท่านกล่าวไว้หลายแห่งเกี่ยวกับลัทธิที่ถือว่าผิด ซึ่งต้องถือว่าเป็นเรื่องละเอียดก่อน เพราะเมื่อพูดไปไม่ชัดเจนพอก็อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจผิด ลัทธิที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าผิดหลักกรรมมีอยู่ ๓ ลัทธิข้างต้นดังกล่าว”^{๖๐}

พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับลัทธิทั้งสาม พระพุทธศาสนามีหลักการสอนที่เป็นกรรมวาที คือ สอนว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่ทำไว้ แต่ก็ได้หมายความว่าชีวิตเป็นกรรมลิขิตคือถูกกำหนดให้รับผลกรรมที่เคยทำไว้ทุกอย่างโดยไม่มีหนทางหลีกเลี่ยง พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์สามารถทำกรรมดีในปัจจุบันเพื่อหักล้างกรรมชั่วในอดีตก็ได้ นอกจากนี้ สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นในโลกเกิดขึ้นโดยไม่มีพระเจ้าผู้สร้างหรือผู้กำหนดชะตาชีวิต แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเองลอยๆ โดยไม่มีเหตุปัจจัย พระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนสำคัญเรียกว่าอิทัปปัจจยตา (การที่สิ่งต่างๆ เกิดมีเพราะสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย) หรือปฏิจจสมุปบาท (การที่สิ่งต่างๆ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น) ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนาต้องการให้มวลมนุษย์เข้าใจกฎแห่งกรรม อันเป็นกฎแห่งเหตุและผล หรือที่เราเข้าใจกันว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพราะฉะนั้น คำตอบทางพระพุทธศาสนาจึงมีต่อเหตุการณ์ทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ว่า เกี่ยวเนื่องมาจากเหตุ คือ การกระทำของมนุษย์เองทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์จะเข้าใจหลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมได้นั้น ต้องมีความเชื่อ ๔ ประการก่อน ซึ่งได้แก่

(๑) กัมมสัทธา : เชื่อกรรม คือ เชื่อว่าการกระทำหรือกรรมมีจริง

(๒) วิบากสัทธา : เชื่อผลของกรรมว่ามีจริง คือ เชื่อว่าการกระทำและผลที่ได้รับเป็นเหตุเป็นผลกัน ดังนั้น หากต้องการความสุขก็ต้องประกอบแต่กรรมดีเท่านั้น

(๓) กัมมัสสกตาสัทธา : เชื่อว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของของตน ใครทำอะไร อย่างไรลงไป ก็ต้องได้รับผลของการกระทำนั้น ไม่ว่าดีหรือไม่ดี เป็นบุญหรือว่าเป็นบาป

^{๕๙} อ.จ.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๑/๒๒๒-๒๒๘.

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๕.

(๔) ตลาคตโโพธิสัทธา : เชื่อมั่นในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อพระปัญญาของพระองค์ มั่นใจในพระองค์ว่าพระองค์ได้ตรัสรู้สัจธรรมจริง^{๖๑}

เมื่อมีความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้แล้ว มนุษย์ก็สามารถที่จะเข้าใจต่อเหตุการณ์และสรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ที่ว่า

สพเพ สตตา กมมสสุกา กมมทายาทา กมมโยนิ กมมพณฺฐ กมมปฏิสรณา
ยํ กมมํ กริสฺสนติ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนติฯ

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นที่เกิด [เหตุปัจจัย] มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย จักทำกรรมใดไว้ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว ก็จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นฯ^{๖๒}

จากพุทธพจน์เรื่องกรรมนี้ เป็นข้อยืนยันได้เป็นอย่างดีอีกข้อหนึ่ง ในเรื่องของกรรม ผลของการกระทำ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักสังสารวัฏของสรรพสัตว์ ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลทำกรรมเช่นใดไว้ย่อมได้รับผลกรรมนั้น การสิ้นชีวิตในโลกมนุษย์มิใช่เป็นการสิ้นสุดของกรรม แต่จะต้องเกิดอีกเพื่อรับผลกรรมนั้นๆ ที่ได้กระทำไป トラบเท่าที่ยังไม่สามารถบรรลุนิพพานขั้นหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา หลุดพ้นจากกฎแห่งกรรมได้

พระพุทธเจ้าได้แสดงจุฬามณีวงศสูตรแก่สุภมาณพถึงสาเหตุที่สรรพสัตว์มีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ เช่น รูปร่างหน้า ฐานะความเป็นอยู่ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะกรรมของตน ดังนี้

(๑) บุคคลบางคน มีปกติฆ่าสัตว์ มีใจทางทารุณโหดร้าย เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มีอายุสั้น

(๒) บุคคลบางคน มีปกติตบตีจากการทำงาน มีใจเอ็นดูกรุณาต่อสัตว์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ก็มีอายุยืน

(๓) บุคคลบางคนชอบเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อน ลำบาก เมื่อสิ้นชีพย่อมตก นรก เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีโรครุม

(๔) บุคคลบางคนไม่ชอบเบียดเบียนสัตว์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ และเมื่อเกิดเป็นมนุษย์มีโรคน้อย

(๕) บุคคลบางคนมักโกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปนรกเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมมีผิวพรรณทราม

(๖) บุคคลบางคนไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้นใจ ไม่ด่าตบ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท มักใจอ่อนโยน ไม่กระด้าง เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณงาม

^{๖๑} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓-๔๔๔.

^{๖๒} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๑๖-๕๑๗/๒๘๗-๒๘๘.

(๗) บุคคลบางคนมีใจมักริษยา มีใจคิดประทุษร้ายเขา เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรกเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีวาสนาน้อย

(๘) บุคคลบางคนไม่ริษยาเขา ไม่คิดประทุษร้ายเขา เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีศักดิ์

(๙) บุคคลบางคนตระหนี่เหนียวแน่น ไม่ให้ทาน ไม่สงเคราะห์คนควรสงเคราะห์ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เกิดเป็นมนุษย์ย่อมผู้ยากเข็ญ

(๑๐) บุคคลบางคน เป็นผู้เสียสละ ชอบให้ทาน สงเคราะห์คนควรสงเคราะห์เมื่อสิ้นชีพเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมเกิดในตระกูลต่ำ

(๑๑) บุคคลบางคน ถือตัวจัด กระจ่างไม่เคารพผู้ควรเคารพ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปตกนรก เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมเกิดในตระกูลต่ำ

(๑๒) บุคคลบางคน ไม่ถือตัว ไม่กระจ่าง เคารพผู้ควรเคารพ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมเกิดในตระกูลสูง

(๑๓) บุคคลบางคนไม่ชอบสอบถาม ความสงสัยกับผู้รู้ผู้ฉลาด ไม่ได้ถามอะไรเป็นกุศล อกุศล อะไรควรประพฤติ อะไรควรประพฤติ อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ เมื่อสิ้นชีพเขาย่อมตกนรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นคนผู้โง่เขลา

(๑๔) บุคคลบางคนชอบสอบถามผู้รู้ หมั่นเข้าหาผู้รู้ ฯลฯ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นฉลาด มีปัญญา^{๖๓}

ในพระสูตรนี้ แสดงให้เห็นว่า บุคคลสั่งสมกรรมอย่างไร เขาย่อมได้รับผลกรรมอย่างนั้นของตน ประกอบกรรมอันนำไปสู่ความเป็นอย่างไรย่อมได้รับความเป็นอย่างไรนั้น ข้อสรุปเรื่องกรรมคือ กรรมทุกอย่างมีวิบากที่สมควรแก่กรรม เพียงแต่ปรากฏเร็วหรือช้าเท่านั้นเอง ทั้งนี้บุคคลสามารถเสวยวิบากกรรมนั้นได้ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ยาทิสึ วปะเต พิชิ ตาทิสึ ลภเต ผลั

กल्याณการี กल्याณั ปापการี จ ปापกา

บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วก็ย่อมได้รับผลชั่ว^{๖๔}

เรื่องกฎแห่งกรรมนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำมาเป็นเครื่องกำหนดหรือแบ่งแยกบุคคล ใครทำดีก็ย่อมได้ดี ใครทำชั่ว ความชั่วนั้นก็ย่อมตอบสนอง กรรมนี้เองจะคอยแยกแยะจำแนกให้สัตว์ทั้งหลาย ดี เลว แตกต่างกันไป ขอให้มวลมนุษย์จงเชื่อในกรรม คือการ

^{๖๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๗๙-๕๘๗/๓๗๖-๓๘๕.

^{๖๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๐๓/๓๓๓.

กระทำของคนที่คอยสร้างโชคดีโชคร้ายหรือความเจริญความเสื่อมให้แก่ตัวของเราเอง เพราะฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายเมื่อตายแล้วมาเกิดอีกก็มี ไม่มาเกิดอีกก็มี ผู้ที่ต้องกลับมาเกิดอีกคือ ผู้ที่ยังมีกิเลสอาสวะ อยู่ ส่วนผู้ที่ตายแล้วไม่ต้องกลับมาเกิดอีกนั้น คือ พระอรหันต์ ทำไมพระอรหันต์จึงไม่ต้องมาเกิดอีก ก็ เพราะว่าพระอรหันต์นั้นหมดกิเลสอาสวะแล้วนั่นเอง ท่านจึงไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนารับรองว่า トラบใดที่คนยังมีกิเลสหรือมีตัณหา ความทะยานอยาก ประจำจิตอยู่ トラบนั้นจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก” ^{๖๕}

กรรมที่บุคคลทำแล้วไม่ว่าจะดีหรือชั่ว ก็ไม่ได้สูญหายไปไหน แต่จะคอยติดตามหาโอกาส จะให้ผลอยู่เสมอ ท่านอุปมาเหมือนกับสุนัข ๒ ตัว วิ่งไล่เนื้อเช่น กวางเป็นต้น ตัวไหนไล่ทันก่อนก็จะ กัดก่อน เพราะฉะนั้น ใครทำกรรมอะไรไว้ ก็จะมีผลของกรรมทั้งดีและไม่ดีนั้นติดตัวไปด้วย ดังพุทธ ภาษิตที่ว่า

มโนปุพฺพคมา ธมฺมา	มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทฺถุเจน	ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต น ทุกขมเนวติ	จกฺกว วหโต ปทา
มโนปุพฺพคมา ธมฺมา	มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน	ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต น สุขมเนวติ	ฉายาว อนุปายินี

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคล มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น

ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้แต่ใจ ถ้าบุคคลมี ใจผ่องใสแล้ว พุดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี ความสุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเหมือนเงาไปตามตัว ฉะนั้น ^{๖๖}

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่ามวลมนุษยชนนั้นมีส่วนประกอบที่สำคัญอยู่ ๒ อย่าง คือ ร่างกายและจิตใจ และถือว่าจิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว กายเป็นตัวกระทำ แต่จิตเป็นตัวสั่งให้กาย กระทำ ทั้งกายและจิต ๒ อย่างต้องอาศัยกันและกันจึงจะมีเกิดกรรมทางกาย วาจา และจิตใจได้

ความสัมพันธ์กันระหว่างสังสารวัฏและกฎแห่งกรรม มีความเกี่ยวข้องผูกพันกัน จนไม่ อาจจะแยกได้ เมื่อใดไม่มีกรรม เมื่อนั้นก็ไม่มีสังสารวัฏ และเมื่อใดไม่มีสังสารวัฏ แสดงว่าเมื่อนั้นก็ไม่มี

^{๖๕} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, ตายแล้วเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^{๖๖} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๕.

กรรมแล้ว ดังนั้น “สังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด และกฎแห่งกรรมนี้ เป็นเรื่องของเหตุผลที่มนุษย์สามารถที่จะไตร่ตรองพิจารณาให้เห็นจริงไปตามเหตุและปัจจัยได้”^{๖๗}

การรับผลของกรรมนั้น มีการกล่าวไว้ว่าในการเกิดใหม่นั้น กรรมจึงเป็นเสมือนเนือนา วิญญาณเป็นเสมือนพีช ตัณหาเป็นเสมือนยางเหนียวในพีช ดังพุทธพจน์ว่า

ดูก่อนอานนท์ ความตั้งใจ ความจงใจ ความปรารถนาของสัตว์ที่มีอริขาคเป็นเครื่องหุ้มห่อ มีตัณหาเป็นเครื่องรัดได้ตั้งลงแล้วในธาตุอันเลว(กามธาตุ) ธาตุปานกลาง (รูปธาตุ) และธาตุประณีต (อรูปธาตุ) เมื่อเป็นดังนี้ การเกิดในภพใหม่ ก็มีขึ้นอีก วิญญาณ (ปฏิสนธิจิต) เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่พร้อมจะงอกขึ้นมาเป็นลำดับ ๑ กิโลส หรือตัณหาซึ่งเปรียบเหมือนกับยางเหนียวเป็นเชื้อชีวิตในเมล็ดพืช ๑ กรรม จะเป็นตัวกำหนดเขตว่าจะเกิดในภพภูมิใดเหมือนดินสำหรับเพาะเมล็ดพืชฯ^{๖๘}

ตามความหมายนี้ การกล่าวถึงชีวิตที่ยังต้องเวียนเกิดเวียนตายหรือสังสารวัฏควบคู่ไปกับกฎแห่งกรรม ตามกฎของธรรมชาติเช่นนี้ เป็นที่ประจักษ์แล้วในทางพระพุทธศาสนาว่ามีความสัมพันธ์กันอยู่ที่กรรม การเกิดใหม่ก็ต้องอาศัยกรรม กิโลส หรือตัณหา และวิญญาณ สัมพันธ์กันไปอย่างนี้ เปรียบเสมือนการปลูกพืชจำเป็นต้องมีเมล็ดพันธ์ มียางเหนียวหรือเชื้อในเมล็ดหรือดิน จึงจะปลูกพืช นั้นให้งอกงามได้ฉันใด ในทางตรงกันข้ามหากเมล็ดพันธ์พืชนั้นหมดเชื้อแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะเพาะให้เกิดขึ้นได้ ไม่ว่าดินจะดี ได้ปุ๋ยที่ดียังไรก็ตาม ฉะนั้น บุคคลที่ทำกิลเลสอาสวะให้สิ้นไป ย่อมเกิดใหม่อีกไม่ได้เช่นกัน

ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันในเรื่องต่างๆ เช่น รูปร่าง หน้าตา ชาติ และตระกูล ก็เนื่องมาจากกรรมที่เป็นตัวจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้มีความแตกต่างกันตามผลแห่งกรรมที่ตนได้กระทำมาในอดีตและในชาติปัจจุบันได้เป็นมนุษย์ ก็เป็นผลมาจากการกระทำในอดีตชาติและการกระทำในภพชาติปัจจุบันที่เป็นผลดี ฉะนั้น เมื่อพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ควรที่จะมุ่งการกระทำแต่ความดีงามที่เป็นกุศลกรรมอันจะส่งผลให้ได้รับความสุขในโลกนี้และโลกหน้า พร้อมทั้งพัฒนาตนจนประณีต กล่าวคือ ทำกิลเลสให้หมดสิ้นไปจึงจะหลุดพ้นจากภพและภูมินั้นๆ ได้ และความเชื่อในเรื่องกรรมนี้ ถือได้ว่าชาวไทยพุทธมีความเชื่ออย่างมั่นคงด้วยศรัทธามากกว่าที่จะเชื่อมั่นโดยอาศัยปัญญา ทั้งนี้ก็เพราะว่าชาวไทยพุทธส่วนมากจะเน้นเรื่องการทำความดีต่างๆ ทางบริจาทานมากกว่าการเจริญปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง จึงถือได้ว่าชาวไทยพุทธในปัจจุบันมีศรัทธาความเชื่อมาก กว่ามีปัญญาที่สามารถรู้เห็นเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งได้ ซึ่งถือเป็นจุดบกพร่องข้อหนึ่งในหลายๆ ข้อของชาวไทยพุทธในปัจจุบันซึ่งต้องมีการ

^{๖๗} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ), **ชีวิตนี้ใครลิขิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า๑๗๑.

^{๖๘} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๗/๓๐๑.

แก้ไขให้ถูกต้องต่อไปโดยที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบ้านเมืองและทางพระพุทธศาสนาต้องร่วมมือกัน ในการดำเนินการดังกล่าว หากในสังคมไทย ผู้คนส่วนมากมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลัก พระพุทธศาสนาในเรื่องกฎแห่งกรรมแล้ว เชื่อได้ว่า ศาลเจ้าต่างๆ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มีอยู่ทั่ว ภูมิภาคของสังคมไทยก็จะค่อยๆ ลดลงไปจนหมดสิ้นไปเอง ทั้งนี้ก็เพราะเกิดศาลที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ดี มีความสุขมากกว่าสถานที่เหล่านั้นเข้ามาแทนที่ นั่นก็คือ บ้านเรือน สังคม และประเทศไทย นั้นเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยที่ตัวของชาวไทยพุทธเอง ได้แก่ สามารถดำเนินชีวิตบน ความดีงามทางกาย วาจา และทางใจ ฤทธิ์อะไรก็สู้ฤทธิ์แห่งความจริงความดีและความบริสุทธิ์ไม่ได้ ความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดมาสูงสุดที่ความบริสุทธิ์ ปัญญาและคุณธรรม เราสร้างพระพุทธรูปเป็นมนุษย์ ธรรมดานั่งงามสง่าด้วยธรรมะ ไม่ต้องแฝงฤทธิ์ สบเย็นมีเมตตา ยิ้มแย้มให้คนอุ่นใจ สบายใจ มีความสุข นี่คือการศักดิ์สิทธิ์ที่แท้ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ของเทพเจ้าตลอดจนเรื่อง ไสยศาสตร์ เป็นเครื่องบำรุงขวัญให้อุ่นใจมั่นใจขึ้นมา แต่ถ้าหลงเพลินอยู่ ก็จะปล่อยตัวปล่อยใจ ไม่คิด ทำอะไรๆ ที่ควรทำตามเหตุตามผล ทอดทิ้งเรื่องเหตุปัจจัยเสียเอาความหวังกล่อมใจจนอยู่ในความ ประมาท ไม่อยู่กับความเป็นจริงก็คือ หลอกตัวเองนั่นเอง ถ้าความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในความหมายที่ลอย ฟั่นกิเลส หันสู่พระรัตนตรัย ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากคุณธรรม มีความบริสุทธิ์ มีปัญญา มีกรุณา เป็นหลัก ก็ใช้ได้ เมื่อนับถือความศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกต้องแล้ว ก็ปฏิบัติตามหลัก คือ “หลักกรรมให้หวังผล จากการกระทำด้วยความเพียรพยายาม โดยใช้ปัญญาทำที่เหตุปัจจัย และหลักศึกษา ให้ฝึกฝนพัฒนา ตนก้าวหน้าในวิถีทางแห่งธรรมยิ่งขึ้นไป”^{๖๙}

๒.๒ พระภูมิเจ้าที่ในทรรศนะทางพระพุทธศาสนา

พระภูมิเจ้าที่ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานหมายถึง “เทพารักษ์ประจำพื้นที่และ สถานที่” และ เทพารักษ์ หมายถึง “เทวดาผู้ดูแลรักษาที่แห่งใดแห่งหนึ่ง”^{๗๐}

จากความหมายของพระภูมิเจ้าที่ข้างต้น กล่าวได้ว่า พระภูมิเจ้าที่จัดเป็นเทวดาชั้นหนึ่งซึ่ง มีหน้าที่ในการปกป้องดูแลสถานที่ต่างๆ เช่น น่านน้ำ อากาศ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในทรรศนะทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงเทวดาในจำพวกพระภูมิเจ้าที่ว่าเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช อันเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๑ ในบรรดาสวรรค์ ๖ ชั้นไว้ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

จาตุมหาราชหรือจาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นที่ ๑

^{๖๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), เมืองไทยจะวิฤกต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๗๔-๗๕.

^{๗๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมี บุคส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๖๒ และ ๕๓๙.

สวรรค์ชั้นที่ ๑ นี้มีเทวราชผู้ยิ่งใหญ่ ๔ พระองค์ทรงเป็นอธิบดีผู้มหัศจรรย์ปกครองดูแล ฉะนั้น “สรวงสวรรค์ชั้นนี้จึงมีนามว่า “จตุรมหาราชิกาเทวภูมิ” ภูมิเป็นที่อยู่แห่งเทพซึ่งมีท้าวจตุ มหาราชทรงเป็นอธิบดี”^{๗๑}

“สถานที่ซึ่งท้าวมหาราชทั้ง ๔ ปกครองนั้น ตั้งอยู่ตอนกลางของภูเขาสิเนรุสูงเสมอกันกับ ภูเขาคันธรงลงมาจนถึงพื้นแผ่นดินที่มนุษย์อยู่ และบริเวณที่เสมอกันกับยอดภูเขาคันธรงนั้น มีอาณาเขต แผ่ออกไปในอากาศจรดขอบจักรวาล และภูเขาสัตตบรรพต์ ตลอดท้าวมหาสมุทรทั้งหมด อาณาเขตที่ ท้าวจตุมหาราชปกครองอยู่นี้ชื่อว่า จตุมหาราชิกาภูมิ”^{๗๒}

ฉะนั้น สวรรค์ชั้นนี้จึงมีเทพเจ้าที่ปกครอง คือ ท้าวจตุมหาราช ที่ปกครองเมือง รักษา เมืองที่มีลักษณะเป็นเมืองใหญ่ กล่าวคือ เมืองที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีกำแพงที่เป็นกำแพงทิพย์ ประดับด้วยสิ่งอันวิจิตรตระการตาเป็นอันมาก มีกายทิพย์ อิมทิพย์ เป็นต้น ดังนั้น อาจจะได้กล่าวว่าสวรรค์ชั้นนี้นั้นเป็นสวรรค์ที่ตั้งอยู่ใกล้กับโลกมนุษย์เพราะตั้งอยู่เชิงเขาพระสุเมรุ และสวรรค์ชั้นนี้ ลอยอยู่บนอากาศ มนุษย์ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเนื้อธรรมดาได้ “เทวดาผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจตุ มหาราชิกานี้ มีท้าวมหาราชทั้ง ๔ ปกครองเทพนคร กล่าวคือ ในแต่ละเทพนครจะมีท้าวมหาราชทั้ง ๔ เป็นผู้ที่มีอำนาจศักดิ์ใหญ่ปกครองเหล่าเทวดาประจำทิศต่างๆ” ดังนี้

๑) ท้าวธรรมหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครซึ่งตั้งอยู่ในทิศบูรพา คือ ทิศตะวันออก นอกจากที่จะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจปกครองหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นเทวดาพวกหนึ่งที่มี ความสามารถในการเล่นดนตรีพ้อนรำ ชำนาญในเพลงขับ ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในหมู่เทพ ทั้งหลายในฐานะเป็นเทพนักพ้อนรำประจำสวรรค์ ดังนั้น ท้าวธรรมหาราชจึงได้รับยกย่องว่า “เป็น จอมแห่งคนธรรพ์”

๒) ท้าววิรุฬหกมหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครซึ่งตั้งอยู่ในทิศทักษิณ คือ ทิศใต้ นอกจากจะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจปกครองพวกกุมภภัณฑ์ ซึ่งเป็นพวกที่มีกายทิพย์อีก พวกหนึ่ง มีรูปร่างแปลกพิกล คือ ส่วนท้องมีสัดส่วนใหญ่ผิดธรรมดา และมีสัญลักษณ์พิเศษที่สังเกตได้ ง่ายอย่างหนึ่ง คือ มีลูกอันทะลักษณะเหมือนหม้อ จึงได้นามว่ากุมภภัณฑ์ ซึ่งแปลว่า เหล่าสัตว์ที่มี อันทะเหมือนหม้อ ดังนั้น ท้าววิรุฬหกจึงได้ยกย่องว่า “เป็นจอมแห่งกุมภภัณฑ์”

๓) ท้าววิรูปักษ์มหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครซึ่งตั้งอยู่ในทิศปัจฉิม คือ ทิศตะวันตก นอกจากจะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจปกครองหมู่นาค ซึ่งเป็นสัตว์วิเศษที่มีกายทิพย์พวก หนึ่ง มีฤทธิ์มาก มีพิษร้ายแรงเป็นอาวุธ ดังนั้น ท้าววิรูปักษ์จึงได้รับยกย่องว่า “เป็นจอมแห่งนาค”

^{๗๑} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒๒.

^{๗๒} พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๑.

๔) ท้าวเวสสุวรรณหาราช หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ท้าวกุเวรมหาราช มีอำนาจปกครองเทพนครที่ตั้งอยู่ในทิศอุดร คือ ทิศเหนือ นอกจากจะเป็นจอมเทพในนครนี้แล้ว ยังมีอำนาจปกครองพวกยักษ์ ซึ่งเป็นพวกมีกายเป็นทิพย์พวกหนึ่ง ที่มีนิสัยต่างกัน คือ บางตนมีนิสัยดีประกอบด้วยศีลธรรม บางตนมีนิสัยชั่วร้ายประกอบด้วยโทษและโมหะ เป็นอันทพาลชอบก่อความทำร้ายผู้อื่น ดังนั้น ท้าวเวสสุวรรณจึงได้รับยกย่องว่า “เป็นจอมแห่งยักษ์” ดังมีข้อความที่แสดงไว้ในพระสุตตันตปิฎกที่ยืนยันว่า ท้าวเวสสุวรรณทั้ง ๔ อยู่ปกครองประจำทิศต่างๆ ว่า ท้าวอรรถวิรุณ อยู่ด้านทิศบูรพา ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกคนธรรพ์...ท้าววิรุฬหกอยู่ด้านทิศทักษิณ ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกกุมภภัณฑ์ ท้าววิรูปักษ์อยู่ด้านทิศปัจฉิมปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกนาค ท้าวกุเวรอยู่ด้านทิศอุดร ปกครองทิศนั้น เป็นอธิบดีของพวกยักษ์^{๗๓}

นอกจากนี้ ท้าวเวสสุวรรณทั้ง ๔ นอกจากจะปกครองเทวดาแล้ว ยังมีหน้าที่ปกครองเป็นผู้นำคุ้มครองพิทักษ์รักษาโลกมนุษย์ด้วย จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าท้าวจตุโลกบาล แต่นิยมเรียกกันว่าอินทระ ยมะ วรุณะ และกุเวระ และคอยดูว่าพวกมนุษย์มีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเทวดากับมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกัน คอยอาศัยซึ่งกันและกัน และคอยปกป้องพวกมนุษย์ที่มีความดีให้รอดปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ พวกเทวดาเป็นห่วงว่า ถ้าพวกมนุษย์ไม่พากันทำความดีแล้ว เมื่อตายไปก็ต้องตกไปในอบายเป็นส่วนมาก เทวโลกก็จะมีเทวดาที่ลดจำนวนลงเรื่อยๆ ดังมีข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในดิถีที่ ๘ ของปักข์ เทวดาผู้เป็นบริวารของท้าวจตุมหาราชย่อมเที่ยวตรวจดูโลกนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลแก่มารดา เกื้อกูลแก่บิดา เกื้อกูลแก่สมณะ เกื้อกูลแก่พรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในสกุล อธิษฐานอุโบสถ ปฏิบัติทำบุญ มีอยู่มากแลหรือ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในดิถีที่ ๑๔ ของปักข์ พวกโอรสของท้าวจตุมหาราชย่อมเที่ยวตรวจดูโลกนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลแก่มารดา... ทำบุญมีอยู่มากแลหรือ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ ๑๕ คำนั้น ท้าวจตุมหาราชย่อมเที่ยวตรวจดูโลกนี้ด้วยตนเองที่เดียวว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลแก่มารดา เกื้อกูลแก่บิดาเกื้อกูลแก่สมณะ เกื้อกูลแก่พรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในสกุล อธิษฐานอุโบสถ ปฏิบัติ ทำบุญ มีอยู่มากแลหรือ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลแก่มารดา ... ปฏิบัติ ทำบุญมีอยู่น้อย ท้าวจตุมหาราชย่อมบอกถึงเหตุที่กล่าวมานั้น แก่พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ซึ่งมาประชุมกันอยู่ ณ สุทธรรมาสภาว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลแก่มารดา... ปฏิบัติ ทำบุญ มีน้อย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ย่อมพากันเสียใจว่า ดูก่อนผู้เจริญทั้งหลาย กายทิพย์จักเสื่อมหาย อสุรกาย

^{๗๓}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๑/๒๒๖.

จักเต็มบริบูรณ์ ดังนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลแก่ มารดา ... ปฏิบัติ ทำบุญ มีอยู่มาก ท้าวจatumหาราชย่อมบอกถึงเหตุที่กล่าวมานั้น แก่พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ซึ่งมาประชุมกัน ณ สุธรรมาสภาว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ ทั้งหลาย ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลแก่มารดา เกื้อกูลแก่บิดา เกื้อกูลแก่สมณะ เกื้อกูลแก่พราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในสกุล อธิษฐานอุโบสถ ปฏิบัติ ทำบุญ มีอยู่มากแล เพราะเหตุนี้ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ย่อมพากันดีใจว่า ดูก่อนผู้เจริญ ทั้งหลาย ภายพิพจักเต็มบริบูรณ์ อสุรกายจักเสื่อมสูญ”^{๗๔}

อนึ่ง เหล่าเทวดาที่อยู่ภายใต้การปกครองของท้าวจatumหาราชทั้ง ๔ “ได้แก่

- (๑) ปัพพตัญญูเทวดา เทวดาที่อาศัยอยู่ตามภูเขา
- (๒) อากาศัญญูเทวดา เทวดาที่อาศัยอยู่ในอากาศ
- (๓) ชิททาโปทสิกเทวดา เทวดาที่จุติเพราะมัวเพลิดเพลินในการเล่นกีฬาจนลืมนิโภค

อาหาร

- (๔) มโนโปทสิกเทวดา เทวดาที่จุติเพราะความโกรธ
- (๕) สัตวลาหกเทวดา เทวดาที่ทำให้อากาศเย็นเกิดขึ้น
- (๖) อุณหวลาหกเทวดา เทวดาที่ทำให้อากาศร้อนเกิดขึ้น
- (๗) จันทิมเทวปุตตเทวดา เทวดาที่อยู่ในพระจันทร์
- (๘) สุริยเทวปุตตเทวดา เทวดาที่อยู่ในพระอาทิตย์”^{๗๕}

นอกจากนี้ เทวดาชั้นจatumหาราชิกามิ ยังสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

- (๑) ภูมมัญญูเทวดาหรือภูมมเทวดา ได้แก่ “เทวดาที่อยู่อาศัยตามสถานที่ต่างๆ เช่น ภูเขา แม่น้ำ มหาสมุทร ใต้ดิน บ้าน เจดีย์ ศาลา และซุ้มประตู เป็นต้น ส่วนท้าวมาราชทั้ง ๔ กับเทวดา บางองค์ที่อยู่ตอนกลางของภูเขาสิเนรุโดยรอบนั้น มีปราสาทเป็นวิมานของตนโดยเฉพาะสำหรับภูมม เทวดาอื่นๆ ที่ไม่มีวิมานเป็นที่อยู่ของตนโดยเฉพาะนั้น ถ้าเทวดาองค์ใดไปอาศัยวัด บ้าน ภูเขา มหาสมุทร แม่น้ำอยู่ ก็ถือว่าสถานที่นั้นๆ เป็นวิมานของตน”^{๗๖}

ในจุฬธรรมสมาทานสูตร ได้กล่าวถึงเทวดาประเภทนี้ว่า “เทวดาที่สิงอยู่ในสวนวนเทวดา เทวดาที่สิงอยู่ราวป่า” พวกภูมมเทวดานั้นนับเข้าในพวกเทวดาชั้นจatumหาราช แต่บางครั้งก็กล่าวแยก ออกเป็นพวกหนึ่งต่างหากเช่นกัน ในกรณีที่มีเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ ภูมมเทวดา ซึ่ง

^{๗๔} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๗๖/๑๘๐-๑๘๑.

^{๗๕} พระสังฆมณฑลสังฆมณฑลจตุรวิษุวัต, ปรมัตถโคตติเย มหาวชิรสังคายนาย (ฉบับแปล) ปริเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๓.

เป็นเทวดาที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด เทวดาพวกนี้ ก็จะทราบก่อนเทวดาพวกอื่น แล้วจึงประกาศบอกพวกอื่นให้ทราบต่อๆ กันไป จนถึงพรหมโลกชั้นสูงสุด^{๗๗}

(๒) รุกข์ภูฏเทวดาหรือรุกข์เทวดา ได้แก่ “เทวดาที่อาศัยอยู่ในต้นไม้เป็นวิมาน เทวดาประเภทนี้ มีอยู่ ๒ จำพวก คือ จำพวกหนึ่งมีวิมานอยู่บนต้นไม้ อีกจำพวกหนึ่งอยู่บนต้นไม้แต่ไม่มีวิมาน”^{๗๘} ในพระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖ มีเนื้อความเกี่ยวกับรุกข์เทวดา ซึ่งพอสรุปได้ว่า เมื่อครั้งที่พระพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทในข้อห้ามการตัดทำลายต้นไม้ มีภิกษุรูปหนึ่งจะใคร่ทำเสนาสนะที่อยู่ เมื่อเห็นต้นไม้ต้นหนึ่งเป็นที่ชอบใจ พรารภเพื่อจะตัด แต่ต้นไม้ไม่มีเทวดาลูกอ่อนอยู่อาศัยที่ต้นไม้ต้นนั้นองค์หนึ่ง เทวดานั้นได้ออกมาวิงวอนไม่ให้ภิกษุรูปนั้นตัดต้นไม้อันเป็นที่อยู่ของตน แต่ภิกษุนั้นก็ได้ฟัง ยังขึ้นตัดต้นไม้ต้นนั้นจนมีดไปฟันถูกแขนลูกของเทวดาขาด เทวดานั้นโกรธเป็นอย่างมาก คิดจะฆ่าภิกษุนั้นเสีย แต่กลับมีสติยังคิดว่าภิกษุนั้นเป็นผู้มีศีล ถ้าเราจะฆ่าให้ตาย ก็จะต้องไปทนทุกข์ในอบาย แม้เทวดาทั้งหลายอื่นก็จะติเตียน อนึ่ง “ภิกษุก็เป็นผู้มีเจ้าของ ควรที่เราจะไปฟ้องเจ้าของ พอเทวดาคิดแล้วก็ร้องให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลความนั้นแต่พระองค์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีกถา ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา เทวดาตนนั้นก็สำเร็จโสดาปัตติผล เป็นเทวดาชั้นโสดาบันแล้วทรงประทานต้นไม้ที่อยู่ข้างพระคันธกุฎีให้อยู่แทนต้นไม้เก่าที่ถูกตัด”^{๗๙} จากเรื่องนี้อง “พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์ตัดต้นไม้ หรือใช้ให้ใครตัดแทน หากขึ้นทำลายไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ อันเป็นสิกขาบทข้อที่ ๑ แห่งกุตคามวรรค”^{๘๐} จากพระธรรมบทแปลภาค ๖ นี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๑ นั้น บางส่วนหรือสถานที่อยู่ของเทวดาชั้นนี้บางตนยังอาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ เช่น ต้นไม้ ภูเขา อากาศ ท้องทะเล เป็นต้น ซึ่งสถานที่อันเป็นภูมิที่อยู่ของเทวดาชั้นนี้ มนุษย์สามารถพบเห็นได้ด้วยตาจริง ๆ กล่าวคือ ด้วยตาทิพย์ และตาเนื้อโดยบังเอิญ แต่อย่างไรก็ตาม สวรรค์นี้ไม่ควรที่มนุษย์จะมาโต้เถียงกันว่ามิใช่จริงหรือไม่ เพราะเป็นเรื่องไม่ควรคิด เปลา่ประโยชน์ ถึงรู้แต่ไม่ปฏิบัติตนให้ดี ก็ไม่สามารถจะไปสู่สวรรค์ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อจินไตย ๔ ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิดพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เตือดร้อน อจินไตย ๔ ประการเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๑ ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๑ วิบาก

^{๗๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๑๖/๕๕๖.

^{๗๘} พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๓.

^{๗๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕๕-๒๕๗.

^{๘๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๕๔/๓๔๗-๓๔๘.

แห่งกรรม ๑ ความคิดเรื่องโลก ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายจอินไตย ๔ ประการนี้แล ไม่
ควรคิด เมื่อบุคคลคิด พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เตือดร้อ่นฯ^{๕๑}

(๓) อากาศัญญเทวดาหรืออากาศเทวดา ได้แก่ “เทวดาที่อาศัยอยู่ในอากาศ เทวดาจำพวก
นี้มีวิมานเป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ และดาวทั้งหลาย ที่เราเห็นกัน
อยู่นั้น ก็คือ วิมานอันเป็นที่อยู่ของอากาศัญญเทวดาทั้งหลายนั่นเอง ทั้งภายในและภายนอกของวิมาน
นั้น ประกอบไปด้วยรัตนะ ๗ อย่าง อันบังเกิดขึ้นด้วยอำนาจของกุศลกรรม คือ แก้วมรกต แก้ว
มุกดา แก้วประพาฬ แก้วมณี แก้ววิเชียร เงิน และทอง”^{๕๒}

กล่าวได้ว่า พระภูมิเจ้าที่ตามทรรศนะพระพุทธศาสนาถือเป็นเทวดาจำพวก
จาตุมหาราชิกา จัดเข้าในประเภทภูมิัญญเทวดาพร้อมไปด้วยความสุข มีความบันเทิง เพลิดเพลิน
รื่นเริง ด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ มากมาย เต็มไปด้วยทิพยสมบัติทุกๆ อย่าง ดังนั้น
อาจสรุปถึงลักษณะของเทวดาประเภทนี้ “ได้ว่า

(๑) ภาพที่อยู่ของพวกโอปปาติกะกำเนิด คือ เกิดผุดขึ้นเจริญเติบโตทันที ไม่ต้องอาศัย
มารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีรูปร่างเป็นผู้ใหญ่ ถ้าเป็นผู้ชาย เรียกว่าเทพบุตร เป็น
ผู้หญิงเรียกว่าเทพธิดา มีกายทิพย์ สมบัติทิพย์ และบริบูรณ์ด้วยเบญจกามคุณที่เลิศ

(๒) มีแสงรัศมีทิพย์ใสผุดผ่องพุ่งออกจากกาย แสงจากรัตนระต่างๆ และจากปราสาทส่อง
สว่างไสวสวยงามไปทั่วบริเวณ แทนแสงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ จึงไม่มีกลางวันและกลางคืน

(๓) มีอากาศบริสุทธิ์คงที่ ไม่หนาว ไม่ร้อน มีลมอ่อนๆ พัดโชยเย็นกายตลอดเวลา มีดอก
มณฑาทิพย์ส่งกลิ่นหอมอบอวลทวนลม มีสระน้ำ และอุทยาน ให้ชาวสวรรค์ได้เที่ยวชมเพลิดเพลิน
รื่นเริงใจ

(๔) มีสุธาโภชนาดีเลิศ รสกลมกล่อมเป็นอาหาร ไม่ต้องรับประทานให้เสียเวลาเพียงนึก
เท่านั้น ก็อิ่มได้ตั้งปรารถนาและไม่ต้องขับถ่ายของเสียเหล่านั้นออกจากร่างกายดังเช่นมนุษย์ ไม่มีสิ่ง
ปฏิกูลใดๆ ปรากฏให้เห็น แม้ว่าเมื่อถึงคราวจตุรกายก็จะหายไปเอง

(๕) มีที่อยู่อาศัย คือ วิมานเป็นปราสาทสวยงามวิจิตร ตระการตา คือ วิมานทองเปล่งแสง
ทองผ่องประกาย วิมานเงินเปล่งแสงสีเงินนวลผุดผ่อง วิมานแก้ว เปล่งแสงแวววาวสดใส และมีวิมาน
ต่างๆ เช่น กุณชรวิมาน เป็นต้น พร้อมไปด้วยความงามรุ่งเรืองด้วยรัตนระต่างๆ มีสีและทรวดทรง
วิจิตรสวยงาม

^{๕๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๗/๗๙.

^{๕๒} พระสังฆมโฆติกะธัมมาจริยะ, ปรมัตถโฆติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่
๖, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน กราฟฟิคเพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

(๖) มีเครื่องงูษาอารมณ์เครื่องประดับต่างๆ เป็นทิพย์สวยงาม มีรัศมีพวยพุ่งเป็นสีต่างๆ มีดนตรีทิพย์ขับระโคมขาน ร้องเสียงไพเราะเสนาะโสตยิ่ง และมีการฟ้อนรำรื่นเริงต่างๆ สุขสำราญ เพลิดเพลินอารมณ์”^{๘๓}

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเทวดาจะมีความสุขที่เป็นทิพย์ แต่ความสุขในระดับนี้ก็จัดเป็นเพียงความสุขในระดับชั้นโลกียะ คือ ความสุขในระดับที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับโลกหรือภพภูมิที่ถูกครอบงำด้วยกามคุณ ๕ อยู่และยังมีกิเลสตัณหา หาใช้ความสุขในชั้นโลกุตระหรือบรมสุขไม่ เพราะฉะนั้น เหล่าทวยเทพที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับกามคุณดังที่กล่าวมา ก็ยังต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในสังสารวัฏอยู่คู่กับมนุษย์ตราบไต่ที่ยังไม่สามารถบรรลุถึงโลกุตระสุขหรือบรมสุขที่เรียกว่า “พระนิพพาน” ได้ และในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องเทวดาไว้ก็เพื่อให้มนุษย์ทุกคนอาจเป็นเทวดาด้วยคุณธรรมความดีในชาตินี้ โดยไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อนนั้น ก็คือ การเป็นเทวดาได้โดยมีคุณธรรมอันเป็นคำสอนที่ต้องการให้ได้ประโยชน์และได้ผลจริงๆ ในหมู่ผู้ฟัง เพราะการฟังเรื่องเทวดาบนสวรรค์ว่ามีสุขสมบัติอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่ผิดอะไรกับการฟังนิทาน พอเลิกแล้วก็แล้วไป ไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไรได้ หรืออาจปฏิบัติด้วยเชื่อว่าตายแล้วจะได้เป็นอย่างนั้นบ้าง แต่ก็รู้สึกว่าจะเลื่อนลอยเกินไป ต้องทุ่มเทความเชื่อลงไปจนเต็มที่ จึงจะปลอบใจให้สบายได้ ด้วยเหตุนี้ จึงสู้คำสอนที่ให้เป็นเทวดาด้วยคุณธรรมในชาตินี้ไม่ได้ เพราะตรงไปตรงมาและมีเหตุผลในหลักคำสอนที่ให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติตามด้วยศรัทธาและปัญญา และแม้ว่าเทวดาในสวรรค์ชั้นต่างๆ แม้จะมีทิพย์สุข มีอายุยืนมาก เป็นต้น แต่ในที่สุดก็ต้องจุติ (ตาย) เช่นเดียวกับมนุษย์ กล่าวคือ เมื่อเทวดาหมดอายุ หมดบุญแล้ว ก็จำต้องไปเกิดในภพอื่นตามกรรมที่ตนได้ทำไว้ เช่น จากสวรรค์อาจจะไปเกิดในนรก เป็นเปรต อสุรกาย ก็ได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์หรือว่าเทวดาก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากหลักการของสังสารวัฏไปได้ ถ้าตราบไต่ยังไม่ได้บรรลุธรรมชั้นสูงในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในอนุสสติ คือ “อารมณ์ที่ควรระลึก ๑๐ ประการ ได้แก่

- (๑) พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
- (๒) อัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม
- (๓) สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์
- (๔) สีลานุสสติ ระลึกถึงศีลของตน
- (๕) จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว
- (๖) เทวดานุสสติ ระลึกถึงคุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทวดา
- (๗) มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน

^{๘๓} พระราชปริยัติสุธี (สะอิ่ง สิรินนโท), ร้อยกรองอนุพุทธพิกิตา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

(๘) ภายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่า ไม่งาม น่าเกลียดโสโครก

(๙) อานาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก

(๑๐) อุปสมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับกิเลสและกองทุกข์”^{๘๔}

จากอนุสสติ ๑๐ ประการข้างต้น พระพุทธศาสนากล่าวถึง การระลึกถึงคุณความดีของเหล่าเทวดาไว้ในข้อที่ ๖ ได้แก่ เทเวตานุสสติ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ดูก่อนมหานามะ ยังมีข้ออื่นอีกอริยสาวกย่อมอบรมเทเวตานุสสติว่า มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช ฯลฯ ชั้นปรินิมิตตวสวัตตี ชั้นพรหมกายิกา เทวดาชั้นสูงกว่านั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาเช่นใด (เมื่อครั้งเป็นมนุษย์) ละจากโลกนี้ไปแล้วจึงได้เกิดในสวรรค์นั้น แม้เราก็มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เช่นนั้นเหมือนกัน”^{๘๕}

คำว่า “เทเวตานุสสติ” ตัดบทเป็นเทเวตา แปลว่าเทวดา หมายถึง คุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทเวตา รวมกับอนุสสติเป็นเทเวตานุสสติ แปลว่าระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทเวตา หมายความว่าตั้งเทเวตาไว้ในฐานะเป็นพยานระลึกถึงคุณมีศรัทธาเป็นต้นของตนอย่างนี้ว่า “เทเวตาจำพวกกามาจร ๖ ชั้นก็มีอยู่ จำพวกพระพรหมมีรูป ๑๖ ชั้นก็มีอยู่ จำพวกพรหมไม่มีรูป ๔ ชั้นก็มีอยู่ เทเวตาเหล่านั้นประกอบด้วยคุณ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา อย่างไรก็ดีแล้วไปเกิดเป็นเทเวตาคุณมีศรัทธาเป็นต้นเหล่านั้นแม้ของเราก็มีอยู่”^{๘๖}

จากเนื้อความนี้มีความตรงกันกับหลักธรรมอันเป็นอารมณ์ในการบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานในทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ อนุสสติ ๑๐ ประการ โดยมีอธิบายไว้ว่าโยคภาพจรกุลบุตรผู้จะเจริญเทเวตานุสสติกัมมัฏฐานนั้น พึงทำจิตให้ประกอบด้วยคุณ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ก่อนแล้วไปยังที่สงบเงียบ พึงตั้งไว้ซึ่งท่านผู้มีคุณทั้งหลายที่เกิดในคติอันดี บริบูรณ์ด้วยสุขสมบัติอิสริยยศ บริวารยศซึ่งชาวโลกเรียกว่าเทเวตาที่ประกอบด้วยคุณมีศรัทธาเป็นต้นไว้ในที่เป็นพยาน แล้วจึงระลึกว่าเหล่าท่านเทเวตาซึ่งเกิดในที่คติอันดีบริบูรณ์ด้วยสุขสมบัติยศศักดิ์ศฤงคารบริวาร เป็นใหญ่เป็นอธิบดี มีเดชาานุภาพมากนั้นๆ เพราะเมื่อชาติก่อนๆ ท่านเทเวตาเหล่านั้นย่อมปฏิบัติประกอบด้วยคุณ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ก็คุณ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ของเรานี้ก็เหมือนกัน เมื่อตั้งท่านเทเวตาที่เกิดในคติอันดี บริบูรณ์ด้วยสุขสมบัติลาภยศไว้ในที่เป็นพยาน ฉะนี้แล้ว “ก็พึงระลึกถึงคุณ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาของตนนั้นเนื่องๆ รำไป เมื่อปฏิบัติอยู่โดยนัยนี้ จิตก็สงบระงับปราศจากนิวรณ์ธรรม ตั้งมั่นเป็นขนิภิกสมาธิและอุปราสมาธิโดย ลำดับ ๆ สำเร็จเป็นภามภาพ

^{๘๔} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๗๙-๑๘๐/๓๙-๔๐.

^{๘๕} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๒๘๑/๓๒๐.

^{๘๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, อธิบายธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๓-๒๖๔.

จรกุศลบุญราศี”^{๘๗} และจากการบำเพ็ญอุสสดี ๑๐ ประการสามารถเกิดเป็นผลดีหรืออานิสงส์ได้ ดังนี้

บุคคลผู้เจริญพุทธานุสสดี ธรรมานุสสดี สังฆานุสสดี ย่อมเป็นผู้มีความเคารพยำเกรงใน พระรัตนตรัย ไพบูลย์ด้วยคุณธรรมมีศรัทธาเป็นต้น มากไปด้วยปีติและปราโมช มีความสุข ช่ม นีรวรณให้สงบลงได้ต้องค์ฌานย่อมเกิดขึ้นโดยลำดับ แต่ไม่ถึงอัปปนา มีสுகติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

บุคคลผู้เจริญสีลานุสสดี ย่อมเป็นผู้มีความเคารพในไตรสิกขา มีความประพฤติเหมาะสม ไม่ประมาท ปราศจากภัย ไพบูลย์ด้วยคุณธรรมมีศรัทธา เป็นต้น (เหมือนพุทธานุสสดี)

บุคคลผู้เจริญจาคานุสสดี ย่อมเป็นผู้ปราศจากตระหนี่ จิตไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะกลุ่มรุ่ม ช่มนีรวรณให้สงบลงได้ (เหมือนพุทธานุสสดี)

บุคคลผู้เจริญเทวตานุสสดี ย่อมเป็นที่รักชอขบใจของเทวดาทั้งหลาย ได้ความไพบูลย์ด้วย คุณธรรมมีศรัทธา เป็นต้น (เหมือนพุทธานุสสดี)

บุคคลผู้เจริญมรณัสสดี ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาทเนื่องนิตย ไม่กลัวตาย ไม่หลงตาย เข้าถึง อุปจารฌาน (เหมือนพุทธานุสสดี) มีสுகติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

บุคคลผู้เจริญกายคตาสดี ย่อมเป็นผู้ข่มได้ทั้งความยินดีในกามคุณ ทั้งความไม่ยินดีในเสนา อันสัดและในกุศลธรรม ช่มความกลัวภัยได้ ทนต่อความหนาวร้อนเป็นต้นได้ อดกลั้นต่อทุกขเวทนา กล้าได้ อาจได้ฌาน ๔ ตลอดถึงอภิญญา ๖

บุคคลผู้เจริญอานาปานสดี ย่อมตัดกามวิตกเป็นต้นได้ ย่อมยังสติปฏิฐาน ๔ โพชฌงค์ ๗ วิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ได้โดยลำดับ ย่อมรู้ลมในขณะที่ดับจิต คือ รู้เวลาที่ต้นดับจิต หากได้บรรลु พระอรหัตต์ ย่อมกำหนดระยะเวลาแห่งอายุได้

“บุคคลผู้เจริญอุปमानุสสดี ย่อมไม่ถูกราคะเป็นต้นกลุ่มรุ่มจิต ช่มนีรวรณลงได้ องค์ ฌานเกิดขึ้นแต่ไม่ถึงอัปปนา (เหมือนพุทธานุสสดี) เป็นผู้มีอินทรีย์สงบ นำเลื่อมใส มีสுகติเป็นที่ไปใน เบื้องหน้า”^{๘๘}

“เทวตานุสสดี” ในกัมมัตถ ๔ ที่กำเนิดโดยโอปปาติกะซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก มีการ กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิด และกล่าวถึงผีसाงเทวดาโดยทั่วไป การพูดถึงผีसाงเทวดา ซึ่งเรียกว่า โอปปาติกะนั้น เพราะเรานับถือพระพุทธศาสนา และก็พูดตามหลักฐานที่ปรากฏอยู่ใน พระพุทธศาสนา คำว่า ผีसाงที่ปรากฏอยู่ในโอปปาติกะนั้น ไม่ได้หมายถึงวิญญาณหรือจิตของคน ที่ตาย ไปแล้ว ไปเกิดเป็นผีसाง ตามที่คนทั่วไปเข้าใจกัน คำว่าผีसाงในโอปปาติกะนั้น หมายถึง สัตว์นรกบ้าง

^{๘๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมถกัมมัฏฐาน หลักสูตรนักรธรรม และ ธรรมศึกษาชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๓-๗๔.

^{๘๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมถกัมมัฏฐาน หลักสูตรนักรธรรม และ ธรรมศึกษาชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๓-๗๔. หน้า ๒๖๗-๒๖๘.

เปรตอสุรกายบ้าง และเทวดาบ้าง นี่เป็นการศึกษาในพระพุทธศาสนาแม้แต่ในศาสนาอื่นๆ ก็มีการพูดถึงผีसाงเทวดาอยู่เหมือนกัน ที่กล่าวมานี้เป็นส่วนของการยืนยันแห่งความมีอยู่ของเทวดาหรือเทพดาในพระพุทธศาสนาเถรวาทและในความรู้สึกนึกคิดของความเห็นของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบันโดยทั่วไป ดังนั้น เทวดาเป็นเพียงแบบอย่างในการดำเนินชีวิตเท่านั้น มิใช่เป็นที่พึ่งสูงสุดหรือจำต้องเคารพนบถน้อมด้วยความเกรงกลัวอำนาจอิทธิฤทธิ์บันดาลให้มนุษย์ประสบกับภัยด้วยประการต่างๆ แม้ว่าเทวดาจะมีฤทธิ์อำนาจมากกว่ามนุษย์ก็ตาม แต่มนุษย์นบถน้อมในฐานะที่มีความดี กล่าวคือปฏิบัติตามข้อประพฤติปฏิบัติของเทวดาที่เคยได้ปฏิบัติมาแล้ว

ในพาลี คือ การเสียดสละช่วยเหลือหรือการบูชา ๕ อย่าง “ได้แก่

- (๑) ญาติพาลี สงเคราะห์ญาติ
- (๒) อดิพาลี ต้อนรับแขก
- (๓) ปุพเพตพาลี ทำบุญให้ผู้ตาย
- (๔) ราชพาลี การถวายให้แก่หลวง เช่นการเสียดสละ
- (๕) เทเวตพาลี ทำบุญให้เทวดา”^{๘๙}

ในข้อที่ ๕ เทเวตพาลี ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการทำบุญอุทิศให้เทวดา เพราะเทวดาไปจากคนที่ประกอบด้วยคุณธรรมต่างๆ ที่อาจส่งให้ไปสุคติโลกสวรรค์ในเวลาสิ้นชีพมีอยู่ คุณความดีของคนที่มีคุณธรรมต่างๆ นั้น คอยพิทักษ์รักษามนุษย์ที่มีศีลมีธรรม ให้อยู่เย็นเป็นสุข พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ว่ากุลบุตรผู้ครองเรือนที่ฉลาด เมื่ออยู่อาศัย ณ ที่ใด นิมนต์พระสมณะผู้มีศีลสำรวมดีให้ฉันภัตตาหาร แล้วอุทิศส่วนบุญให้เทวดาผู้มาในที่นี่ เทวดานั้นเมื่อผู้ครองเรือนบูชาแล้วก็ย่อมมาขอบเมื่อเขานับถือแล้วก็นับถือตอบตั้งแต่นั้นไปก็คอยอนุเคราะห์ครองเรือนเหมือนมารดาอนุเคราะห์บุตรคนที่เทวดาเอ็นดูอนุเคราะห์ ย่อมประสบแต่ความเจริญในกาลทุกเมื่อ ฉะนั้น “คฤหัสถ์ ผู้หวังความสุข ความเจริญสืบไปในเบื้องหน้าโดยไม่ขาดสายก็ควรแบ่งทรัพย์ทำบุญอุทิศให้เทวดาส่วนหนึ่งด้วย”^{๙๐}

ในพระพุทธศาสนาให้อธิบายในเรื่องผีसाงเทวดาไว้อย่างละเอียดลอบ ประกอบด้วยเหตุผลข้อเท็จจริงพร้อม ฉะนั้น การกล่าวอ้างและเผยแพร่ว่าผีसाงเทวดาไม่มี ถ้าคำสอนของผู้ประกาศพระพุทธศาสนาดังกล่าวเผยแพร่กระจายกันออกไปอย่างกว้างขวางแล้ว ก็จะบังเกิดความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งนับได้ว่า เป็นความเป็นความตายของพระพุทธศาสนาทีเดียวเพราะในพระปิฎกทั้ง ๓ ปิฎกนั้นเต็มไปด้วยเรื่องของผีसाงเทวดา และถ้าเอาเรื่องผีसाงเทวดาออกเสียได้ก็จะเอาเรื่องอื่นๆ ออกไปอีกก็คงจะได้เหมือนกัน ถ้าเช่นนั้น เราก็จะเลือกเอาที่เราเห็นว่าน่าเชื่อถือได้ หรือว่าจะต้องมีความคิดเห็นโน้มเอียงให้สอดคล้องกับความคิดเห็นของคนสมัยใหม่ที่ได้ศึกษาวิชาการทาง

^{๘๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๙.

^{๙๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมถกัมมัฏฐาน หลักสูตตรนัยธรรม และ ธรรมศึกษาชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑๘.

โลกเท่านั้น ผู้ประกาศสังฆธรรมดังกล่าว เป็นบุคคลผู้อุดมไปด้วยกิเลส แต่อาจหาญเข้ามาตัดสินและพลิกแพลงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอาเอง โดยไม่ยอมศึกษาสภาวะธรรมในชั้นละเอียดเลย แล้วเผยแพร่ความคิดเห็นอันเป็นมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) นี้ออกไปสู่ประชาชน นำประชาชนเข้าไปสู่ความมืดมิดสกดกั้นปิดบังพระสัพพัญญุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยกล่าวหาว่า เรื่องผีसाงเทวดานั้น เป็นเรื่องของศาสนาพราหมณ์ ผู้ถือผีसाงเทวดานั้นเกิดมาจากอำนาจของสัญญาติญาณที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด และผู้ที่เชื่อถือผีसाงเทวดานั้นเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาเพื่อฝืนไปตามอารมณ์ที่เข้ามากระทบกระเทือนใจให้สะดุ้งหวั่นไหว เมื่อตกอยู่ภายใต้อำนาจของความหวาดกลัวแล้ว ก็สร้างภาพขึ้นมาในใจให้เห็นไปต่างๆ ผู้กล่าวเรื่องนี้ ท่านหาได้ค้นหลักฐานจากในพระพุทธานุศาสนานี้ไม่ กลับเอาคำของนักปราชญ์ชาวตะวันตกผู้หนึ่งกล่าวถึงคนป่า ขึ้นมาอ้าง เพราะพวกคนป่าผู้หาปัญญาไม่ได้ ต่างก็มีความหวาดกลัวฟ้าผ่า ฟ้าร้อง แผ่นดินไหว จึงได้ยึดผีसाงนางไม้และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเอามาเป็นที่พึ่ง เพื่อช่วยให้ตนรอดและปลอดภัย หรือหวังว่าจะได้ลาภผลต่างๆ แม้ในพระพุทธานุศาสนานี้จะได้แสดงว่า ความหวาดกลัว ทำให้บุคคลทั้งหลายตื่นรนแสวงหาที่พึ่งพาอาศัย แล้วก็ยึดเอาสิ่งใดก็ได้มากราบไหว้ แต่ไม่ควรกล่าวว่า ผู้ถือพระพุทธานุศาสนากราบไหว้ผีसाงเทวดาเพราะหวาดกลัว บางทีเขากราบไหว้ผีसाงเทวดาที่เป็นพ่อแม่ปู่ย่าตายายของเขาด้วยการระลึกถึงพระคุณ และเขาได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงเอาไว้ว่า “การปฏิเสธเรื่องผีसाงเทวดานั้น เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นความเห็นผิด เท่ากับเป็นการปฏิเสธการเวียนว่ายตายเกิด และปฏิเสธไปถึงหนทางอันประเสริฐ คือ หนทางเดินไปสู่มรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นความเสียหายที่ใหญ่โตจริงๆ” ^{๑๑}

ถ้าในพระไตรปิฎกยกเอาเรื่องผีसाงเทวดาออกไปเสียให้หมดแล้ว พระไตรปิฎกก็จะไม่เป็นพระไตรปิฎกอีกต่อไป พระไตรปิฎกซึ่งมีอยู่ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ คือ พระวินัยปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระสุตตันตปิฎก ๒๑,๐๐๐ และพระอภิธรรมปิฎกมีอยู่ ๔๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ก็จะเหลือปิฎกเล่มเล็กน้อยเท่านั้นเอง การเวียนว่ายตายเกิดก็จะไม่มี สுகติ ทุกคติ สวรรค์หรือนรก ที่บุคคลตายแล้วจะต้องได้รับก็ไม่ต้องพูดถึงเลย พระพุทธานุศาสนาก็จะไม่มีที่น่าอัศจรรย์อีกต่อไป เพราะสอนกันแต่ศีลธรรมจรรยาเท่านั้นเอง เรื่องของชีวิตอันเร้นลับพิสดารน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งก็ต้องถูกยกเลิกมรรคผลนิพพานอันเป็นธรรมที่ประเสริฐสูงสุดในพระพุทธานุศาสนา เพราะนำไปปฏิบัติพ้นไปจากทุกข์ ก็ไม่จำเป็นต้องพูดถึงกันเลย พระพุทธานุศาสนาก็จะล้มละลายลงไปที่สุดในที่สุด ทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะไม่ได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกต่อไป พระมหากุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณกระทบกระเทือนเข้าไปในจิตใจของประชาชนไม่ถึง คือ ไม่ซาบซึ้งถึงพระคุณเหล่านั้น การเคารพกราบไหว้ก็จะน้อยเข้าอีกสักหน่อยก็จะเหลือแต่ผ้าเหลืองน้อยห้อยหูเท่านั้นเอง

^{๑๑} บุญมี เมธางกูร, *ผีसाงเทวดา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๒-๓.

ถ้าในพระไตรปิฎก ยกเอาเรื่องผีसाงเทวดาออกไปเสียให้หมด เพราะเรื่องผีसाงเทวดานั้นไม่เป็นความจริงแล้ว ก็จะไม่มีส่วนน่ารัก เปรต อสุรกาย เทวดา และพรหม พระไตรปิฎกก็จะไม่เป็นพระไตรปิฎกอีกต่อไป พระไตรปิฎกก็จะศึกษากันได้ง่ายดาย ใครๆ ก็อาจค้นคว้าเอาได้ พระไตรปิฎกก็จะมียุ่ไม่มากมายอะไรเลย คนทำบาปทำบุญแล้วก็ไปเกิดเป็นผีसाงเทวดาไม่ได้ จะเกิดได้ก็แต่เป็นมนุษย์ หรืออย่างมากที่สุดก็เป็นสัตว์เดรัจฉานเท่าที่มองเห็น ๆ เอาด้วยตา สัพพัญญุตญาณ คือ ญาณปัญญาอันประเสริฐที่เกิดพร้อมกับความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่มี ความหมาย ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงๆ เราก็ไม่จำเป็นต้องทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาและศึกษาเล่าเรียนพระธรรมกันให้มากนักก็ได้ ทำไปเพียงเพื่อเป็นไปในชั่วชีวิตนี้เท่านั้น เพียงหวังให้สังคมอยู่กันไปด้วยความเรียบร้อย หรือเพื่อให้ชีวิตนี้อยู่ไปได้ชั่ววันหนึ่ง ๆ จนกว่าจะตายลงไปแล้วมรรคผลนิพพาน หนทางที่จะเดินไปสู่ความพ้นทุกข์ ก็เพียงทำให้ว่างก็พอ ไม่ต้องอาศัยเหตุผลที่ลึกซึ้งพิสดารประการใดก็ได้ คิดๆ ไปแล้วเหมือนพูดเล่นๆ หรือเหมือนกับพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่าน ช่างมีน้อยเหลือเกิน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนให้กรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลไปให้พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย และเพื่อนร่วมความทุกข์ทั้งหลายที่ได้ตายไปแล้ว เป็นผีसाงเทวดา ก็ไม่มีหวังเลยว่าจะได้รับส่วนกุศล แม้ผู้กรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลก็จะมีจิตใจแผ่แล้วบังเกิดกุศลขึ้นมาได้ประโยชน์ของประชาชนก็จะเสียไป ผมจึงขอกวัดไกวไล่ส่ง ขออย่าได้เป็นญาติมิตรและขออย่าได้อยู่ใกล้ชิดกับบุคคลเหล่านี้เลย เพราะถ้าเกิดเป็นผีसाงเทวดาก็จะไม่ได้รับอะไรจากคนเหล่านี้ที่ไม่มีน้ำใจ บางท่านก็แสดงว่า พระพุทธเจ้าของเรานั้น เกิดในประเทศอินเดีย ซึ่งในเวลานั้นในประเทศนี้มีศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนมาก และศาสนาพราหมณ์ก็นับถือในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นหลัก เช่น พระผู้เป็นเจ้า พระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ ซึ่งเป็นพรหมเป็นเทวดา แล้วก็ยังมีองค์เล็กๆ อีกมากมายไปจนพวกผีसाงนางไม้ และไสยศาสตร์ พวกพราหมณ์เขานับถือและฝากชีวิตไว้กับท่านเหล่านี้ ดังนั้นจึงเข้าไปทำการกราบไหว้วิงวอนร้องขอด้วยประการต่างๆ เพื่อให้ตนพ้นภัย และมีลาภผลสมดังความตั้งใจ รวมทั้งกระทำพิธีต้องอีกมากมายด้วย

บางท่านที่กล่าวมานี้เข้าใจว่า การที่ศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อถือดังกล่าวนั้นเป็นความเพ้อฝัน แล้วทำให้ชาวไทยเราต้องทำพิธีต้องเพื่อฝันตามไปด้วย และกล่าวต่อไปว่า ศาสนานั้นเกิดจากอำนาจของความกลัวตามอำนาจของสัญชาตญาณของมนุษย์ แล้วจึงหาที่พึ่ง และบางท่านมีปัญญาไม่เพียงพอสำหรับในเรื่องลึกลับมหัศจรรย์ทั้งหลาย จึงได้ประกาศก้องออกมาว่า ผู้เชื่อถือในเรื่องผีसाงเทวดานั้นเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ไม่มีความเข้าใจในปรากฏการณ์ของธรรมชาติ จึงได้ลงความเห็นว่าศาสนาทั้งหลายเกิดขึ้นมาได้เพราะอาศัยอำนาจของความกลัว ปรากฏการณ์ ธรรมชาติต่างๆ ทั้งนั้นอย่างไรก็ดี จะว่าความกลัวเกิดจากความโง่เขลาไม่รู้เท่าทันความจริงแต่ประการเดียว ก็ไม่เป็นการถูกต้อง แม้เราจะได้เรียนรู้มาเป็นอย่างดีว่า ไฟแลบ ไฟร้อง ไฟฟ้านั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร แต่ในยามที่ฝนตกใหญ่ ไฟก็ร้องอยู่คลิ่นๆ เราเดินอยู่ท่ามกลางพุน้ำ เราก็หนีความกลัวไม่พ้น บางท่านกล่าวว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเดินทางเข้าไปสู่ประเทศไทย ศาสนาพราหมณ์ก็ได้ตามติดพุทธศาสนาเข้าสู่

เมืองไทยด้วย เหมือนกับว่า ลงเรือลำเดียวกันมา จนในที่สุด คนไทยก็แยกพุทธกับพราหมณ์ไม่ได้ จึงได้กราบไหว้พระรัตนตรัยและกราบไหว้ผีสังเทวดาไปด้วยกัน ศาสนาพราหมณ์จึงได้ฝังมันลงรากลึก อยู่ภายในจิตใจของคนไทยควบคู่กันไปกับพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ ก็แน่ละ เพราะท่านผู้ศึกษามาน้อย จึงแยกศาสนาพราหมณ์ กับ ศาสนาพุทธไม่ออก แต่ก็อาจหาญมาเสนอความเห็นของตนเองออกสู่ประชาชน ความเสื่อมที่จะบังเกิดขึ้นมากับพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้อยู่ที่ใคร ไม่ได้เกิดมาจากศาสนาไหน หากเกิดมาจากอุบาสกอุบาสิกา และภิกษุสามเณร ผู้ไม่ชอบศึกษาในธรรมะที่ละเอียด แต่ชอบเจรจาอวดว่าตนเป็นผู้รู้สารพัด แล้วเอาความคิดเห็นของตนที่เข้าใจว่าถูกต้องสอดแทรกเข้าไป

การสอนให้ประชาชนเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่หาได้สอนให้เขาเกิด ปัญญา ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างไรไม่ได้ แล้วเขาจะเข้าถึงได้อย่างไร การระลึกถึงเฉย ๆ โดยปราศจากปัญญา เท่ากับพาให้เขายึดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระเจ้าเป็นเจ้าไป

ท่านสอนให้มี หิริ และโอตตปปะ คือ ความละอายและความกลัวต่อการกระทำบาปแล้ว กล่าวว่าเป็นปัญญา ความจริง หิริกับโอตตปปะความอาย และความกลัวต่อการกระทำบาปเฉย ๆ นั้น เป็นมหากุศลญาณวิปยุต คือ มิได้ประกอบด้วยปัญญาต่างมาก

“ท่านสอนให้อายและกลัวต่อการกระทำบาป แต่กลับสอนไม่ให้เชื่อเรื่องผีสังเทวดา ไม่ให้เชื่อเรื่องสวรรค์ และนรก ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา เมื่อเรื่องของชาติหน้า ที่จะไปเกิดเป็นผีสังเทวดา สวรรค์นรก หมดความเชื่อถือนั้นไปเสียแล้ว หิริ โอตตปปะ ความละอายและความกลัวต่อบาปกรรมก็น้อยตามลงไปด้วย มันขัดกันเช่นนี้”^{๙๒}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนให้กราบไหว้เทวดา เพราะผู้ที่ปฏิสนธิเป็นเทวดานั้น ประกอบด้วยคุณงามความดี มีอานิสงส์ของ “อริยทรัพย์ ๗ ประการ ได้แก่ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ สุตะ และปัญญา”^{๙๓}

การกราบไหว้เทวดานั้น เป็นมงคล และเกิดกุศลจิตเมื่อบุคคลใดกราบไหว้เทวดาอยู่เสมอ ๆ จนเป็นอาภรณ์กรรม ก็มีโอกาสปฏิสนธิในสุคติได้โดยง่าย ผู้ตัดรอบโดยสอนว่าเทวดาไม่มี เป็นการตัดผลประโยชน์อันควรได้ของประชาชนอย่างใหญ่หลวง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนเรื่องอนุสติ ๑๐ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนาสอนให้ระลึกถึงคุณของเทวดาเนื่อง ๆ เป็นข้อหนึ่งในจำนวน ๑๐ ข้อนั้น เพื่อก่อให้เกิดกุศลและให้เป็นอารมณ์ของกรรมฐาน จะได้มีสติตั้งมั่น จนเป็นบันไดที่ก้าวไปถึงปฐมฌาน

ในมหาปรินิพพานสูตรแสดงว่า “การเคารพต่อเทพเจ้าย่อมได้รับความคุ้มครองตามสมควร อีกตอนหนึ่งแสดงว่า บุคคลใดขาดการเคารพต่อเจ้าที่เจ้าทาง อาจมีภัยโดยไม่รู้สีกตัว”^{๙๔}

^{๙๒} บุญมี เมธางกูร, ผีสังเทวดา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๓-๙.

^{๙๓} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖/๕.

^{๙๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๗-๑๖๒/๘๕-๑๙๕.

ในรัตนสูตรก็แสดงว่า บุคคลที่สักการะดวงเพทายดา ย่อมได้รับเมตตาจิตเป็นการตอบแทน ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในอากาศก็ดี ขอหม่อมภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และของจงฟังภาสิตโดยเคารพ ดูกรภูตทั้งปวง เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ของจงแผ่เมตตาจิตในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใดนำพิธีกรรมไปทิ้งกลางคั่นกลางวัน เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาท รักษามนุษย์เหล่านั้น...”^{๙๕}

ในกรณีเมตตาสูตร แสดงถึงการแผ่ความปรารถนาดีหรือบุญกุศลไปยังสรรพสัตว์น้อยใหญ่ ซึ่งรวมถึงเหล่าพระภูมิเจ้าที่ทั้งหลายด้วยว่า

...พึงแผ่เมตตรัจจิตในสัตว์ทั้งหลายว่าขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเกิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ผอมหรือพี และสัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็นอยู่ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเกิด...^{๙๖}

ในเปตวัตถุพระบาลีแสดงว่า ท้าวมหาธาตทั้ง ๔ องค์ เป็นผู้รักษาคุ้มครองโลกผู้ใดทำการบูชาท่าน ย่อมไม่เสียผลในการบูชา จะได้รับผลความสุขเป็นเครื่องตอบแทน ดังพระพุทธพจน์ว่า

“บุคคลผู้ไม่ตะหนี่ ควรทำเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ปรารถนาถึงบุรพเปตชนเทวดาผู้สิงอยู่ในเรือน หรือท้าวมหาธาตทั้ง ๔ ผู้รักษาโลก ผู้มียศ คือ ท้าวธรรฐ ๑ ท้าววิรุฬหก ๑ ท้าววิรูปักษ์ ๑ ท้าวกุเวร ๑ ให้เป็นอารมณฺ์ และพึงให้ทาน ท่านเหล่านั้นเป็นผู้อันบุคคลได้บูชาแล้ว และทายกก็ไม่ไร้ผล ความร้องให้ ความเศร้าโศกหรือความร่ำไห้เป็นอย่างอื่น ไม่ควรทำเลย เพราะความร้องให้เป็นต้นนั้น ย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ญาติทั้งหลายคงตั้งอยู่ตามธรรมดาของตนๆ อันทักษิณาทานนี้ที่ท่านเข้าไปตั้งไว้ดีแล้วในสงฆ์ให้แล้ว ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ บุรพเปตชนโดยทันที สิ้นกาลนานฯ”^{๙๗}

ผู้ที่เชื่อผีสิงเทวดาที่ถูกต้อง ประกอบด้วยเหตุผลตามหลักของปรมัตถธรรม เขาก็หาได้มีความเชื่อไม่ว่า ผีสิงเทวดานั้นจะดลบันดาลอะไรให้ใคร ๆ ได้ตามชอบใจ เพราะอยู่ที่อำนาจของกรรมทั้งกรรมในอดีตและในปัจจุบันเป็นใหญ่ แม้แต่การเห็นการได้ยินต่างๆ เกิดขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีกรรมในอดีตเข้ามาร่วม เห็นหรือได้ยินเรื่องราวต่างๆ ก็จะเกิดขึ้นมาไม่ได้เลย แต่ก็แน่ละ แม้จะดลบันดาลไม่ได้

^{๙๕} ชู.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๔/๓๖๗-๓๖๘.

^{๙๖} ชู.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๓.

^{๙๗} ชู.เปต. (ไทย) ๒๖/๘๙/๑๕๘-๑๕๙.

ก็จริง อำนาจทางจิตของผีसाงเทวดาย่อมจะมาสลับสนุนได้บ้างในฐานะเป็นกรรมปัจจุบัน ตั้งแต่ครั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ได้ตรัสรู้ และเมื่อตรัสรู้แล้ว ท่านก็เกี่ยวข้องกับผีसाงเทวดามาเป็นอันมาก ถ้าจะโน้มเอียงไปตามคนสมัยใหม่ที่มีได้ศึกษาธรรมะมาให้ดีพอ ก็จะมีต้องเอาผีसाงเทวดาออกไปเสียให้หมดหรือ เรื่องที่แสดงไว้เป็นอันมากเป็นเรื่องเท็จหรือ ถ้าเกรงว่าประชาชนบางคนจะโดนพวกหมอผีसाงเทวดาต้มเอา ก็ควรจะได้ชี้แจงพระธรรมที่เหมาะสมเช่นที่เกี่ยวกับปัญหาออกมาสู่ประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เขาจะได้เกิดปัญญาทราบโดยเหตุผลว่า ผีसाงเทวดานั้น ดลบันดาลไม่ได้ ประชาชนบางท่านจะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของพวกมิถิฉาชีพ แต่ไม่ควรหักล้างทำลายผีसाงเทวดาที่มีจริงๆ ว่าไม่มี

ผู้ที่มีความทุกข์ร้อนแสนสาหัส ไม่มีหนทางอื่นใดแล้วที่จะพึ่งพาอาศัย เขาจึงได้เข้าไปในห้วงพระ หรือวัดวาอาราม ซึ่งย่อมมีเทวดาประจำอยู่เสมอแล้วก็กราบไหว้พระแล้วสวดมนต์ภาวนาตลอดจนขอร้องเทวดาที่สถิตอยู่ ณ ที่นั้น ให้มาช่วยทุกข์ของตนก็จะทำให้เขามีกำลังใจ มีความแจ่มใสขึ้นมาบ้าง ได้ผ่อนคลายความเคร่งเครียดและความเร่าร้อนลงไปบ้าง จนมีกำลังที่จะได้ต่อสู้ชีวิตต่อไปใหม่ แล้วท่านจะว่าเป็นความเสียหายอย่างไร

ถ้าผีसाงเทวดาไม่มี สวรรค์และนรกก็ไม่มี การเวียนว่ายตายเกิดก็ไม่มีกรรมที่ทำได้ทั้งชั่วและดีก็สูญหายไปหมด เป็นการทำลายพระพุทธศาสนาหรือมิใช่

ประชาชนที่ไปหลงฤทธิ์ของผู้อื่นนั้น ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไปฝากความหวังไว้กับปัจจัยภายนอก เป็นการปฏิบัติที่ผิดหลักพระศาสนา พระพุทธศาสนาต้องการให้เราพัฒนาตนเอง ให้ทำการตามหลักเหตุผล ให้บรรลุความสำเร็จด้วยความเพียรพยายามของตน พัฒนาตัวเองให้ตั้งงามสามารถยิ่งขึ้นอยู่เสมอ ถ้าเราไปมัวหวังความสำเร็จจากการดลบันดาลของอำนาจหรืออานุภาพภายนอก เราเองก็มิรู้จักทำอะไร และไม่เป็นอันทำอะไร ได้แต่รอคอยฤทธิ์มาช่วย รอคอยผลจากบุคคลที่มีฤทธิ์นั้นเองด้วย เพราะถ้ายังไม่หมดกิเลสก็จะผลิตเพลินมัวเมาติดฤทธิ์ เช่นหลงเพลินจนลาภสักการะแล้วละเลยการปฏิบัติฝึกหัดขัดเกลาตัวเอง เพื่อบรรลุธรรมเบื้องสูงขึ้นไป ทำให้พระบางองค์ติดอยู่แค่นั้นไม่สามารถก้าวต่อไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพาน “เมื่อตนเองหลงลาภสักการะแล้ว ก็ไปล่อหลอกหาลาภสักการะจากประชาชนอีก ทางฝ่ายประชาชนเองเมื่อมัวแต่่วนวายติดตามผู้มีฤทธิ์และรอคอยผลจากการบันดาลด้วยฤทธิ์ของผู้อื่น ก็ไม่เป็นอันทำกิจการที่ควรทำให้แข่งขันจริงจัง และละเลยการ

พัฒนาตัวเอง เป็นอันว่า เกิดผลเสียทั้งแก่ตัวผู้รอดฤทธิ์เอง ทั้งแก่ประชาชน แล้วในที่สุดผลเสียนั้นก็ตกแก่พระศาสนาและสังคมส่วนรวม”^{๔๘}

อุบาสกอุบาสิกาที่ดีมีคุณสมบัติ ๕ ประการ “ได้แก่

(๑) ประกอบด้วยศรัทธา

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เมืองไทยจะวิฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑-๓๒.

(๒) มีศีลบริสุทธิ

(๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือ เชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล

(๔) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา

(๕) บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา”^{๙๙}

ใน ๕ ประการนี้มีอยู่ข้อหนึ่งว่า มีตื่นข่าวมงคล ทานแปลกันมาว่า ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เรียกตามภาษาบาลีว่า ไม่เป็นคนชนิดโกตุหลมังกลิละ คนที่ตื่นข่าวมงคลนั้น เวลาเมื่อมีเสียงเล่าข่าวลือเกี่ยวกับความซังกัดศีลหรือศีลปฏิบัติปาฏิหาริย์ เช่นว่า มีผู้วิเศษเกิดขึ้นที่ไหน ไม่ว่าที่โน่นที่นี่ ก็ตื่นตามกันไป ถ้าเป็นผู้ตื่นข่าวมงคลก็ไม่สามารถเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีได้

ถ้าเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ไม่เป็นผู้ตื่นข่าวมงคลแล้ว ก็จะเป็นคนมีเหตุมีผล ตั้งอยู่ในหลักพระพุทธศาสนา แล้วก็จะเอาใจใส่ถามกันว่า เราจะต้องประพฤติปฏิบัติอะไร สิ่งที่เราทำอยู่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกตอติแล้วไหม มีอะไรที่เราควรจะทำปฏิบัติต่อไปอีก แล้วก็ยินดีอ้อมอ้อมใจอยู่กับการกระทำในสิ่งที่ที่ที่ชอบนั้น ไม่มัวไปยุ่งคิดฝันหวังเพื่อตื่นข่าวที่โน่น ตื่นพระดังที่โน่น เดียวดังที่โน่น เดียวดังที่นี้ ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไปโน่นที่ไปนี่ที่ หมดเวลาไปเดือนหนึ่งไม่ต้องทำอะไร ถ้าเอาเวลานั้นมาใช้ ตั้งใจทำการตามเหตุผลด้วยความเพียรพยายามก็จะได้การได้งานมากมาย หรือจะใช้ในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ก็เจริญก้าวหน้าพัฒนาไปได้มาก ถ้าอยากมีฤทธิ์ ก็ฝึกตัวให้มีฤทธิ์เอง พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วว่านี่เธอก็ทำได้ แล้วทำไมจะต้องไปรอให้คนอื่นทำฤทธิ์ให้ เพราะเราก็คงเหมือนกันนี่ เราก็พัฒนาตนเองได้ เราอยากจะเป็นพระพุทธเจ้า ยังมีสิทธิ์เลย

บอกแล้วว่ายุคข่าวสารข้อมูล คำว่าไม่ตื่นข่าวก็ตรงอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ข้อที่ ๓ ถือว่าเป็นข้อที่สำคัญเป็นพิเศษในยุคนี้ ขอแปลว่าไม่ตื่นข่าวมงคล คือ ได้ยินว่ามีซังกัดที่โน่น ศักดิ์สิทธิ์ที่นี้ มีฤทธิ์ที่โน่น พระดังที่โน่น ก็ตื่นกันไป ไปโน่นไปนี่จนกระทั่งว่าไม่เป็นอันได้ทำการหน้าที่การงาน ไม่เป็นอันได้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง ไม่เป็นอันได้ปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีหลัก ถ้าเป็นคนตื่นข่าวมงคลก็ไม่มีหลัก สำหรับชาวพุทธผู้อยู่ในหลักที่ถูกตอติ ก็จะหวังผลจากกรรม เชื่อกรรม ก็คือ หวังผลจากการกระทำด้วยความเพียรพยายามของตน โดยใช้สติปัญญาพิจารณาจัดทำตามเหตุตามผล อันนี้ก็จะเป็นทางให้เราพัฒนาตนเองได้ “ในเมื่อมันเป็นกฎ ผลเกิดจากเหตุ เมื่อเหตุเป็นอย่างนี้แล้ว ผลอย่างนั้น ๆ ก็เกิดเอง เราต้องอ้อนวอนว่าฉันทำเหตุนี้แล้ว ขอให้ผลเกิดขึ้นเถิด เพราะว่าถึงจะอ้อนวอนอย่างไร มันก็ไม่เป็นไปตามคำอ้อนวอน แต่มันเป็นไปตามเหตุที่กระทำ เมื่อทำกรรมดี ผลดีที่เกิดเป็นไปตามหลักกรรม มันเป็นไปตามกฎธรรมดา ไม่เป็นไปตามคำอ้อนวอนของเรา”^{๑๐๐}

^{๙๙} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๓๐.

^{๑๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔-๒๕.

ชาวพุทธเชื่อกรรม ฉะนั้นหลักกรรมเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ถ้าเราจะเชื่ออะไรที่เป็นพิเศษออกไป สิ่งนั้นจะมาขัดขวางหลักกรรมไม่ได้ มีแต่จะต้องให้มาสนับสนุนหลักกรรมสนับสนุนอย่างไร ก็คือจะต้องมาทำให้เรามีความมั่นคง มีกำลังใจเข้มแข็งในการกระทำสิ่งที่ควรจะทำ ในการทำหน้าที่ หรือทำความดีนั้นให้หนักแน่นยิ่งขึ้น มิฉะนั้น แล้วจะกลายเป็นคนนั่งนอนรอคอยโชคหวังผลจากการดลบันดาล ถ้ามีหวังผลจากการดลบันดาลนั่งนอนรอคอยโชค ก็เป็นอันว่าผิดหลักกรรมไป อันนี้เป็นเรื่องสำคัญจะต้องตรวจสอบตัวเองแล้วก็ยึดในหลักนี้ได้ให้มั่น

พระพุทธเจ้าไม่เคยหวังตำแหน่งพระพุทธเจ้าไม่เคยผูกขาดตำแหน่ง ใครอยากเป็นพระพุทธเจ้าก็เอาเลย ตั้งใจเข้าว่าจะจะเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีไป พระพุทธเจ้าถือว่าทุกคนมีศักยภาพ มีสิทธิทั้งนั้น ไม่ว่าจะอะไรที่อยู่ในวิสัยของมนุษย์ย่อมสำเร็จได้ด้วยการฝึกหัดฝึกฝนโดยพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้น ถ้าเราต้องการมีฤทธิ์ เราก็ฝึกตัวเอง พัฒนาตัวเองให้มีฤทธิ์ได้ แต่ก็ขอให้ทราบว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สรรเสริญในเรื่องนี้ เพราะว่าการมีฤทธิ์นั้นไม่ได้ทำให้หมดกิเลส

ทางแห่งการมีฤทธิ์กับทางแห่งการหมดกิเลส ไม่ใช่ทางเดียวกัน แต่ผู้หมดกิเลสอาจจะมีฤทธิ์ด้วยก็ได้ หรือผู้มีฤทธิ์อาจจะมีกิเลสมากก็ได้ ถ้าคนหมดกิเลสมีฤทธิ์ก็เป็นผลดี เพราะท่านจะใช้เทคโนโลยีแห่งฤทธิ์ในทางที่เป็นประโยชน์อิทธิฤทธิ์นั้นเป็นเหมือนเทคโนโลยี ใช้เป็นเครื่องมือหรือเป็นอุปกรณ์ในการทำงานได้

หลักศรัทธาที่ถูกต้องในทรรศนะทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความหมาย คือ ความเชื่อที่เป็นความหวังของชีวิตอันนำไปสู่ความเลื่อมใส จึงเรียกศรัทธาว่า ความเชื่อความเลื่อมใส ซึ่งมีความสัมพันธ์อยู่กับลัทธิความเชื่อและศาสนาเป็นสำคัญ โดยมีหลักของศรัทธาในลัทธิและศาสนาเป็น ๒ ประเภท คือ ความเชื่อแบบประเภทที่ไม่มีเหตุผลเรียกว่า สัทธาญาณวิปยุต หรือ ศรัทธามืด และอีกประเภท คือ ความเชื่อแบบประเภทที่มีเหตุผล เรียกว่า สัทธาญาณสัมปยุต หรือ ศรัทธาสว่าง ในศรัทธาทั้ง ๒ ประเภทนั้น โดยสรุปเป็นกลุ่มความเชื่อ ดังนี้

๑) กลุ่มความเชื่อแบบประเภทสัทธาญาณวิปยุต ได้แก่

- (๑) ความเชื่อถือในธรรมชาติ
- (๒) ความเชื่อถือในผีสง เทวดา
- (๓) ความเชื่อถือในวิญญาณของบรรพบุรุษ
- (๔) ความเชื่อถือในเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์

๒) กลุ่มความเชื่อแบบประเภทสัทธาญาณสัมปยุต ได้แก่

- (๑) ความเชื่อถือในกฎแห่งกรรม
- (๒) ความเชื่อถือในผลแห่งกรรม
- (๓) ความเชื่อถือในสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของคน
- (๔) ความเชื่อถือในปัญญาการตรัสรู้เองโดยชอบของพระพุทธเจ้า

ลัทธิญาณวิปยุต คือ ศรัทธาอันเกิดขึ้นจากความเชื่อที่มีได้ประกอบด้วยปัญญา เป็นศรัทธาอันไม่มีเหตุและผล เป็นความงมงาย เป็นศรัทธาของคนอันธพาล เชื่อแต่ผู้อื่นและสิ่งอื่นๆ ว่ามีอำนาจเหนือตนเอง ศรัทธาชนิดนี้ จึงจัดเป็น “ศรัทธามืด” คือ เชื่อในสิ่งที่ผิดๆ ความเชื่อในลักษณะนี้เป็นความเชื่อที่ไม่ได้ใช้ปัญญา จะสังเกตได้จากคนที่มีศรัทธาประเภทนี้ว่าเป็นบุคคลที่ฉลาดกลัว กลัวสิ่งที่มองไม่เห็นที่แฝงอยู่ในความมืด พิสูจน์ไม่ได้เป็นสามัญรูปแห่งศรัทธา สามัญรูปแห่งศรัทธานั้นเป็นภาษาธรรมในพระพุทธศาสนา นำเอามาใช้เป็นหลักโดยความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งตรงกับความเข้าใจของนักปราชญ์ทางตะวันตกที่น่าจะเป็นคำว่า Common Features รูปแบบของศรัทธาญาณวิปยุต ได้แก่

- ๑) ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ
- ๒) ความเชื่ออำนาจลึกลับ (Belief of mana)
- ๓) ความเชื่อมายาศาสตร์ (Magic)
- ๔) ความเชื่อข้อห้าม (Tabu)
- ๕) พิธีกรรมชำระให้บริสุทธิ์ (Purification Rites)
- ๖) ความเชื่อที่มีชีวิตในทุก ๆ สิ่ง (Animism)
- ๗) การบูชาสัตว์ที่มีคุณลักษณะพิเศษ (Animal Worship)
- ๘) การบูชาธาตุประจำโลก (World Elements Worship)
- ๙) การบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship)
- ๑๐) ความเชื่อเครื่องหมายและเครื่องราง (Totemism)
- ๑๑) ความเชื่อเรื่องพิภพใต้ดิน (Under World Belief)

การศึกษาจิตใจของมนุษย์ หรือ สังคมของมนุษย์ สามารถที่จะศึกษาได้จากเรื่องของความเชื่อ คือ “ศรัทธา” ความเจริญสมัยใหม่ทุกอย่าง ย่อมจะต้องอาศัยสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วในสมัยเก่าเป็นพื้นฐาน คือ ต้องมีรากฐานมาจากสติปัญญาของคนในสมัยโบราณ และกี่ยวกับการความเชื่อนั้นๆ ขึ้นตามยุคตามสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือเมื่อได้เข้าไปรู้ความจริงแล้ว ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพนั้นๆ ฉะนั้น การศึกษาสังคมของมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน จึงต้องอาศัยความเป็นมาของสังคมมนุษย์ในสมัยโบราณเป็นมูลการศึกษาศรัทธาในสังคมของมนุษย์สมัยโบราณ เป็นมูลฐานอันเป็นเหตุให้เกิดลัทธิศาสนาต่างๆ และมีวิวัฒนาการกันมาโดยลำดับ แต่มนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยในหมู่ของชาวพุทธ บางครั้งก็ยังมองดูว่าเหมือนกับไม่มีวิวัฒนาการแม้จะรู้ข้อเท็จจริงไปบ้างแล้วก็ตาม

ศรัทธา คือ ความเชื่อของมนุษย์นั้นจึงทำให้รู้ได้ว่า มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ แต่ละสิ่งแวดล้อม แต่ละประสบการณ์ย่อมจะมีความคิดความเชื่อแตกต่างกันไปตามภูมิภาค แต่ก็พอสรุปกลุ่มความคิดความเชื่อได้เป็น ๒ ประเภท ดังที่กล่าวมานั้น “ได้แก่

(๑) ความเชื่อต่อสิ่งอื่นซึ่งมนุษย์มีความเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้มีอำนาจเหนือคน

(๒) ความเชื่อต่อตนเอง ซึ่งมนุษย์มีความเชื่อว่า ตนเองมีอำนาจการกระทำต้องรับผิดชอบการกระทำของตนเอง ไม่มีใครสามารถบันดาลชีวิตของใครได้”^{๑๑}

ความเชื่อในคติผีสิงเทวดา เป็นแนวความคิดของมนุษย์ที่ได้มีการวิวัฒนาการเกิดขึ้นแล้ว มนุษย์มีความสงสัยว่า ความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงพระอาทิตย์ ดวงพระจันทร์ พากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขา และต้นไม้ใหญ่ ที่สามารถลบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่างๆ นานา ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุข ความทุกข์แก่มนุษย์ได้

ด้วยเหตุนี้ มนุษย์ในสมัยโบราณจึงได้พากันสร้าง รูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์ด้วยกันเองบ้าง รูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น สร้างพระภูมิเจ้าที่ สร้างแม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้นขึ้น เพื่อทำการบูชา กราบไหว้ธรรมชาติเหล่านั้น เพราะคิดว่า คงมีอำนาจอะไรสักอย่างสิงสถิตอยู่ และเป็นอำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นไปได้ทั้งนั้น อำนาจที่ว่านี้ เรียกว่า เจตภูตบ้างหรือเรียกว่าวิญญาณ บ้าง เจตภูตที่มีอำนาจบันดาลความทุกข์ให้เกิดขึ้น เรียกว่ามารร้ายหรือผีสิงอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนเจตภูตที่นำความสุขมาให้หรือบันดาลความสุขให้แก่มนุษย์ได้เรียกว่าเทวะหรือเทพดาประเภทใดประเภทหนึ่ง ในชั้นนี้เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ ได้ อาจแบ่งแนวความคิดออกได้เป็น ๓ แนวความคิด ได้แก่

(๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วก็กว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยมีความเชื่อว่า สรรพสิ่งในโลกเหล่านั้น ล้วนมีวิญญาณสิงสถิตอยู่ทั้งนั้น

(๒) มีความเชื่อว่า วิญญาณเหล่านั้น มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ไปแต่ละอย่าง อาจจะบันดาลความดี หรือความชั่ว และอาจบันดาลความสุข หรือความทุกข์ ให้แก่มนุษย์ได้ แต่ละอย่างตามอำนาจความสามารถของตนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับวิญญาณนั้นว่า จะมีความกรุณาอยู่หรือไม่ วิญญาณเหล่านั้นมีรูปร่างอยู่ แต่ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ เพราะเป็นกายทิพย์

(๓) มนุษย์เริ่มสร้างเทพดาขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่มนุษย์นับถือ เรียกว่า พระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือเทวดา ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา นักปราชญ์ในสมัยโบราณเรียกว่าเชื่อเช่นนั้นว่า ความเชื่อทางวิญญาณ หรือ “เจตภูต”

ตามแนวทางพระพุทธศาสนาท่านถือหลักแห่งการปฏิบัติ เอาสิ่งที่ปฏิบัติได้โดยไม่รออภิปราย และพุทธศาสนาไม่ต้องอิงอยู่กับเรื่องรอการพิสูจน์สิ่งเหล่านี้ ไม่ต้องรอเลย ทว่าเน้นเรื่องทำดี ว่าให้มีความมั่นใจ ทำดีที่ปฏิบัติเห็นผลได้ในชีวิตนี้ พร้อมทั้งมีความมั่นใจในผลดีที่จะมีข้างหน้า ด้วยการปรุงแต่งไว้พร้อมแล้ว เมื่อสภาพจิตของเราดีอยู่ในระดับที่สูงขึ้นไปแล้ว ก็ต้องไปดี

^{๑๑}พระมหาปรม โอภาโส (กองคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑, หน้า ๖๑-๖๒.

ฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับเทวดาไว้ให้เหล่าพุทธศาสนิกได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามคติที่ต้งาม แต่ในความเป็นจริง ในสังคมไทยปัจจุบัน การเคารพนับถือเทวดาในรูปแบบพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธจะผิดหลักการที่แท้จริงในเรื่องดังกล่าว มีการพยายามบวงสรวง อ้อนวอนขอพรจากพระภูมิเจ้าที่มากกว่าที่จะปฏิบัติเอาเอง ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในบทที่ ๔ ข้างหน้าต่อไป

๒.๓ ความเชื่อพระภูมิเจ้าที่ในสังคมไทยโบราณ

ในชมพูทวีป คือ อินเดีย นั้น ก่อนพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น สังคมทั้งหมดอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถือว่ามีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างโลกสร้างจักรวาล และดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งจัดสรรสังคมมนุษย์ให้แบ่งเป็นวรรณะ ๔ ใครจะดีชั่วต่ำทรามหรือประเสริฐ ก็อยู่ที่ชาติกำเนิดว่าเกิดมาในวรรณะไหนใครจะประสบผลดีหรือร้ายก็แล้วแต่เทพเจ้าจะลงโทษหรือโปรดปรานบันดาลให้ เมื่อเชื่อว่า ผลดีหรือร้ายจะเกิดขึ้นเพราะเทพเจ้าบันดาลคนก็ต้องเอาอกเอาใจเทพเจ้าวิธีเอาอกเอาใจเทพเจ้า ก็คือ เช่นสรวงอ้อนวอน เรียกสั้นๆ ว่า “บูชาัญญ” เมื่อเทพเจ้าพอใจ ก็จะยกโทษให้ หรือประทานสิ่งที่ต้องการ มนุษย์ก็คุ้นเคยกับการทำพิธีบูชาัญญ โดยมีพราหมณ์เป็นผู้จัดเตรียมพิธีให้ เมื่อได้บูชาัญญแล้ว ก็รอด้วยความหวังว่าเทพเจ้าจะบันดาลผลให้ตามที่ปรารถนา

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น “พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธลัทธิหรือผลบันดาลนั้น พระพุทธองค์นั้นไม่ได้ให้ความสำคัญว่ามีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่ดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างหรือไม่ แต่ตรัสสอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติที่เรียกว่าธรรม พระพุทธองค์ตรัสว่าธรรมนี้และสูงสุด ไม่ใช่เทพเจ้าสูงสุด”^{๑๐๒}

อย่างไรก็ตาม มนุษย์มีศรัทธาอยู่ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ความเชื่อแบบศรัทธาปสาทะ (Faith) เช่น ความเชื่อความศรัทธาในศาสนา ในลัทธิ ความเชื่อในพระเจ้า ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือความศรัทธาในตัวบุคคล ในองค์ศาสตพยากรณ์ ในตัวเจ้าลัทธิ ในวีรบุรุษ ในนักการเมืองนักปกครองที่เขารู้สึกชื่นชม เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจาก “อารมณ์แบบอัตวิสัย” (Subjective) ที่เกิดจากความจงรักภักดี ความไว้นือเชื่อใจหรือเกิดจากความหลงใหล มั่นใจ ด้วยความกระตือรือร้นเพราะอยากเชื่อ (Credulity) ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากศรัทธาปสาทะเช่นนี้ถือว่า เป็นสภาพของจิตที่ไม่ต้องการใช้เหตุผล

๒) ความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับว่าสิ่งหนึ่งมีอยู่หรือเป็นอยู่จริง (Belief) โดยอาศัยพยานหลักฐานและข้อมูลสนับสนุน เป็นความเชื่อที่อาศัยเหตุผล ความเชื่อในการยอมรับความจริงตามสภาวะ หรือที่เรียกว่า ภาววิสัย (Objective)

^{๑๐๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔-๓๕.

๓) ความเชื่อที่เกิดจากองค์ความรู้ (knowledge) เป็นความเชื่อโดยอาศัยการมีพยานหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส เป็นความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับในสิ่งใดที่สิ่งหนึ่งว่ามีอยู่จริง สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์จากพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้

ศรัทธา คือ ความเชื่อที่เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ด้วยว่ามนุษย์ในสมัยโบราณมีความเจริญน้อยในด้านวิชาการ และมีความเชื่อว่าความเป็นไปของชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นจากการตกลงมาของผีสามเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างโลกทั้งหลาย หนึ่งความเชื่อของคนไทยในลักษณะดังกล่าวนี้ ในสมัยโบราณก่อนพุทธกาลประชาชนที่อยู่ในดินแดนไทยปัจจุบันนี้ มีความเชื่อตามคติผีสามเทวดา หรือวิญญาณนิยมและทำพิธีบวงสรวงกราบไหว้ เพื่อขอความอารักขาและความสวัสดิ์มีชัย ในกิจกรรมที่ตนทำอยู่ ดังนั้น ระบบความเชื่อดังกล่าวมานี้ จึงมีอยู่อย่างเหนียวแน่น และได้สอดแทรกอยู่ใน “วิถีชีวิตโดยผสมผสานเข้ากับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามแนวพระพุทธศาสนา”^{๑๐๓}

ดังนั้น หลักการนับถือพระพุทธศาสนาจึงมีอยู่ ๖ ประการ ได้แก่

๑) ความดีต้องมาจากความดี และความชั่วต้องมาจากความชั่วอันเป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอน

๒) การอ่อนน้อมและเช่นสรวงต่อพระเจ้าหาประโยชน์มิได้ การเข้าใจต่ออัฐฐังคิกรมรรคและการปฏิบัติต่อหลักพระธรรมวินัยอันมี ๑๐ ประการ เป็นต้น จึงจะสามารถนำเข้าไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

๓) พระเวทไม่ใช่คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ เพราะว่าพระเวทสอนว่ามนุษย์ทั้งหลายควรจะสวดอ่อนน้อมและทำการเช่นสรวงต่อเทพเจ้า

๔) โลกได้มีมาแล้ว และจะมีตลอดไป

๕) พระพรหมไม่ได้สร้างโลกและสรรพสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์ได้มีมาแล้วเพียงหลัก คือคนสองประเภท ได้แก่ ผู้ที่เป็นคนดีและผู้ที่เป็นคนชั่วเท่านั้น

๖) ความมุ่งหมายของชีวิตไม่ใช่ความเพลิดเพลินหรือความสุข แต่เป็นความสิ้นสุดแห่งกิเลสอันเป็นความสิ้นสุดแห่งชาติภพของแต่ละบุคคล โดยผ่านการบำเพ็ญปฏิบัติ

แต่มนุษย์ส่วนใหญ่จะระลึกถึงพระศาสนา ก็ต่อเมื่อเวลาตนเองมีทุกข์ มีภัยคุกคาม เดิมทีเดิยวนั้น มนุษย์มักยึดถือว่าตัวตนเป็นใหญ่กว่าสรรพสิ่งทั้งปวง ดังนั้น มนุษย์จึงมีอัตตาสูง (Ego) ว่าสามารถควบคุมสรรพสิ่งให้อยู่ในอำนาจของตนได้ ต่อเมื่อมนุษย์มาเห็นธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Phenomena) แสดงกัมมันตภาพ (Activity) ออกมาได้ยิ่งใหญ่มากกว่าตน

^{๑๐๓} พระมหาปรม โอภาโส (ก่องคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๑), หน้า ๓๕.

เช่น ฟ້าร้อง ฟ້าผ่า เป็นต้น มนุษย์จึงยอมตนเป็นรองธรรมชาติจึงเป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนาตามมาได้แก่

๑) ความต้องการความอบอุ่นทางจิตใจ

๒) ความต้องการความรู้แจ้งเห็นจริงแห่งชีวิต

ความต้องการความอบอุ่นทางจิตใจ คือ มนุษย์เมื่อเกิดความกลัวต่อความทุกข์และเกิดภัยคุกคาม ย่อมจะแสวงหาสราณะที่พึ่ง เพื่อความอบอุ่นทางจิตใจ และความต้องการความรู้แจ้งเห็นจริงแห่งชีวิตเป็นบ่อเกิดของศาสนา มนุษย์ต้องการความรู้แจ้งเห็นจริงแห่งชีวิต คือ “มนุษย์ต้องการค้นหาความจริงแห่งชีวิตต้องการพ้นทุกข์แบบนิรันดร ไม่ต้องการจะกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในฐานะวิญญูะสงสารนี้อีกต่อไป เช่น พระพุทธศาสนา สอนให้มนุษย์ดับเหตุแห่งทุกข์ให้ได้เสียก่อนจึงจะสามารถพบกับความสุขหรือที่พึ่งอันประเสริฐได้อย่างแท้จริงตามนัยแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำผู้ปฏิบัติตามไปสู่ความหลุดพ้นได้”^{๑๐๔}

อิทธิพลความเชื่อเรื่อง

ที่เป็นวิถีชีวิตของคนไทย ก็คือ ความเชื่อดั้งเดิมและพระพุทธศาสนา เมื่อพูดถึงประเทศไทยก็หมายถึงประเทศที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนากับชาติไทยมีความผูกพันกันมาตลอดเวลาอันยาวนานโดยมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม กล่าวถึงหลังพุทธกาล ๓๐๐ ปี ประเทศไทยได้รับเอาพระพุทธศาสนา อันเนื่องมาจากในดินแดนชมพูทวีป สมัยนั้นเป็นสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ได้เริ่มส่งพุทธสาวกออกไปประกาศพระพุทธศาสนาไปยังต่างแดน ดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเข้ากันได้กับชีวิตจิตใจของประชาชนไทย เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่เข้ามาแล้ว จึงได้รับการต้อนรับอย่างดีและยึดถือปฏิบัติกันมาโดยตลอดอย่างมั่นคง จนกลายเป็นศาสนาประจำชาติไทยตลอดมาไม่ขาดสาย นับตั้งแต่สมัยแรกตั้งอาณาจักรไทยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยสุโขทัยเป็นต้นมาเป็นเวลา ๗๐๐ ปีเศษแล้ว และพระพุทธศาสนาก็ได้มีความสัมพันธ์กับชีวิตและจิตใจของประชาชนไทยอย่างแนบแน่นและลึกซึ้งจากราชสำนักจนถึงครอบครัวของชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานและบ่อเกิดของศีลธรรมวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ติงามของสังคมไทยอย่างสำคัญยิ่ง จะกล่าวว่าบ่อเกิดแห่งลัทธิประเพณีที่สำคัญของไทย ก็คือ “พระพุทธศาสนาก็ย่อมถูกต้องทีเดียว เพราะประเทศไทยได้มี

^{๑๐๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔-๔๕.

ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนอันเป็นเครื่องหมายแห่งอารยะและความเจริญได้ก็เพราะพระพุทธศาสนานั้นเองได้มีบทบาทที่สำคัญในเรื่องนี้”^{๑๐๕}

เกี่ยวกับเรื่องประเพณีการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น สำหรับสังคมไทยได้ถือว่ามีประวัติความเป็นมาของประเพณีนี้มานานแล้ว ตั้งแต่สมัยที่วิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญก้าวหน้า เมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น จึงอ้อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้ โดยการบูชาเทวดาต่าง ๆ เช่น รุกขเทวดา ภูมเทวดา อากาศเทวดา นั้บถือผีปู้ ย่า ตา ยาย ผีวีรบุรุษ ตลอดจนผีร้ายต่างๆ ถึงภัยพิบัติเหล่านั้นจะผ่านพ้นไปแล้วก็ตาม ก็ยังคงแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งเหล่านั้นๆ ด้วยการบูชานับถือนี่เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนตามความเชื่อความรู้ของตน นอกจากนั้น ในสมัยก่อนก็ยังมีลัทธิพราหมณ์ได้รับการเผยแพร่ในหมู่คนไทย โดยเฉพาะทางภาคกลางและภาคใต้ ทำให้คนไทยได้รับเอาลัทธิประเพณีของพราหมณ์มาปฏิบัติ ศาสนาพราหมณ์หรือลัทธิความเชื่อถือทางลัทธิพราหมณ์จึงกลายเป็นบ่อเกิดทางลัทธิประเพณีอย่างหนึ่ง จะเห็นได้ว่าประเพณีหรือพิธีการต่างๆ ในพระพุทธศาสนานั้น อันแท้ที่จริงแล้วในระยะแรก ๆ ไม่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเลย แต่เมื่อคนไทยรับนับถือนับถือพระพุทธศาสนาในภายหลัง ก็มีผู้นำพิธีการต่างๆ ไปเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา อาจจะทำให้เกิดศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ เกรงขาม กลัว ฯลฯ ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นพิธีของพระพุทธศาสนา ส่วนมากเป็นพิธีกรรมต่างๆ ของความเชื่อถือแต่โบราณและของศาสนาอื่นๆ ที่เป็นศาสนาดั้งเดิม

คำว่า “ศาสนาดั้งเดิม” ในที่นี้ไม่ได้หมายความถึงศาสนาที่สำคัญของโลกปัจจุบันอันได้แก่ ศาสนาคริสต์ พุทธ ฮินดู อิสลาม แต่หมายถึงความสำนึกในอำนาจธรรมชาติ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งอยู่เกินความรู้ความเข้าใจโดยตรงของมนุษย์ ในความหมายนี้ “ความเชื่อในอำนาจภูตผีปีศาจ เทพอารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขา วิญญาณ เทวดา พระภูมิเจ้าที่เจ้าทาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถาต่างๆ จัดอยู่ในประเภทความเชื่อศาสนาดั้งเดิมทั้งสิ้น”^{๑๐๖}

ศาสนาดั้งเดิมที่ไม่ว่าของชาติใด ก็เป็นเรื่องนับถือนับถือผีบางเทวดา คือถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็มีก็ตาม ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งซึ่งมองไม่เห็นสิ่งอยู่ในนั้น และมีอำนาจอยู่เหนือคน อาจบันดาลให้ดีให้ร้ายได้ แต่ถ้าคนทำถูกวิธี อาจขอความคุ้มครองได้ หรืออาจป้องกันได้ ในเมื่อสิ่งนั้นจะให้ร้ายแก่ตน ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญสูงขึ้น ก็จัดแบ่งผีนี้ออกเป็นผีดีและผีร้าย ถ้าเป็นผีดีก็เรียกว่าเป็นเทวดา และประณิตขึ้นไปก็เป็นพระ เป็นเจ้า และพระเจ้า ส่วนผีร้ายยังไม่เปลี่ยนชื่อ ยังคงเรียกว่าผีอยู่ หรือเรียกให้ชัดกว่าผีปีศาจ คู่กับผีดีซึ่งเป็นผีฟ้าผีเทวดาผีเทพารักษ์ มนุษย์มีความเชื่อถือผีกันมาแต่ดึกดำบรรพ์ จนฝังรากลึกเข้าอยู่ในจิตใจ เมื่อจะทำการงานอะไร ก็ไม่มีใครพ้นเรื่องถือผีบาง

^{๑๐๕} คุณ โทชันธ์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน-สตรี, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓๓.

^{๑๐๖} สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๖.

เทวดา “แม้จะเจริญแล้ว แต่ถ้ามองให้ลึกลงไป ก็จะทำให้เห็นว่าความเชื่อถือเดิมที่ว่านี้ยังมีอยู่ไม่หนีหายไปไหน เป็นแต่เปลี่ยนรูปไปเท่านั้น อย่างน้อยเมื่อได้ทุกซั้ววันวิตกถึงอะไร ต้องการจะเปลื้องปลดไปก็บนบานสานกล่าวแล้วแก้บน ยังประพฤติกัันอยู่อย่างนี้”^{๑๐๗}

ชนชาติไทยก็ไม่ผิดกับชนชาติอื่นๆ ย่อมนับถือผีมาก่อน ถ้าที่ใดอยู่ห่างไกลต่อความเจริญที่นั่นก็มีการนับถือผีมากกว่าที่ซึ่งเจริญแล้ว ชนชาติจีนที่ไทยเคยติดต่อก่อน เมื่อยังอยู่ในประเทศจีนก็นับถือเจ้านับถือผี เมื่อคนไทยได้ตั้งหลักฐานบ้านเรือนอย่างมั่นคงในแหลมอินโดจีนนั้น ชนชาติเพื่อนบ้านก็นับถือผี เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าไทยมีพื้นที้นับถือผีมาก่อน แม้ส่วนใหญ่จะเป็นชาติที่นับถือพุทธศาสนาแล้ว ซึ่งตามเค้าเงื่อนก็บ่งอยู่ว่านับถือพุทธศาสนานิกายมหายานมาก่อน การนับถือผีก็ได้เสื่อมคลาย เพราะในมหายานเองเนื้อหาที่มีเทวดาและยักษ์มารซึ่งจัดว่าเป็นพวกผีดีและผีร้ายมีติดกันอยู่ แล้วในคติของนิกายนั้น ครั้นเมื่อคนไทยได้ตั้งบ้านเรือนมากขึ้นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้ติดต่อและเกี่ยวข้องกับเขมรเป็นส่วนใหญ่ยิ่งกว่าชาติอื่น วัฒนธรรมที่สืบมาทางเขมรก็เข้ามามีอยู่ในไทยภาคนี้มากกว่าภาคอื่น ไม่ต้องดูอื่นไกล แม้แต่คำพูดในภาษาก็ยังมีคำเขมรปนอยู่มาก ถ้าศึกษาทางวิชาภาษาก็จะเห็นได้ง่าย เมื่อคนไทยได้มาเป็นใหญ่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ก็ได้รับมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้จากเขมร แต่คนไทยนับถือผีสางและนับถือพระพุทธรูปศาสนามาก่อน ซึ่งตอนหลังนี้นับถือพุทธศาสนานิกายฝ่ายใต้หรือหินยานซึ่งได้มาจากทางมอญ แม้จะรับเอาลัทธิฮินดูเข้ามานับถือ ด้วยเหตุนี้ลัทธิพราหมณ์หรือฮินดูที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยทั้งส่วนของหลวงและของราษฎรจึงต้องมีคติพุทธศาสนาเข้าไปอยู่ไม่มากนักน้อย เพราะฉะนั้นชนชาติไทยภาคกลางและปักขใต้ซึ่งมีชาวอินเดียเคยมาอยู่ก่อนจึงเป็นภาคที่มีคติทางศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูปนอยู่ในวัฒนธรรมมากกว่าภาคเหนือและภาคอีสาน ถึงกับมีคำกล่าวว่ “พุทธกับไสยย่อมอาศัยแก่กัน ส่วนคตินับถือผีซึ่งเป็นพื้นเดิมแห่งความเชื่อถือของคนทั่วไปเมื่อรับพุทธศาสนามาแล้ว ก็ไม่ใช่จะทิ้งของเดิมไปได้เด็ดขาด ยังมีการประกอบพิธีกรรมการเช่นพลีบวงสรวง มีหอผีศาล ผีศาลเทวอารักษ์เห็นระกะอยู่ทั่วไป”^{๑๐๘} จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมเป็น “วิธีการปฏิบัติ” ด้วยความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อในอำนาจลึกลับหรือที่เรียกว่าความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับผีสางเทวดา โดยมีการประกอบพิธีกรรมด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการซึ่งทำให้เกิดความสบายใจเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงมีการประกอบพิธีกรรมอย่างเนืองๆ และทำต่อเนื่องกันมาจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดและการกระทำที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาที่คนส่วนรวมในสังคมยึดถือปฏิบัติกันเป็นระเบียบแบบแผนอย่างเดียวกัน และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน “ด้วยลักษณะเช่นนี้ เมื่อ

^{๑๐๗} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), **ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^{๑๐๘} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), **ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

กล่าวถึงพิธีกรรมจึงอาจกล่าวรวมในคำว่า ประเพณี เพราะเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ”^{๑๐๙}

เสถียรโกเศศ กล่าวไว้ว่า “ตามปกติ มนุษย์ย่อมอยู่รวมกันเป็นครอบครัว เป็นหมู่เหล่าและเป็นประเทศชาติที่สามารถอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุขได้นั้น ก็ด้วยมีขนบธรรมเนียมเป็นระเบียบแบบแผนเรียกว่า สถาบันซึ่งคนในหมู่หรือส่วนรวมเป็นผู้กำหนดขึ้นตั้งขึ้นโดยตรงหรือโดยปริยาย”^{๑๑๐}

ตามธรรมเนียมไทย ศาลพระภูมีย่อมมีอยู่แทบทุกบ้านเรือน เรือนละหนึ่งศาลพระภูมิ ในชนบท มีศาลพระภูมิทุกบ้านเรือนบ้าง บางแห่งหมู่บ้าน ๑ แม้จะมีก็ลึบก็ร่อยหลิงคาเรือน มีศาลพระภูมิตั้งร่วมกันเรียกว่า “เจ้าปู่” บ้าง โดยมีความเชื่อและถือกันว่า “การบูชาพระภูมิเจ้าที่ เป็นการดี เพราะเมื่อบูชาแล้ว ขอร้องอ่อนวอนให้ท่านช่วยป้องกันภัยอันตรายได้นานาประการ กำจัดภูตผีปีศาจอันจะมาเบียดเบียน พร้อมทั้งป้องกันกาลกิณีทั้งปวง ให้เกิดแต่ความสุขสวัสดิ์มีชัยจำเจริญสุขสถาพรแก่เจ้าของบ้านหรือหมู่บ้านนั้นๆ”^{๑๑๑} เมื่อชนชาวไทยได้รับพุทธศาสนาเป็นที่ฟังแล้วเรื่องนับถือผีของเดิมก็ยังอยู่ และได้ผีที่มีอยู่ในพระพุทธรูปศาสนาแต่เดิมจากชมพูทวีปและเกาะลังกา ซึ่งติดพวงท้ายเข้ามาด้วยแล้วชนชาวไทยเมื่อเข้ามาอยู่ในดินแดน ซึ่งบัดนี้เรียกว่า ประเทศไทย ก็ได้มีความสัมพันธ์ผสมปะปนกันอย่างใกล้ชิดกับชนชาติอื่นซึ่งอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียอาคเนย์ ทั้งในทางเชื้อชาติ ทางวัฒนธรรมและมาเป็นชนชาวไทย ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาวไทยและอะไรๆ ที่เป็นคุณสมบัติ และเป็นบุคลิกลักษณะของชาวไทย จึงไม่ใช่สำคัญที่เรื่องต้นเดิมของไทยอย่างเดียว ข้อที่สำคัญมาก คือ อยู่ที่เรื่องวัฒนธรรมที่เป็นไทย ให้ปรากฏเด่นว่าเป็นไทยโดยสมบูรณ์ และทำให้เห็นว่าแตกต่างไปจากชนชาติอื่นมีอย่างไร เราก็อาจตอบได้ในข้อนี้ว่า “วัฒนธรรมไทย เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมาเป็นปรัมปรา อย่างที่เรียกว่า ประเพณีปรัมปรา ซึ่งมีหลายกระแสหลายทาง ที่เข้ามาผสมปนปรุ่งกันเป็นหนึ่งอันเดียว เกิดเป็นวิถีชีวิตแห่งความเป็นอยู่ของชุมชนชาวไทยให้เห็นเด่นโดยเฉพาะและมีพุทธศาสนาอย่างไทยเป็นหลักดำเนินวิถีชีวิตนั้นๆ”^{๑๑๒}

^{๑๐๙} คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ไทยศึกษา หน่วยที่ ๘-๑๕, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๓๗.

^{๑๑๐} เสถียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน), ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษ-สารท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๒), หน้า คำนำ.

^{๑๑๑} หลวงปู่สุข, พิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีทำบุญบ้านและทำบุญขึ้นบ้านใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

^{๑๑๒} เสถียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน), ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๔๐๖-๔๐๗.

ด้วยเหตุนี้คนไทยจึงนับถือพระภูมิเจ้าที่เคารพสักการะและนอบน้อมบูชาทุกวันเป็นประจำ ด้วยหวังความสวัสดิ์ ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง ในการปลูกบ้านใหม่เสร็จแล้ว ต้องมีพิธีตั้งศาลพระภูมิก่อน บางที่พิธีนี้ทำพร้อมกันกับพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็ได้

ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของคนไทยในสมัยโบราณเป็นอย่างไร ในสมัยปัจจุบันผู้คนในสังคมไทยก็ยังคงมีความเชื่อถึงอำนาจของพระภูมิเจ้าที่เหมือนเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าจะนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ตามหรือไม่ วิถีชีวิตของคนไทยพุทธยังเป็นไปในลักษณะเดิมๆ กล่าวคือ ยอมรับทั้งอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความบริสุทธิ์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่หรือไม่ รวมทั้งมีการปฏิบัติต่อความเชื่อของทั้งสองนั้นพร้อมกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีก็เกิดขึ้นจากอิทธิพลของทั้ง ๒ แนวทางเช่นกัน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว อาจพบว่าในสังคมไทยครั้งอดีตและปัจจุบันยังมีความสับสน มีความรู้เข้าใจในความเชื่อทั้งสองนั้นยังไม่เพียงพอ ซึ่งอาจรวมถึงการปฏิบัติที่ผิด เป็นไปในลักษณะมง่ายมากกว่าหรือไม่ ตรงนี้พิจารณาได้จากแก่นพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

๒.๔ ความเชื่อของชาวไทยพุทธในปัจจุบันที่มีต่อพระภูมิเจ้าที่

เนื่องจากว่าคนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อกันว่าศาลพระภูมิเจ้าที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ประจำบ้านเรือน โดยเป็นสถานที่อยู่ของเทพารักษ์ผู้ซึ่งคอยปกป้องรักษาผู้คนภายในบ้านให้พ้นจากภัยพิบัติ นานาประการ ให้ได้รับแต่ความสุขสมบูรณ์ คอยกำจัดภูตผีปีศาจตนอื่นที่จะมาเบียดเบียนทั้งยังช่วยให้เจ้าของบ้านมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองต่อไปในภายภาคหน้าขึ้นเรื่อยๆ แล้วยังเชื่ออีกว่าหากเจ้าของบ้านทำถูกวิธีในการจัดถวายเครื่องสังเวย ก็อย่างยิ่งดีจึงมีความเจริญ มีโชค มีลาภยศชื่อเสียง เข้ามาสู่เจ้าของบ้านขึ้นไปอีก ด้วยเหตุนี้เองประชาชนคนไทยแต่โบราณกาลตราบจนปัจจุบัน จึงให้ความเคารพนับถือสักการะนอบน้อมบูชา พระภูมิทุกวัน ด้วยหวังผลเป็นความสวัสดิ์มีชัย จำเริญสุขสภาพแก่ชีวิต ครอบครัวบ้านหรือหมู่บ้าน ซึ่งบ่งบอกถึงความสำคัญ และเต็มไปด้วยแรงศรัทธาความเชื่อที่ยังคงปฏิบัติถ่ายทอดกันมาจวบจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ อนึ่ง “แม้ว่าประเทศไทยในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่คติความเชื่อในเรื่องเหล่านี้มิได้ลดลงเลย”^{๑๑๓}

^{๑๑๓} สนิท สมัครการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยวิเคราะห์เชิงสังคม-มนุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร :โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๘-๖๙.

ช. โขติบาล กล่าวไว้ในต้นกำเนิดประเพณีไทย จีนว่า “พระเจ้าจอมพลูพี ที่ยอมรับนับถือบูชาอย่างยิ่งใหญ่เด่นชื่อแต่ไร้ชีพคงอยู่แต่พระนามอันอุโฆษว่าเป็นนักปกครองตลอดกาลนั้นมีใช้พระเจ้าจักรพรรดิหรือกษัตริย์มหाराชพระองค์ใด แต่เป็นพระภูมิเจ้าที่”^{๑๑๔}

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้แต่ในเมืองหลวง คือ กรุงเทพมหานครในปัจจุบันซึ่งจัดว่าเป็นมหานครสมัยใหม่เต็มไปด้วยแสงสี และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ มากมาย แต่แนวความเชื่อเรื่องวิญญาณ และการปฏิบัติตามแนวความเชื่อแบบนี้แสดงออกมาโดยการตั้งศาลเจ้าต่างๆ ขึ้นมา โดยเฉพาะศาลพระภูมิเจ้าที่ที่ปฏิบัติกันอยู่อย่างแพร่หลายตามบ้านเรือนสมัยใหม่ แม้แต่สถานธุรกิจการค้า อย่างเช่น โรงแรม สถานบริการต่างๆ เช่น โรงอาบอบนวด สถานศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย เป็นต้น ก็ปรากฏพบเห็นศาลพระภูมิเจ้าที่อยู่ทั่วไป “คนไทยพุทธเชื่อสายจีนที่ค้าขายทั่วๆ ไป นอกจากจะมีศาลเจ้าของจีนแล้ว ในแต่ละบ้านยังมีศาลบูชาวิญญาณบรรพบุรุษไว้ เช่นไหว้บูชาอีกด้วย”^{๑๑๕} กล่าวอีกนัยหนึ่งความปรารถนาในสิ่งปรารถนา ไม่อยากเจอกับสิ่งที่ไม่ปรารถนานั่นเอง ซึ่งพระพุทธรูปศาสนาเรียกสิ่งเหล่านั้นว่า โลกธรรม ๘ ประการ โดยสรุปลงเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

- ๑) ความต้องการที่น่าปรารถนา เรียกว่า อิฏฐารมณ์ มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่
 - (๑) ลาภ เช่นทรัพย์สินเงินทอง เป็นต้น
 - (๒) ยศ เช่น ตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี เจริญยศตรา เป็นต้น
 - (๓) สรรเสริญ เช่น คำสรรเสริญจากผู้คนทั่วไปที่มีต่อตน เป็นต้น
 - (๔) สุข เช่น ความสุขทางกายและทางใจ
- ๒) ความต้องการที่ไม่ปรารถนาที่จะได้ เรียกว่า อนิฏฐารมณ์ มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่
 - (๑) ไม่มีลาภ เช่น ไม่มีทรัพย์สินเงินทองสำหรับใช้จ่าย เป็นต้น
 - (๒) ไม่มียศ เช่น ถูกไล่ออกจากงาน ปลดออกจากงาน เป็นต้น
 - (๓) ถูกติเตียนนินทา เช่น ถูกคนอื่นติเตียนนินทาเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น
 - (๔) ทุกข์ เช่นความทุกข์กายใจ มีการประจวบกับ ๓ ข้อข้างต้น^{๑๑๖} เป็นต้น

สรุปพระภูมิเจ้าที่ เป็น ผู้ซึ่งคอยปกป้องรักษาให้พ้นจากภัยพิบัตินานาประการ ให้ได้รับแต่ความสุขสมบูรณ์คอยกำจัดภูติผีปีศาจตนอื่นที่จะมาเบียดเบียนทั้งยังช่วยให้เจ้าของบ้านมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองต่อไปในภายภาคหน้าขึ้นเรื่อยๆ แล้วยังเชื่ออีกว่า หากเจ้าของบ้านทำถูกวิธีในการจัดถวายเครื่องสังเวย ก็จะมีสิ่งดีที่มีความเจริญ มีโชค มีลาภยศชื่อเสียง เข้ามาสู่เจ้าของบ้านขึ้นไปอีก ด้วย

^{๑๑๔} ช. โขติบาล, **ต้นกำเนิดประเพณีไทย-จีน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชิงจงเจริญ, ๒๕๐๓), หน้า ๑๖๙.

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๒-๖๓.

^{๑๑๖} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๙.

เหตุนี้เองประชาชนคนไทยแต่โบราณกาล จึงให้ความเคารพนับถือสักการะนบถ่อมบูชา พระภูมิเจ้าที่
ทุกวัน ด้วยหวังความสุขดีมีชัย จำเริญสุขสถาพรแก่ชีวิต ครอบครัวบ้านหรือหมู่บ้าน ดังนั้น ความเชื่อ
ในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในปัจจุบันก็เป็นไปในทำนองเดียวกับเมื่อครั้งอดีต กล่าวคือ ชาว
ไทยพุทธส่วนมาก แม้ว่าจะนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการนับถือพระพุทธศาสนาแบบ
ชาวบ้าน ได้แก่ ยังประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณีดั้งเดิมไปพร้อมๆ กับการประกอบพิธีกรรม
ทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ตำบลคลองแห เดิมเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศจัดตั้งขึ้น เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลคลองแห ต่อมาในปี พุทธศักราช ๒๕๔๖ จึงได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะองค์การบริหารส่วนตำบลคลองแหเป็นเทศบาลตำบลคลองแห ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ ๑๒๐ ตอนที่ ๙๕ ก เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๖ และปัจจุบันได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยเปลี่ยนแปลงฐานะเทศบาลตำบลคลองแหเป็นเทศบาลเมืองคลองแห โดยให้มีผลนับตั้งแต่วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๐ เป็นต้นมา

โดยปัจจุบัน เทศบาลเมืองคลองแห ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดสงขลาตามเส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๔๑๔ (ถนนลพบุรีราเมศวร์) ระยะทาง ๓๕ กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอหาดใหญ่ไปทางถนนลพบุรีราเมศวร์ (ตอน เข้าเมืองหาดใหญ่) ระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒๔๕๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๕.๓๑๒ ไร่ โดยประมาณ แบ่งเขตการปกครอง ตำบลคลองแห มีจำนวน ๑๑ หมู่บ้าน

๓.๒ ปฐมบทด้านความเชื่อชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผีฟ้าสมบัติที่ โคนกนคุ้ม โคน ในภาษาใต้ หมายถึง เนินดินที่มีลักษณะเป็นกอง หรือ นูนสูงขึ้นมานกคุ้ม ในภาษาใต้ หมายถึง นกชนิดหนึ่ง วิ่งเร็วมาก บินก็ได้แต่ในระยะไม่ไกลนัก มีลักษณะรูปร่างคล้ายนกกระทาเรื่องผีฟ้าสมบัติที่โคนกนคุ้ม นี้ จัดว่าเป็นตำนานที่เล่าขานกันมาอย่างยาวนานในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะจากตำนานที่ได้รับการบันทึกเอาไว้ในวัดคลองแห ตำนานการก่อตั้งวัดที่ว่า วัดคลองแห ตั้งอยู่ที่หมู่ ๔ ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พระครูวาปีธรรมอุดม (เจ้าอาวาส) กล่าวถึงประวัติของวัดคลองแหว่า วัดคลองแหสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. ๒๒๖๐ แต่เดิมเรียกว่า "วัดคลองซ่องแห" เนื่องจากในสมัยก่อน มีการแห่ทรัพย์สมบัติมาจากทางไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู เพื่อรวบรวมไปบรรจุที่พระบรมสารีริกธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยระหว่างที่แห่สมบัติมีการตีฆ้องที่ดังมาก ซึ่งในตอนนั้นขบวนแห่สมบัติได้มาค้างแรมที่บริเวณวัด โดยระหว่างที่พักค้างแรมอยู่นั้นได้ทราบข่าวว่ามีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้วถึงเดินทางไปที่ตอนนี้ก็ไม่ทันแล้ว ผู้นำสมบัติมาส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเจ้าขุน คุณนาย เจ้าเมือง และเหล่าคนชั้นสูงทั้งหลาย จึงตั้งจิตอธิษฐานเอาไว้ว่า "เราจะไม่นำทรัพย์สมบัตินี้กลับไป คือเราจะฝังไว้ตรงนี้เป็น

พุทธบูชา" จากนั้นก็จึงจัดแจงฝังทรัพย์สมบัติลงในบริเวณวัด โดยในการฝังทรัพย์สมบัตินี้มีการฆ่าคน เพื่อให้ดวงวิญญาณอยู่เฝ้าสมบัติในบริเวณดังกล่าวด้วย พื้นที่ที่มีการฝังทรัพย์สมบัติอยู่มีลักษณะเป็น กองดินสูงขึ้นมา ชาวบ้านมักเรียกว่า "โคกนกคุ้ม" ต่อมาจึงเรียกคลองซึ่งห้อมล้อมบริเวณดังกล่าวว่า "คลองซ่องแห่" ซึ่งภายหลังชาวบ้านและและผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้าง วัดขึ้นมาในบริเวณที่ฝังสมบัติ แล้วเรียกชื่อวัดตามคลองนั้นว่า "วัดคลองซ่องแห่" เสมียนที่ทำงานใน อำเภอสองพี่น้องเป็นคนจีน เรียกให้สั้นลงเป็น "วัดซ่องแห่" ต่อมาจึงเพี้ยนมาเป็น "วัดคลองแห" ดัง ปรากฏจวบจนปัจจุบัน

จากการที่มีการฝังทรัพย์สมบัติเอาไว้อย่างมากมาयนี้เอง จึงทำให้มีการฆ่าผู้ติดตาม บางส่วนให้เป็นผี หรือ ทวดเฝ้าสมบัติ บ้างก็ว่าเป็น ปู่โสมเฝ้าทรัพย์ โดยเฉพาะในสมัยก่อนชาวบ้าน ที่มาหาปลาใกล้กับบริเวณวัดมักจะเจอเข้ากับ ปลาแปลกๆ ที่มีหัวเป็นหน้าคนตายบ้าง ภูเขาขนาดใหญ่ เรียกว่าทวดเฝ้าทรัพย์บ้าง บ้างก็ได้ยินเสียงร้องโหยหวนในยามค่ำคืนจนไม่กล้าออกมาหาปลาใกล้ บริเวณดังกล่าว นัยว่ากลัวผีเฝ้าสมบัติที่โคกนกคุ้มเล่นงาน

ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับการพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสงขลานั้น เป็นอิทธิพลของทวดหลังนาคคุ้มที่มีการนำสิ่งของเช่นไหว้ต่างๆ มาสักการบูชา มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓.๓ ความหมายและความเป็นมาของพระภูมิเจ้าที่

ตามธรรมเนียมความเชื่อของชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสงขลา บ้านทุกหลังจะต้องมีศาลพระภูมิ หลังจากทำพิธีปลูกเรือนเสร็จ ก็จะทำพิธียกศาลพระ ภูมิด้วย ทั้งนี้ก็เพราะถือกันว่า “พระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน เป็นเทวารักษ์ผู้คอยปกป้องรักษา คนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง แคล้วคลาดปลอดภัยจากภยันตรายทั้งปวง โดยผู้เป็น เจ้าของบ้านจะต้องทำการเช่นสรวงบูชาด้วยความเคารพ พระภูมิเจ้าที่จึงจะให้ความคุ้มครอง แต่หาก กระทำในสิ่งตรงกันข้าม คือ ไม่ให้ความเคารพและเช่นสรวงบูชา พระภูมิเจ้าที่ก็อาจจะให้โทษ โดย บันดาลให้เกิดทุกข์ภัยได้เช่นกัน” ดังนั้น ควรทำความเข้าใจในความหมายและความเป็นมาของพระ ภูมิเจ้าที่ ดังนี้

๓.๓.๑ ความหมายของพระภูมิเจ้าที่

ความหมายของพระภูมิเจ้าที่มีและคำอื่น ๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ดังนี้

“พระภูมิ : เทวารักษ์ประจำพื้นที่และสถานที่ พระภูมิเจ้าที่ ก็เรียก”

“พระภูมิ : สิ่งศักดิ์สิทธิ์”

“พระซื่อเมือง : พระเสื่อเมือง เทวดาที่รักษาบ้านเมือง”

“พระเสื่อเมือง : เทวดาที่รักษาบ้านเมือง ผีเสื่อเมืองหรือเสื่อเมืองก็เรียก”

“เสื่อ : เชื้อสาย ฝึหรืออมนุษย์จำพวกหนึ่ง เรียกเต็มว่า ฝึเสื่อ ถ้าอยู่ในน้ำ เรียกว่า ฝึเสื่อน้ำ หรือ เสื่อน้ำ, ถ้าเป็นยักษ์ เรียกว่า ฝึเสื่อยักษ์, ถ้าอยู่รักษาเมือง เรียกว่า ฝึเสื่อเมือง เสื่อเมือง หรือ ฝึเสื่อเมือง”

“เสื่อน้ำ : เทวดาที่รักษาน้ำ ฝึเสื่อน้ำก็เรียก”

“เสื่อเมือง : เทวดาที่รักษาบ้านเมือง ฝึเสื่อเมือง หรือ พระเสื่อเมืองก็เรียก”^๑

“ศาลพระภูมิ” คำว่า ศาล หมายถึง “ที่เทพารักษ์สถิต” คำว่า พระภูมิ หมายถึง “เทพารักษ์ประจำพื้นที่ของบ้าน”^๒

“คำว่า ภูมิ แปลว่า แผ่นดิน พระภูมิ ก็คือ เทพารักษ์ เป็นเทวดาผู้รักษาแผ่นดิน เป็นเจ้าของแผ่นดิน”^๓

“พระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาหรือเทพารักษ์ประจำพื้นที่บนโลกที่คนเราปลูกบ้านสร้างเรือน อันเป็นเคหสถานอยู่อาศัยหรือใช้เป็นทีประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่”^๔

พระยาอนุমানราชชนหรือเสฐียรโกเศศ ได้ให้คำอธิบายถึงที่มาและความหมายของคำว่า พระภูมิเจ้าที่เอาไว้ว่า หมู่บ้านใดเมื่อยังไม่มีวัด ก็มีแต่ศาลเทวดาประจำหมู่บ้านสำหรับชาวบ้านจะได้ เช่นสังเวศเป็นประจำตามระยะเวลาที่กำหนดกันขึ้น ศาลประจำหมู่บ้านนี้เป็นศาลของเจ้าที่ ซึ่งภายหลังเมื่อได้คบค้ากับชนชาติอื่นในทางวัฒนธรรมจึงได้เรียกเป็นคำใหม่ว่า ศาลพระภูมิ บางทีจะเกรงว่าคนส่วนมากในสมัยนั้นจะยังไม่ทราบว่า พระภูมิ คือ อะไร เพราะเป็นคำใหม่ จึงเอาคำเดิม คือ เจ้าที่ ต่อท้ายเข้าไปเป็นคำแปลเป็นพระภูมิเจ้าที่ คนก็เข้าใจ แล้วต่อมาเพราะด้วยความเจริญทางวัฒนธรรมเรื่องถือผี จึงเกิดมีพระภูมิมากยิ่งขึ้น “นอกจากพระภูมิบ้าน คือ พระภูมิของหมู่บ้านก็เกิดมีพระภูมิสวน พระภูมินา และพระภูมิอะไรต่ออะไรอีก รวมเบ็ดเสร็จด้วยกันถึง ๙ องค์”^๕

พระครูวาปีธรรมอุดม กล่าวว่า พระภูมิเจ้าที่ตามความเชื่อของชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา คือ เทพารักษ์ประจำสถานที่ต่างๆ ทั้งที่ตามธรรมชาติ เช่นผืนดิน แผ่นน้ำ ท้องฟ้า และสถานที่ๆ มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สิ่งปลูกสร้างต่างๆ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖๒, ๗๖๓ และ ๑๑๒๙.

^๒ศรีมหาโพธิ์, รวมพิธีตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อำนวยการ, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^๓สุเมธ เมธาวิทยกุล, สักกัพิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๘.

^๔บุญคำ ไชยพรหมวงศา, ตำนานและประเพณีชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : แองแตนาติองนาล แปรส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๙.

^๕เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน และการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

วัด โรงเรียน เป็นต้น และบอกอีกว่าในโลกนี้พระภูมิจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน แต่ที่สำคัญและเป็นที่รู้จักของผู้คนส่วนใหญ่นั้นมีไม่กี่องค์เท่านั้น เช่น ท้าวกรุงपालี นางธรรณี เทพารักษ์ประจำพื้นดิน ท้าว นาคา เทพารักษ์ประจำเมืองบาดาล และท่อน้ำ ท้าวมหาลากและท้าวมหาชัย เทพารักษ์ผู้ดูแลทั่วไป เป็นต้น ส่วนพระภูมินั้น คือ เทวดาผู้รักษาคุ้มครอง เป็นเทวดาในกลุ่ม “ภุมมา” จึงเรียกว่า พระภูมิเทวา เทวดาแบ่งออกเป็น ๘ กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

- (๑) กลุ่มภุมมา
- (๒) กลุ่มมหาราชิกา
- (๓) กลุ่มดาวตึงสา หรือชั้นดาวตึงส์
- (๔) กลุ่มยามา
- (๕) กลุ่มคุสิตา หรือชั้นคุสิต
- (๖) กลุ่มนิมมานรตี (นิมมานรตี)
- (๗) กลุ่มปรนิมิตตวสวัตตี
- (๘) กลุ่มพรหมกายิกา หรือพวกพรหม เช่น สหัมบดีพรหม^๖

โดยนัยนี้ “คฤหเทวา รุกขเทวดา อารามเทวดา วนเทวดา เป็นต้นจึงเป็นเทวดาสังกัด กลุ่มภุมมา เทวดากลุ่มภุมมานี้ถือว่าเป็นเทวดาที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ และที่นิยม อัญเชิญมาสังสถิต ณ ศาลพระภูมิ มีหลายองค์ เช่น ชัยมงคลเทวดา ผู้รักษาบ้านเรือนอาศัย (พระภูมิ บ้านเรือน) สุทธิธรรมเทวดา ผู้ลงบัญชีประกอบบุญกุศล และชัยสนเทวดา รักษาข้าวและเครื่อง อุปโภคบริโภค” เป็นต้น

ซึ่งพระพุทธศาสนากล่าวว่าการกำเนิดของสรรพสัตว์มีอยู่ ๔ ประเภท ได้แก่

- (๑) ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ ได้แก่ มนุษย์และสัตว์ที่คลอดออกมาเป็นตัว เช่น คน แมว สุนัข โค เป็นต้น
- (๒) อณฑชะ เกิดในไข่ ได้แก่ สัตว์เกิดเป็นฟองขึ้นก่อน เช่น นก เป็ด ไก่ เป็นต้น
- (๓) สังเสทชะ เกิดในถ้ำโคล ได้แก่ สัตว์ที่เกิดในที่โสมม มีหมุ่นนอน เป็นต้น
- (๔) โอปปาติกะ เกิดผุดขึ้นหรืออุบัติขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องอาศัยมารดาบิดา เช่น เทวดา พรหม และสัตว์นรก เป็นต้น^๗

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระภูมิเจ้าที่ จัดเป็นโอปปาติกะ ประเภทที่ ๔ ดังนั้น พระภูมิเจ้าที่ก็คือ เทวดาผู้ที่ทำหน้าที่รักษาอาณาเขตที่ดินที่เจ้าของที่ดินอัญเชิญให้มาสังสถิตบนศาลที่ ตรีเศียรไว้

^๖ สัมภาษณ์ พระครูวาปีธรรมอุดม, เจ้าอาวาสวัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๗ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๖๙/๑๔๖.

๓.๓.๒ ความเป็นมาของพระภูมิเจ้าที่

พระภูมิเจ้าที่ผู้เป็นใหญ่ที่สุด คือ “ท้าวกรุงपालี เป็นยักษ์และเป็นจ้าวโลกมาก่อน มีบริวารมากมาย ทำหน้าที่ต่างๆ กัน เช่น นางธรรณีรักษาแผ่นดิน ท้าวนาครักษาห้วงน้ำ ท้าวธรรมิกราชรักษา วัฒวาอาราม ท้าวโอฬารรักษาเรือกสวนไร่นา เพชรธรรพ์รักษาศาลเจ้าและโรงวิวาห์ บริถิวรักษา เส้นทางสัญจร และยังมีพระภูมิชั้นต่ำซึ่งรักษาสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เช่น หัวบันได ประตู ใต้ถุน คอกสัตว์ เป็นต้น เหตุที่ต้องไหว้บวงสรวงพระภูมิล่านี้มีเล่าออกเป็น ๒ กระแส กระแสแรกเห็นจะมาจาก ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อกันว่าท้าวกรุงपालีนี้บำเพ็ญตบะจนได้รับพรจากพระพรหมให้มี อิทธิฤทธิ์ จึงยกทัพไปปราบพระอินทร์ได้สำเร็จ ตั้งตนเป็นใหญ่ในหมู่มารและทวยเทพ เหล่าทวยเทพ ไม่พอใจจึงนำความไปฟ้องพระกัศสปเทพบิดร พระกัศสปขอให้พระนารายณ์ช่วยเหลือ พระนารายณ์ จึงอวตารเป็นพราหมณ์เตี้ยลงมาปราบ การปราบกระทำในวันเกิดท้าวกรุงपालี วันนั้นท้าวกรุงपालี ประกาศว่าใครปรารถนาสิ่งใดให้ขอพระนารายณ์ จึงขอแผ่นดิน ๓ อย่างก้าว ครั้นท้าวกรุงपालีกรวดน้ำ ยกให้ นารายณ์แปลงก็แสดงอภินิหารให้รูปร่างใหญ่โตแล้วก้าวไป ก้าวเพียง ๒ ก้าวก็สิ้นแผ่นดิน ไม่มีที่ วางเท้า จึงวางลงบนหัวท้าวपालีจุ่มลงสู่บาดาล ก่อนถึงบาดาลท้าวपालีทูลขอว่า ต่อไปนี้จะไปอยู่นอก โลกแล้ว ขอฝากลูกและบริวารให้ทำหน้าที่รักษาภูมิสถานต่อไป และขอว่าเมื่อชาวโลกทำการมงคลสิ่ง ใด เป็นต้นว่า ปลูกบ้านใหม่ ขึ้นเบญจา จัดงานวิวาห์ ให้ตั้งบตรพลีบวงสรวงพระภูมิทั้งหลายด้วย ดังนั้นการไหว้เจ้าที่จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้”^๔

อีกกระแสหนึ่งซึ่งได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเล่าว่าผู้ปราบท้าวपालี คือ พระพุทธเจ้า โดยใช้อุบาย ๓ ก้าวอย่างเช่นเดียวกัน คือ ตามตำนานเรื่องของพระภูมิเจ้าที่ในคัมภีร์พรหมจูติ ได้ กล่าวถึงการกำเนิดของพระภูมิเจ้าที่ไว้ว่า ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้นั้น ได้มีท้าว กรุงपालีหรือท้าวทศราชหรือกายทัตย์ และมีมเหสีชื่อนางสันทาทัภกั มีโอรสอีก ๙ องค์ของท้าว กรุงपालีเป็นใหญ่อยู่ ท้าวกรุงपालีหรือทศราชนี้เป็นยักษ์ มีอิทธิฤทธิ์มาก เนื่องจากครั้งหนึ่งเคยได้รับ พรจากพระพรหม ท้าวกรุงपालีให้โอรสทั้ง ๙ รับผิดชอบดูแลสถานที่ต่าง ๆ กันดังนี้ พระชัยมงคล ดูแลเคหสถาน ร้านโรงหอค้า พระนครราชดูแลค่ายและบันได พระเทพน दुแลคอกสัตว์ข้างม้าวัว ควาย พระชัยสพดูแลรักษาขุ่ยข้าวเสปียงอาหาร พระคนธรรพ์ ดูแลโรงพิธีวิวาห์และอวาท์ พระเยาว แผ้วหรือพระธรรมโหรา ดูแลป่าเขาทุ่งนาและลานข้าว พระวัยทัต ดูแลอารามวิหาร ปุชเนียสถาน พระ ธรรมิกราช ดูแลอุทยานพืชพรรณไม้ สวนผลไม้ พระธาซธารา ดูแลห้วยหนองคลองบึงแม่น้ำ ซึ่ง คล้ายๆ กับว่าโอรสทั้งหลายของกรุงท้าวपालีเปรียบเหมือนพระภูมิเจ้าที่และเป็นใหญ่ในดินแดนนั้นๆ

^๔ พลุหลวง, สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐-๖๑.

โอรสทั้ง ๙ นี้ เป็นพระภูมิเจ้าที่ตามความเชื่อกันมาแต่โบราณ แต่ปัจจุบันมีพระภูมิเจ้าที่เพียง ๒ เท่านั้น ที่มีศาลอยู่ถาวรและได้รับการสักการบูชา คือ พระชัยมงคลกับพระธรรมิกราช ส่วนพระชัยสพได้มีพระแม่ธรณีเข้ามาแทนที่พระภูมิองค์อื่น ๆ คงเหลือแต่ชื่อในตำนานเท่านั้น จนกระทั่งพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้น พระองค์ทรงเห็นว่าทำวกรุงพาลีและโอรสชอบทำตัวเป็นอันธพาล รังแก นรชน ก่อกรรมทำชั่วไว้มาก จำเป็นต้องกำราบให้เซ็ดจำ จึงได้ออกอุบายตรัสขอแผ่นดินจากทำวกรุงพาลีว่าอยากขอแผ่นดินเพียง ๓ ก้าว ก่อนใช้พุทธาภินิหาร อย่างก้าวเพียง ๒ ก้าวก็ถึงขอบปากจักรวาล นับตั้งแต่นั้นมา ทำวกรุงพาลีจำเป็นต้องระเห็จออกไปอยู่นอกจักรวาล ต้องอดอยากปากแห้งอย่างยิ่ง จึงให้โอรสมาขอเครื่องบัตร์พลีและแผ่นดินคืน พระพุทธเจ้าจึงทรงมีพุทธานุญาตว่า “ต่อไปนรชนใดจะสร้างบ้านเรือน ทำวิหารหรือกระทำการใดๆ ที่เป็นมงคล ให้จัดตั้งศาลพระภูมิ กว้างยาวหนึ่งวาไว้ด้วย”^๙

นอกจากมีบัญชาให้โอรสทั้ง ๙ องค์กรไปทำหน้าที่ช่วยเหลือมวลมนุษย์แล้ว ก็ยังได้มอบคนใช้ประจำตัวให้อีกองค์ละ ๓ คน ซึ่งบริวารของแต่ละองค์ล้วนมีชื่อเหมือนกันหมด ได้แก่

คนที่ ๑ ชื่อ นายจันทิศ หรือนายจัน

คนที่ ๒ ชื่อ นายจันที หรือจันถี

คนที่ ๓ ชื่อ นายประสพ หรือนายอาจเสมอ หรือพระเชิงเรือ

ฉะนั้น “ผู้จัดตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ ผู้ทำบัตร์พลี ตลอดถึงเวลาที่จะถวายเครื่องเช่นสรวงแก่พระภูมิจะต้องกล่าวคำสมมติตนว่าเป็นนายจัน นายจันที และนายประสพ ซึ่งเป็นบริวารคนใช้ของพระภูมิเจ้าที่ทุกครั้ง เพื่อจะได้สื่อสิ่งสักการะและเครื่องเช่นสรวงไปถวายแก่พระเจ้ากรุงพาลีผู้เป็นพระบิดาของพระภูมิทั้ง ๙ องค์นั้น”^{๑๐}

ระบบความเชื่อดังเดิมเช่นนี้ ทุกวันนี้สามารถเห็นเป็นรูปธรรมจากการตั้งศาลของคนไทย โดยที่ศาลที่เห็นบ่อยเจตาและเป็นพื้นฐานมากที่สุด คือ ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ และศาลผีบรรพบุรุษ ส่วนที่กลายเป็นศาลพระพรหมหรือศาลอะไรต่อมิอะไร ตามร้านค้า อาคารใหญ่ๆ และสถานที่ต่างๆ ในปัจจุบันนั้น ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นมาเพียงไม่นานนี้เอง ตามคติความเชื่อที่ถูกปรุงแต่งให้เหมาะสมกับสถานะต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม พระภูมิเจ้าที่นั้นเป็นเรื่องของการหยิบยืมเทพจากสวรรค์ชั้นฟ้ามาช่วยเหลือคนบนโลกมนุษย์ในระดับชาวบ้าน แต่เอามาเฉยๆ ก็จะเป็นการธรรมดาไป เพื่อให้เกิดการยอมรับเชื่อถือ จำเป็นต้องอ้างอิงเรื่องเทพในศาสนาฮินดูมาสนับสนุน ส่วนเรื่องของพรหมนั้นเป็นความเชื่อที่ถูกสร้างของมาจากวรรณคดีสันสกฤต สร้างสรรค์เป็นรูปปั้นเคารพ และจนทุกวันนี้กลายเป็นความเชื่อแบบรวมศูนย์ไปแล้ว แต่ส่วนใหญ่จะมีความเชื่อว่าพระภูมิ

^๙ สุเมธ เมธาวิทยกุล, **พิธีกรรมไทย**, (สงขลา : โรงพิมพ์เทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐๕-๓๐๗.

^{๑๐} พุฒณาจารย์วิฑูรย์และพรหมณ์หม่อมหม่อมศักดิ์, **หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอศก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖-๓๗.

เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านที่มีโชติธรรมตา หากแต่ว่าเป็นเทวดาระดับหนึ่ง แต่เมื่อไม่ใช่ธรรมตา ดังนั้นพิธีกรรมเกี่ยวข้องก็ย่อมไม่ใช่ธรรมตาเช่นกัน เป็นพิธีกรรมที่มีความจำเพาะ ความไม่ธรรมตานี้ชี้ชัดให้เห็นได้ในกฎหมายตราสามดวง ได้ปรากฏข้อความโดยกล่าวถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีसाงเทวดาด้วยโดยระบุว่า

ครั้นจะห้ามเสียไม่ให้ถือผีसाงเทวารักษศักดิ์สิทธิ์เล่า ก็มีพุทธานุญาตไว้ใน สัตติปริยายธรรมเจ็ดประการอันจะให้บ้านเมืองสมบูรณขึ้นว่าให้สมเด็จพระมหา กษัตริยาธิราชเจ้าบำรุงเทวารักษในกรุงเทพมหานครและนอกกรุงเทพมหานคร เป็นต้น จึงทรงโปรดให้ยังคงนับถือเทวารักษเจ้าที่ต่อไป แต่ห้าม ราษฎรอย่างนับถือว่า ยิ่งไปกว่าพระไตรสรณาคมน์^{๑๑}

การบูชาเทพเจ้านั้นเป็นประเพณีของพราหมณ์แต่เดิม แต่ในความเชื่อของพุทธศาสนานั้น กำหนดให้มีการทำบุญหรือบูชาสิ่งที่ควรบูชา ๕ ประการ ที่เรียกว่า พลี ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ
- (๒) อติถิพลี ต้อนรับแขก
- (๓) ปุพเพตพลี ทำบุญให้ผู้ตาย
- (๔) ราชพลี การถวายให้แก่หลวง เช่นการเสียภาษี
- (๕) เทวดาพลี ทำบุญให้เทวดา^{๑๒}

พระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ กล่าวว่ การทำเทวดาพลี ถือเป็นเรื่องของการแสดงถึงความกตัญญู ที่มีต่อเหล่าเทวดาที่อารักษ์แผ่นดินให้เราได้อาศัย ด้วยเหตุนี้ เรื่องความเชื่อพิธีกรรมของศาลพระภูมิ เจ้าที่จึงแบ่งเป็นสองส่วน ผลของการแบ่งออกเป็นสองส่วนของความเชื่อเรื่องนี้ นำไปสู่ผู้ประกอบพิธี ตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่อีกด้วย กล่าวคือ จะเห็นว่าการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ว่านั้น มีทั้งแบบพระผู้สวด อัญเชิญเทวดามาสึงสถิต อันนี้คงเป็นไปตามความเชื่อแบบพุทธ และพราหมณ์ทำหน้าที่ประกอบ พิธีกรรม อันนี้คงเป็นความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ยังมีบางแห่งใช้ทั้งพระและพราหมณ์ ประกอบพิธีร่วมกันก็มี ซึ่งความเชื่อเรื่องการบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่นี้เป็นความเชื่อของใครกันแน่ ระหว่างพระพุทธานุศาสน์และศาสนาพราหมณ์ แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจะเห็นว่า พระพุทธานุศาสน์นั้น แม้ว่าจะเกิดในท่ามกลางความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์ก็ตาม แต่พระพุทธานุศาสน์นั้นมีความแตกต่างกับศาสนาพราหมณ์อย่างสิ้นเชิง และแม้ว่าพิธีกรรมบางอย่าง ทั้งของพระพุทธานุศาสน์กับศาสนาพราหมณ์นั้นจะปะปนกันอย่างไรก็ตาม ก็หาใช่แนวคิด วิถีทางแห่ง

^{๑๑} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาภาคกลาง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^{๑๒} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๘-๔๙.

การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นเหมือนกันไม่ กล่าวคือ พระพุทธศาสนายอมรับว่าเทวดา พรหม เป็นต้นมีอยู่จริง และทั้งหมดเหล่านั้นก็ล้วนเกิดจากการประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีด้วยตนเองทั้งสิ้น หากได้มาซึ่งความเป็นเทวดา พรหมจากอิทธิปาฏิหาริย์ใดๆ ทั้งสิ้นไม่ อีกรายหนึ่ง พระพุทธศาสนามีหลักการเพื่อให้มวลมนุษย์เป็นเทวดาเสียตั้งแต่ยังมีชีวิตเป็นมนุษย์ในโลกด้วยการประพฤติหลักโลกปาธธรรม ๒ ประการ ได้แก่ หิริ ความละอายแก่ใจต่อการกระทำความชั่ว และโอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว^{๑๓} และเมื่อมนุษย์มีหลักธรรมทั้ง๒นั้นอยู่ประจำใจแล้ว พระพุทธศาสนาถือว่าดีกว่าประเสริฐกว่าเทวดา พรหมทั้งหลายเสียอีก อย่างไรก็ดีตาม การมุ่งหมายของการบูชาพระภูมิเจ้าที่ก็เพื่อแสดงถึงความกตัญญูตเวทีที่มีต่อเทวดาที่ช่วยอารักษ์แผ่นดินของเรา จัดเป็นความเชื่อซึ่งนำมาซึ่งความดีงามมาสู่ชีวิต^{๑๔}

สรุปการประกอบพิธีกรรมต่อเหล่าเทวดาในความหมายของพระพุทธศาสนานั้น เป็นการเน้นเตือนสติสัมปชัญญะของเหล่าพุทธบริษัท ๔ ว่าไม่ให้ประมาท ให้ดูตัวอย่างที่ดีงามที่ท่านเทวดาทั้งหลายต่างได้ประพฤติปฏิบัติมาแล้ว ซึ่งมีผลเป็นความสุขในสวรรค์ชั้นฟ้า ฉะนั้น การหยุดอยู่แค่การกราบไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ การคอยปรนนิบัติด้วยข้าวน้ำอาหารคาวหวาน เป็นต้น หากใช้จุดหมายที่แท้จริงในการปฏิบัติต่อเทวดา (เทวดาพลี) ในทรรศนะของพระพุทธศาสนาไม่ การปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็คือ ดูท่านเป็นตัวอย่างในการประกอบกรรมดี (เทวดานุสสติ) แล้วลงมือประพฤติปฏิบัติตามให้ได้ อย่างท่านจึงจะชื่อว่าได้ตามพุทธประสงค์ที่แท้จริง

๓.๔ ความสำคัญของพระภูมิเจ้าที่

คติความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ระหว่างพิธีสร้างบ้าน ปลุกเรื่อน การเกิด การแต่งงาน และการตาย ชาวบ้านจะตั้งศาลผีหรือหอผีขึ้น สำหรับเช่นไหว้ บูชาเป็นศาลเพียงตาหรือศาลชั่วคราวเพื่อขอความคุ้มครอง เมื่อปลุกเรื่อนเสร็จแล้ว จึงตั้งศาลหรือหอผีไว้ประจำบ้าน ผีหรือเทวดาที่อยู่ ศาลอย่างนี้เรียกว่า พระภูมิเจ้าที่ หรือ พระภูมิบ้าน (บ้านในที่นี้หมายถึง หมูบ้าน เนื่องจากคนไทยนิยมอยู่ในหมู่ญาติพี่น้องหลายครอบครัว) แต่ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษแทบจะไม่หลงเหลืออยู่แล้ว “พระภูมิมีทั้งหมด ๙ องค์ คือ พระภูมิบ้านเรือน พระภูมิรักษาประตูและหัวบันได พระภูมิรักษาเรือน หอพระภูมิโรงวัวควาย พระภูมียุงข้าว พระภูมินา พระภูมิสวน พระภูมิลาน และพระภูมิวัด ซึ่งพระภูมิเหล่านี้ ล้วนเป็นพี่น้องกัน ในศาลพระภูมิจะมี “เจรวัดพระภูมิ” ซึ่งเป็นตุ๊กตารูปเทวดาถือพระขรรค์ หรือไม่ก็หัตถ์หนึ่งถือสมุด อีกหัตถ์หนึ่งถือแส้ โดยการถือสมุดไว้ เป็นการคงไว้ ซึ่งคติความเชื่อของจีน ซึ่งถือว่าพระภูมิเป็นผู้รักษาทะเบียนมนุษย์”^{๑๕}

^{๑๓} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๖๕-๖๖.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ ธรรมโรโส, เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๕} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนามราชชน), ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน และการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

หากแต่ภายใต้ความใหม่ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของเทคโนโลยีนี้ ยังคงมีบางสิ่งที่ยังพอมองเห็นค่อนข้างชัดเจน ประกอบกับการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทยเลยก็ว่าได้ เพราะคนไทยไม่ว่าจะกระทำการสิ่งใดๆ นั้นก็มักจะมีวิธีการที่แปลก ไม่เหมือนใครเสมอมาอยู่แล้วนับแต่โบราณกาล และก่อนที่จะลงมือทำก็ต้องมีการหาฤกษ์ยามหาทิศทางทางกันให้ดีเสียก่อนเมื่อเห็นว่าดีแล้ว ก็ต้องตามฤกษ์ที่หามาจึงถือว่าเป็นการถูกโฉลก แล้วลงมือทำได้ จนกลายเป็นเรื่องที่จะต้องเรียนรู้ัน้บถึอต่อๆ กันมา เป็นประเพณีที่จะต้องกระทำกันอย่างมีขั้นตอนตามแบบตามแผนจนถึงปัจจุบัน ไม่ต้องไปนึกให้ไกลจากตัวเรานักหรอก เอากันใกล้ๆ เรื่องที่ยังเป็นมาและยังคงเป็นไปอย่างสม่ำเสมออยู่ตลอดเวลา เรารู้จักกันโดยทั่วถ้วนหน้า ก็การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยนี่ละ เมื่อเราจะสร้างบ้านก็ต้องเป็นไปตามขั้นตอนอย่างดี เคยมีมาเมื่อก่อนเก่า เริ่มจากการมองหาพื้นที่สำหรับปลูกบ้าน ลงเสาเรือนจะต้องผ่านการตรวจตราจากผู้รู้เชี่ยวชาญ โดยท่านจะเป็นผู้บอกว่า ที่ดินตรงนั้นมันเหมาะที่จะตั้งบ้านหรือไม่ ดังนั้น “อิทธิพลความเชื่อพระภูมิเจ้าที่ในสังคมโบราณ ท่านถือว่าศาลพระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านเรือน มีหน้าที่ปกป้องรักษาคนในบ้านนั้นๆ ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข มีความสมบูรณ์เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นๆ ไป”^{๑๖}

พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ กล่าวว่า การตั้งศาลพระภูมิในตำบลคลองแห่นั้น บางครั้งจะเรียกว่า พระภูมิเจ้าที่ เพื่อจะให้เกิดมงคลและศักดิ์สิทธิ์ จะต้องทำเป็นพิธีรีตองถูกต้องตามแบบแผนประเพณี มีมาแต่โบราณ คือตามเกจิอาจารย์ที่มีความรู้ทางนี้โดยเฉพาะจึงจะสามารถอัญเชิญเทพดาอารักษ์มาสถิตอยู่ในศาลที่จัดทำขึ้นไว้ เพื่อเป็นที่เคารพสักการะบูชาของตนตามปรารถนา^{๑๗}

๓.๕ ลักษณะของศาลพระภูมิเจ้าที่

พระประทีป อภิชาโน กล่าวว่า ศาลพระภูมิเจ้าที่มักจะตั้งอยู่ในบริเวณบ้านคน เป็นที่สถิตของพระภูมิเจ้าที่ ตั้งอยู่ในบริเวณของบ้านใคร เจ้าของบ้านนั้นก็จะต้องปฏิบัติบูชาด้วยดอกไม้ रुपเทียน รวมทั้งข้าวน้ำตามโอกาสสมควร ศาลพระภูมิเจ้าที่อยู่นอกบริเวณบ้านคนก็มี มีลักษณะคล้ายๆ กับศาลเพียงตา การตั้งศาลพระภูมิในโอกาสภายหลังจากสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยเสร็จแล้ว หรือการเข้าอยู่อาศัยครั้งแรกๆ ก็ดี พึงรู้ว่าสถานที่ตั้งศาลพระภูมิจะเป็นทิศใดทิศหนึ่งก็ได้ ยกเว้นทิศตะวันตกของบ้าน นอกจากนั้น มีหลักปฏิบัติที่ควรรู้ว่าอนุโลมตามภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมหรือที่ดินจำกัดได้ไม่ผิดแต่เจ้าของบ้านควรบอกกล่าวแก่เทพดาเทพารักษ์ให้ทราบ เพราะบ้านเรือนสมัยนี้มีที่จำกัดติดกับสมัยโบราณ แต่มีข้อควรระวังไว้ ก็คือ พื้นที่เหล่านั้นต่ำกว่าที่พื้นบ้าน บริเวณศาลพระภูมิควรยกพื้นให้สูงกว่าดินอย่างน้อย ๑ คืบ และให้ห่างจากบ้านพอสมควร ศาลพระภูมิควรอยู่หน้าบ้าน หรือใกล้

^{๑๖} ศรีมหาโพธิ์, **รวมพิธีตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อำนวยการ, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ทางถนน ถ้าบ้านใหญ่และมีที่ดินมาก อย่างน้อยบริเวณพระภูมิควรมีขนาดกว้างยาวราว ๓ วา ถ้ามีบริเวณจำกัดให้ลดลงตามภูมิประเทศของบ้านผู้ตั้งศาลพระภูมิประเทศของบ้านผู้ตั้งศาลพระภูมิโดยพิจารณาทั้งเหตุและผลตามความเหมาะสมแต่ละบ้านแต่ละสถานที่นั้นๆ หรือถนนที่เข้าบ้านห้ามไม่ให้บ้านหันหน้าไปทางทิศตะวันตก^{๑๘}

นายทิพย์ สุขโณ กล่าวว่า ลักษณะหรือรูปลักษณ์ของศาลพระภูมิเจ้าที่ ตัวศาลเมื่อฝังดินลงไปแล้วควรให้เหลือความสูงเสมอตาหรือระดับสายตาของเราหรือให้เกินกว่านั้นยิ่งดี อย่าวางให้ต่ำกว่านั้น ตัวศาลจึงควรมีขนาดพอเหมาะ จะเป็นทำด้วยปูนหรือไม้ก็ได้ และให้มีบริวารของพระภูมิอันประกอบด้วยตัวละคร ช้างป้อน ม้าป้อน และอื่น ๆ ตามสมควร^{๑๙}

ลักษณะของศาลพระภูมิ ที่สร้างขึ้นเป็นเหมือนบ้านหรือปราสาทตั้งบนเสาต้นเดียว เรียกว่า “ศาลพระภูมิ หรือ ศาลพระภูมิเจ้าที่ สำหรับอัญเชิญเทพารักษ์ประจำพื้นที่ ประทับหรือสถิต ณ บนศาลนั้น โดยหมอจะสั่งให้เจ้าของบ้านจัดหาข้าทาสบริวาร ทหารรับใช้ รวมทั้งช้าง ม้า สนม กำหนดเป็นรูปปั้น โดยสมมุติไว้บนศาลนั้นด้วย ส่วนแจกันดอกไม้ที่ตั้งเทียบ กระจ่างรูป ก็สุดแต่เจ้าของบ้านจะจัดหาไว้สำหรับเคารพบูชาตามอัธยาศัย”^{๒๐}

รูปแบบของศาลพระภูมิเจ้าที่ที่มีลักษณะเป็นเรือนไม้ เหมือนบ้านธรรมดา ยกพื้น ใต้ถุนสูง จั่วเป็นมุมแหลม ขนาดต่างๆ กันไป แยกเป็นของแต่ ละบ้าน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงโดยการสร้างศาลพระภูมิด้วยวัสดุที่คงทนกว่า และใช้วิธีหล่อด้วยแม่พิมพ์ เป็นรูปซุ้มหรือรูปปราสาท ซึ่งความงดงามและขนาดที่แตกต่างกันออกไป จะสะท้อนให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวที่แตกต่างกัน นั่นเอง “ลักษณะการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ จึงเป็นการตั้ง ตามคติความเชื่อ เช่น หากตั้งใกล้ตัวบ้านจนเงาบ้านทับได้ พระภูมิจะไม่คุ้มครอง นอกจากนั้นจะมีการสังเวยเช่น ไหว้ เป็นประจำทุกปี ซึ่งมักกระทำกันในวันขึ้นปีใหม่ หรือวันสงกรานต์ มีการบรรจุเครื่อง เช่น ไหว้ ในบัตรพลี (กระทง หรือ ใบบัว หรือใบตอง) วางไว้ บนภาชนะที่ทำด้วยกากกล้วยสมมติเหมือนเป็นถาดรองรวมทั้งเครื่องเช่นอื่นๆ คือ หัวหมูและไก่”^{๒๑} ดังนั้น ลักษณะศาลพระภูมิเจ้าที่ สรุไปได้ ดังนี้

๑) ตัวศาลพระภูมิเจ้าที่ จะทำด้วยไม้แบบทรงไทยก็ได้ จะทำด้วยปูนแบบวิหารจำลองก็ได้ โดยให้มีชานหรือระเบียงออกมาจากตัวศาลและด้านหน้าต้องมีประตู

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระประทีป อภิชาโน, หัวหน้าที่พักสงฆ์ทรายทอง, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายทิพย์ สุขโณ, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๐} บุญคำ ไชยพรหมวงศา, *ตำนานและประเพณีชาวบ้าน*, (กรุงเทพมหานคร : แอ่งแต่นาติองนาล แปรส, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๐.

^{๒๑} พศุฒาจารย์วิพุทธโยคะและพรหมณ์เฒ่ามเหศักดิ์, *หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑-๕๓.

๒) ศาลพระภูมิเจ้าที่ ส่วนมากจะใช้เพียง ๑ เส้า บนปลายเส้าก็เป็นศาลพระภูมิเลย แต่สมัยโบราณบางแห่งก็สร้างเส้าไว้ ๔ เส้าก็มี ๖ เส้าก็มี โดยกำหนดให้มีเส้าเอกไว้ด้วย

๓) ความสูงของศาล กำหนดให้ระเบียงของศาลได้ระดับเสมอตาของเจ้าของบ้าน หรือจะให้สูงกว่าระดับตาก็สุดแต่ความพอใจและสถานการณ์ และจะมีไฟจุดไว้หรือมีดวงไฟจากไฟฟ้าประดับด้วยก็ได้

ความสูงของศาลพระภูมิให้สูงเสมอปากของเจ้าของบ้าน แต่เจ้าของบ้านส่วนมากให้ถือเอาความสูงของปากภรรยา เห็นจะเนื่องด้วยว่าภรรยามักเป็นผู้บูชา สังเวศพระภูมิ เพราะสามีมักไม่ค่อยจะมีเวลา จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า “ตามประเพณีนิยมนั้น การทำพิธียกศาล เมื่อจะทำพิธียกศาลพระภูมิ ห้ามเงานบ้านทับศาลพระภูมิหรือเงานศาลพระภูมิทับบ้าน”^{๒๒}

๔) สีของศาลพระภูมิเจ้าที่ สีของศาลพระภูมิ ความจริงพระภูมิหรือศาลพระภูมิใช้สีอะไรก็ได้ แล้วแต่เจ้าของบ้านเห็นชอบ แต่บางคนนิยมใช้สีของศาลตามวันเกิดของตน ดังนั้น จึงอนุโลมเอาเป็นว่า เจ้าของบ้านเกิดวันอาทิตย์ ต้องใช้สีศาลเป็นสีแดง วันจันทร์ สีเหลือง วันอังคาร สีชมพู วันพุธ สีเขียว วันพฤหัสบดี สีทอง วันศุกร์ สีฟ้า และ วันเสาร์ ใช้สีม่วง

๕) สถานที่หรือบริเวณที่ตั้งศาลพระภูมิ โดยทั่วไปกำหนดให้ตั้งที่ริมรั้วบ้านเพื่อเป็นเคล็ดว่า เทพจะได้อมองเห็นเข้าศึกหรือศัตรูที่จะเข้ามาทำอันตรายแก่ทรัพย์สินและเจ้าของบ้านตลอดจนลูกหลาน ซึ่งอาจเป็นรั้วด้านใดด้านหนึ่งก็ได้ แต่ควรเป็นที่ดอน น้ำท่วมไม่ถึง

๖) เครื่องประดับ “เนื่องจากศาลพระภูมิเป็นที่สถิตของพระภูมิซึ่งถือเป็นสิ่งเคารพบูชา จึงต้องทำให้เป็นที่ตั้งของความเลื่อมใส มีความประณีตสวยงาม มีเครื่องประดับพอสมควร”^{๒๓}

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ศาลพระภูมิมีการสร้างและออกแบบอย่างวิจิตรพิสดารออกไปอย่างมาก เอาเป็นว่าสร้างให้เหมาะสมให้รับกับตัวอาคารบ้านเรือนเป็นอันใช้ได้ และมีต่อกระแสไฟไปประดับศาลด้วย

๓.๖ ประเภทของพระภูมิเจ้าที่

ศาลพระภูมิเจ้าที่นี้สามารถสรุปเป็น ๕ ประเภทได้ ดังนี้

- (๑) ศาลพระภูมิเจ้าที่ประจำเคหสถานบ้านช่อง ร้าน อาคารต่างๆ ของมวลมนุษย์
- (๒) ศาลพระภูมิเจ้าที่ประจำนา สวน ป่าเขา และแมกไม้
- (๓) ศาลพระภูมิเจ้าที่ประจำค่าย คูเมือง ประตุมือง และหอรบ
- (๔) ศาลพระภูมิเจ้าที่ประจำประตูบ้าน บันได

^{๒๒} สนิท สมักรการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยวิเคราะห์เชิงสังคม-มนุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๑-๖๓.

^{๒๓} จ. เปரியัญ, ประเพณีพิธีมงคล ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อำนวยการสาสน์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า ๒๑๖.

(๕) “ศาลพระภูมิเจ้าที่ประจำโรงพิธีแต่งงานของเจ้าบ่าวสาว ตลอดจนเรือนหอ”^{๒๔}

นายกฤติ ชูแก้ว กล่าวว่า เมื่อมีการปลูกบ้านหรือมีบ้านอยู่ก็จะต้องมีศาลพระภูมิเจ้าที่ เพราะเชื่อว่าพื้นที่ทุกแห่งหนเป็นของเทวดาหรือมีเทวดารักษาพื้นที่อยู่ก่อน ดังนั้น เมื่อจะเข้าไปอยู่ก็ต้องสร้างที่อยู่ให้กับเทวดานั้น ซึ่งเรียกว่า ศาลพระภูมิเจ้าที่ ชาวบ้านเชื่อกันว่าทำแล้วจะได้อยู่เย็นเป็นสุขไม่เจ็บไข้ เป็นสิริมงคลกับครอบครัว^{๒๕}

๓.๗ พิธีตั้งศาลพระภูมิ

สังคมมนุษย์ในอดีตและปัจจุบัน ถึงจะมีความแตกต่างกันในด้านความเจริญทางวัตถุเพียงใดก็ตาม แต่ความเชื่อ ความศรัทธา เคารพบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ล้วนมีเท่าๆ กัน กล่าวได้ว่า มนุษย์ในสังคมยังต้องการที่พึ่งทางใจที่พอคาดหวังได้ สามารถช่วยเหลือในสิ่งที่ต้องการได้ การแสดงออกซึ่งความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ล้วนมีให้เห็นในสังคมมนุษย์ทุกยุคสมัย

การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่เป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่นับถือบูชาพระเจ้า จะต้องตั้งศาลพระเจ้าไว้สำหรับเคารพ บูชา ดังนั้น พระเจ้าองค์ใดที่มีฤทธิ์เดช เช่น พระอิศวร หรือ พระศิวะ มักจะได้รับความเคารพ บูชา จากมนุษย์ เพราะพระอิศวร หรือพระศิวะมีหน้าที่ทำลายล้างโลก เป็นต้น การตั้งศาลพระภูมิมักจะได้นำความคิดมาจากปรัชญาคตินี้ เมื่อพระพุทธศาสนาจะแยกออกจากศาสนาพราหมณ์ได้เด็ดขาดอย่างมาก ฉะนั้น “บ้านเรือนของคนไทยส่วนใหญ่จึงถือธรรมเนียมว่า บ้านจะต้องมีศาลพระภูมิ เพราะถือว่า พระภูมิเป็นเจ้าที่เจ้าทาง”^{๒๖}

นางประไพ ชุมพอม กล่าวว่า ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแหนั้น เชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเทวดาผู้คุ้มครองป้องกันรักษาผู้คนที่อยู่อาศัยในบ้านเรือนให้มีความอยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้ และมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตการทำงานมีความคลาดแคล้ว ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงได้ จึงจะต้องให้ความเคารพบูชาด้วยการเซ่นสรวงบูชาจากเจ้าของบ้านเป็นการตอบแทน จึงจะได้รับความคุ้มครองด้วยดี ถ้าหากเจ้าของบ้านทำในสิ่งตรงกันข้าม พระภูมิอาจจะให้โทษได้ ทำให้เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บต่างๆ นานา^{๒๗}

สถานที่ตั้งควรจะเลือกที่สะอาด ไม่ชื้นแฉะ และไม่อยู่ใกล้ห้องครัว ที่สำคัญต้องตั้งในที่ซึ่งเงาของศาลไม่ทับเรือนหรือเงาของเรือนไม่ทับศาลเป็นอันตราย ส่วนทิศที่ตั้งศาลนั้นต้องอยู่ทางทิศอีสานบูรพา หรืออาคนย์ของตัวเรือน จะตั้งทิศอื่นๆ นอกจากนี้ไม่ได้ เป็นธรรมเนียมของคนไทย

^{๒๔} พงศกษัตริย์วิบุลยและพราหมณ์เผ่ามเหศักดิ์, **หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๔๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายกฤติ ชูแก้ว, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๖} บุญมี แทนแก้ว, **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน-สตรี, ๒๕๔๗), หน้า ๘๙.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางประไพ ชุมพอม, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทที่จะต้องมีศาลพระภูมิกันทุกบ้าน บางท้องที่ก็มีศาลพระภูมิประจำหมู่บ้าน ๑ แห่ง เรียกว่า “เจ้าปู่” บ้าง “เสื่อบ้าน” บ้าง บางที่ระดับเมือง เรียกว่า “เสื่อเมือง” บ้างก็มี นับว่า “ประเพณีการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่และการบูชาพระภูมิเจ้าที่ เป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่ง”^{๒๘} ดังนั้น เมื่อปลูกบ้านใหม่เสร็จ ก็จะมีการตั้งศาลพระภูมิ บางที่ก็อาจจัดพร้อมกับพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็มี

๓.๗.๑ การยกศาลพระภูมิเจ้าที่

พราหมณ์ขจร นาคะเวทิน จากกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง กล่าวถึงวิธีการตั้งศาลว่า การตั้งศาลพระภูมิกับพระพรหมมีขั้นตอนเหมือนกัน แต่จะมีข้อแตกต่างที่สำคัญประการเดียวคือ บทสวด เนื่องจากพระพรหมเป็นเทพชั้นสูงกว่าพระภูมิ บทสวดต้องเป็นบทพระเวทย์สวดทั้ง ๔ ทิศ ส่วนพระภูมิใช้บทสวดแบบบวงสรวงข้างศาลด้านเดียว ซึ่งขั้นตอนการตั้งศาลดังกล่าวมี ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ จุดธูปบวงสรวงบูชาฤกษ์ เพื่อขอที่ประดิษฐาน

ขั้นที่ ๒ เมื่อได้เวลาฤกษ์ จึงอัญเชิญพระภูมิหรือพระพรหมขึ้นประดิษฐาน

ขั้นที่ ๓ ถวายข้าทาสบริวาร ดอกไม้ แจกกัน เชิงเทียน ปิดทอง ผูกผ้า และบวงสรวง เพื่อขออำนาจบารมีจากท่าน พิทักษ์รักษากิจการการค้า

ขั้นที่ ๔ เจ้าภาพจุดธูปอธิษฐานขอพรอีกครั้ง

ขั้นที่ ๕ พราหมณ์โปรยข้าวตอกดอกไม้เป็นอันเสร็จพิธี

ในพิธีกรรมการตั้งศาล โดยเฉพาะศาลพระพรหม ควรจะกระทำพิธีให้ครบสูตร อาทิ มีของควาสำหรับเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา ตามสภาพแวดล้อมในพิธีกรรมนั้น เพื่อให้เจ้าที่ เจ้าป่ารายรอบบริเวณสถานที่ตั้งศาลนั้นเข้าร่วมชุมนุม และอัญเชิญพระพรหมมาสถิตภายในศาลให้บารมีของท่านคุ้มครอง

การยกศาลพระภูมิ จะต้องอาศัยผู้มีความรู้ เจ้าของบ้านจึงจำเป็นต้องไปหาผู้เชี่ยวชาญในการยกศาลพระภูมิ เพื่อให้ดูฤกษ์ยาม ดูทิศทางในการยกศาลพระภูมิและช่วยทำพิธีต่าง ๆ ไปด้วย “เพราะการยกศาลพระภูมิอาจจะมีพิธีการหลายอย่างหลายประการ”^{๒๙}

ในพิธีนั้น ถ้าหากมีศาลพระภูมิเก่าอยู่ จะต้องให้รื้อถอนหรือทำลายศาลเก่านั้นด้วย พิธีเหล่านี้ ถ้าทำไม่เป็นไม่ถูกต้องมักจะทำให้เจ้าของบ้านเอง หรือเจ้าของบ้านมักจะมีอันเป็นไปต่างๆ นานา จึงจำเป็นต้องแสวงหาผู้เชี่ยวชาญในกิจการเช่นนี้โดยเฉพาะเมื่อเจ้าของบ้านจะต้องปรึกษาโทรหรือผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้แล้ว พาผู้รู้ที่เลือกสถานที่ตั้งศาล เลือกฤกษ์ดีและจัดการเตรียมการ

^{๒๘} สุเมธ เมธาวิตยกุล, **พิธีกรรมไทย**, (สงขลา : โรงพิมพ์เทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๔.

^{๒๙} บุญมี แทนแก้ว, **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน-สตรี, ๒๕๔๗). หน้า ๘๙.

ต่างๆ “สถานที่ตั้งศาลนั้นต้องตั้งอยู่ ณ จุดที่เมื่อตั้งแล้วเงาของบ้านไม่ทับศาล และเงาของศาลไม่ทับบ้าน การหันศาลนิยมหันไปตามทิศทางแห่งอาชีพเจ้าของบ้าน”^{๓๐}

ครั้งได้เวลาหรือฤกษ์ที่จะประกอบพิธีแล้ว ให้เอาโตะมาตั้งที่หน้าศาลห่างกันพอสมควร หาผ้าทอที่สวยงามปลุงบนโตะ แล้วนำเครื่องสังเวตตั้ง จัดทำให้เป็นระเบียบดูงามตา แล้วเชิญเจี๊วดกับเงินวางลงในพาน เชิญขึ้นวางบนโตะให้เรียบร้อย ต่อไปเป็นหน้าที่ของผู้คนประกอบพิธี หรือโหราจารย์ที่เชิญมานั้นเป็นผู้ประกอบพิธีต่อไป

ถ้าไม่มีบุคคลใด หรือไม่มีโหราจารย์ที่จะประกอบพิธีให้ เนื่องจากหาไม่ได้ด้วยกรณีใดก็ตาม เจ้าของบ้านจะจัดทำเองก็ได้ เริ่มด้วยการจุดธูปเทียนที่ชั้นน้ามนต์ ตั้ง นะโม ๓ จบ ต่อด้วยบทชุมนุมเทวดา แล้วเขียนชื่อพระภูมิที่ศาลพระภูมินั้น แล้วเอาแป้ง น้ำหอมเจิมเจี๊วด พร้อมกับว่าคาถาเจิมแป้งกำกับไปด้วย ๓ ครั้ง อนึ่ง คาถาเกี่ยวกับการยกศาลพระภูมิเจ้าที่ต่างๆ นี้ ตามต้นฉบับเก่าหรือฉบับโบราณ ท่านนิยมสวดคาถาบาลีแปลง กล่าวคือ เอาภาษาไทยเข้ามาปนด้วยเพื่อให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ แต่ไม่เป็นภาษาทางไวยากรณ์ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

เอหิ เอหิ ภัณฑะ ชะยะมังคละเทวา ชะยะสิทธิ อาคัจฉาหิ

(ชะยะมังคละ ต้องเปลี่ยนตามพระภูมิที่เจิมแป้ง)

ตามตำราที่ชาวบ้านใช้กับคาถาเจิมแป้งเจี๊วดว่า ดังนี้

เอหิ ชะยะมังคละภูมิเทวา ชะยะสิทธิ อาคันตะวา

เจี๊วดต้องลงอักขระผูกด้วย

พุทธังรักษา ธัมมังรักษา สังฆังรักษา

เมื่อกล่าวคาถาจบลงแล้ว ให้ยกเจี๊วดขึ้นและหันหน้าเจี๊วดไปทางศาล แล้วเดินเวียนขวาศาล ๓ รอบ พร้อมกับบริกรรมคาถาไปเรื่อยจนครบ ๓ รอบ ดังนี้

“โอม พระภูมิเทวา พระธรณีกรุงพาลี คัมเปยยะ

ปริจาคโต เอหิสุชะสัมปัตติ สัพพทาฯ”^{๓๑}

เมื่อบริกรรมคาถาและเดินเวียนครบ ๓ แล้ว ก็ให้เชิญเจี๊วดขึ้นไว้บนศาลพร้อมกล่าวคาถาดังนี้

สิโรเม ภูมิเทวัง สรณัง คัจฉามิ ติฏฐัง วา

นิสินนัง วา สะยานัง วา ทิวา วา รัตติง วา ปัตตะฯ

^{๓๐} สุเมธ เมธาวิทยกุล, พิธีกรรมไทย, (สงขลา : โรงพิมพ์เทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๔.

^{๓๑} พจนานุกรมวิพุทธโยคะและพราหมณ์เผ่ามเหศักดิ์, หลักการปลุกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๙๕.

แล้วจึงวางพระภูมิหรือเจี๊วไว้ตรงกลางศาล จากนั้นก็ว่าคาถานมัสการว่า

“วันทิตตะวา ชะยะ ชะยะมังคะละภูมิ

สิทธิหิมา สิทธิ กัมมัง สิทธิวาจาฯ”^{๓๒}

เมื่อบริกรรมคาถานี้แล้ว จึงกล่าวโองการอัญเชิญพระภูมิจำ

“ข้าแต่พระภูมิเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถวายอภิวัต ขอยกกรขึ้นเหนือเศียร ขออัญเชิญพระภูมิอารักขเทวดา ที่อยู่รักษาขอบเขตธรณีสถาน บัดนี้ ท่านเจ้าบ้านได้ จัดตั้งศาลขึ้น ณ สถานที่นี้ จึงขออัญเชิญท่านผู้มีหน้าที่รักษา จงมาสถิตประดิษฐาน อยู่ ณ ศาลนี้ ภูมิเทวะตา อารักขเทวดา สะทา อัมเห อนุรักขันตุ จงมาปกป้อง เคหสถาน โดยท่านเจ้าของบ้านผู้มีใจภักดี จัดตั้งเครื่องพลีภัทธานุสสงเวย น้อมนำ ถวายพร้อมด้วยเครื่องสุคนธ์อันมีกลิ่นหอมฟุ้งจรตลบไป ขอให้พระภูมิช่วยชะงักคด ซึ่งเป็นโอรสแห่งพระเจ้ากรุงพาลี ซึ่งทำวเธอได้มีบัญชาประทานให้มาปกป้องรักษา สถานที่นี้ จงได้กำจัดภูตผีปีศาจ สัตว์ร้ายเปรตตอสุรกาย ทั้งมนุษย์ทั้งหลายที่มีน้ำใจ ทรนค้ายร้ายกาจ ทั้งพฤษชาติ เครื่องศาสตราวุธที่ล้วนเป็นจัญไร ล้วนอุบาทว์ ขอให้พระองค์ขับออกไปเสียให้ห่างไกลจากเขตนี้ ตลอดจนสรรพภัยต่างๆ มีราชภัย อัคคีภัย โจรภัย เป็นต้น และสรรพทุกข์โศกภัยพยาธิทั้งหลาย ขอให้พระองค์ทรง กำจัดเสียให้ห่างไกล อย่าให้มีมาพ้องพาน ตลอดจนสายอสุณีบาดสายฟ้า ก็อย่าต้อง ให้ประสบ”

“ขอสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล อัญญวิบูลย์ผล จงสำเร็จแก่ท่านเจ้าของบ้าน นี้ สิทธิมัตถุ สิทธิมัตถุ อิหัง ผลัง ขอพระพรชัยที่ข้าพเจ้าได้กล่าวนี้ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จ ขอความสุขความเจริญ จงมีแต่ท่านเจ้าของบ้านตลอดกาลนาน เทอญฯ”^{๓๓}

แล้วจึงว่าคาถาปิดอุบาทว์ ๓ จบ (บทชัตตะชัคคะสูตร) ดังนี้

“ยัสสานุสสะระณนาปี	อันตะลิเขปี ปาณิน
ปะติภูฐะมะธิคัจฉันติ	ภูมียัง วียะ สัพพะทา
สัพพะปัตทวะชาลัมहा	ยักขะโจราทิ สัมภะวา
คะณะนา นะ จะ มุตตานัง	ปะริตตันตัมภะณามะ เหา”

จากนั้นผู้ประกอบพิธีเดินออกมาที่โต๊ะเครื่องสังเวย เชื้อนเนื้อหมู เป็ด ปลา ไก่ ปลาขำ ที่

^{๓๒} พุฒาจารย์วิพุทธโยคะและพราหมณ์เผ่ามเหศักดิ์, หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๒.

^{๓๓} เรื่องเดียวกันหน้า ๑๐๔.

นำมานั้นออกเป็นขึ้นๆ อย่างละเล็กละน้อย แล้วจุดเทียนปักบนโต๊ะเครื่องสังเวย พร้อมกล่าวคาถาสังเวยว่า

“ภูมัสสมิง ทิสภาเค สันติ ภูมมา มหิททิกา เตปี
อัมเห อนุรักขันตุ อโรคะเยนะ สุขณะ จะ สุขปะพัญญุชณะ
สัมปันนัง ปริภุญชันตุ ชะยะมังคลัง เทวะ สัพพะโทสัง ชะมะตุ เมฯ”^{๓๔}
บางตำราที่ชาวบ้านใช้กันว่า ดังนี้

นะโมเม ชะยะมังคละลัง ภูมิตะวานัง สักการะวันทะนัง
สุขปะพัญญุชณะสัมปันนัง โภชะนานัง สาลีนัง สะปะริวารัง
อุทะกังวะรัง อาคัจฉันตุ ปริภุญชันตุ สัพพะทาติ
หิตายะสันติอุเทวานัง เตปี ตุมเห อนุรักขันตุ อโรคะเยนะ
สุขณะ จะ พุทธัสสะ ปุชา อัมมัสสะ ปุชา สังฆัสสะ ปุชา ปฏิปัตติ ปุชายะฯ

ครั้นกล่าวกล่าวคาถาสังเวยจบแล้ว จึงโปรยข้าวตอกดอกไม้บูชา แล้วนำของสังเวยที่ละอย่างละเล็กละน้อยพร้อมกับสิ่งอื่นจัดใส่ลงในใบตอง วางเรียงรายตามรูปเทียนที่จุดบูชาไว้ทั้ง ๘ ทิศ พร้อมกันนี้ผู้ประกอบพิธีกรรมก็ว่าคาถาพร้อมกับที่ใช้ให้คนนำของในใบตองไปวางประจำทิศไปจนครบ ดังนี้

บูรพา อาคณ อิมัสสะมิง ทิสภาเค สันติภูตา
มหิททิกา เตปี ตุมเห อนุรักขันตุ อโรคะเยนะ
สุขณะ จ สัพพะเพียร ชณะสัมปันนัง ปริภุญชันตุ
จะมหาภูตา ทักซิณ หรดี อิมัสสะมิง ทิสภาเค สันติเทวา
มหิททิกา เตปี ตุมเห อนุรักขันตุ อโรคะเยนะ สุขณะ จ
สัพพะเพียร ชณะสัมปันนัง ปริภุญชันตุ จ มหาเทวา
ปัจฉิม พายัพ อิมัสสะมิง ทิสภาเค สันติเทวา มหิททิกา
เตปี ตุมเห อนุรักขันตุ อโรคะเยนะ สุขณะ จะ
สัพพะเพียร ชณะสัมปันนัง ปริภุญชันตุ จะ มหานาคา
อุดร อีสาน อิมัสสะมิง ทิสภาเค สันติเทวา
มหิททิกา เตปี ตุมเห อนุรักขันตุ อโรคะเยนะ สุขณะ จะ
สัพพะเพียร ชณะสัมปันนัง ปริภุญชันตุ จะ มหายักขาฯ

^{๓๔} พุทธอาจารย์วิพุธโยคะและพราหมณ์เผ่ามเหศักดิ์, หลักการปลุกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอศอก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๑.

ต่อจากนั้นก็เป็นการขอพรต่อพระภูมิโดยกล่าวว่า

โอกาสะ ขอเดชะ พระภูมิเทวาที่ข้าได้เชิญมา ณ สถานที่นี้ ขอจงบันดาลให้
เจ้าของบ้านนี้ (ออกชื่อเจ้าของบ้านทั้งสามีและภรรยา) ให้วัฒนาสถาพร ให้มีเงิน
ทอง แก้วแหวน ฟ้าผ่อน เครื่องประดับ ไหลมาอยู่เนืองๆ มิได้ขาด สรรพสิ่งเครื่อง
อุปโภคบริโภคทุกอย่างจงเจริญอย่ารู้เลือน อย่ารู้ขาด ขอให้มิอายุยืน มีข้าทาสบริวาร
พร้อมด้วยบุตรหลาน ให้มีผู้นิยมสรรเสริญ มีความเจริญรุ่งเรือง โสทธิ เต โทตุ สัพพะ
ทาฯ

เมื่อกล่าวขอพระพรชัยจบแล้ว ตักน้ำมันดีใส่ภาชนะเล็กๆ ที่เตรียมไว้ เอาแป้งหอมละลาย
ลงสำหรับใช้เจิมของต่างๆ เอาน้ำมันหอมหยดลงไป ๒-๓ หยด แล้วเอาพรหมเจ้าของบ้านและบริเวณ
บ้าน หว่านถั่วงาไปตามบริเวณนั้นๆ แล้วเชิญเจ้าของบ้านมาจุดธูปเทียนเพื่อบูชาพระภูมิและอธิษฐาน
ตามปรารถนา

เมื่อเจ้าของบ้านบูชาเสร็จแล้วเอาแป้งที่ละลายน้ำมันหอมเพื่อจะเจิมนั้นมาเอานิ้วชี้ลงคน
แป้งเจิม พร้อมบริกรรมคาถา ๓ จบว่า

ยัง ยัง เทวมนุสสานัง มังคะลัตถายะ ภาสิดัง ตัสสะ ตัสसानุภาเวน สุโข โทตุ นิรันตะรังฯ
เสร็จแล้วก็เจิมที่บูชาพระภูมิและฝ่ามือเจ้าของบ้านพร้อมกล่าวคาถาว่า สิทธิลาโภ มหาลาโภ ภวันตุ
เตฯ

เมื่อประกอบพิธีกรรมการตั้งศาลพระภูมิตามที่สำคัญ ตั้งเครื่องสังเวยนั้นไว้ตามสมควรแล้ว
ก็ทำพิธีลาเครื่องสังเวย เป็นอันเสร็จพิธีกรรมต่างๆ ในการตั้งศาลพระภูมิ โดยว่าคาถา ดังนี้

“ชยันตุ โภจนโต อธิระ อิทานิ สิริสะสา เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ชันติ สัจจะ อธิชฺฐาน
เมตตา อุเปกขา ปารมี สัมปันนา ยุธา ทิสาวาทิสานุ อะเสสะโตฯ”^{๓๕}

นายวิรัตน์ หิรัญเถกิงพันธ์ กล่าวว่า การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่โดยส่วนมากบอกว่าควรให้
พระเป็นผู้ทำพิธีและลำดับพิธีในการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ ตามตำรานั้นมีทั้งคติทางพุทธ ไทโรศาสตร์
และไสยศาสตร์ และที่สำคัญ ควรเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการเลี้ยงพระอย่างน้อย ๕ รูป ด้วยเหตุให้เป็นไป
ตามคำสอนทางพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ว่าเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์ผู้มีศีลก่อนแล้วค่อยทำ เทวดาทักขิณา
จัดของสังเวยเทวดา^{๓๖}

สรุปการให้พระสงฆ์เป็นผู้ทำพิธีตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่นั้น ในทัศนคติของชาวไทยพุทธใน
ตำบลคลองแห หมายถึง การเชิญเทวดาสังกัดกลุ่มภูมามาสิงสถิตอยู่ที่เทวสถาน คือ ศาล เพื่อให้
เทวดาได้รับการบูชาและสังเวยจากเจ้าของบ้านผู้ประสงค์จะปฏิบัติธรรมเทวดาพลีและเทวดาทักขิณา

^{๓๕} สุเมธ เมธาวิทยกุล, **พิธีกรรมไทย**, (สงขลา : โรงพิมพ์เทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๔-หน้า
๓๐๓-๓๐๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ หิรัญเถกิงพันธ์, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ทิศ คือสังเวทยเวทดา การที่พระสงฆ์มาทำพิธีตั้งศาล ก็คือ ให้ท่านเป็นผู้บอกเชิญหรือเรียกให้เทวดามา ชุมนุมฟังการสวดพระพุทธรูปมนต์ ในงานทำบุญสวดมนต์ต่างๆ อยู่ในทุกวันนี้ต้องมีบทสวด “ชุมนุม เทวดา” ทุกครั้งเสมอ

๓.๗.๒ การเลือกทำเลที่ตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่

พระครูวาปีธรรมอุดม กล่าวว่า การเลือกที่ตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ที่ต้องเลือกให้ดีชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห มักตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ไว้ที่ริมรั้วบ้าน เพื่อให้พระภูมิเจ้าที่ได้มองเห็นสิ่งที่ไม่ดี หรือ สิ่งที่จะมีอันตรายแก่บ้านเรือนได้สะดวก ทิศที่นิยมในการตั้งศาลพระภูมิมีอยู่ ๓ ทิศ คือ “ทิศ ตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ของที่ที่ปลูกเรือนนั้น” อนึ่ง การเลือก สถานที่ตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่นั้น ส่วนมากหมอโหรหรือผู้ที่เจ้าบ้านเชิญมาจะเป็นผู้กำหนดให้เอง แต่ โดยทั่วไปนิยมกำหนดสถานที่ไว้ริมรั้วบ้าน เพื่อเป็นเคล็ดจะได้มองเห็นข้าศึกศัตรูที่จะเข้ามาทำ อันตรายต่อเจ้าของบ้านและสมาชิกในบ้าน ริมรั้วที่ว่านั้นอาจจะเป็นข้างใดข้างหนึ่งแต่มีใช้หันเข้าหน้า ประตูบ้าน ควรอยู่ที่ตอนน้ำไม่ท่วมถึง สะอาด ห่างไกลครว ส้วมและที่เทขยะ^{๓๗}

๓.๗.๓ การกำหนดทิศหน้าศาลพระภูมิเจ้าที่

การกำหนดทิศหน้าศาล ทิศหน้าศาลที่จัดว่าเป็นมงคลมี ดังนี้
 ถ้าเจ้าของบ้านมียศศักดิ์ให้หันหน้าศาลไปทางทิศอุดร (เหนือ)
 ถ้าเจ้าของบ้านเป็นคฤหบดี เศรษฐี พ่อค้า ให้หันหน้าศาลไปทางทิศทักษิณ (ใต้)
 ถ้าตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่เพื่อให้ดูแลไร่ นา สวน ทุ่ง ให้หันหน้าศาลไปทางทิศปัจฉิม (ตะวันตก)

ถ้าพระภูมิเจ้าที่ปุชนิยวัตถุสถาน บ่อน้ำ ศาลา ให้หันหน้าศาลไปทางทิศบูรพา (ตะวันออก)
 ถ้าเจ้าบ้านเป็นคนสามัญ ให้หันหน้าศาลไปทางทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) และ อากเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) ทิศใดทิศหนึ่ง

หากสถานที่ของบ้านมีบริเวณจำกัดเมื่อเป็นบ้านของคนในราชตระกูลหรือมี ยศถาบรรดาศักดิ์สูง ให้ตั้งศาลทาง ทิศอุดรโดยยึดตัวบ้านเป็นหลัก

เมื่อเป็นบ้านของเศรษฐี พ่อค้า คฤหบดี ให้ตั้งศาลทาง ทิศทักษิณ โดยยึดตัวบ้านเป็นหลัก

ในกรณีที่ตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ ในที่นา ที่สวน ให้ตั้งศาลทาง ทิศประจิม ของพื้นที่ส่วนใหญ่ ของสถานที่ การตั้งศาลพระภูมิในที่วัด ที่เจดีย์ ที่ศาลา ที่ปุชนิยสถานและสวนสาธารณะ ให้ตั้งศาล ทาง ทิศบูรพา ของพื้นที่ส่วนใหญ่ของสถานที่ ดังนั้น “การตั้งศาลพระภูมิของสามัญชนหรือชาวบ้าน ทั่วไปนั้น ท่านให้ตั้งทางทิศอีสานและทิศอากเนย์ โดยยึดตัวบ้านเป็นหลัก หากทิศทั้ง ๒ ขัดข้องก็ให้ตั้ง ทางทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เท่านั้น”

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูวาปีธรรมอุดม, เจ้าอาวาสวัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๓.๗.๔ การกำหนดฤกษ์ยามในการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่

นายทิพย์ สุขโณ กล่าวว่า การกำหนดฤกษ์ยาม การกำหนดฤกษ์ยามเป็นหน้าที่ของพิธีกร เป็นผู้กำหนดให้ แต่ส่วนมากจะนิยมประกอบพิธีกันในตอนเช้า บางทีก็ประกอบพิธีกันในวันทำบุญขึ้นบ้านใหม่ไปเลย เพื่อมิให้เสียเวลาหลายวัน การยกศาลพระภูมิจะดูจากฤกษ์ยามที่โหรกำหนด วันที่นิยมตั้งศาลพระภูมิมี ดังนี้

วันพุธ วันพฤหัสบดี ตั้งศาลประจำบ้าน เคหสถานที่พักอาศัย
 วันพฤหัสบดี วันศุกร์ ตั้งศาลเกี่ยวกับศาสนา ศาลประจำวัด
 วันอังคาร วันอาทิตย์ และวันพฤหัสบดี ตั้งศาลประจำค่าย ประตู่หรือหอรบ
 วันเสาร์ ตั้งศาลประจำทวาร บันได
 วันจันทร์ วันพุธ ตั้งศาลในโรงพิธีบ่าวสาว

ส่วนวันเดือนที่ห้ามยกศาลพระภูมิ

เดือน ๑, ๕, ๙, ห้ามตั้งศาลพระภูมิในวันพฤหัสบดี และวันเสาร์
 เดือน ๒, ๖, ๑๐, ห้ามตั้งศาลพระภูมิในวันพุธ และวันศุกร์
 เดือน ๓, ๗, ๑๑, ห้ามตั้งศาลพระภูมิในวันอังคาร
 เดือน ๒, ๔, ๘, ห้ามตั้งศาลพระภูมิในวันจันทร์

ฤกษ์ในการตั้งศาลพระภูมิ มีกำหนดไว้ ๔ ฤกษ์ เช่น

ฤกษ์ราชา เป็นฤกษ์มงคลทั่วไป

ฤกษ์เทวี เป็นฤกษ์ของนักธุรกิจ

ฤกษ์มหัทธโน เป็นฤกษ์ของเศรษฐี

ฤกษ์ภูมิปาโล เป็นฤกษ์นักปกครอง นักการเมือง

ในการกำหนดฤกษ์โหรจะเป็นผู้กำหนดให้ ในการยกศาลพระภูมิเวลาที่เหมาะสมที่สุดจะเป็นวันขึ้น ๒, ๔, ๖, ๘, และ ๑๑ ค่ำ ในวันแรมก็ให้กำหนดเช่นเดียวกัน “นอกนั้นโหราจารย์ท่านกล่าวไว้ว่าไม่ดี ผู้หวังความสิริสวัสดิห้ามใช้ เพราะไม่เป็นมงคล”^{๘๘}

๓.๗.๕ การปรับพื้นที่และการขุดหลุมตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่

พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ กล่าวว่า เมื่อได้ฤกษ์แล้ว เจ้าของที่ควรปรับพื้นที่ให้เรียบร้อย ก่อนที่จะถึงวันพิธียกศาล ดินแห่งใดต่ำควรพูนดินให้สูงขึ้น แล้วก่อเป็นฐานให้มีความกว้างยาวด้านละ ๑ วา โดยให้มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ถ้าก่อขึ้นด้วยปูน ควรให้ปูนแห้งดีเสียก่อน เมื่อได้เตรียมเครื่องสังเวย และเตรียมการทุกอย่างไว้พร้อมแล้ว เมื่อได้ฤกษ์ โหรจะจุดธูปเทียนทั้ง ๘ ทิศ แล้วเริ่มทำนํ้ามนต์ ธรณีสารใหญ่หรือธรณีสารน้อยก็ได้ แล้วแต่เห็นสมควรและเวลาอำนวยให้ เสร็จแล้วเอานํ้ามนต์ลูบ

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายทิพย์ สุขโณ, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

หน้าเสยผมตนเอง แล้วประพรมน้ำมนต์บริเวณเนินที่ได้เตรียมไว้ เอาเสยผมมากระทุ้งหรือขูดดินพอเป็นพิธี ๘ ครั้ง พร้อมกับร่ายคาถาพอสสมควร แล้วจึงมอบหน้าที่ให้คนทำหน้าที่ขูดดินต่อไป^{๙๙}

การขุดหลุมสำหรับตั้งศาลพระภูมิ ต้องกะระยะให้หลุมอยู่กึ่งกลางของฐานที่ทำไว้ และให้ลึกพอสสมควร โดยกะเนไว้ว่า เมื่อยกเสาของศาลตั้งแล้ว ศาลจะต้องอยู่สูงได้ระดับตาของเจ้าของบ้านพอดี เมื่อขุดหลุมเสร็จ ท่านโหราจารย์จะเขียนยันต์ใส่ลงที่ก้นหลุม ๑ แผ่น แล้วยกเสาลงหลุม อย่าให้เสาเอียงหรือเอนไปทางใดทางหนึ่ง แล้วนำดวงชะตาของเจ้าของบ้าน และดวงชะตาของพระภูมิวางไว้บนยอดเสาเมื่อเจิมยันต์เสร็จเรียบร้อยแล้ว “พอตั้งเสาศาลพระภูมิเสร็จ โหราจารย์จะนำน้ำมนต์ที่ทำแล้วนั้นประพรมที่บริเวณโคนเสา ขณะที่พรมน้ำมนต์ จะร่ายคาถาไปด้วย เสร็จแล้วก็จะเจิมที่ปลายเสาศาลทางทิศตะวันออก”^{๑๐}

พระธีระ ธีรปญโญ กล่าวว่า เมื่อตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ในบ้านใดแล้วถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่มา ก็คือ การบูชาศาล เพราะหากตั้งไว้เพื่อเป็นเครื่องประดับอย่างใดอย่างหนึ่งภายในบริเวณบ้านก็ไม่ควรตั้ง เจ้าของบ้านต้องปฏิบัติบำรุงรักษา ระลึกถึงอยู่เสมอด้วยความศรัทธา และควรให้เป็นศรัทธาที่มีปัญญานำ ถือก้นว่าการไหว้พระภูมิ ทำศาลพระภูมิเจ้าที่ ไหว้เจ้าที่เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อบวงสรวงพระภูมิผู้เป็นเทพารักษ์ประจำพื้นที่และอาคารบ้านเรือน เพื่อขอความสวัสดิ และขอความปลอดภัยแคล้วคลาดจากโทษภัยทั้งปวง “เพราะเมื่อบูชาแล้ว ขอร้องอ่อนวอนให้ท่านช่วยป้องกันภัยพิบัตินานาประการ กำจัดภูตผีปีศาจอันจะมาเบียดเบียน พร้อมทั้งป้องกันกาลกิณีทั้งปวง ให้เกิดแต่ความสุขสวัสดิมีชัยแก่เจ้าบ้านหรือแก่หมู่บ้านซึ่งคติความเชื่อนี้ได้ตกสืบทอดสืบสานกันเป็นประเพณีมาจนถึงทุกวันนี้”^{๑๑} แม้กระแสวัฒนธรรมจากภายนอกจะทะลักไหลเข้าอย่างเอ่อล้นสังคม แต่ก็หาได้เข้าไปแทนในความเชื่อเดิมได้หมดไม่ มันยังแทรกอยู่ได้ในจิตใจของผู้คน อาจกล่าวได้ว่ามันเป็นที่ยึดมั่นทางใจอันสุดท้ายของผู้คนในสังคมเมืองก็เป็นได้ และบ้านหลังน้อยในป่าคอนกรีตหลังนี้ก็เป็นที่ยึดมั่นความอบอุ่นใจแก่เขา ดังนั้น คุณค่าพอสรุปโดยสังเขปได้ ดังนี้

(๑) เป็นที่พึ่งทางใจแก่คนเรา เมื่อศาลพระภูมิเจ้าที่มีขึ้นในบ้านแล้ว ทำการบูชาสังเวทอย่างถูกวิธีและปฏิบัติอย่างจริงจัง ใจจริงอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเกิดความมั่นใจ มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงจะประสบความสำเร็จในการทำงาน สุข ความเจริญ ก็ย่อมเกิดตามมา ซึ่งคนเราคิดว่าพระภูมิบันดาลให้ทั้งสิ้น

(๒) ทำให้คนในบ้านมุ่งมั่นแต่จะทำความดี เพราะถือว่าในบ้านมีพระภูมิที่ดำรงอยู่ในสถานภาพสูงสุด แม้จะเป็นพวกอสุรยักษย์มาก่อน แต่ก็ยังเป็นยักษ์ที่ถูกควบคุมพฤติกรรมโดยเทวดา ผู้คน

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐} ธนาภิต ธนิกกุล, ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปริรามิต, ๒๕๓๙). หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระธีระ ธีรปญโญ, วัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

จึงเกรงอำนาจของพระภูมิเจ้าที่ ไม่กล้าทำอะไรนอกกรีดนอกรอย ดังนั้น พระภูมิเจ้าที่จึงมีประโยชน์ในฐานะเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมชนิดหนึ่ง

(๓) เป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่ง “แม้ว่าการนับถือพระภูมิจะเป็นการขัดกับพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทยก็จริง แต่ก็ป็นลัทธิการนับถือเทวดา ซึ่งติดมากับศาสนาเดิม คือ ศาสนาพราหมณ์ที่เราอมรับนับถือปฏิบัติอยู่หลายประการ ไม่ใช่เฉพาะเรื่องพระภูมินี้เท่านั้น ในเมื่อมีคนนับถือกันมากจนกลายเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่งก็นับว่ามีประโยชน์ในฐานะที่เป็นการรักษาชาติไทยประการหนึ่งด้วย”^{๔๒}

สรุป ความหมาย ลักษณะ ประเภท และพิธีการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ เป็นต้น ถือเป็นประเพณีที่ชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้ประพฤติปฏิบัติกันมานาน ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเพียงไร การเคารพนับถือพระภูมิเจ้าที่ก็หาดลงไปไม่ กล่าวคือ ชาวไทยพุทธ ในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้ประยุกต์พิธีกรรมทั้งแบบความเชื่อดั้งเดิมและแบบพุทธเข้าผสมผสานกัน หรือที่เรียกว่า ไม่ทิ้งของเก่าไม่หลงของใหม่นั้นเอง อย่างไรก็ตาม ความเชื่อที่ผสมผสานทั้ง ๒ แบบนั้น แม้ว่าจะแตกต่างกัน แต่ก็สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี

^{๔๒} สุเมธ เมธาวิทยกุล, พิธีกรรมไทย, (สงขลา : โรงพิมพ์เทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐๘-๓๐๙.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธใน ตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา

บทที่แล้วมา ได้อธิบายเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะ ประเภทของพระภูมิเจ้าที่ และความเชื่อของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลาที่มีต่อพระภูมิเจ้าที่ในครั้งอดีต จวบจนปัจจุบันว่ามีลักษณะอย่างไร ในบทที่ ๔ นี้ จะได้ทำการวิเคราะห์ถึงความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันซึ่งได้แยกเป็นประเด็นที่สำคัญๆ ออก ดังนี้

๔.๑ ด้านเกี่ยวกับความเชื่อ

๔.๑.๑ ศรัทธาความเชื่อชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา

ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่น ความมั่นใจต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าศรัทธานั้นมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ กิจการงานที่บุคคลทำว่า ทำดีก็ให้ผลดี ทำชั่วก็ให้ผลชั่ว

๒) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก คือ เชื่อผลที่สุกมาจากกรรม เช่น ผลที่ดีก็สุกมาจากกรรมที่ดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากกรรมที่ชั่ว เป็นต้น

๓) กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายความว่า ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมลงที่คน เมื่อคนทำเหตุ คือ กรรมดี ก็แผ่ผลดีกรรมและผลที่ดีก็รวมลงอยู่ที่บุคคล เมื่อบุคคลทำกรรมที่ชั่ว แผ่ผลที่ชั่ว เหตุผลที่ชั่วก็รวมลงที่บุคคล จึงเรียกว่า กัมมัสสกตา

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อมั่นในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ เชื่อพระปัญญาของพระองค์ มั่นใจในพระองค์ว่าพระองค์ได้ตรัสรู้สัจธรรมจริง^๑

ศรัทธาเป็นหนึ่งในอินทรีย์ ๕ ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และ ปัญญา^๒ ที่เป็นองค์ประกอบของการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้งทุกขุ ฐัแจ้งโลก ประหารกิเลสได้ อินทรีย์ ๕ นี้ ต้องมีประกอบกันไปด้วยกัน โดยมีสติเป็นแกนกลาง แต่ว่าศรัทธากับปัญญาต้องมีเสมอกัน ต้องพอดีกันและวิริยะกับสมาธิ ก็ต้องเสมอกันพอดีกัน กล่าวคือ ปริมาณของศรัทธา กับปัญญาต้องเสมอกัน หากศรัทธามากไป ปัญญาน้อยไป ก็อาจหลงถูกหลอกไปในทางไม่ถูกต้อง ทางที่เป็นมิจฉาปฏิภาณได้

^๑ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓-๔๔๔.

^๒ อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓/๑๑.

และในทางตรงกันข้าม หากปัญญามากไป ศรัทธาอ่อนเกินไปก็จะทำให้มีแต่ความสงสัย ไม่แน่ใจ ก็เป็นอุปสรรคต่อการรู้แจ้งในสิ่งต่าง ๆ ได้เช่นกัน

ศรัทธาในพุทธปรัชญานั้น จะต้องมีความมากเท่ากับไว้ด้วยเสมอ ในที่ใดได้กล่าวถึงศรัทธา เป็นเบื้องต้นแล้วจะต้องกล่าวถึงปัญญากำกับไว้ด้วย จึงเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผล เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย และเพื่อการเกิดขึ้นแห่งปัญญา

หากการกระทำกรรมต่างๆ ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห่นั้น เกิดมาจากศรัทธาทั้ง ๔ ประการข้างต้นนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นความเชื่อที่มั่นคง ถูกต้องเหมาะสม มีความรู้เข้าใจอย่างชัดเจน ไม่หลงมัวเมาประกอบพิธีกรรม บวงสรวง บูชาเช่นไหว้หวังความร่ำรวย โดยปราศจากความพากเพียรพยายามที่ถูกต้อง มีแต่อ่อนวอน บวงสรวง เช่นสรวงพระภูมิเจ้าที่ ศรัทธาเช่นนี้ถือว่าเป็นศรัทธาที่ผิด

ศรัทธาความเชื่อนี้สามารถแยกออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

- ๑) เชื่อตามคำเขาบอกเล่า ได้ฟังเกิดความรู้ เข้าใจขึ้นเรียกว่า สุตตามยปัญญา
 - ๒) พิจารณาด้วยตัวเอง จนเห็นจริงเกิดความรู้เข้าใจขึ้น เรียกว่า จินตามยปัญญา
 - ๓) ภาวนา การปฏิบัติด้วยตนเองจนเกิดความรู้เข้าใจขึ้นเรียกว่า ภาวนามยปัญญา^๗
- กล่าวโดยสรุปแล้ว ศรัทธาตามทัศนะของพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภท “ได้แก่

- ๑) อมุลิกาศรัทธา ความเชื่อที่ไม่มีมูล คือ ไม่มีเหตุผล โดยเฉพาะความเชื่อที่มงายหมายความว่า เห็นอะไรไม่ได้คิดไม่ได้พิจารณาก็โน้มใจเชื่อตามไป จนกลายเป็นความมงายในที่สุด
- ๒) อาการวิตศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผล คือ มีปัญญาประกอบ หมายถึง ความเชื่อ ดังนี้

(๑) ความเชื่อในพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ และความเชื่อในการกระทำและในผลของการกระทำ เช่น เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

(๒) ความเชื่อมั่นที่เกิดจากปัญญาหรือความมั่นใจ เช่น ในทุกกรณีที่ตรัสถึงศรัทธา พระองค์ทรงเน้นรวมถึงปัญญาด้วยเสมอไป”^๘

ผู้มีศรัทธามั่นคง ไม่คลอนแคลนย่อมได้รับอานิสงส์หรือผลที่ได้จากการมีศรัทธาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ ดังนี้

- (๑) ย่อมได้รับการอนุเคราะห์จากผู้อื่นก่อน
- (๒) ย่อมได้รับการสนิทสนมและการยกย่องจากผู้อื่น
- (๓) ย่อมได้รับการต้อนรับจากผู้อื่น
- (๔) ย่อมได้รับการแนะนำสั่งสอนจากบัณฑิต

^๗ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^๘พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสุขที่แท้จริง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๘-๙.

(๕) ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เป็นเบื้องหน้า^๕

ศรัทธาจึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะนำมวลมนุษย์ไปสู่ความรู้ (ปัญญา) ที่แท้จริงได้ ซึ่งถือเป็นเพียงปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ ส่วนปัจจัยภายในที่สามารถสร้างปัญญาจนสามารถมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ได้นั้น เรียกว่าโยนิโสมนสิการ อันจะนำไปสู่สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เทวเม ภิกขเว ปจจยา สมมาทิฎฐิยา อุปปาทาย กตเม เทว ปรโต จ โฆโส
โยนิโส จ มนสิกาโร อิมเ โข ภิกขเว เทว ปจจยา สมมาทิฎฐิยา อุปปาทายฯ
ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความคิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการเหล่านี้
คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการฯ^๖

จากพุทธพจน์แสดงให้เห็นถึงตัวปัจจัยที่นำไปสู่สัมมาทิฐิซึ่งเป็นอรियมรรคข้อแรก เช่น เห็นว่า ผลของการกระทำดีมีจริง ผลของความชั่วก็มีอยู่จริง เห็นทุกข์ เห็นสาเหตุของความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์ เป็นต้น ปัจจัยที่ว่านี้มีอยู่ ๒ ประการหรือ ๒ ตัวการ ได้แก่

๑) ปรโตโฆสะ ได้แก่ เสียงจากผู้อื่น เช่น การได้รับสั่งสอนจากครูอาจารย์ เป็นต้น สามารถช่วยให้เกิดศรัทธาได้

๒) โยนิโสมนสิการ ได้แก่ การพิจารณาด้วยปัญญาในใจโดยแยบคาย สามารถช่วยให้เกิดปัญญาที่ถูกต้องได้

ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคนทั่วไปซึ่งมีปัญหาไม่แก้กล้า ย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็ต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวหน้าไปถึงที่สุดได้ ส่วนคนที่มีปัญหาแก้กล้าย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่กระนั้น ก็อาจต้องอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่างการฝึกฝนอบรมปัญญาของตน

การพัฒนาคุณธรรมด้วยสัมมาทิฐิอันเป็นปัจจัยอย่างนี้ ๑ ปรโตโฆสะ ก็คือ วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรมจึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มีความสามารถ และใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ผล ดังนั้น ในระบบการศึกษาอบรม จึงจำกัดให้ได้ปรโตโฆสะ ที่มีงุหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตรตตะ หรือการมีกัลยาณมิตร ส่วนปัจจัยอย่างนี้ ๒ โยนิโสมนสิการจัดเป็นหลักการในใช้ปัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้อง

^๕ อิง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๘/๘

^๖ อิง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

อย่างไร “เมื่อนำปัจจัยทั้งสองมาประกอบกัน นับว่ากัลยาณมิตตตาเป็นองค์ประกอบภายนอก และ โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ถ้าตรงข้ามจากนี้ คือ ถ้าได้ผู้ไม่เป็นกัลยาณมิตร เป็นเหตุให้ ประสบปรโตโสสะที่ผิดพลาด และใช้ความคิดผิดวิธีเป็นโยนิโสมนสิการ ก็จะได้รับผลตรงข้าม คือ เป็นมิฉฉาที่รู้ไปได้”^๗

กล่าวได้ว่าศรัทธาเป็นสิ่งที่เป็นไปเพื่อปัญญา มิใช่สิ่งที่มีเป้าหมายในตัวเอง มิใช่มีศรัทธา แล้วหยุดอยู่ เพราะที่จริง ศรัทธาความเชื่อเป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้เกิดความรู้ เนื่องจาก ศรัทธาอาจเป็นศรัทธาที่ถูกหรือผิดก็ได้ ศรัทธาจึงต้องมีปัญญากำกับไว้เสมอ ซึ่งเรื่องเกี่ยวกับศรัทธา และปัญญานี้ พุทธศาสนิกชนสามารถพบได้ในหมวดธรรมะทั้งหลายทั่วไป เช่น

(๑) สัมปรายิกัตถะ ๔ คือ สัทธา สีละ จาคะ และปัญญา^๘

(๒) พละ ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา^๙

(๓) อริยวัฑฒิ ๕ คือ สัทธา สีล สุตะ จาคะ และปัญญา^{๑๐}

(๔) เวสาร์ชชกรณธรรม ๕ คือ สัทธา สีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ และปัญญา^{๑๑}

(๕) อริยทรัพย์ ๗ คือ สัทธา สีล หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา^{๑๒}

นายวราธร แก้วแจ่มจันทร์ กล่าวว่า ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์หรือในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห มีเพียงศรัทธาก็ถือว่ายังไม่ถูกต้องเท่าที่ควร เพราะสามารถที่จะทำให้เกิดเป็นคนหลงงมงาย ไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร ศรัทธาแม้จะมาก่อนแต่ก็ต้องอยู่ในขอบแห่งแห่งปัญญาเสมอ^{๑๓}

สรุป พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อให้มวลมนุษย์ได้ยึดถือลงปฏิบัติดูก่อน เพื่อให้ทราบว่าจะอะไรดี อะไรตรง อะไรถูกต้อง อะไรเป็นเปลือก อะไรเป็นแก่น อะไรควรทำ อะไรไม่ใช่ทาง เมื่อพอทราบหลักการกว้างๆ แล้ว ก็ต้องลงมือปฏิบัติ หากเป็นจริงมีผลที่ตนต้องการจริง จะมีศรัทธาเลื่อมใสหรือไม่ มีใช้ประเด็นสำคัญ เพราะเมื่อได้ลงมือปฏิบัติแล้ว ปัญญา ก็จะเกิดขึ้นเอง ความ

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖๑-๓๖๒.

^๘อง.อภจก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๕๒-๒๕๓.

^๙อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓/๑๑.

^{๑๐}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๑.

^{๑๑}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๐๑/๑๔๔.

^{๑๒}อง.สตุตค. (ไทย) ๒๓/๖/๕.

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายวราธร แก้วแจ่มจันทร์, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สงสัยในเรื่องต่าง ๆ ก็จะค่อย ๆ ลึกลงไป ก็เลสและความทุกข์ก็จะเบาคลายลงไป เป็นลำดับ จนทุกข์ และกิเลสหมดสิ้นไปได้ในที่สุด

๔.๑.๒ ความเชื่อในกฎแห่งกรรมของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เนื่องจากคำสอนเรื่องกรรมเป็นคำสอนที่ละเอียดลึกซึ้ง สลับซับซ้อน ยากที่คนธรรมดาสามัญจะเข้าใจอย่างถ่องแท้ได้ การที่จะทำความเข้าใจเรื่องกรรมในเบื้องต้นนั้น จะต้องสืบสาวลงไป โดยเริ่มตั้งแต่กิเลสเป็นเหตุให้เกิดกรรมจนถึงวิบากอันเป็นผลที่ได้รับ การที่คนเราเกิดมาแตกต่างกันก็ เพราะผลกรรมที่ทำไว้ในอดีตไม่เหมือนกัน ผลแห่งกรรมที่ทำลงไปแล้วแก้ไขไม่ได้ แต่เราสามารถ ควบคุมผลกรรมใหม่ให้เกิดตามความต้องการได้ด้วยการเลือกทำแต่กรรมดีและการทำความดีเพิ่มเติม เสมอนั้นอาจช่วยให้กรรมเก่าลดหย่อนลงได้ อีกประการหนึ่ง ความเป็นไปของชีวิตแต่ละคนที่จะ เจริญขึ้นหรือเสื่อมลงนั้นขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำของตนเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “กมฺมุนา วตฺต ตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๑๔} กล่าวคือ บุคคลทำกรรมเช่นไรย่อมได้รับผลกรรมเช่นนั้น เป็นสัจธรรมความจริงของโลกที่มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจุฬามณีวันวิงวตสูตรว่า

กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา

กมฺมโยนี กมฺมพณฺธุ กมฺมปฏิสฺรณา

กมฺมํ สตฺเต วิภชตี ยทิทํ หีนปฺปณฺีตตายฯ

ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตน เป็นผู้ต้องรับมรดกแห่ง กรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรม นั้นเองย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวบ้าง ให้ดีบ้างฯ^{๑๕}

จากพุทธดำรัสข้างต้น อธิบายได้ว่า

๑) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนนั้น ได้แก่ ตนเองเป็นเจ้าของแห่งกรรมที่ตนได้กระทำ ของอย่างอื่น เช่นเงินทอง ทรัพย์สมบัติภายนอก เราเพียงอาศัยใช้ชั่วคราว เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นหาได้ติดตัวไปได้ไม่ มีแต่กรรมดีกรรมชั่วเท่านั้นที่จะติดตามไปทุกแห่งทุก ชาติ ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไร สมบัติของมนุษย์จริงๆ คือ กรรมดีกรรมชั่วที่ตนทำ หากใช้ทรัพย์สมบัติ ภายนอกไม่ มรดกอย่างอื่น เช่นมรดกในทรัพย์สินที่คนอื่นเขาจะมอบให้ก็เป็นของไม่แน่นอน แต่กรรม ที่ตนทำแล้ว ตนต้องได้รับ มันเป็นมรดกของผู้กระทำอย่างแน่นอน

๒) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นแดนเกิด หรือเกิดมาเพราะกรรม ได้แก่ คนเราเกิดมาเพราะยังมีกรรมอยู่ คือ ยังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบาก คือ ผลของกรรม ผลของกรรมนั้นย่อมส่งวิญญาณให้ไป

^{๑๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘๒/๔๕๗.

^{๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๘๑/๓๗๖.

เกิดในที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่กรรม วิญญาณนั้นย่อมปฏิสนธิในที่ที่เหมาะสมแก่กรรมของตน คนไม่มีกรรมแล้วเช่นพระอรหันต์ย่อมไม่เกิดอีก

๓) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้องนั้น ได้แก่ พี่น้องโดยสาโลหิตของเราอาจช่วยเราได้บ้าง ช่วยไม่ได้บ้าง เป็นมิตรกันบ้าง เป็นศัตรูกันบ้าง ช่วยเหลือกันบ้าง แต่พวกพ้องเผ่าพันธุ์ที่อยู่กับเราตลอดเวลา คอยคุ้มครองรักษาเราอยู่ตลอดเวลาทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น คอยช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรืองจริง ๆ คือ กรรมของตนเอง

๔) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยนั้น หมายความว่าที่พึ่งอย่างอื่นให้บุคคลพักพิงได้เพียงชั่วคราว แต่กรรมของตนนั้นเป็นที่พึ่งได้ตลอดชีวิต เป็นที่พึ่งได้ทุก ๆ ชาติ

เนื่องจากคำสอนในพระพุทธศาสนาจะเน้นที่กรรม คือ การกระทำ การปฏิบัติ การประพฤติมากกว่า ไม่ได้เน้นที่เชื้อชาติหรือตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือโคตรของผู้คน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

น ขจจา วสโล โหติ น ขจจา โหติ พุราหมโณ

กมมุนา วสโล โหติ กมมุนา โหติ พุราหมโณฯ

บุคคลจะเป็นคนชั่วเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ จะเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด

ก็หาไม่ แต่เป็นคนชั่วเพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมฯ^{๑๖}

คำสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ว่าในอดีต ในปัจจุบัน หรือในอนาคตจะทรงเน้นในเรื่องเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยย่อ ๓ ประการ ได้แก่

(๑) สัพพปาปสฺส อกรณิ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง

(๒) กุสลสฺสุปสมฺปทา ให้ประพฤติปฏิบัติแต่ความดีงาม

(๓) สจิตฺตปริโยทปนํ ฝึกฝนจิตใจของตนให้ผ่องใส^{๑๗}

คำสอนโดยย่อนี้หมายความว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยมีได้หมายเอาเฉพาะพระพุทธเจ้าองค์เดียวหรือองค์ใดองค์หนึ่ง แต่หมายเอาทุกพระองค์ทั้งหมด คำสอนของพระองค์เป็นกรรมวาตะ เป็นกิริยวาตะ และเป็นวิริยวาตะ หรือเป็นกรรมวาทีและวิริยวาที อันหมายถึง พระพุทธศาสนาสอนเน้นในเรื่องการกระทำ สอนหลักกรรม สอนว่าความเพียรพยายามที่เราประกอบหรือประพฤติย่อมมีผลจริง จะทำอะไรให้ทำด้วยความเพียรพยายามอย่างแท้จริง อย่าทำอะไรเหลวไหล เมื่อทำความเพียรพยายามเช่นนี้เรียกว่าวิริยวาตะ ชาวพุทธที่แท้จริงต้องไม่ให้ผิดหลักการ ๓ อย่าง จะต้องรู้ว่าหลักการทั้ง ๓ อย่างเป็นอย่างไร ขอให้เอาหลักการนี้มาพิจารณากัน ดังนี้

^{๑๖} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๐๖/๓๕๒.

^{๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗.

หลักการที่ ๑ คือ หลักกรรม ตามปกติความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าปาฏิหาริย์นี้มีลักษณะทั่วไป ก็คือ การหวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า พุทธสัน ๆ ว่า หวังผลจากการดลบันดาล จุดนี้แหละสำคัญที่สุด ตนเองไม่ต้องทำความเพียร ได้แต่รอคอยผลสำเร็จที่เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้ ก็นั่งรอนอนรอคอยโชคชะตา หวังผลลากเลื่อนลอย แล้วกึ่งมือองเท้า ไม่ทำ จุดนี้ คือ จุดตัดสิน จุดตัดสินที่หนึ่ง คือ หลักกรรม การที่จะเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าจะต้องไม่ให้เสียหลักกรรม หลักกรรมขั้นต้นเป็นหลักความเชื่อ เชื่อในกรรม คือ เชื่อในการกระทำ เชื่อในการกระทำ คือ เชื่อในหลักเหตุผล ได้แก่ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย กรรมก็คือหลักเหตุผลในแง่การกระทำของมนุษย์ว่า ผลที่ต้องการจะสำเร็จด้วยการกระทำ

พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ กล่าวว่า ความเชื่อกรรมที่ว่าเป็นความเชื่อในความเป็นเหตุเป็นเหตุผลแห่งการกระทำของมนุษย์นั้น ก็บ่งบอกว่า เมื่อทำเหตุดีก็ให้เกิดผลดี เมื่อทำเหตุชั่ว ก็ให้เกิดผลชั่ว เมื่อเราต้องการผลดี ก็ต้องทำเหตุดี และต้องเว้นการกระทำชั่ว ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะต้องให้มาสนับสนุนการกระทำดี ตามหลักกรรมนี้ ไม่ใช่ไว้อายุได้ผลดีก็อ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลเทพเจ้าเอา แล้วจะทำดีหรือทำชั่ว หรือประพฤติเหลวไหลอย่างไรก็ได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าก็จะดลบันดาลผลที่ต้องการให้ทั้งนั้น

เมื่อเราหวังผลสำเร็จเราต้องทำ และจะต้องทำเหตุดีเพื่อให้เกิดผลดี อย่าให้หลักการนี้เสียไปเป็นอันขาด อันนี้คือ หลักความเชื่อที่สำคัญ ถ้าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นทำให้คนรอคอยหวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วผิดหลักกรรมทันที อันนี้ถือว่าผิดจากความเชื่อเป็นพุทธศาสนิกชนเลย^{๑๘}

ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดชะฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ของเทพเจ้าตลอดจนเรื่องไสยศาสตร์ทั้งหลายนั้นก็เป็นเครื่องบำรุงขวัญ ปลอดภัย เมื่อคนยังมีพลังจิตพลังปัญญาไม่เข้มแข็งพอ ก็มักเรียกกร้องไฝหาสิ่งเหล่านี้ ทำให้เกิดความอุ่นใจมั่นใจขึ้นมา อย่างน้อยก็ทำให้มีที่เกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยว เป็นเครื่องปลอบใจ ชโลมใจ ทำให้ชุ่มชื้นขึ้น มีความหวังขึ้น แต่ก็ต้องระวังอย่างยิ่ง ถ้าไม่มีหลักกรรมมาคุมไว้ ก็จะมีวสบายใจ เข้มชื่นใจ อุ่นใจว่า เราได้ทำพิธีแล้ว เราได้บวงสรวงท่านแล้ว เดียวท่านก็จะบันดาลให้พวกเรามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง มีภัยอันตรายมา เดียวท่านก็จะช่วยเอง เลยปล่อยตัวปล่อยใจ ไม่เร่งคิดการและทำอะไรๆ ที่ควรทำตามเหตุตามผล ทอดทิ้งเรื่องเหตุปัจจัยเสีย เอาความหวังมากล่อมใจตัวเองเพลินเพลินจมอยู่ในความประมาท ก็คือ หลอกตัวเองนั่นเอง ไม่อยู่กับความจริง ไม่ได้แก้ไขปรับปรุงอะไร ไม่ได้เตรียมการป้องกันอะไร ในที่สุดก็พังพินาศ ชีวิตล่มจม สังคมเสื่อมสลาย และแม้แต่พระศาสนาต้องย่อยยับมา เพราะมีวสบายใจเพลินกับยากล่อมอย่างนี้เท่าไรแล้ว ควรจะได้บทเรียนกันเสียที อย่าดึงกันลงไปเลยจงดึงกันขึ้นมาเถิด ในแง่นี้ก็เป็นอย่างนั้นว่า ถ้าความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังเป็น

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เพียงสิ่งส่งเสริมให้เกิดกำลังใจที่จะทำความเพียรพยายาม โดยหวังผลสำเร็จจากการลงมือทำและสนับสนุนให้ทำกรรมที่ดี ไม่ทำให้เกิดความประมาท ก็ยังพอใช้ได้ ไม่ผิดหลักกรรม ตัวตัดสินที่หนึ่งนี้อย่าให้ผิด ฉะนั้นเราดูเลยว่า การที่พระไปสอนให้คนเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีผลอย่างไร ท่านมีหลักในการสอนของท่านหรือเปล่า ถ้าสอนโน้มให้เขาออกจากหลักกรรมยิ่งขึ้นก็จะเป็นการทำผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงที่สุด ฉะนั้น ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะต้องเป็นเพียงสิ่งที่เสริมให้เขายิ่งกระทำโดยมีกำลังใจและยิ่งทำการที่ดีเพื่อผลสำเร็จที่ถูกต้อง อันนี้จึงจะไม่ผิดหลักความเชื่อเรื่องกรรม^{๑๙}

หลักการที่ ๒ ในพุทธศาสนา คือ หลักสิกขา คือ หลักการฝึกฝนพัฒนาตน พุทธศาสนาสอนให้คนฝึกฝนพัฒนาตนขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่ว่าใครต้องศึกษาทั้งนั้น ที่เราเข้ามาบวชก็เพื่อต้องการศึกษาเพื่อพัฒนาตนจนกระทั่งเป็นเสขะ (ผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่ อริยบุคคล ๓ คือ โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี) และอเสขะ (ผู้ศึกษาจบสิ้นแล้ว คือ พระอรหันต์) กระบวนการปฏิบัติในพุทธศาสนา คือ สิกขา เพราะฉะนั้น ถ้าเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ก็ต้องทำตามหลักการใหญ่ ที่เป็นหลักปฏิบัติ คือ สิกขา เพราะฉะนั้น ถ้าเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ก็ต้องทำตามหลักการใหญ่ ที่เป็นหลักปฏิบัติ คือ สิกขา ต้องศึกษา ฝึกฝนพัฒนาตน อย่าให้ผิดหลักนี้ เมื่อเขาเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ต้องให้เขาโน้มจิตมาสู่การฝึกฝนพัฒนาตนและก้าวต่อไป ไม่ใช่มัวเพลินหยุดนิ่ง ไม่ใช่หมกอยู่กับที่ ถ้าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เขาหมกตัวอยู่กับที่ ก็ผิดหลักปฏิบัติ ผิดหลักสิกขา พระจะต้องจูงให้เขาเดินหน้า

ถ้าปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ก็ต้องพัฒนาขึ้นไป ไม่ใช่ถอยหลังลงมา พฤติกรรมที่วุ่นวายเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ ที่เป็นการพึ่งพาอาศัยปัจจัยภายนอกนี้ เมื่อเข้าสู่พระพุทธศาสนาแล้ว ก็ควรจะต้องเบาบางลดน้อยลงไปทุกวันๆ ไม่ใช่ในวันแต่ระบาตดาษตื่นแพร่หลายหนักหนามากขึ้น คนเรานั้นทางด้านร่างกายก็ต้องเจริญเติบโตขึ้นฉับไฉน ทางด้านจิตใจและภูมิปัญญา ก็จะต้องเติบโตพัฒนาขึ้นฉับนั้น ถ้าต้องมัวปลอบขวัญกันอยู่ก็ไม่รู้จักเติบโตเป็นผู้ใหญ่สักที เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงต้องการให้เราพัฒนาขึ้นมีจิตใจและปัญญาที่เติบโตขึ้น จึงไม่ทรงสนับสนุนอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ซึ่งทำให้คนไปฝากความหวังไว้กับเครื่องปลอบใจภายนอก ถึงกับทรงให้ปรับอบัติพระที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ทรงสรรเสริญแต่อนุศาสนีย์ปาฏิหาริย์ ที่ทำให้คนเข้าถึงความจริงได้ด้วยปัญญาของตนเอง ทำให้มนุษย์แก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองได้จริง ในการเดินทางชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกันไป และเสี่ยงภัยมากมาย ท่ามกลางความไม่เที่ยงแท้แน่นอน และอนาคตที่ไม่อาจรู้ได้นี้ กำลังความสามารถไม่เหมือนกัน เมื่อดิ้นรนกันไป หลายคนจะเหน็ดเหนื่อย ล้า อ่อนแรง บางทีรู้สึกแสบโหย และหัวหนวดเมื่อยยังไม่พบสิ่งจริงที่แท้ดีกว่า เมื่อตัวเองยังทำอะไรไม่ได้ดีกว่านั้น ความมั่นใจในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความหวังในฤทธิ์เดชอภินิหาร ก็เหมือนที่פקใจให้ได้ความ

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๕-๑๕.

แหล่ขึ้นกลางหนทาง แต่ถ้ามัวเพลินติดอยู่ที่นั่น ก็จบสิ้นความก้าวหน้า ไม่ได้เดินทางต่อไป กลับยิ่งเสี่ยงภัยหนักขึ้นไปอีก เพราะเป็นภัยในความเพิดเพลินที่เกิดจากความหลงและความประมาทของตัวเอง เพราะฉะนั้น ถ้าจะหาที่พักอย่างนี้บ้าง ก็เอาพอช่วยให้สดชื่นมีกำลังวังชาขึ้นแล้วรีบลุกขึ้นเดินทางมุ่งหน้าต่อไป ถ้าความเชื่อไม่ผิดหลักการ และการปฏิบัติไม่ผิดหลักสิกขา นี้ แม้เขายังเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่มั่นก็จะไม่พลาด แล้วเขาจะเดินทางต่อไป จนในที่สุด เขาจะไม่ต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ไปเอง เรายอมรับความจริงของปุถุชนว่าธรรมชาติของเขา ยังไม่มีความเข้มแข็งพอ จิตใจของเขายังไม่เข้มแข็ง แล้วเราช่วยเขาแค่นั้น เราเป็นกัลยาณมิตรที่มีความสามารถขนาดไหน ต้องดูตัวเองด้วย ถ้าตัวเองมีความสามารถมากอย่างพระพุทธเจ้า เอาเลย สอนให้เลิกละมุ้งเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ข้ามกระโดดไปเลย แต่ที่นี้ตัวเองก็ไม่มีความสามารถขนาดนั้น ก็เอาความศักดิ์สิทธิ์มาเป็นสื่อ แต่อย่าให้ผิดต่อหลักการและต่อหลักสิกขา ถ้าอย่างนี้แล้วเขาจะเดินทางแล้วเขาจะพ้นเอง เมื่อเขามีความเข้มแข็งขึ้นมา เขาพัฒนาตัวไป เขาจะเข้มแข็งขึ้นมา เขาพัฒนาตัวไป เขาจะเข้มแข็งขึ้น เขาจะหลุดพ้นไปเอง แต่ข้อสำคัญต้องให้เขาเดินทางต่อไปได้

หลักการที่ ๓ คือ ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ อันนี้เราจะเห็นได้ชัด พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลางความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลากหลาย เชื่อเทพเจ้าที่เต็มไปด้วยฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ อยู่อยู่กับเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ งามายหวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของเทพเจ้า ไม่ต้องคิดทำอะไร อ้อนวอนบวงสรวงบูชาบุญไป ไม่ต้องฝึกฝนตนเองนี่ก็ผิดหลักสองข้อข้างต้น

เทพเจ้าที่คนนับถือที่มีฤทธิ์มีเดชนั้น คือ อย่างไร ก็คือ ฤทธิ์ที่เกิดจากกิเลส ฤทธิ์แสดงกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ทั้งนั้นเลย ดังจะเห็นว่าเทพเจ้ามีโทษแรงแรง มีความโลภราคะรุนแรง แแยงชิงคู่ครองกัน ยกทัพไปรบกัน เวลาสร้างเทวรูปขึ้นเป็นอย่างไร จะเห็นว่ามักแสดงความอึกห้าว โหดเหี้ยมทารุณ หรือ แสดงความสามารถที่จะไปทำลายผู้อื่น ต้องทำให้มีมือมาก ๆ สองมือไม่พอ เอาสิบมือ เศียรเดียวไม่พอ เอาสิบเศียร ตาเดียวไม่พอ เอาหลายตา มือเท้ามีเยอะแล้วยังไม่พอ ต้องเอาอาวุธอีก ต้องมีจักร มีสังข์ มีคทา มีอะไรต่างๆ อาวุธเยอะแยะ แสดงรูปร่างท่าทางผาดโผนโจนทะยาน กำลังจะจัดการคนอื่น มีแต่เรื่องกิเลสทั้งนั้น แล้วเรื่องที่เล่ามาประวัติเทพเจ้ามีแต่ວุ่นวายทั้งนั้น คือ ฤทธิ์จะควบมากับกิเลส ความศักดิ์สิทธิ์อยู่กับกิเลส แต่มาในพุทธศาสนา ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ก็ค่อยโน้มมาสู่ปัญญาและคุณธรรม พอมาถึงพระพุทธศาสนาฤทธิ์ทั้งหมดที่ผสมความโกรธ ความหลง ราคะ โทสะ โมหะ เหล่านั้นจะสู่ฤทธิ์แห่งความบริสุทธิ์ไม่ได้ ความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดมาสูงสุดที่ความบริสุทธิ์ปัญญาและคุณธรรม เราสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา เป็นมนุษย์ธรรมดา นิ่งงามสง่าด้วยธรรมะ ไม่ต้องแผลงฤทธิ์สงบเย็น มีเมตตา ยิ้มแย้ม ให้คนมีความอุ่นใจ สบายใจ มีความสุข มีพระปัญญาคุณ มีพระวิสุทธิคุณ มหากรุณาธิคุณ

ตกลงความศักดิ์สิทธิ์ก็โอนมาอยู่ที่ความบริสุทธิ์ คุณธรรม และปัญญา และนี่แหละ คือ ความศักดิ์สิทธิ์ที่สูงที่สุด เพราะฉะนั้น ความศักดิ์สิทธิ์ที่ให้นับถือนี่จะต้องคอยดึงจากความมีกิเลส สู่

ความหมกมิดเลส จากความเป็นอยู่ภายใต้อำนาจของโลภะ โทสะ โมหะ สู่ความเป็นอยู่และกระทำการต่างๆ ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจเหตุผลตามเหตุปัจจัยเราก็รู้ว่า การสอนในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าหลักนี้หรือไม่ ดูว่าจงคนให้เข้ามาสู่ความศักดิ์สิทธิ์แบบมีกิเลสน้อยลง มาสู่ความหมกมิดเลส มาสู่ความหมกมิดโลภะ โทสะ โมหะ มาสู่ความบริสุทธิ์ มีปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ มหากรุณาคุณหรือไม่แค่นั้นเอง เป็นอันว่าให้เลิกจากความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า พระนารายณ์ พระอิศวร พระอินทร์ พระพรหม ฯลฯ ที่มีฤทธิ์แสดงตัณหา มาหะ แสดงโทสะ โมหะ ที่มีกิเลสเรียกร้องการอ่อนนอบนบาน โปรตใครก็ช่วยไม่โปรดก็แข่ง นำเขาให้เข้ามาหาพระรัตนตรัย ให้นั้นในคุณานุภาพของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ให้เขาได้เข้าสู่คุณธรรมมากขึ้น ซึ่งก็มาสัมพันธ์กับหลักการแห่งกรรม ให้เขาหวังผลสำเร็จจากการเพียรพยายามกระทำเอา และให้เขาฝึกฝนพัฒนา คือ ปฏิบัติตามหลักสิกขา เขาจะได้ฝึกฝนตัวเองให้ดีขึ้น และให้เจริญในศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าหากว่าพระอาจารย์ไปสอนแล้วกลับทำให้เขาออกไปหาฤทธิ์ที่วุ่นวายกับกิเลสมากขึ้น ก็ผิดหลักทันที

รวมความว่า “ในแง่หลักการสามอย่างนี้ชัดแล้ว ถ้าหากความศักดิ์สิทธิ์ยังอยู่ในหลักความเชื่อกรรม อยู่ในหลักปฏิบัติสิกขา และอยู่ในความหมายของความศักดิ์สิทธิ์แบบไม่มีกิเลส โดยหันมาสู่ความบริสุทธิ์มีปัญหา กรุณาเป็นหลัก ก็ใช้ได้ ถือว่าพออนุโลมได้”^{๒๐}

ดังนั้น คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญในเรื่องของการกระทำจริงๆ เมื่อทำแล้วก็ถือว่าได้ทำไปแล้วและให้ความสำคัญในเรื่องความเพียรพยายาม ไม่ใช่สอนให้ศาสนิกชนหยุดนิ่งอยู่เฉยๆ ไม่ได้สอนให้ศาสนิกชนมีเพียงศรัทธาความเชื่อหรือไม่ได้สอนหลักการบูชาอ่อนนอบนบวรวงสรรวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ มากไปกว่าการสอนให้ประพฤติปฏิบัติเอาเอง แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นได้เพียงผู้บอกทางให้เท่านั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

อกขาโต โว มยา มคฺโค อณฺญา สลลสฺตณฺ
ตุเมหิ กิจฺจ อาตปฺป อกฺขตาโร ตถาคตาฯ

เราทราบชัดถึงธรรมเป็นที่สลัดกิเลสเพียงดังลูกศรออก บอกทางแก่เธอ
ทั้งหลายแล้วเธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เราร้อนด้วยตนเอง
พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้เท่านั้นฯ^{๒๑}

พระพุทธเจ้าทรงบอกทางอะไรให้แก่มวลมนุษย์ ทางไปสู่ความสำเร็จด้วยการอ่อนนอบหรือ
ไม่ เปล่าเลย พระพุทธเจ้าทรงบอกทางที่มวลมนุษย์สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง และได้รับผลที่ดีด้วย

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๕-๑๕.

^{๒๑} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

ตนเอง กล่าวคือ พระองค์ตรัสบอกทางที่ดีกว่าการอ่อนน้อมเช่นไหว้ นั่นคือ การกระทำหรือเรียกว่า กรรม ดังคำกล่าวที่ว่า

พระพุทธศาสนาไม่ยอมขัดอะไรให้ไปอยู่ที่ความบังเอิญหรืออำนาจ ลีลับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหน พระพุทธศาสนาพยายามสู้หน้า [สอนให้มนุษย์เราทุกคน สู้หน้ากับเหตุผลทุกอย่างโดยไม่ยอมโยนเรื่องอะไรไปให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เลย เพราะ ฉะนั้น คำตอบของพระพุทธศาสนาจึงมีต่อเหตุการณ์ทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ว่าเกี่ยวเนื่องมาจากเหตุ คือ การกระทำของมนุษย์เองทั้งสิ้น^{๒๒}

กรรม คือ อะไร กรรม ก็คือ การกระทำทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมีเจตนา ประกอบ ดังพุทธดำรัสที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ เจตยิตวา กम्मํ กโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรมบุคคลคิดแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ”^{๒๓}

เรื่องของกรรม คือ อะไร เป็นหลักที่ชาวไทยพุทธจะต้องศึกษาให้เข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อน เพราะชาวไทยพุทธส่วนมากจะเข้าใจกรรมในทางที่ผิดที่ไม่ดี ได้แก่ มีความเข้าใจว่าเป็นเรื่องของความไม่ดีไปเสียทั้งหมด เมื่อถึงคราวเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมามักจะบ่นกันว่าเป็นเรื่องของกรรม กรรมของเรา ถึงคราวเคราะห์เสียแล้ว เป็นต้น ครั้นถึงคราวเกิดความสุขสำราญขึ้นก็กล่าวว่าเป็นบุญของเรา เขาสร้างกรรมมาดี เป็นต้น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ยังสับสนอยู่ในหมู่ชาวไทยพุทธในปัจจุบัน โดยลืมไปว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัททั้งหลายของพระองค์ให้เข้าใจในเรื่องกรรม หรือกฎแห่งกรรม เพราะว่ามันเป็นกฎแห่งเหตุและผลที่ชัดเจน หรือที่เราเข้าใจกันว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังนั้น ชาวไทยพุทธต้องไม่เชื่ออะไรๆ อย่างมง่าย ต้อเชื่อกรรม หมายความว่า ไม่ถือฤกษ์ยาม ไม่ถือเคราะห์ดีร้าย ไม่ถือดวงดีร้าย ไม่ตื่นข่าวเล่าลือ ไม่เชื่อถือเครื่องรางของขลัง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ว่า มีฤทธิ์มีอำนาจนอกเหนือไปกว่าพระรัตนตรัย คือ เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล หมายความว่า เชื่อกรรม คือ การกระทำ การประพฤติ ไม่เชื่อฤกษ์ยาม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

ยาทิสํ วปะเต พิชิ ตาทิสํ ลภเต ผลํ

กถยานการี กถยานิ ปาปการี จ ปาปกา

บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วก็ย่อมได้รับผลชั่ว^{๒๔}

เมื่อกล่าวถึงผลของกรรมตามทรรศนะพระพุทธศาสนาพอสรุปได้ว่า

^{๒๒} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๕.

^{๒๓} อ.จ.ก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๖๔.

^{๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๐๓/๓๓๓.

- ๑) มีอายุสั้นเพราะฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มีอายุยืนเพราะไม่ฆ่าสัตว์
- ๒) มีโรคภัยไข้เจ็บมากเพราะเบียดเบียนสัตว์ มีโรคน้อยเพราะไม่เบียดเบียนสัตว์
- ๓) มีผิวพรรณทรามเพราะมักโกรธ มีผิวพรรณดีเพราะไม่มักโกรธ
- ๔) มีศักตายน้อยเพราะมักริษยา มียศศักดิ์มากเพราะไม่มักริษยา
- ๕) มีโภคทรัพย์สมบัติน้อยเพราะไม่ให้ทาน มีโภคทรัพย์สมบัติมากเพราะให้ทาน
- ๖) เกิดในตระกูลต่ำเพราะกระด้างถือตัวไม่อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูงเพราะไม่กระด้างถือตัว ประพฤติอ่อนน้อม
- ๗) มีปัญญาทรามเพราะไม่เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ส่วนผู้มีปัญญาดีเพราะเข้าไปหาสมณพราหมณ์^{๒๕}

ในข้อที่ ๑ และที่ ๒ นั้น โรคภัยไข้เจ็บก็ไม่เกิดจากกรรมเพียงอย่างเดียวตามที่ชาวไทยพุทธในสังคมเข้าใจกัน ยังเกิดจากสาเหตุอื่น ๆ อีก ตามทรรศนะทางพระพุทธศาสนาถือว่าโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากกรรมที่ไม่ดีและสิ่งอื่น ๆ ได้แก่

- ๑) เกิดจากดี
- ๒) เกิดจากเสมหะ
- ๓) เกิดจากลม
- ๔) เกิดจากหลายสิ่งหลายอย่าง
- ๕) เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล
- ๖) เกิดจากการบริหารร่างกายไม่ดี
- ๗) เกิดจากการกระทำของผู้อื่น
- ๘) เกิดจากผลของกรรม^{๒๖}

จะเห็นได้ว่า ที่เกิดจากกรรมนั้นมีเพียงข้อเดียว ฉะนั้น ชาวไทยพุทธเมื่อเกิดความทุกข์ ความเจ็บป่วยขึ้นก็ควรใช้ปัญญาพิจารณาว่าความทุกข์หรือความเจ็บป่วยของตนหรือของคนที่รู้จักนั้นเกิดจากอะไร แล้วพยายามหาทางแก้ไข อย่าทอดถอยหรือวิ่งเข้าหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในการช่วยเหลือ ซึ่งถือว่าผิดหลักพระธรรมคำสอนอย่างแท้จริง

ส่วนหลักธรรมที่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาพึงปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้มีสุขภาพดีและมีอายุยืนนั้นประกอบไปด้วยธรรม ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๒๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๗๙-๕๙๗/๓๗๖-๓๘๕.

^{๒๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๘๗/๔๙-๕๐.

ปณฺจิเม ภิกฺขเว ฌมฺมา อายุสฺสา กตฺเม ปณฺจ สปปายการี โหติ สปปาย
มตฺต ชานาติ ปริณตโภสี จ โหติ กาลจารี จ พุรหมจารี จ อิเม โข
ภิกฺขเว ปณฺจ ฌมฺมา อายุสฺสา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ เป็นเหตุให้อายุยืน ๕ ประการเป็น
ไฉน คือ บุคคลเป็นผู้ทำความสบายแก่ตนเอง ๑ รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย ๑
บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย ๑ เป็นผู้เที่ยวในกาลสมควร ๑ เป็นผู้ประพฤติเพียงดังพรหม ๑
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุยืน^{๒๗}

- ๑) สปปายการี รู้จักทำความสบายให้แก่ตนเอง
- ๒) สปปายเย มตฺตํ รู้จักประมาณในสิ่งที่สบายแก่ตน
- ๓) ปริณตโภสี รู้จักบริโภคอาหารที่มีประโยชน์และย่อยง่าย
- ๔) กาลจารี รู้จักปฏิบัติตนถูกต้องตามกาลเวลา เช่น เวลาหนาวก็ใส่เสื้อกัน

หนาว หม่ผ้าห่มในเวลาตอน เป็นต้น

๕) พุรหมจารี ถือปฏิบัติพรหมจรรย์ เช่น รักษาศีล ๕ ข้อ ไม่หลงไหลในกามคุณ
มากจนเกินไป และไม่ดื่มของมึนเมา เป็นต้น

ปณฺจิเม ภิกฺขเว ฌมฺมา อายุสฺสา กตฺเม ปณฺจ สปปายการี โหติ สปปา
เย มตฺต ชานาติ ปริณตโภสี จ โหติ สีลวา จ กลฺยาณมิตฺโต จ อิเม โข
ภิกฺขเว ปณฺจ ฌมฺมา อายุสฺสา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ เป็นเหตุให้อายุยืน ๕ ประการเป็น
ไฉน คือ บุคคลยอมเป็นผู้ทำความสบายแก่ตนเอง ๑ รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย ๑
บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย ๑ เป็นผู้มึศีล ๑ มีมิตรดีงาม ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕
ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุยืน^{๒๘}

- ๑) สปปายการี รู้จักทำความสบายให้แก่ตนเอง
- ๒) สปปายเย มตฺตํ รู้จักประมาณในสิ่งที่สบายแก่ตน
- ๓) ปริณตโภสี รู้จักบริโภคอาหารที่มีประโยชน์และย่อยง่าย
- ๔) สีลวา เป็นผู้มึศีล
- ๕) กลฺยาณมิตฺโต มีเพื่อนที่ดี ไม่ชักชวนไปในอบายมุขทั้งหลาย เป็นต้น

หลักธรรมทั้งหลายตามที่กล่าวมานี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถทำให้ชีวิตของผู้ปฏิบัติตามให้
มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและมีอายุยืนยาว ส่วนสาเหตุที่ทำให้ร่างกายอ่อนแอและมีอายุสั้นนั้น มีนัย

^{๒๗} อ.ปณฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕/๑๖๓.

^{๒๘} อ.ปณฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๖/๑๖๓-๑๖๔.

ตรงกันข้ามกัน ดังนั้น การนับถือพระพุทธศาสนาของชาวไทยส่วนมากในปัจจุบัน มิได้นับถือเพื่อการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ หากแต่เป็นการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาเพื่อชีวิตในโลกนี้อย่างสามัญชน ผลจึงปรากฏออกมาว่า ในการทำบุญเลี้ยงพระตามโอกาสต่างๆ จะนิยมจัดอาหารคาวหวานเพื่อเซ่นญาติผู้ล่วงลับพร้อมกันนั้นก็จัดข้าวปลาอาหารคล้ายคลึงกับการถวาย “ข้าวพระพุทธ” ซึ่งดูจะเป็นการนับถือ “พระพุทธเจ้า” ในทำนองเดียวกันกับการนับถือ “ผี” ตามความชินดั้งเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ น่าจะเพียงพอที่จะตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า ความไทยนับถือพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นพระศาสดาผู้รู้แจ้ง ในความจริงของสรรพสิ่ง และชี้ทางให้คนละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้ผ่องใสตามวิถีทางปัญญาที่จริงอยู่ ขณะเดียวกันก็นับถือพระพุทธ พระธรรม ตลอดจนพระสงฆ์ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องตนให้แคล้วคลาดภัยอันตรายทั้งปวง ความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้จะเข้าใจง่ายขึ้นเมื่อเชื่อถือว่า “พระพุทธ” เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ” หรือ “ผี” ที่ควรแก่การเคารพเช่นไหว้ แน่แน่นอนว่าความเชื่อเช่นนี้ย่อมทำให้คนไทยห่างไกลจากธรรมะอันบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา แต่ในความเป็นปุถุชนที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด เป็นปุถุชนที่ยังต้องผจญกับความทุกข์นานาประการ ย่อมต้องการที่พึ่งทางใจที่เป็นศรัทธามากกว่า เหตุผลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ฉะนั้น “ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนาในมโนสำนึกของชาวบ้านจึง เอนเอียงไปในทางที่ใกล้เคียงกับการนับถือความศักดิ์สิทธิ์ของพระภูมิเจ้าที่ที่ตนนับถือสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน”^{๒๙}

ในหนังสือคำถาม-คำตอบทางพระพุทธศาสนา มีปัญหาถามถึงการถวายข้าวพระโดยจัดอาหารไปวางข้างหน้าพระพุทธรูปเวลาทำบุญต่างๆ เป็นการปฏิบัติถูกต้องหรือไม่ คำตอบโดย สุชีพ ปุญญานุภาพ ท่านตอบว่า

เป็นการแสดงการบูชาในรูปแบบหนึ่งตามประเพณี ประหนึ่งว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาพร้อมด้วยพระสงฆ์ จึงมีการถวายสักการะด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และภัตตาหาร มิได้หมายความว่าต้องเสวยจริงๆ การแสดงความเคารพถวายสักการะบูชานั้นอาจจะมีในรูปแบบต่าง ๆ ตามประเพณีซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามถิ่นประเทศ ถ้าถือว่าเป็นเพียงสัญลักษณ์ของการเคารพบูชาสักการะตามประเพณีนิยมของประชาชนก็ไม่มีปัญหาเรื่องผิดหรือถูก เพราะสัญลักษณ์หมายถึงลักษณะที่เป็นเครื่องหมาย และในการถวายข้าวพระพุทธเจ้าก็เป็นเครื่องหมายของการบูชา

^{๒๙} เอกวิทย์ ฌ ฌกลาง, ภูมิปัญญาภาคกลาง. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๑.

สักการะ เช่นเดียวกับธงชาติ ผ้าไม่ใช่ชาติ สีของผ้าก็ไม่ใช่ชาติ แต่เป็นสัญลักษณ์ของชาติได้ตามที่สมมติกัน^{๓๐}

สรุปได้ว่า การที่พุทธบริษัทกระทำอย่างนั้น มิได้หมายความว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาเสวยภัตตาหาร ถ้าคิดว่าพระพุทธองค์ลงมา ก็แสดงว่าพระพุทธองค์ยังคงมีพระชนมาชีพ ซึ่งก็นำไปสู่ปัญหาที่ยิ่งใหญ่ที่ว่านิพพานเป็นอดีตหรือเป็นอนัตตา บางอย่างหากได้ยึดถือกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดี ก็ขอให้ทำไปเรื่อยๆ อย่าเลิกเสีย ก่อนการถวายนั่นก็มีการกล่าวคำถวายเป็นภาษาบาลีว่า “อิมิ สุปพยณชนสมปนฺนํ สาลินี โอทนํ อุทกํ วรํ พุทฺธสฺส ปุเชมิ ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาถวายข้าวสาเลี ข้าวสุก อันมีแกงและกับนี้ พร้อมกับน้ำอันประเสริฐแด่พระพุทธเจ้า” และการลาข้าวพระพุทธก็ต้องขออนุญาตก่อนโดยกล่าวว่า “เสสํ มงฺคลํ ยาจามิ ข้าพเจ้าขอน้อมรับเอาเศษที่เหลืออันเป็นมงคลนี้”^{๓๑} แต่ส่วนมากชาวไทยพุทธจะไม่นิยมรับประทานข้าวพระพุทธเพราะคิดว่าไม่ดีหรือกลัวไม่กล้ารับประทาน อย่างไรก็ตาม การที่มีการถวายข้าวพระพุทธไว้นั้น เป็นการที่เจ้าภาพจะได้รับประทานอาหารที่เหลืออันเป็นมงคลของพระพุทธเจ้า (โดยสมมติ) นับว่าเป็นสิริมงคลของเจ้าของงานทำบุญต่าง ๆ

ดังนั้น ในเรื่องความเชื่อตามกฎแห่งกรรมนี้ ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ทุกคนต้องหมั่นประกอบแต่คุณงามความดี กุศลกรรมอย่างสม่ำเสมอ อย่ามีความประมาทต่อเวลา ชีวิตและกรรมเป็นอันขาด ซึ่งมีหลักกรรมอยู่หมวดหนึ่งที่สามารถช่วยเตือนสติชาวไทยพุทธได้เป็นอย่างดี หลักกรรมที่ว่า คือ อภินิหารปัจเจกเวกชน ๕ ข้อ อันเป็นข้อพิจารณาถึงความจริงของทุกชีวิตเพื่อมิให้เกิดความประมาทมัวเมา โดยรำลึกอยู่เนื่อง ๆ ในใจด้วยปัญญาอันแน่วแน่

- ๑) เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความแก่ไปได้ (ชราธัมมตา)
- ๒) เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ (พยาธิธัมมตา)
- ๓) เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความตายไปได้ (มรณธัมมตา)
- ๔) เราจักต้องมีกรพลัดพรากจากของรักเป็นธรรมดาด้วยกันทั้งสิ้น (ปิยวินาภาวตา)
- ๕) เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใดไว้ไม่ว่าดีหรือชั่ว เราจักต้องรับผลของกรรมนั้น (กัมมัตสสกาตา)^{๓๒}

สาเหตุที่มนุษย์ทั้งหลายทุกรูปนามต้องพิจารณาฐานะ ๕ ข้อเนื่อง ๆ ด้วยความไม่ประมาทมัวเมานั้น ก็เพราะพระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อให้สรรพสัตว์ไม่เป็นผู้ประมาท ละเว้นความชั่ว

^{๓๐} สุชีพรุ ปุณฺณานุภาพ, คำถาม-คำตอบทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยาลััย, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๓๑} ธนากิต ธิติกุล, ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปิรามิต, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖๑-๓๖๒.

^{๓๒} อ.บุญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๘๑-๘๒.

ประพฤติกปฏิบัติแต่กรรมดี และเพราะเวลาของชีวิตมีไม่มากนัก ดังนี้

- ๑) เป็นเหตุละหรือบรรเทาความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวหรือความเยาว์วัย
- ๒) เป็นเหตุละหรือบรรเทาความมัวเมาในความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บว่าตนเองมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์เป็นต้น
- ๓) เป็นเหตุละหรือบรรเทาความมัวเมาในชีวิตเช่นว่าตนเองมีความร่ำรวย เป็นต้น
- ๔) เป็นเหตุละหรือบรรเทาความมัวเมาในความยึดติดในของที่ตนรักทั้งหลาย เช่น บุตรธิดา สามีภรรยาและทรัพย์สินเงินทองเป็นต้น
- ๕) เป็นเหตุละหรือบรรเทาความมัวเมาในการกระทำต่างๆ ที่ทุจริตในการดำรงชีวิตเช่น ทำการงานที่ทุจริตมีค้ำขายยาเสพติดเป็นต้น^{๓๓}

หลักพิจารณาทั้ง ๕ ข้อนี้มีไว้สำหรับมวลมนุษยทุกชาติมิใช่เพียงแต่ชาวไทยพุทธเท่านั้นที่ด้วยว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้แก่มวลมนุษย์ให้รู้ว่าชีวิตของตนนั้นควรดำเนินชีวิตอย่างไรให้เหมาะสมในปัจจุบัน และหากพุทธศาสนิกชนทุกคนล้วนแต่ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาก็ย่อมบังเกิดแต่ความสงบสุขในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างแน่นอน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ล้วนแล้วแต่มาจากการที่มวลมนุษย์ไม่ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรม คิดแต่ว่าตนหรือชาติของตนเท่านั้นเป็นใหญ่ ตนจะครอบครองโลก อยากริ่ทำอะไรก็ต้องได้ ดังนั้น มวลมนุษย์ควรหันกลับมาทบทวนถึงความจริงเหล่านี้บ้าง ใช้ปัญญาพิจารณาถึงความจริงในแต่ละข้อที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้ให้ว่า เป็นดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนหรือไม่ วิธีการใดจึงจะถือว่าใช้ชีวิตได้อย่างคุ้มค่ากับการได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบกับพระธรรมคำสอนอันวิเศษสุด มีอิทธิปาฏิหาริย์สำหรับผู้ปฏิบัติเสมอ ไม่ต้องไปง้อนอนหรือคอยเอาอกเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกมนุษย์ก็สามารถสร้างตนให้เป็นเทวดาได้เช่นกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

กิญโณ มนุสสปฏิลาโภ กิจฉ มจฺจาน ชีวิต

กิจฉ สทฺธมฺมสฺสวน กิจโณ พุทฺธานมฺปโปทา

การได้ความเป็นมนุษย์ได้ยาก ความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายได้ยาก

การฟังพระสัทธรรมได้ยาก การอุบัติแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ยาก^{๓๔}

โลกมนุษย์นั้นเป็นภพภูมิที่มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะสร้างความดีและละเลิกความชั่วด้วยหลักธรรมคำสอนสั่งของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีพระมหากรุณาคุณสั่งสอนและประพฤติกให้ดูเป็นตัวอย่างแก่เหล่าสาวกพุทธบริษัท ๔ ของพระองค์อย่างประมาณมิได้

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

^{๓๔} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

สรุปหลักแห่งกรรมในทัศนะทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งศรัทธาที่ประกอบด้วย ปัญญา หลักแห่งกรรม ก็คือ หลักแห่งการพึ่งตนเองของมวลมนุษย์ด้วยการกระทำกรรมที่ดี เป็นกุศล ด้วยปัญญาที่รู้จริง เห็นจริง ปฏิบัติได้ผลจริง การเชื่ออะไรง่าย ๆ ไม่ใช่ทางแห่งปัญญา ไม่ใช่พุทธบริษัทที่ดี แม้พระบรมครูผู้สูงสุด คือ พระพุทธเจ้าก็ยังไม่ทรงแนะนำให้ด่วนเชื่อคำสอนของพระองค์ แต่ทรงแนะนำให้แต่ละคนได้ศึกษาให้ถ่องแท้และพิสูจน์ให้รู้จริงด้วยตัวเองเสียก่อน จึงค่อยตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อต่อไปก็ได้แล้วแต่ความสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม กรรมดีและกรรมชั่ว แยกกันโดยเด็ดขาด จะทำกรรมดีเพื่อลบกรรมชั่วนั้น ลบไม่ได้ เนื่องจากกฎแห่งกรรมซับซ้อนนัก มีเงื่อนไขมากมายและเป็นรายละเอียดเฉพาะแต่ละบุคคลที่ทำมา สร้างมาไม่เหมือนกันไม่เท่ากัน ทั้งกรรมดี กรรมชั่วและกรรมกลางๆ คือ กรรมที่ไม่ดีไม่ชั่ว ท่านจึงบอกว่า เรื่องของกรรม เป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด เป็นหนึ่งในอจินไตย ๔ เรื่องที่มวลมนุษย์ไม่ควรเสียเวลาไปคิด ได้แก่

- (๑) พุทธวิสัย : วิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
- (๒) ฌานวิสัย : วิสัยของผู้ได้ฌาน มีฤทธิ์เดชต่าง ๆ
- (๓) กรรมวิบาก : ได้แก่ผลของกรรมตามหลักแห่งกรรมที่สัตว์ทั้งหลายได้รับ
- (๔) โลกจินตา : ได้แก่ความคิดเรื่องทางโลก เช่นโลกเที่ยงหรือไม่ เป็นต้น^{๓๔}

เรื่องทั้ง ๔ ข้อนี้ ไม่พึงคิด เพราะคิดเท่าไรก็ไม่อาจรู้และเข้าใจได้ คิดแล้วก็ปวดหัวเปล่า ๆ ใครคิดเรื่องเหล่านี้จนมากไป หมกมุ่นไป ก็อาจพินเพื่อนไปได้เหมือนกัน นั่นคือเรื่องเกี่ยวกับโลก เรื่องวิสัยของพระพุทธเจ้าเรื่องของกรรมและเรื่องวิสัยของผู้ได้ฌาน)

อย่างไรก็ตาม แม้กรรมดีกรรมชั่วจะลบล้างกันไม่ได้ แต่หากกระทำความดีไว้มาก ๆ จิตใจใสสะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอก็เป็นไปได้ว่าตนกำลังสร้างกรรมดีอันต่อเนื่องทำให้ไม่คอยจะเปิดโอกาสให้ผลกรรมชั่วในอดีตมาแทรกได้เช่นกัน แต่ไม่สามารถหยุดการให้ผลของกรรมได้ ยกเว้นกรรมจะหมดแรงไปเอง เรียกว่า อโหสิกรรม นั่นเอง

ดังนั้น หากชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาตั้งใจทำความดี ตั้งใจชำระกายวาจาใจให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เป็นประจำด้วยการทำบุญต่างๆ มีการถวายทาน รักษาศีล และอบรมจิตใจ ปัญญาตามสมควร กรรมที่เห็นด้วยปัญญาว่าไม่ดี ก็ไม่กระทำ รวมทั้งพยายามเลิกการกระทำกรรมชั่วทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจก็เท่ากับการได้หยุดทางชั่ว กล่าวคือไม่สร้างกรรมชั่วเพิ่มขึ้นอีก ไม่เพิ่มการรับผลที่ไม่ดีในทางลบให้ชีวิตของตนเองชีวิตในวันข้างหน้า โอกาสที่กรรมดีจะส่งผลให้บรรลุนิพพานสามารถสิ้นทุกข์ได้นั้นก็มีอยู่

หากชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาสงสัยว่ากรรมมีจริง

^{๓๔} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๐๔.

หรือ โลกหน้ามีจริงหรือ เหล่านี้เป็นต้น พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำเรื่องกรรมและเรื่องโลกหน้าไว้ เมื่อตนได้พิจารณาด้วยเหตุผลแล้วก็จะเห็นได้ว่า

(๑) ถ้าการทำความชั่ว ไม่มีผลจริงและโลกหน้าก็ไม่มีจริง คนทำชั่วแล้วตายไปก็ไม่ได้ไม่เสียเท่ากับเสมอตัว

(๒) ถ้าการทำความชั่วมีผลจริง และโลกหน้ามีจริง คนทำชั่วแล้วตายไปก็มีหวังไปทุกทิศเท่ากับเสีย หรือขาดทุน

(๓) ถ้าการทำความชั่วไม่มีผลจริงและโลกหน้าไม่มีจริง คนทำชัวยังเป็นที่นินทาของคนทั่วไปในโลกนี้ ก็ยังเสียหรือขาดทุนอยู่ดี

(๔) ถ้าการทำความดี ไม่มีผลจริง และโลกหน้าไม่มีจริง คนทำดีแล้วตายไป ก็ไม่ได้ไม่เสียเท่ากับเสมอตัว

(๕) ถ้าการทำความดี มีผลจริง และโลกหน้ามีจริง คนทำดีแล้วตายไป ย่อมมีหวังไปสุดขีด เท่ากับได้หรือมีกำไร

(๖) ถ้าการทำความดีไม่มีผลจริง และโลกหน้าไม่มีจริง คนทำดีก็ยังเป็นที่สรรเสริญของคนทั่วไปในโลกนี้ เท่ากับยังได้หรือยังมีกำไร^{๓๖}

หลักประกันชีวิตทั้งโลกนี้และโลกหน้า ๖ ประการตามพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาสามารถช่วยให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผู้ยังมงายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าสามารถช่วยตนได้ตลอดเวลากลับมาเป็นผู้สามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้ ช่วยให้ผู้มีศรัทธาที่ถูกต้องอยู่อย่างมีกำลังใจและความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น หากใครที่คิดว่าสวรรค์ นรก บาบ บุญไม่มีจริงก็พึงปฏิบัติใคร่ครวญดูเถิดว่าผลที่ตนทำในปัจจุบันนี้เป็นไปอย่างไร ดีหรือไม่ดี และหากเรื่องดังกล่าวมีจริง ตนจะประสบเคราะห์กรรมอย่างไร และในเรื่องนี้ ในชาติปัจจุบันก็มองเห็นได้ง่าย กล่าวคือ หากทำผิดก็ต้องถูกจับติดคุกปรับใช้โทษที่ตนก่อขึ้น ซึ่งก็เสมือนนรกในปัจจุบันอยู่แล้ว ส่วนการทำความดีมีผลเป็นสุขวิบากในชาตินี้ แม้ไม่มีชาติหน้า ก็ยังได้รับการกล่าวขานถึง ตัวตายแต่ชื่อเสียงยังอยู่ อนุชนรุ่นหลังสามารถยึดเอาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตได้ แล้วอย่างน้อยมีประโยชน์มากกว่ากัน

ความเชื่อในกฎแห่งกรรมนี้ หากพิจารณาด้วยเหตุผล ด้วยปัญญาแล้วก็จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตโดยมีความเชื่อเรื่องกรรมเป็นหลักมีแต่เสมอตัวกับได้กำไร ส่วนการดำเนินชีวิตโดยไม่มี ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นหลักโดยมุ่งเน้นแต่ความเชื่อในอำนาจภายนอกมีแต่เสมอตัวกับขาดทุน ฉะนั้นชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่ไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ มี

^{๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๓-๑๒๔/๑๐๐-๑๒๑.

แนวโน้มไปทางชอบทำชั่วมากกว่าชอบทำดี ส่วนคนที่มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมก็มีแนวโน้มไปทางชอบทำดีมากกว่าชอบทำชั่ว

อย่าเป็นผู้ปฏิเสธเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างปราศจากเหตุผล คือ อย่างปฏิเสธคือๆ ว่าใครจะเคยเกิดเป็นอะไรมาก่อนก็ตาม ก็ไม่ใช่เรา เราไม่เคยเกิดเช่นนั้นแน่ คนจะเกิดมาแต่สัตว์ไม่ได้ สัตว์จะไปเกิดเป็นคนก็ไม่ได้ ไม่มีเหตุผลเป็นความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล เป็นคนสมัยใหม่แล้วจะเชื่ออย่างนั้นไม่ได้ เพื่อความไม่ประมาท จงอย่าปฏิเสธโดยไม่รู้จริงเช่นนี้ เพราะวันหนึ่งจะหนีไม่พ้นผลที่น่ากลัวนักของกรรม คิดดี พุทธดี ทำดี เพียงทำสามประการนี้ให้สม่ำเสมอตามที่พระพุทธองค์ทรงสอน ก็จะสามารถหนีมือแห่งกรรมไม่ได้มือแห่งกรรมไม่ดีจะไม่สามารถตะครุบไว้ในอำนาจได้ บาปกรรมใดๆ แม้ได้กระทำไว้ตั้งแต่อดีตชาติ จะไม่อาจตามสนองได้ง่ายในภพชาตินี้ อย่างมากก็จะเพียงไล่ตามตะครุบอยู่อย่างหมายมั่นจะทำให้ได้สำเร็จเท่านั้น ถ้าคิดดี พุทธดี ทำดี เสมอ แทบทุกคนเคยเป็นมาแล้วทั้งเวทดาเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์จากกนิพกเศรษฐีคหบดี ตลอดจนสัตว์ใหญ่สัตว์น้อย เคยตายมาแล้วด้วยอาการต่างๆ ตายอย่างเวทดา ตายอย่างเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ตายอย่างขอทานข้างถนน ตายอย่างสัตว์ ทั้งที่ตายเอง และทั้งที่ถูกฆ่าตาย เคยมีทั้งสุขเคยมีทั้งทุกข์ เคยเป็นทั้งผู้ร้าย เคยเป็นทั้งผู้ดี น้ำตาเคยท่วมบ้านท่วมเมืองมาแล้วกระดุกทับถมแผ่นดินนี้หาที่ว่างสักปลายเข็มหมุดจะปั้งลงก็ไม่พบ เปรียบกับชีวิตนี้เพียงชาติเดียว “ชีวิตนี้จึงน้อยนัก จะห่วงใยแสวงหาอะไรอีกมาให้ชีวิตนี้ ที่สำคัญกว่าการห่วงหาทางหนีมือแห่งกรรมที่ทำไว้มากมายในอดีตชาติ”^{๓๗}

ในประเด็นนี้เท่ากับเป็นการชี้ให้เห็นว่า เรื่องกฎแห่งกรรมนั้นเป็นพื้นฐานของเรื่องศีลธรรม คนที่ไม่เชื่อเรื่องกรรมจึงมักเป็นคนไม่มีศีลธรรม กล่าวได้ว่าหลักกรรมเป็นหลักการในการสร้างกำลังใจของผู้คนในสังคมให้พยายามประพฤติปฏิบัติในกรอบแห่งศีลธรรม ส่วนศีลธรรมเป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อควบคุมกรรมของตนให้ดีตามกฎแห่งกรรม

การสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์มิได้ทรงมุ่งให้ผู้คนมานับถือพระองค์ว่าเป็นพระศาสดาหรือเป็นผู้พิเศษที่จะช่วยบันดาลสิ่งทั้งหลายให้แก่ผู้นับถือ (เทพเจ้าผู้ทรงอำนาจ) แต่ทรงมุ่งสั่งสอนให้ผู้ฟังได้รับผลประโยชน์จากพระธรรมคำสอนของพระองค์หรือนำเอาคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตได้เท่านั้น เพราะชีวิตทุกชีวิตเกิดขึ้นได้เพราะกฎแห่งกรรมของธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติสร้างกฎแห่งกรรมเพื่อควบคุมสังขารทั้งปวงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และกฎแห่งกรรมเป็นที่ทรงตัว เทียงตรงยุติธรรมและเฉียบขาดในการบันดาลผลกรรมให้กับผู้กระทำ ทำดียอมได้ดี ทำชั่วยอมได้ชั่ว ไม่มีช้อยกเว้น การเวียนว่ายตายเกิดของชีวิต ความสุข ความทุกข์ ความเจริญ ความเสื่อม ก็ล้วนแต่เป็นผลงานมาจากกฎแห่งกรรมทั้งสิ้น

^{๓๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), *ชีวิตนี้สำคัญนัก*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕.

สรุปการศึกษาให้รู้แจ้งเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จึงเป็นกุญแจดอกสำคัญไขไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีผลเป็นความสงบสุข มีประโยชน์ต่อการพัฒนาจิตใจ ความเชื่อในกรรมเป็นของประเสริฐยิ่ง ควรเพาะให้มีขึ้นในใจของคนทุกคน ถ้าคนทั้งโลกเชื่อในกรรมแล้วมนุษยในโลกจะได้รับความสุขใจมากขึ้น ทำให้คนชวนชวยทำแต่กรรมดีโดยหวังผลที่ดี เรื่องวิภูสงสาร และกรรมนี้เป็นของต้องมีความเชื่อ เพราะเป็นของที่น่าเชื่อถือว่าความเชื่ออีกหลายอย่างที่ล้วนแล้วเป็นความเชื่อที่มงาย ไม่สามารถช่วยเราให้พ้นทุกข์และประสบกับความสุขที่แท้จริงได้

๔.๑.๓ หลักการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ในระดับการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นไปในลักษณะนับถือพระพุทธรศาสนา ซึ่งสามารถเป็นที่พึ่งทางใจ และอยู่ในกรอบจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่ทำให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีธรรมะประจำใจระดับหนึ่ง อันได้แก่ “ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออาทร การไม่ลักขโมย การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และรู้จักทำบุญทำทานขัดเขลาตัวเองให้เป็นคนดี นับได้ว่าเป็นวิถีของคนเจริญแล้วในอดีต แต่ได้แปรเปลี่ยนไปมากในปัจจุบัน”^{๓๘}

การทำบุญโดยเฉพาะการให้ทานของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันจัดเป็นการทำบุญประเภท “อามิสบูชา” ซึ่งก็เป็นการทำความดีอย่างหนึ่ง แต่ก็ควรทำด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องให้ตรงกับสภาวะของบุญนั้น จะได้เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาซึ่งจะพาเดินหน้าในบุญที่สูงขึ้นไป ดังคำกล่าวที่ว่า

เรื่องการทำบุญนี้ พระสงฆ์เองควรจะให้ประชาชนได้รู้จักเข้าใจตามความเป็นจริงว่าการทำบุญด้วยศรัทธานั้นดี แต่ต้องระวัง เพราะถ้าไม่รู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ความรู้สึกดี ๆ ว่าเป็นบุญนั้น ก็จะกลายมาเป็นเครื่องหลอเลียงโมหะ และล่อเราให้วนเวียนติดจมอยู่ในความประมาท^{๓๙}

พระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ ธรรมโรโส กล่าวว่า หลักการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อาทิ การบริจาคทรัพย์สร้างพระพุทธรูป สร้างอุโบสถวิหาร เจตีย์การบริจาควัตถุสิ่งของในคราวบ้านเมืองเกิดภัยต่างๆ มีภัยน้ำท่วม ภัยแล้ง และภัยหนาวเป็นต้นนั้น จัดเป็นอามิสบูชา ส่วนปฏิบัติบูชา ก็คือ ธรรมบูชานั่นเอง เมื่อเราบูชาด้วยการปฏิบัติ ก็คือ เราเอา

^{๓๘} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาภาคกลาง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๒.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๐.

ธรรมมาปฏิบัติ เมื่อเราเอาธรรมมาปฏิบัติ ก็เท่ากับว่าเราบูชาธรรม คือ เชิดชูธรรม ให้ความสำคัญแก่ธรรม^{๔๐}

การทำบุญทำกุศล แม้จะไม่ปรารถนาให้เกิดผลแก่ตนเองโดยตรง ผลก็ย่อมเกิดเป็นธรรมดาแน่นอนอยู่แล้ว ดังนั้น ในการทำบุญทำกุศลทุกครั้ง จึงพึงทำใจให้กว้างเอื้ออาทรไปถึงผู้อื่น ทั้งนั้นที่แม้จะอยู่ต่างภพภูมิกัน ตั้งใจอุทิศให้อย่างจริงใจ ให้ด้วยสำนึกในความผิดพลาดกำเริบที่ตนอาจได้กระทำแล้วต่อใครๆ ทั้งนั้น “ให้ด้วยสำนึกในพระคุณที่ได้รับจากท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ค่อยๆ คิด ค่อยๆ บอกกล่าวแสดงความจริงใจ ให้อ่อนโยนและไพเราะด้วยถ้อยคำ จะเกิดผลยิ่งกว่าใช้ถ้อยคำและจิตใจที่ไม่ไพเราะจริงใจ ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้นที่ชอบความอ่อนโยน ความไพเราะจากใจจริง ผู้ต่างภพภูมิทั้งหลายก็ได้แตกต่างออกไป ใจหรือจิตของมนุษย์ก็เป็นใจหรือจิตดวงเดียวกันเมื่อมนุษย์ละชาตินี้ไปสู่อื่นภพไปแล้ว พึงระลึกถึงความจริงนี้”^{๔๑}

ฉะนั้น คุณค่าของบุญตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาถือว่าความสุข ความทุกข์ หรือเคราะห์ดี เคราะห์ร้ายของมนุษย์ทุกคน ขึ้นอยู่กับกรรมดีและกรรมชั่วหรือบุญและบาปที่ตนทำไว้เองทั้งสิ้น ไม่ใช่เกิดจากเหตุภายนอกหรือโดยเหตุบังเอิญ ไม่ใช่พระเจ้าหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ในภายนอกมาดลบันดาล โดยเฉพาะในทางด้านความสุขความเจริญนั้น เกิดจากกรรมดี คือบุญที่ตนได้ทำไว้เองทั้งสิ้น และคำว่า บุญ นี้ ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทเรียกว่า ชุมทรัพย์ (นิธิ) ดังพุทธพจน์ที่ว่า

อสาธารณมณเฑส	อโจรโณ นิธิ
กยิราถ ธิโร ปุณณานิ	โย นิธิ อนุคามิโกฯ
ชุมทรัพย์ไม่ทั่วไปแก่ชนเหล่าอื่น	โจรลักขโมยไปไม่ได้
ผู้มีปัญญาควรรับทำบุญ	คือ ชุมทรัพย์ที่มีปกติติดตาม [ตน] ไปได้ฯ ^{๔๒}

หลักการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันนี้สามารถพิจารณาได้ว่า การประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นถูกต้องตามพระธรรมคำสอนหรือไม่ก็ต้องดูจาก หลักธรรมที่จัดเป็นคุณสมบัติของชาวไทยพุทธชายหญิง นั่นคือ อปริหานิยธรรม ๗ หรืออุปาสิกธรรม ๗ ประการ ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสกและอุบาสิกา ได้แก่

- ๑) ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพบปะพระภิกษุ (ภิกขุทสสนํ น หาเปติ)
- ๒) ไม่ละเลยการฟังธรรม (สทตฺมมสฺสวณํ นปฺปมชฺชติ)
- ๓) ศึกษาปฏิบัติและรักษาศีล (อธิสีเล สิกฺขติ)

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ ธมฺมโรโส, เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๔ พฤศจิกายน

^{๔๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ชีวิตนี้สำคัญ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๔๐-๔๑.

^{๔๒} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๙/๑๒.

- ๔) มีความเลื่อมใสในเหล่าพระภิกษุสงฆ์ (ปสาทพหุโล โหติ ภิกขุสุ)
 ๕) ไม่ตั้งจิตเพ่งโทษฟังธรรม (อนุปารมภจิตโต ธมมํ สุณาติ น รนธค

เวสี)

- ๖) ไม่แสวงหาบุญเขตพระพุทธศาสนา (น อีโต พหิทธา ทกฺขิณเณยฺยํ คเวสตี)
 ๗) กระทำการอุปถัมภ์ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา (อิธ ปุพฺพการํ กโรติ)^{๔๓}

ทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถพิจารณาได้ว่า ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันเป็นพุทธแท้ พุทธที่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมคำสอนในศาสนาที่ตนนับถือ ในข้อที่ ๖ นี้ กล่าวได้ว่าชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันต่างได้ปฏิบัติกันอย่างดีเยี่ยมทีเดียว ส่วนอีก ๖ ข้อนั้นนับวันจะหาผู้ได้ยากยิ่ง โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ และในข้อที่ ๖ นี้เอง ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่ต้องการนั่นคือ ไม่แสวงหาบุญภายนอกพระพุทธศาสนา ฉะนั้น การไปทำบุญตามศาลเจ้าที่ต่างๆ นั้นด้วยความเชื่อมั่นถึงผลบุญที่ตนจะได้รับ เป็นการประพฤติปฏิบัติที่ขัดต่อหลักธรรมข้อนี้อย่างจัง กล่าวคือ

ส่วนข้อที่ ๒ และ ข้อที่ ๓ นั้น ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาในปัจจุบันส่วนมากได้ละเลย แต่หากเป็นวันสำคัญของศาสนาอื่นๆ เช่นวันคริสต์มาส วันวาเลนไทน์ เป็นต้น ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จะให้ความสำคัญมาก โดยลืมนับว่าตนนับถือศาสนาอะไร ในวันฉัหมัสสวนะหรือวันพระ ก็นิยมเพียงการตักบาตร ถวายทาน เท่านั้น ส่วนการรำบุญอื่น ๆ เช่น การรักษาศีล บำเพ็ญกาวนา แพบหาดูไม่ได้แล้วในเมืองใหญ่ๆ จะมีก็ตามชนบททั่วประเทศ หากชาวไทยพุทธจำมงคลชีวิต ๓๘ ข้อได้^{๔๔} กล่าวคือ

- ข้อที่ ๑๖ ธรรมจริยา การประพฤติธรรม
 ข้อที่ ๒๖ กาเลน ธมมสุสวนิ
 ข้อที่ ๒๙ สมณานิ ทสสนิ
 ข้อที่ ๓๐ กาเลน ธมมสากัจฉา

ทั้ง ๔ ข้อนี้ ก็คือ คุณสมบัติของความเป็นพุทธศาสนิกชนชาย-หญิงที่ดีใน ๗ ข้อนั่นเอง แต่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ส่วนมากมักคิดไปว่า มงคลชีวิต ๓๘ ข้อนั้นมันมากเกินไป ไม่อาจปฏิบัติได้ในปัจจุบัน จึงหันไปทางให้ทานเสียเป็นส่วนมาก และมีส่วนน้อยมากที่จะเข้าใจถึงการให้ทานตามทัศนะของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ให้ตามความเชื่อให้ทานอย่างงมงาย เช่น ต้องทำบุญถวายสังฆทานให้ครบ ๙ วันภายในวันเดียวจึงจะสามารถช่วยให้

^{๔๓} อ.จ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๗/๒๕-๒๖.

^{๔๔} ชู.สุ. (ไทย) ๒๕/๕/๓-๔.

ชีวิตมีความสุขได้ เป็นการสละเคราะห์ด้วยความเชื่อ ความหวังอันเหลวไหล โง่งมมาย เหล่านี้เป็นต้น อันที่จริง เพียงแค่การไปฟังธรรมในวันพระเท่านั้นก็ว่าได้บำเพ็ญอันยิ่งใหญ่กว่าการให้ทานเสียอีก กล่าวคือ เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาจากพระภิกษุสงฆ์ ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา จะเกิดความรู้ ปัญญาขึ้นที่ละนิดได้ ซึ่งมีอานิสงส์หรือผลที่จะได้รับอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟังมาก่อน	(อสสุตฺ สุนาติ)
๒) ย่อมเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในสิ่งที่ได้ฟังแล้ว	(สุตฺ ปริโยทเปติ)
๓) ย่อมบรรเทาความสงสัยในเรื่องต่าง ๆ ได้	(กขฺ ขิ วิหนติ)
๔) ย่อมทำความเห็นให้ตรง (ถูกต้อง) ได้	(ทิฏฺฐิ อฺ ชุ กโรติ)
๕) จิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส	(จิตตมสฺส ปสฺสตี) ^{๕๕}

อานิสงส์ที่เกิดจากการฟังธรรมนี้ เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาแล้ว จะพบว่า สามารถช่วยให้ชาวไทยพุทธให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี แต่จะอย่างไรให้ชาวไทยพุทธหันหน้ากลับเข้าสู่วัดเพื่อฟังธรรมให้เกิดปัญญาได้ สถาบันสงฆ์หรือสถาบันทางบ้านเมืองควรยกเอามาเป็นปัญหาที่ควรแก้ไขอย่างเร่งด่วน มิเช่นนั้น วันพระทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ชาวไทยส่วนใหญ่ไม่นับถือจะว่างเปล่า ไร้ผู้คนปฏิบัติธรรม ซึ่งตรงๆจะมีผลต่อบ้านเมืองได้ในระยะยาว กล่าวคือ จิตใจของชาวไทยพุทธจะค่อย ๆ ถอยห่างจากธรรมะ ความดีงาม ยึดติดแต่เครื่องรางของขลังที่ศักดิ์สิทธิ์ทางไสยศาสตร์ หมกมุ่นในการตักตวง กอบโกยผลประโยชน์ใส่ตัว พฤติกรรมก็ผิดศีลธรรมมากขึ้น ปัญหาเรื่องนี้ อย่าคิดว่าเรื่องเล็ก เพราะปัญหาที่บ่อนทำลายชาติก็เริ่มมาจากจุดเล็ก ๆ มิใช่หรือ สมมติว่าประชากรในประเทศไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามิใช่ร้อยละ ๙๕ แต่เข้าวันฟังธรรมเพียง คน ๒ คนเท่านั้น คิดว่าสมควรแล้วหรือ ปัญหาต่างๆ ไม่อาจเกิดขึ้นได้หรือ ฉะนั้น การปฏิบัติในเรื่องบุญของชาวไทยพุทธอย่าหยุดอยู่เพียงขั้นทาน ชาวไทยพุทธต้องพยายามในขั้นศีล และภาวนาต่อไป จึงจะถือว่าได้บำเพ็ญบุญครบตามพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระมหากรุณาคุณต่อสรรพสัตว์โดยไม่เลือกชั้น วรรณะ เชื้อชาติ “ทานมีอานิสงส์ไปในทางร่ำรวย ศีลมีอานิสงส์ไปในทางรูปร่างสวย ไม่มีโรค ส่วนภาวนามีอานิสงส์ไปในทางเฉลียวฉลาดมีปัญหา คนเราต้องมีครบทั้ง ๓ อย่างจึงจะสมบูรณ์ เพราะถ้ารวย แต่รูปร่างอัปลักษณ์และโง่ก็ไม่ดี หรือรวย สวย แต่ไม่ฉลาดก็ไม่ดี หรือว่ารูปร่างดี แต่จนและโง่ก็ไม่ดี เพราะฉะนั้น แต่ละคนควรจะได้บำเพ็ญทั้งทาน ศีล และภาวนาเพื่อจะได้มีครบทั้งทรัพย์สมบัติ รูปร่างดี และปัญญาสมบัติจึงจะสมบูรณ์โดยแท้”^{๕๖} สมพุทธพจน์ที่ว่า

^{๕๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๓๖.

^{๕๖} พัน ดอกบัว, พระพุทธศาสนากับคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙๓.

อายุ วรรณ ยส กิตติ	สคค อุจจากุลสินต
รติโย ปตถยาเนน	อุฬารอ อปราปรา
อปปมาท ปสสนติ	ปุณณกิริยาสุ ปณติตาฯ
อปปมตโต อุโถ อตเถ	อธิคคณหาติ ปณตโต
ทิฏฺเฐ ธมเม จ โย อตโถ	โย จตโถ สมปรายโก
อตถาภิสมยา ธีโร	ปณตโตติ ปุจฺจติฯ

ชนผู้ปรารถนาอายุ วรรณะ ยส เกียรติ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความเพลินใจ พึงทำความไม่ประมาทให้มากยิ่งขึ้น บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในการทำบุญ บัณฑิตผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดถือประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในสัมปรายภพ ผู้มีปัญญา ท่านเรียกว่า บัณฑิต เพราะบรรลุถึงประโยชน์ทั้งสองนั้น^{๔๗}

อีกนัยหนึ่ง กล่าวได้ว่า นิสัยของชาวไทยพุทธมักรอยคอยฤกษ์ยามหรือวันเวลา เพื่อที่จะทำการงานหรือทำบุญ ซึ่งมีสาเหตุสืบมาจากความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม วันนั้นห้ามทำอย่างวัน วันนั้นห้ามอย่าทำอย่างนี้เป็นต้น ซึ่งอันที่จริง ถือว่าผิดหลักพระพุทธศาสนาเช่นกันในเรื่องนี้ เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า ทุกวันเป็นวันที่สามารถสร้างคุณงามความดี สร้างอิทธิปาฏิหาริย์ให้แก่ชีวิตของตนได้ทุกวัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เย ภิกฺขเว สตฺตา ปุพฺพณฺหสมย กายเณ สุจฺริตจฺรณฺติ วาจาเย สุจฺริต จฺรณฺติ มนฺสา สุจฺริต จฺรณฺติ สุปุพฺพโณห ภิกฺขเว เตส สตฺตาน เเย ภิกฺขเว สตฺตา มชฺฌนฺตีกสมย กายเณ สุจฺริต จฺรณฺติ วาจาเย สุจฺริต จฺรณฺติ มนฺสา สุจฺริต จฺรณฺติ สมฺมชฺฌนฺตโก ภิกฺขเว เตส สตฺตาน เเย ภิกฺขเว สตฺตา สายณฺทสมย กายเณ สุจฺริต จฺรณฺติ วาจาเย สุจฺริต จฺรณฺติ มนฺสา สุจฺริต จฺรณฺติ สุสายโณห ภิกฺขเว เตส สตฺตานาฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า เช้าวันนั้นย่อมเป็นเช้าที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา ใจ ในเวลากลางวันวันนั้นย่อมเป็นกลางวันที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเย็น เย็นวันนั้นย่อมเป็นเย็นที่ดีของสัตว์นั้น^{๔๘}

น ทิวาสุปปัสเสณ

รตตินุญจาทสสินา

^{๔๗} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๕๓.

^{๔๘} อ.เอก. (ไทย) ๒๐/๕๕๕/๓๗๘-๓๗๙.

นิจจ มตเตน โสณเพน สกกา อาวสิตุ มรฯ
 อติสตีต อติอุณห อติสายมิต อหุ
 อิติ วิสสุฏฐกมมนเต อตถา อจเจนติ มาณเวฯ
 โย จ สตีถยจ อุณหยจ ตินา ภียโย น มณยติ
 กร ปุริสกิจจานิ โส สุขา น วิหายติฯ

คนมักมีการนอนหลับในกลางวัน เกลียดซึ่งการลุกขึ้นในกลางคืน เป็นนักร้อง
 ขี้เมาเป็นนิจ ไม่อาจครอบครองเหย้าเรือนให้ได้ดี ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลย
 ชายหนุ่มที่ละทิ้งการงาน ด้วยอ้างเลศว่า หนานัก ร้อนนัก เวลานี้เย็นเสียแล้ว ดังนี้
 เป็นต้น ส่วนผู้ใดไม่สำคัญความหนาวและความร้อนยิ่งไปกว่าหญ้า ทำกิจของบุรุษ
 อยู่ ผู้นั้นย่อมไม่เสื่อมจากความสุขเลยฯ^{๔๙}

การเชื่อเรื่องฤกษ์ยามของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
 สงขลา ในปัจจุบันนี้ นับวันดูจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งการตั้งหน้าตั้งตารอคอยฤกษ์ดียามมงคล
 พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นทางเสื่อม และเป็นไปเพื่อความเกียจคร้านซึ่งมีผลที่จะได้รับอยู่ ๖
 ประการ ได้แก่

- (๑) มักอ้างว่า หนานัก แล้วไม่ทำการงาน (อติสตีตติ กมม น กโรติ)
- (๒) มักอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำการงาน (อติอุณหนติ กมม น กโรติ)
- (๓) มักอ้างว่า เวลานี้เย็นแล้ว แล้วไม่ทำการงาน (อติสายนติ กมม น กโรติ)
- (๔) มักอ้างว่า เวลานี้ยังเช้าอยู่ แล้วไม่ทำการงาน (อติปาโตติ กมม น กโรติ)
- (๕) มักอ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำการงาน (อติจฉาโตสมิติ กมม น กโรติ)
- (๖) มักอ้างว่า ทรายหนัก แล้วไม่ทำการงาน (อติปิปาสีโตสมิติ กมม น กโรติ)^{๕๐}

สรุปการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใน
 ปัจจุบัน แม้ว่าจะปฏิบัติกันอย่างมากมายก็ตาม แต่ในท่ามกลางแห่งการทำบุญนั้นยังเจือปนไปด้วย
 เรื่องโชคลาง อิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เข้าปะปนจนทำให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่
 จังหวัดสงขลา เป็นคนถือฤกษ์ถือยามที่จะกระทำกิจการต่าง ๆ จัดว่าเป็นคนประมาทต่อชีวิต ฉะนั้น
 ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่แท้จริงต้องสามารถทำกรรมดีได้ทุก
 เมื่อ ทุกที่ ทุกเวลา และแก่ทุกคน สมดังพุทธพจน์ที่ว่า

สุนกขตต สุมงคค สุภภาต สุหุจจิต
 สุขโณ สุมุหุโตโต จ สุยัญจิ พรหมจาริสุ

^{๔๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๕/๑๙๙.

^{๕๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๔/๑๙๗-๑๙๘.

ปทกฺขิณ กายกมม	วาจากมม ปทกฺขิณ
ปทกฺขิณ มโนกมม	ปณฺธิ เต ปทกฺขิณ
ปทกฺขิณานิ กตฺวาน	ลภณตฺตเถ ปทกฺขิณ
เต อตฺถลทฺธา สุขิตา	วิรูฬฺหา พุทฺธสาสเน
อโรคา สุขิตา โหถ	สทฺ สพฺเพหิ ฌาติภิกฺขา

สัตว์ทั้งหลายประพฤติดชอบในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคลทั้งหลาย กายกรรมเป็นส่วนเบื้องขวา ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื้องขวา สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นส่วนเบื้องขวาแล้ว ย่อมได้ผลประโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องขวา ท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว จึงได้รับความสุข จงงอกงามในพระพุทธศาสนา จงไม่มีโรค ถึงความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งมวลฯ^{๕๑}

๔.๑.๔ ผลดีและผลเสียของความเชื่อพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

การดำรงชีวิตสมัยใหม่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีความยุ่งยากสลับซับซ้อน มีการแข่งขัน มีเล่ห์กลมากมาย ดังนั้นการนับถือพระพุทธศาสนาในระดับการใช้สติปัญญาไตร่ตรอง และประพฤติปฏิบัติตนตามความเชื่อ ตามเหตุผลที่ได้ไตร่ตรองดีแล้วกับการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแนวทางเดียวกับการนับถือพระภูมิเจ้าที่หรือผีสงฆ์เวทดา จึงเป็นเสมือนอุดมการณ์บนเส้นขนานที่อยู่ในใจของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผู้ยังต้องผจญเหตุการณ์และความแปรปรวนต่างๆ ในชีวิตชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มุ่งความสุขที่สามารถเข้าถึงได้ทางโลกมากกว่าทางธรรม จึงมีความโน้มเอียงที่จะนับถือพระพุทธศาสนาในความศักดิ์สิทธิ์มากกว่า หรือที่เรียกว่าเป็นพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านนั่นเอง

ในความเป็นคนที่มุ่งสัมฤทธิ์คติ (pragmatic) ของคนไทยยุคสมัยตราจบปัจจุบัน การผ่อนปรนคิดพุทธและคติผี (พระภูมิเจ้าที่) จึงเป็นภูมิปัญญาชั้นพื้นฐานที่เห็นได้ทั่วไป ภูมิปัญญาเช่นนี้ ย่อมมีส่วนช่วยให้เกิดความอบอุ่นมั่นคงทางจิตใจได้ระดับที่อาจมองได้ว่าแม้จะไม่ลึกซึ้งสูงส่ง ไม่เป็นเครื่องนำไปสู่ความหลุดพ้นระดับโลกุตระ แต่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ใช้การได้ในมโนคติของชาวบ้าน อย่างน้อยก็เป็นที่พึงพอใจและให้กรอบจริยธรรมแก่คนไทยทั่วไปโดยเฉพาะชาวบ้านที่ยังเป็นปุถุชนซึ่งไม่ควรดูแล การที่เป็นดังนี้ย่อมบ่งบอกถึงเสรีภาพของชาวบ้านในอันที่จะประพฤติปฏิบัติจามความเชื่อและความเข้าใจของตน และเป็นพัฒนาการของการปรับตัวอย่างหนึ่งของ

^{๕๑} อก.เอก. (ไทย) ๒๐/๕๙๕/๓๗๙.

ชาวบ้านที่มีคุณค่าในบริบทของเขาเอง รวมความแล้ว “การที่ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวได้ บ่งบอกถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการปรับตัว ปรับความเชื่อที่เป็นของดั้งเดิมเก่าให้เข้ากับวัตรปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ความสามารถหรือภูมิปัญญานี้ยังไม่หยุด แต่ได้ถูกนำมาใช้ในการรับวิทยาศาสตร์ รับกระแสความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อีกมากในพื้นฐานความเป็นตัวของตัวเอง และรู้จักปรับตัวเพื่อความอยู่รอดตามที่ตนจะเห็นเหมาะสมตลอดมา”^{๕๒} ส่วนมากความมั่งงาย ได้แก่ “ความเข้าใจผิด” ในทางหลังทางศักดิ์สิทธิ์ เพราะมันเป็นมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์นั้น สมัยที่ยังเป็นคนป่าคนดง เป็นคนที่ยังไม่มีการศึกษา ครึ่งคนครึ่งสัตว์ กลัวต่อสิ่งที่ตนไม่อาจเข้าใจได้ ความกลัวต่อสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์หรือขลังนั้นยังไม่ได้สูญหายไป ยังมีสืบมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ แม้ในหมู่คนที่มีการศึกษาดี แม้เป็นภิกษุหรือพระเถระผู้ใหญ่ ก็ยังรู้สึกว่ามีอำนาจอะไรที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นนอกเหนือไปกว่าธรรมดา ยังหวาดสะอื้นต่อสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตนมองไม่เห็นตัว แล้วเมื่อความเชื่อว่ามีอยู่จึงเกิดการปฏิบัติต่าง ๆ ที่กระทำเพื่อปลดปล่อยความกลัวเหล่านี้ เช่น การปลุกเสก บนบาน อ้อนวอน ฯลฯ กระทำกันอยู่ในหมู่ภิกษุ หรือแม้ในหมู่พระเถระอย่างมั่งงาย ไม่ตรงตามหลักของพุทธศาสนาหรือของพระพุทธเจ้าเลย กระทำไปด้วยความเขลา นี้ก็ว่าหลังศักดิ์สิทธิ์ เชื่อถือในเรื่องหลังศักดิ์สิทธิ์ บางที่ตัวเองก็อาจรู้อยู่เหมือนกันว่าไม่ใช่เรื่องของพุทธศาสนา แต่เมื่อตัวไม่อาจจะละได้ก็เลยถือว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ผากไว้ในฐานะเป็นของผนวกรวมเข้ากับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องผีสังเทวดาเป็นส่วนใหญ่ ถ้าใครยังสะอื้นกลัวต่อสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วยอำนาจอุปาทานหรือสัสถัพพตปราคมาอย่างนี้แล้ว ก็ขอให้มั่นใจเถิดว่า คนนั้นยังมีความมั่งงาย ไม่เป็นพุทธบริษัท ไม่ว่าจะเป็ใคร หรืออยู่ในเพศใด ชั้นใด

อำนาจของความกลัวและความมั่งงาย ทำให้คนต้องหันเข้าหาที่พึ่งภายนอก คือ แทนที่จะพึ่งความดีที่ตนเองกระทำ กลับไปพึ่งที่พึ่งภายนอก สุดแล้วแต่เขาจะมีความมั่งงายไปทางไหน อาจจะถือที่พึ่งเป็นผีสังเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก หรือแม้ที่สุกการคิดพึ่งแต่ผู้อื่น อะไร ก็ให้คนอื่นช่วยเรื่อยไป ถ้าไม่มีใครช่วยก็ถือว่าไม่ยุติธรรม อย่างนี้ก็ควรถือว่า เป็นการถือที่พึ่งภายนอกด้วยเหมือนกัน มีใครสักกี่คน ที่มีความแน่ใจในการพึ่งการกระทำของตนเอง คือ พึ่งความดี พึ่งการกระทำที่ถูกต้องของตน แทบจะกล่าวได้ว่า คนที่มีจิตใจแน่วแน่กล้าหาญเฉียบขาดอย่างนี้ หาได้ยากที่สุด มีแต่คนที่คิดจะพึ่งผู้อื่น แล้วจึงได้รับการสอน ได้รับการอบรมมาผิดๆ อย่างทุกวันนี้ ก็ยังคิดพึ่งผีสังนางไม้ พึ่งอะไรที่มองไม่เห็นตัวเหล่านั้นมากยิ่งขึ้น

วัดความมั่งงายของคนได้ ด้วยเหตุที่มีศาลพระภูมิมากขึ้นมีการตุงธงยามมากขึ้น ถ้ามีศาลพระภูมิหรือมีหมอสวดเสมาเคราะห์มากขึ้น ก็เป็นเครื่องแสดงที่แน่ชัดที่สุดว่า คนเราหวังพึ่งที่พึ่งภายนอกมากยิ่งขึ้นๆ แทนการหวังพึ่งที่พึ่งภายใน คือ การกระทำอันถูกต้องคลองธรรม ด้วยสติปัญญา

^{๕๒} เอกวิทย์ ฤ กลาง, ภูมิปัญญาภาคกลาง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๑-๔.

ที่รุ่งเรืองตามองค์พระพุทธรูป พระธรรม และพระอริยสงฆ์ที่แท้จริง ซึ่งได้แก่การกระทำที่ถูกต้อง จนเกิดความสะอาด สว่าง สงบ ขึ้นในใจ ยังมีเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นว่า การถือที่พึ่งภายนอกมีมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งเชื่อแน่อนได้ว่า ความมั่งงายที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผลยิ่งเกิดหนาแน่นมากขึ้นเพียงนั้น หุ้มห่อคนโง่เหล่านั้นให้มีสติมิต ให้ตกจมไปในห้วงแห่งความหลงผิดมากขึ้น แล้วผลที่จะตามมาข้างหน้านั้น ก็จะต้องเป็นความสับสนยุ่งยากอลเวงมากขึ้นทุกที ๆ ตามส่วนของความหลงผิด จนกระทั่งเหลือวิสัยที่พวกเราจะปิดเป่าความยุ่งยากโกลาหลนี้ให้หมดสิ้นไปได้ เพราะว่าเราได้เพิ่มความมั่งงายขึ้นในพวกของเรากันเองนี้ ให้มันมากขึ้นๆ ในอัตราเท่ากับที่การศึกษาในทางโลกๆ ได้เจริญมากขึ้น พิสูจน์กันได้ง่ายๆ โดยข้อเท็จจริงว่า การถือปัจจัยภายนอก เช่น การพึ่งเทวดา หรือพระภูมิ การดูฤกษ์ยาม หรือการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก มันมากขึ้น หนาขึ้น มันไม่ได้น้อยลง ผู้ที่มีความเข้าใจถูกต้องในพระพุทธศาสนา เขาจะไม่อ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกมาเป็นเครื่องดลบันดาล มันพึ่งเกิดขึ้นใหม่ไม่นานมานี้เอง เราจะเห็นได้ว่าในประเทศไทยเรานี้ ยังมีความมั่งงายหนาแน่นยิ่งขึ้นกว่ายุคก่อนๆ เป็นอันว่าเราไม่ควรจะนอนใจว่า “ความมั่งงายนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าหวาดเสียว ไม่สำคัญสำหรับเรา สิลัพพตปริมาสไม่ใช่เพียงข้อปฏิบัติอย่างสุณฺหฺขอย่างโค แต่ร้ายยิ่งไปกว่าการปฏิบัติอย่างสุณฺหฺขและโคที่เขาอ้างถึงในอรรถกถา มันไม่ได้กลัวผีสงเทวดามันไม่ได้ อ่อนวอนพระภูมิเหมือนพวกมนุษย์ มันไม่ได้หมอบกราบสิ่งที่มีมันไม่รู้จักตัวเหมือนกับพวกมนุษย์ ใครเคยเห็นสุณฺหฺขหรือโคกลัวผี กลัวเทวดา หรือทำพิธีบูชาบวงสรวงอ่อนวอน เราจะเห็นว่าไม่มีเลย แต่แล้วทำไมมนุษย์ที่เจริญด้วยการศึกษาดีแล้ว กลับหมอบกราบหัวจรดดิน ไหว้ผี ไหว้สง บวงสรวงบูชาเทวดา อันไหนมันจะร้ายกว่ากัน มันไม่ต้องสงสัยละ ความมั่งงายของคนที่เป็นถึงขนาดนี้ มันย่อมร้ายกาจยิ่งไปกว่าศีลและวัตรของสุณฺหฺขหรือโคแน่ๆ”

ข้อพิจารณาที่สำคัญ ก็คือ มองในแง่คุณและโทษ ในแง่นี้ทางพระพุทธศาสนาให้มองทุกสิ่งทุกอย่างเป็นกลาง ๆ คือ มองทั้งแง่ดีและแง่เสีย ทั้งแง่คุณและแง่โทษ ตัวอย่างเรื่องมหาชนกมาให้ฟังว่าเมื่อเรือแตกกลางทะเล คนทั้งหลายมัวแต่ร้องไห้คร่ำครวญบ้าง อ่อนวอนขอให้เทพเจ้าช่วยบ้าง ก็ตายกันหมด แต่มหาชนกเอาเวลาระหว่างนั้นมาใช้สติปัญญาพิจารณาแก้ไขสถานการณ์โดยเตรียมตัวให้พร้อมที่จะว่ายน้ำทะเล จึงรอดมาได้ ฉะนั้น เรื่องไสยศาสตร์ เรื่องความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องการอ่อนวอนเทวดานี้ มีประโยชน์อะไรบ้าง “ได้แก่

๑) อย่างที่บอกเมื่อกี้ คือช่วยปลอบประโลมใจ บำรุงขวัญ ขณะที่จิตใจกำลังเร่าร้อนกระวนกระวายก็ทำให้สงบลงได้ในขณะที่ตื่นกลัวผวาก็อาจจะทำให้นอนหลับลงไปได้แล้วก็อยู่ด้วยความหวัง

๒) ต่อจากปลอบประโลมขวัญก็เกิดกำลังใจ ขณะที่ห่อหุ้มห่อทำพิธีแล้วก็อาจจะเกิดกำลังใจขึ้นมาบ้าง

๓) แล้วต่อไปก็คือถ้ามีความเชื่อมากก็อาจจะทำให้เกิดความมั่นใจ เมื่อมั่นใจก็ทำให้เกิดความเข้มแข็ง เช่นมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อบูชาแล้วเกิดความมั่นใจก็เข้มแข็งขึ้นมา”^{๕๓}

การเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจดลบันดาล และไสยศาสตร์ มีลักษณะที่ร่วมกัน “ได้แก่

๑) ใช้ศรัทธา เอาความเชื่อเป็นหลัก คือ ไม่เกิดจากการรู้ความจริง ตัวเราเองไม่รู้ความจริงของเรื่องนั้นสิ่งนั้น

๒) เมื่อเป็นความเชื่อก็ต้องพึ่งอาศัยสิ่งที่อยู่นอกตัว คือ ขึ้นต่ออำนาจดลบันดาล รอรออำนาจนอกตัว ต้องอาศัยสิ่งภายนอกมาช่วย

๓) สิ่งอื่นหรืออำนาจดลบันดาลภายนอกนั้นมาทำให้เราโดยเราไม่ต้องทำเอง และเราทำเองไม่ได้”^{๕๔}

นี่เป็นจุดสำคัญ เรามองไม่เห็นกระบวนการของความเป็นเหตุเป็นผลว่ามันสำเร็จได้อย่างไร เมื่อเราเชื่ออย่างนี้แล้ว เราอาจจะเกิดกำลังใจ เกิดความอุ่นใจ ปลอบประโลมใจเสร็จแล้วเราก็เลยเบาใจ สบายใจแล้วก็ไม่ตื่นขนหวาย

ที่นี้โทษก็เกิดขึ้น ตอนที่ว่าอุ่นใจสบายใจนั้น ความอุ่นใจสบายใจไม่ได้เกิดจากการรู้เห็นชัดๆ ว่ามันจะสำเร็จได้อย่างไรเพียงแต่เชื่อว่าจะสำเร็จ ตัวเองก็ทำอะไรไม่ได้ ก็ได้แต่รอ ก็เลยไม่ตื่นขนหวาย เมื่อไม่ได้แก้ไขปัญหา ต่อไปปัญหานั้นก็อาจจะร้ายแรงขึ้นมา อย่างน้อยก็อ่อนแรงแพราะตัวเองไม่รู้ และมันไม่ได้อยู่ในอำนาจของตัวเอง

ตอนนี้ก็มาพิจารณาหลักการในทางพุทธศาสนาโดยมองเทียบจากข้อเสียของไสยศาสตร์

๑) เราควรจะทำให้สำเร็จผลที่ต้องการด้วยความเพียรพยายามของตนเอง คือ ให้สำเร็จด้วยการกระทำเมื่อสิ่งนั้นสำเร็จด้วยการกระทำของเรา เราจะเห็นเหตุเห็นผลจะแจ้ง คือ มองเห็นความเป็นเหตุเป็นผลในการกระทำกับผลที่สำเร็จตามมา ไม่เหมือนกับผลที่เกิดจากผู้อื่นทำให้ และผู้อื่นที่วานั้นเป็นอำนาจเร้นลับที่เราไม่เห็นเลยไม่สามารถรู้จะแจ้งลงไปว่าผลจะเกิดหรือไม่เกิด ได้แต่เชื่อได้แต่รอไป ฉะนั้น การเชื่อในการกระทำนี้เด็ดขาดกว่า นี่หนึ่งแล้ว

๒) คนที่ไปหวังพึ่งสิ่งภายนอกดลบันดาลหรือทำให้นั้นไม่พัฒนาตนเอง เพราะไปฝากให้ท่านทำให้แล้ว ก็รอซิ ปัญหานั้นตัวเองไม่ได้คิดแก้ไข รอผลดลบันดาลให้ ตัวเองไม่ได้คิดไม่ได้ทำก็ไม่ได้พัฒนาตนเอง

คนเรานี้จะพัฒนามีความเก่งกล้าสามารถขึ้นได้ ก็ด้วยการที่ว่า ได้ฝึกได้หัดได้ทดลองได้ทำ ได้คิด เมื่อปล่อยปัญหาอำนาจภายนอกช่วยได้แล้ว ไม่ได้คิดไม่ได้แก้ไข มัวไปหวังพึ่งท่านอยู่ ตัวเองก็

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ตื่นเถิดชาวไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔-๕.

ไม่พัฒนา สติปัญญาความสามารถในการกระทำก็ไม่ได้ฝึกปรือ ก็เลยไม่มีอะไรดีขึ้นในตนเอง เสียสอง แล้วคือไม่มีการพัฒนาตนเอง

๓) การที่จำสำเร็จหรือไม่ ขึ้นต่ออำนาจภายนอกที่เรามองไม่เห็นนั้น เราไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่เป็นอิสระ ขาดอิสรภาพ หมดอิสรภาพ ฟังตนเองไม่ได้ นี่ประการที่สามการพัฒนาตนเองจะ มาสัมพันธ์กับการฟังตนเองได้ เมื่อเราพัฒนาตนเองฝึกปรือตนเอง ต่อไปเราก็สามารถถึงตัวเองได้ เป็นอิสระแก่ตัวเอง พระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่ง คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ลูกศิษย์สามารถฟังตนเองได้ ไม่ยอมให้มาบวรอฟังแม้แต่พระองค์เอง พระองค์ต้องการให้ทุกคนเป็นอิสระ ให้เขาฟังตนเองได้ ไม่ต้องมาขึ้นต่อพระองค์ พระพุทธเจ้าช่วยคนให้เขาฟังตัวเองได้ ทรงช่วยให้เขาเข้าข้าง ไม่ใช้ช่วยให้เขาอ่อนแอแล้วได้แต่คอยรอให้พระองค์ช่วย

๔) ที่พูดไปแล้วก็คือทำให้เกิดความประมาท เพราะไปรอหวังพึ่ง รอให้ท่านช่วย เราก็ปล่อยเวลาไปไม่ได้ทำอะไร มัวแต่อุ่นใจเลยไม่ลุกขึ้นดิ้นรนชวนหายแก่ในปัญหา

สำหรับข้อเสียนี้ เมื่อ

มองในแง่แต่ละคน เฉพาะหน้าก็ปล่อยปละละเลย ทำให้ปัญหาหมักหมมไม่ได้แก้ ในระยะเวลา ถ้าเคยตัวอย่างนี้ก็เลยมีนิสัยไม่ดิ้นรนชวนหายขอพรหวังพึ่งอยู่ด้วยความหวัง เรียกว่ามีนิสัยประมาท

มองในแง่สังคม เมื่อคนทั่วไปเชื่อกันอย่างนี้ ก็ไม่มีการดิ้นรนชวนหายแก้ไขปัญหาและทำการสร้างสรรค์สู่สังคมที่เขามีความเดือดร้อนไม่มีใครช่วยเหลือเลยก็ได้ สังคมแบบนั้น “เมื่อถูกภัยบีบคั้นคุกคาม แล้วหาทางแก้ไขตัวเอง ดิ้นรนไปมาก็ทำให้เจริญเข้มแข็งขึ้นมาได้ ในแง่นี้นับว่าเป็นโทษมาก”^{๕๕}

ที่นี้เราก็ดูว่าโทษกับคุณนี้คุ้มกันไหม เมื่อมองในระยะยาวและในแง่สังคมส่วนรวม แม้แต่ถ้ามันจะได้ผลจริงบ้าง ก็ไม่คุ้ม เพราะฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงวางหลักการไว้ว่า

๑) ให้ทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรของตัวเอง ตามเหตุตามผล

๒) ให้เชื่อเรื่องนั้น ปัญหา นั้น สิ่งที่ต้องทำ หรือสิ่งที่ต้องเผชิญนั้นเป็นเครื่องมือหรือเป็นเวทีในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง คนเราจะต้องศึกษา ต้องเรียนรู้พัฒนาตนเอง จะได้มีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้น ถ้ามองในแง่ชีวิตคน ชีวิตก็จะดีขึ้น มองในแง่สังคม สังคมก็เจริญก้าวหน้าพัฒนาขึ้น

๓) อย่างที่ว่าแล้ว ให้รู้จักฟังตนเอง จะได้มีอิสรภาพและฟังตนเองได้

๔) ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ไม่ต้องรอให้มีอะไรมากระตุ้น หรือมีภัยมาบีบคั้นคุกคาม เราก็กู้ขึ้นกระตือรือร้นชวนหาย ไม่ประมาทอยู่เสมอ

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ตื่นเถิดชาวไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๗-๑๐.

ความไม่ประมาทนี้สำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงเน้นเป็นอย่างยิ่ง แม้แต่จะปรีนิพพานก็ตรัสว่า

จรถ ภิกขเว จาริกิ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย
สุขาย เทวมนุสสานิ...

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...^{๕๖}

พูดง่ายๆ จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม เพราะฉะนั้น ในพระพุทธศาสนา เรื่องของการพึ่งอำนาจดลบันดาลภายนอกหรือลัทธิธรรมาดลบันดาลทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็ไสยศาสตร์ หรือการพึ่งอำนาจเทพเจ้าอะไรก็ตามพระพุทธศาสนาจึงไม่สนับสนุน ไม่ใช่ว่าท่านว่าไม่จริง แต่โทษมันมากกว่าคุณ มันทำให้เสียหลักสี่ประการที่ว่านี้ ถ้าใครจากามเรา ก็บอกได้เลยว่ามันขัดหลักพุทธศาสนา ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) ขัดหลักการกระทำการให้สำเร็จด้วยความเพียร พยายาม ตามเหตุตามผล
- ๒) ขัดหลักการฝึกฝนพัฒนาตนเอง
- ๓) ขัดหลักการพึ่งตนเองและมีอิสรภาพ
- ๔) ขัดหลักความไม่ประมาท

การเชื่อถือน่วยกับสิ่งเหล่านี้ทำให้คนหลงเพลิน คอยรอ และก็อาจจะงอมืองอเท้าไม่ทำอะไร ทำให้ปล่อยปละละเลยกิจที่ควรทำ แล้วก็ทำให้ตกอยู่ในความเสื่อม ชีวิตและสังคมแบบนี้จะเสี่ยงต่อความเสื่อมและภัยอันตราย เพราะฉะนั้น เราจะต้องปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ โดยทำตามหลัก ๔ ประการที่กล่าวมา

อย่างไรก็ตาม คนจำนวนมากยังมีจิตใจไม่เข้มแข็งพอที่จะยืนอยู่และเดินหน้าไปด้วยความเพียรและปัญญาของตนเองจึงหวังอำนาจคุ้มครองช่วยเหลือจากภายนอก ในกรณีอย่างนี้ก็ต้องรู้จักปฏิบัติให้ถูกต้องอย่าให้เสียหลักทั้งในฝ่ายผู้มีฤทธิ์และฝ่ายเราผู้หวังพึ่งฤทธิ์ สำหรับทางด้านพระขลังมีฤทธิ์นั้นเราก็ดูว่าท่านมุ่งหวังหรือลุ่มหลงในลาภสักการะ และให้เราหลงติดท่านหรือไม่ ทำให้ขึ้นต่อบุคคลใหม่ และในด้านของเราก็ดูว่าความสัมพันธ์นี้ทำให้เราเพียรพยายามทำกรรมดีเพื่อผลสำเร็จที่ต้องการตามเหตุตามผล หรือว่าทำให้เรามัวรอหวังผลจากการดลบันดาลของปัจจุัยภายนอก ถ้าหากว่ามันทำให้เราเกิดกำลังใจ แล้วมีความเพียรในการทำการตามเหตุผลมากยิ่งขึ้นก็พอใช้ได้ เพราะเรายังไม่มีกำลังใจเข้มแข็งพอ เรายังไม่เข้มแข็งขนาดเป็นตัวของตัวเองเต็มที่ เรายังอยากได้สิ่งที่จะช่วยเสริมกำลังใจบ้าง แต่จุดตัดสิน ก็คือ อย่าละทิ้งหลักกรรม คือ “การกระทำเป็นอันขาด ต้องทำตามเหตุตาม

^{๕๖}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๙.

ผล ทำให้เหตุปัจจัย โดยใช้ปัญญาสืบสาวหาเหตุปัจจัย แล้วแก้ไขที่เหตุปัจจัย และสร้างสรรค์ทำให้สำเร็จด้วยการทำเหตุปัจจัย อย่างนี้แหละจึงจะไม่ผิดหลักพระพุทธศาสนา”^{๕๗}

ตอนที่คนยังอ่อนแอ ยังมีจิตใจไม่มั่นคง มีปัญญาชนิดที่ไม่แท้ไม่จริง คือ ยังไม่รู้จริง ท่านก็ยอมให้อาศัยความศรัทธาศักดิ์สิทธิ์ไต่บ้าง แต่ท่านให้อาสาความเชื่อศักดิ์สิทธิ์มาไว้ที่พระรัตนตรัยเสีย จะได้เป็นทางเชื่อมให้เดินหน้าเข้าสู่ทางต่อไปได้ พอเชื่อพระรัตนตรัย มั่นใจแล้ว พระรัตนตรัยจะจูงเราขึ้นไป

ศาสนานี้มีความหมายอย่างหนึ่งที่ว่าไปแล้ว คือ คนทั่วไปจะมองว่าศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นเครื่องช่วยปลอบประโลมจิตใจ บำรุงขวัญ ทำให้สบายใจ แต่จุดนี้เป็นจุดที่อันตรายด้วย ถ้าเราไปมองว่าศาสนาเป็นแค่นี้ละก็ใช้ไม่ได้ ผิด ศาสนาถ้าเป็นแค่นี้ละก็ จะมีคุณเพียงส่วนหนึ่ง แต่อาจจะมีโทษมากมาย เพราะฉะนั้น ที่ว่า ศาสนาเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น ต้องแบ่งเป็น ๒ แบบ “ได้แก่

แบบที่ ๑ เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ชนิดที่เหนี่ยวแล้วดิ่งลง หมายความว่า ดิ่งให้หมกให้จมอยู่กับการหวังพึ่งสิ่งเหล่านั้นเรื่อยไป เลยเกาะเพลिनอยู่นั่นเอง ไม่ต้องคิดเพียรพยายามทำอะไร ก็วนเวียนอยู่แค่นั้น พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาก็ไม่เจริญ ไม่ได้ฝึกปรือพัฒนาตนเอง

แบบที่ ๒ เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่เหนี่ยวแล้วดิ่งขึ้น คือเหนี่ยวพอให้เป็นที่เกาะผ่านเท่านั้น ในเมื่อคนเขายังไม่เข้าแข็ง ไม่แข็งแรง เหมือนยังว่ายน้ำไม่เป็น พอได้ที่เกาะไว้ก่อน แต่ตัวศาสนาเองอยู่เลยจากนั้นไป ต่อจากนั้นจะต้องช่วยให้เขาเข้มแข็งขึ้นแล้วให้เขาเดินหน้าต่อไปสู่ตัวศาสนาที่แท้จริง ไม่ใช่จมวนอยู่แค่นั้น”^{๕๘}

พระพุทธศาสนายอมให้ในแง่ที่สอง ถ้าเราบอกว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา คือ เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ พุดแค่นี้ไม่ได้ ไม่ถูก เพราะตัวพระพุทธศาสนาอยู่ที่การพัฒนาชีวิตของเราให้ดีขึ้น ฉะนั้น การที่มายึดเหนี่ยวก็เป็นเพียงพัฒนาชีวิตของเราให้ดีขึ้น ฉะนั้น การที่มายึดเหนี่ยวก็เป็นเพียงได้อาศัยเพื่อจะเหนี่ยวแล้วดิ่งขึ้นไป เพื่อจะเดินหน้าต่อไปในการที่จะพัฒนาชีวิตของเราให้ดีขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรมกายวาจา ทั้งด้านจิตใจ และในด้านปัญญา

หลักการที่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ควรนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเรื่องอื่นๆ นั้นว่าเป็นของพระพุทธศาสนาหรือไม่ หรือว่าเป็นไสยศาสตร์กันแน่มีอยู่ ๘ ประการ เช่น ธรรมเหล่านี้ (ความเชื่อ

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เมืองไทยจะวิฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ตื่นเกิดชาวไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑-๑๓.

เหล่านี้) เป็นไปเพื่อความคลายกำหนดหรือไม่เป็นไปเพื่อความปล่อยวางหรือไม่ และเป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่ายหรือไม่^{๕๙} เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท ในการตัดสินใจว่าการตัดสินใจเลือกกระทำพิธีกรรมต่างๆ มี การเคารพบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่เป็นต้นนี้ ยังสามารถสรุปลงในหลักมหาปเทศ อันเป็นข้อสำหรับอ้างอิง ๔ ข้อได้^{๖๐} ดังนี้

(๑) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร (ประพฤติ) แต่เข้ากันกับสิ่งเป็นอกัปปิยะ (สิ่งที่ไม่ควรประพฤติ) ขัดกันต่อสิ่งเป็นกัปปิยะ (สิ่งที่ควรประพฤติ) สิ่งนั้นไม่ควร (เพื่อประพฤติ)

(๒) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร (ประพฤติ) แต่เข้ากันกับสิ่งเป็นกัปปิยะ (สิ่งที่ควรประพฤติ) ขัดกันต่อสิ่งเป็นอกัปปิยะ (สิ่งที่ไม่ควรประพฤติ) สิ่งนั้นควร (เพื่อประพฤติ)

(๓) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร (ประพฤติ) แต่เข้ากันกับสิ่งเป็นอกัปปิยะ (สิ่งที่ไม่ควรประพฤติ) ขัดกันต่อสิ่งเป็นกัปปิยะ (สิ่งที่ควรประพฤติ) สิ่งนั้นไม่ควร (เพื่อประพฤติ)

(๔) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร (ประพฤติ) แต่เข้ากันกับสิ่งเป็นกัปปิยะ (สิ่งที่ควรประพฤติ) ขัดกันต่อสิ่งเป็นอกัปปิยะ (สิ่งที่ไม่ควรประพฤติ) สิ่งนั้นควร (เพื่อประพฤติ)

สิ่งใดและการกระทำใด ๆ เมื่อพิจารณาได้ว่า เป็นความดีงาม สามารถให้ประโยชน์สุขแก่ตน และผู้อื่นได้ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา สิ่งนั้นควรประพฤติปฏิบัติ ส่วนสิ่งใดและการกระทำใด ๆ ก็ตาม ถึงแม้จะนำความสุขมาสู่ตน แต่เป็นการกระทำที่ผิดหลักธรรมคำสอน เป็นไปเพื่อความมกมาย ประมาทมัวเมาแล้ว สิ่งเหล่านั้นและการกระทำเช่นนั้น ไม่ควรประพฤติไม่ว่ากรณีใด ๆ เช่น อยากร่ำรวยมีเงินทอง แต่เฝ้าบบานศาลกล่าว อ้อนวอนด้วยวัตถุสิ่งของ เป็นต้น การกระทำเช่นนี้ถือว่าขัดกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ควรเลิกเสีย แต่การกระทำการบูชาด้วยระลึกนึกถึงคุณงามความดีของท่าน (พระภูมิเจ้าที่) แล้วพยายามฝึกหัดตนเองให้มีคุณธรรมเช่นนั้นตามนับว่าได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง

หากความเชื่อที่นำไปสู่กาประพฤติปฏิบัติอันใดไม่เป็นไปเพื่อลักษณะทั้ง ๘ ประการข้างต้น และขัดกับหลักมหาปเทศ ๔ ประการข้างต้น ชาวไทยพุทธต้องรู้และเข้าใจว่า นั่นมิใช่พระพุทธศาสนา ไม่ควรยึดถือปฏิบัติ เพราะมีผลเสียมากกว่าคุณประโยชน์ที่จะพึงได้รับ อย่างไรก็ตาม ชาวไทยพุทธในปัจจุบันสามารถที่จะมีความรู้ความเข้าใจ และเชื่อว่าได้ทำการทะนุบำรุง ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นปฏิบัติบูชาแต่พระพุทธเจ้าได้ดีที่สุด ประกอบไปด้วย

๑) ศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางโลกให้มีความรู้ทั้งสองอย่างพอเพียง รู้หลักทางโลก รู้หลักธรรมทางพระศาสนา

^{๕๙} อก.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๓/๒๘๘-๒๘๙.

^{๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๙๒/๑๓๑-๑๓๒.

๒) ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น บำเพ็ญบุญกุศริยา วัตถุให้ครบทั้ง ๓ ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา รวมทั้งเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ มีพิธีกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันวิสาขบูชา เป็นต้น

๓) ปกป้องพระพุทธศาสนา ด้วยการช่วยเป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เช่น พบว่าพระภิกษุรูปใดตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ รักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น ก็ควรแจ้งแก่เจ้าหน้าที่นำไปดูแลแก้ไขให้ถูกต้อง อย่าคิดว่า เรื่องของสงฆ์ เราชาวบ้านไม่เกี่ยว ดังคำกล่าวที่ว่า ชั่วชั่งชี่ ดีชั่งสงฆ์

อย่างไรก็ตามการบูชาพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลานั้นยังมีประเด็นที่ต้องส่งเสริมและแก้ไข ดังนี้

๑) การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่และการเซ่นสังเวยพระภูมิเจ้าที่ เป็นความต้องการทางใจของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อปลูกบ้านใหม่หรือย้ายที่อยู่ใหม่ บางทีเจ้าของบ้านอาจจะไม่มีความต้องการที่จะตั้งศาล แต่ต่อมาอาจจะเกิดอาเพศแก่คนในครอบครัว จึงแก้ไขกันโดยวิธีบนบานก็ปรากฏว่าอาเพศนั้นหายไป จึงพากันเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่เป็นสิ่งที่มีอำนาจจริง เจ้าของบ้านบางรายก็มีความคิดที่จะตั้งศาลอยู่แล้ว จึงจัดตั้งขึ้นเมื่อมีที่อยู่ใหม่ ฉะนั้น เรื่องของการนับถือพระภูมิเจ้าที่นี้จึงเป็นความต้องการทางสัญชาตญาณชนิดหนึ่งของมนุษย์ จึงไม่จำเป็นต้องทำการรณรงค์เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมเพราะมันจะต้องเป็นไปตามความต้องการของคนอย่างแน่นอน

๒) การแก้ไข การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่เป็นการกระทำแบบเอาอย่างเขา เห็นคนเขามีก็อยากมีกับเขาบ้าง แต่ไม่ได้ปรนนิบัติอย่างจริงจัง บางรายมีความคิดว่ามันเป็นประเพณี ถ้ามีบ้านใหม่ ศาลพระภูมิก็ต้องมีฐานะเป็นบวรากรของบ้านใหม่ หรือเป็นของประดับบริเวณบ้านชนิดหนึ่ง ลัทธิเอาอย่างแบบนี้ควรได้รับการแก้ไข กล่าวคือ “โหรหรือหมอผีต้องเผยแพร่ความรู้และกำชับเจ้าของบ้าน เมื่อเสร็จพิธีตั้งศาลแล้ว เน้นให้เห็นถึงคุณประโยชน์และโทษภัยที่จะได้รับเมื่อปรนนิบัติบูชาอย่างจริงจังและการละเลยเพิกเฉยในการปรนนิบัติ”^{๖๑}

พระพุทธศาสนาให้โอกาสแก่ทุกคนที่หันมาพึ่งพิงอย่างไม่เลือกชั้นวรรณะ เชื้อชาติ ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีคนนำเอาหลักการหรือพิธีกรรมทางที่ดี อันเป็นไปเพื่อถ่ายถอนทุกข์ ไม่อยู่บนฐานของความประมาทหมัวเมาต่อสรรพสิ่ง จะไม่คละปนด้วยความหลง ความมกมาย ความไม่รู้จริงผสมผสานกับแนวคิด คติความเชื่อ ไสยศาสตร์ และอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ จนทำให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา หลงประเด็น ไปไหว้เจ้าที่ศาลเจ้า เดียวไปทำบุญตักบาตร และเดี่ยวไหว้พระจันทร์ พระอาทิตย์ เป็นต้น จนเกิดความสับสนอลม่านของหมู่พุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า

^{๖๑} สุเมธ เมธาวิทยกุล, พิธีกรรมไทย, (สงขลา : โรงพิมพ์เทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐๙.

ดังกล่าวที่ว่า “ถ้าขึ้นอยู่กับค่านิยมเสพบริโภคและชอบฟังอำนาจดลบันดาล สังคมไทยจะก้าวไม่ไหว เพราะไม่มีแรงแม่แต่จะคลาน”^{๖๒}

ปัญหาของผู้คนในสังคมไทยปัจจุบันจะมีวิธีแก้ไขได้อย่างไรนั้น จะต้องยอมรับก่อนว่าการแก้ปัญหาต้องเริ่มด้วยการรู้เหตุปัจจัย เหตุปัจจัยแห่งปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันมีมาก แต่สรุปย่อได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) เหตุปัจจัยในวงกว้างของส่วนรวม คือ คนไทยขาดจุดหมายรวมของชาติหรือขาดอุดมการณ์ของสังคม ได้แก่ ขาดจุดหมายรวมกันที่จะรวมใจและรวมความคิดของผู้คนในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมุ่งไปในทิศทางเดียวกัน

๒) เหตุปัจจัยในวงแคบของแต่ละคน คือ คุณภาพของคน คุณภาพของคนมีเท่าไรก็สร้างสังคมได้เท่านั้น “คุณภาพของคนจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ก็ต้องพัฒนาคน อะไรเป็นตัวพัฒนาคน ก็คือ การศึกษาให้เกิดปัญญา”^{๖๓}

สำหรับคนที่เดินหน้าไปข้างแล้วก็ดีไป ถือว่า เขาพอจะช่วยตัวเองได้ การศึกษาธรรมในเบื้องต้นก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของตัวเอง ที่เขาสนใจจริงๆ แต่ในแง่ของคนทั่วไปส่วนมากต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้มาเบื้องต้นก่อนพิธีกรรมเมื่อใช้ถูกต้องก็เป็นประโยชน์มากในแง่นี้ อย่างที่ว่า เป็นจุดนัดพบกับคนทั่วไปที่ยังอยู่ในระดับเพิ่งจะแว่วเสียงธรรม ยังไม่เข้าสู่ธรรมในเบื้องต้น^{๖๔}

สาระสำคัญของลัทธิความเชื่อถือเทพเจ้า ผีสาง เทวดา ปฎิหาริย์ หรือ ไสยศาสตร์ ก็คือหวังอำนาจดลบันดาลจากภายนอกมาทำให้ หรือ คอยความช่วยเหลือ ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าการหวังพึ่ง หรือ รอคอยความช่วยเหลือนั้นดี หรือ มีโทษ ตรงนี้ต่างหาก ไม่ว่าจะอำนาจ หรือ ฤทธิ์เดชนั้น จะมีจริงหรือไม่จริงก็ตาม ถ้าหวังพึ่ง หรือรอความช่วยเหลือแล้วมีโทษ เกิดผลเสีย ถึงมีจริงก็ไม่ควรไปหวังพึ่ง

การหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลนี้พระพุทธศาสนาเห็นว่ามิโทษมาก ท่านจึงให้พึ่งตนเอง พระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธเทวดา ท่านสอนให้แผ่เมตตาและทำบุญอุทิศให้เทวดา พระสวดมนต์ก็ขุมนมเทวดา คือ เชิญเทวดาทุกหมู่เหล่ามาฟังธรรมด้วย แต่อย่าไปอ่อนนออนรอคอยความช่วยเหลือ หรือ หวังพึ่งเทวดา

พระพุทธเจ้าเป็นยอดของผู้มีฤทธิ์ ทรงปราบฤาษี โยคี ชฎิลที่อวดฤทธิ์ได้หมด แต่ขอให้ตรวจดูเถิด ตามประวัติการบำเพ็ญพุทธกิจตลอด ๔๕ พรรษา พระพุทธเจ้าไม่เคยใช้ฤทธิ์บันดาลผลสำเร็จให้ใครเลยแม้แต่คนเดียว เพราะหลักพระพุทธศาสนาไม่ต้องการให้คนงอมืองอเท้าคอยรอ

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๘-๑๑.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พิธีกรรม ใครว่าไม่สำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐-๑๓.

หวังพึ่งผู้อื่น แต่ท่านสอนให้ทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรของตน ฉะนั้น จึงบอกได้เลยว่าการหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลนั้นไม่ถูกต้อง ท่านไม่ได้ปฏิเสธว่าไม่มี หรือ ไม่จริง แต่เมื่อรู้ว่าเป็นโทษ มีผลร้ายแล้ว ถึงมีจริงก็ไม่ควรหวังพึ่ง พระพุทธศาสนา ถือว่า การปฏิบัติให้ถูกต้องในเรื่องนี้เป็นข้อที่สำคัญมาก จึงมีหลักอยู่ในองค์ของอุบาสิกาว่าไม่ให้ถือนมกลตขึ้นข้าว ให้หวังผลสำเร็จจากการกระทำ มิฉะนั้นจะเป็นคนโง่โง่ไม่มั่นใจในตัวเอง

การหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลภายนอก จากมนุษย์ด้วยกันก็ตาม หรือ จากสิ่งเร้นลับที่มองไม่เห็นก็ตาม ไม่เฉพาะขัดกับหลักพระพุทธศาสนาในแง่การพัฒนาชีวิตของบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีผลร้ายในแง่สังคมด้วย กล่าวคือ ในแง่สังคมนั้น การที่คนมีหวังพึ่งอำนาจจากภายนอกมาช่วยเหลือจะทำให้เขามองข้ามเพื่อนมนุษย์ร่วมถิ่นร่วมชุมชนไปหมด เพราะว่าเมื่อคนต้องการผลประโยชน์ หรือความสำเร็จ และผู้ที่จะให้ผลประโยชน์ หรือ บันดาลความสำเร็จแก่เขาอยู่ข้างนอก ไม่เกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์ในชุมชนและท้องถิ่น เขาก็จะไม่ต้องคำนึง หรือ ใส่ใจถึงเพื่อนร่วมชุมชน

ดังนั้น ความหวังพึ่งอำนาจภายนอกนี้จึงทำให้คนไม่แสวงหาความร่วมมือจากเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ในชุมชน หรือ ในท้องถิ่นของตน ซึ่งขัดกับหลักประชาธิปไตยที่ว่า การจะพัฒนากิจการใดให้สำเร็จ คนในชุมชนจะต้อง ร่วมกันคิดร่วมกันทำ มนุษย์ที่อยู่ในชุมชนทุกคนจะต้องระดมศักยภาพความรู้ความสามารถมาช่วยกันแก้ปัญหา แต่ถ้าคนมีหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลภายนอกมาช่วยเหลือ ก็ไม่ต้องหาความร่วมมือจากคนที่อยู่ในชุมชนด้วยกัน การพัฒนาประชาธิปไตยก็เป็นไปไม่ได้ ไม่มีทางสำเร็จ

ฉะนั้น ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาต้องถือธรรมเป็นหมู่ ธรรมเป็นสรณะที่พึ่งสูงสุดที่แท้จริงในสากลโลก ไม่มีอะไรเหนือธรรม มนุษย์ต้องทำการเพื่อธรรม ปัจจุบันนี้เรากำลังสร้างแผ่นดินธรรมไม่ใช่สร้างแผ่นดินให้กับเทพ ถ้าเทพมีธรรมจะต้องมาร่วมมือ หรือ ส่งเสริมมนุษย์ในการสร้างแผ่นดินธรรม แต่มนุษย์ต้องทำ ไม่ใช่รอให้เทพมาทำให้ความสัมพันธ์กับเทพจะต้องให้ชัดเจนว่า สัมพันธ์ในสถานะไหน และใครมีบทบาทอย่างไร

เพื่อความชัดเจนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาตามประเพณีของชาวพุทธ ขอบุติเพิ่มเติมไว้อีกหน่อยว่า คติทางพระพุทธศาสนาถือว่า เทวดา หรือ เทพทั้งหลายนั้นก็ก็เป็นเพื่อนร่วมโลกกับมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอื่น ซึ่งเป็นธรรมดาที่ควรมีเมตตาไมตรีต่อกัน และเมื่อว่าโดยเฉลี่ย เทพจะมีภูมิธรรมก่อนไปในทางสูงกว่ามนุษย์ อย่างน้อยแม้จะมีได้มีภูมิธรรมภูมิปัญญาสูงก็ไปเกิดด้วยความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น “ชาวพุทธจึงมีความสัมพันธ์กับเทวดา โดยปฏิบัติต่อท่านดังนี้

๑) นอกจากมีเมตตาไมตรีเผื่อแผ่กุศลความดีให้เทวดาแล้ว ก็เคารพนับถือ หรือ ให้เกียรติเทวดาทั้งหลาย เหมือนปฏิบัติต่อมนุษย์ผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ หรือ เป็นผู้มีความดี

๒) เอาคุณธรรมความดีของเทวดามาเป็นที่ระลึก หรือเป็นเครื่องเตือนสติให้บำเพ็ญความดี หรือ บุญกุศลยิ่งขึ้นไป ดังเช่น ข้อปฏิบัติที่เรียกว่า เทวตานุสติ ซึ่งแปลว่าตรองระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทวดาที่มีอยู่ในตน

๓) ไม่ว่าจะเป็นเทวดา หรือ มนุษย์ก็ตาม ท่านผู้ใหญ่วีฬกฝนพัฒนาตนดีแล้ว เราก็ยกย่องเชิดชูไว้เป็นแบบอย่างของสังคม เพื่อให้เป็นเครื่องแสดงว่าสังคมของเราเป็นสังคมที่เชิดชูความดี และเชิดชูคนดี อันจะเป็นเครื่องรักษาสังคมนั้นเอง ให้อยู่ในสันติสุขได้ยั่งยืนมั่นคง”^{๖๕}

แต่การที่จะอ่อนวอน หรือ รอคอยความช่วยเหลือจากเทวดา หวังพึ่งเทวดา คอยประจบเอาใจเทวดาให้โปรดปรานนั้น ไม่ใช่วิถีทางของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เช่นเดียวกับในหมู่มนุษย์ การที่จะมัวรอคอยความช่วยเหลือ หรือ หวังพึ่งอำนาจดลบันดาลของท่านผู้ใหญ่ คอยไปประจบเอาใจท่านให้ทำอะไรให้ โดยไม่เพียรพยายามทำกิจการที่ของตน ก็ย่อมไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมใด ๆ ของอารยชน

๔.๒ วิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่

จังหวัดสงขลา

ความเชื่อของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่เรียกว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นจะต้องเป็นความเชื่อมั่นในคุณงามความดีที่ประกอบด้วยเหตุผล ผิดจากนี้แล้วไม่นับว่า ศรัทธา ถ้าอยากประสบความสำเร็จดังกล่าวข้างต้นนั้นต้องขยันหมั่นเพียร ศึกษาหาความรู้ ตั้งใจฟังครูอาจารย์สอน ฟังแล้วนำมาขบคิดพิจารณาเพื่อคามเข้าใจยิ่งขึ้น เรื่องใดยังไม่เข้าใจหรือไม่กระจ่างก็วกถาม เมื่อได้ความรู้ถูกต้องแน่นอนแล้วให้จดบันทึกกันสั้ม ผู้มีวิญญูณแห่ง “ผู้ใฝ่รู้” เช่นนี้จะประสบความสำเร็จในการเรียนแน่นอน เราเองและกระทำตามนี้ ความเชื่ออย่างนี้จัดเป็นศรัทธา ที่ฟังประสงค์ได้ แม้ว่าจะเป็ความเชื่อในเรื่องธรรมดาสามัญก็ตาม “เพราะความเชื่อเช่นนี้มีครบองค์ประกอบ ๒ อย่าง ได้แก่

๑) อยู่บนพื้นฐานของเหตุและผล

๒) สิ่งที่เชื่อและกระทำเป็สิ่งที่ตั้งาม หรือเป็นไปเพื่อความตั้งามแห่งชีวิต”

ศรัทธาที่จะนำไปสู่การพัฒนา มีลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่

๑) เชื่อมั่นในความตั้งามของมนุษย์ หมายถึง เชื่อมั่นว่ามีหลักแห่งความตั้งามของมนุษย์ และความตั้งามนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยมิใช่มีขึ้นมาเองโดยบังเอิญ เชื่อมั่นว่าความตั้งาม ตั้งามนั้นได้ด้วยความพากเพียรของตนเอง มิใช่ด้วยการอ่อนวอนร้องขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ บันดาลให้

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖-๒๔.

เป็นไป โดยมีพระพุทธเจ้าทรงทำให้เป็นตัวอย่าง และเชื่อมั่นว่ามีกลุ่มบุคคลที่ปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธองค์แล้วได้บรรลุถึงความตงามนั้นจริงๆ ปรากฏเป็นสักขีพยานอยู่

๒) เชื่อมั่นในกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ หมายถึง เชื่อมั่นว่า ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีเหตุปัจจัยทำให้เกิด เมื่อกระทำอะไรลงไปแล้วย่อมจะมีผลของการกระทำนั้นตามมาไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ยกตัวอย่าง สมศักดิ์เป็นเด็กขยันเรียน ขยันทำการบ้านทบทวนตำรับตำราอยู่เสมอ การกระทำของสมศักดิ์นี้เป็นเหตุ สมศักดิ์ย่อมได้รับผลของการกระทำแน่นอน โดยตรงก็คือ “ได้ความเป็นคนขยัน” ได้ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ไม่เคยรู้มีเคยเข้าใจ ผลโดยอ้อมก็คือสมศักดิ์อาจสอบได้คะแนนดี ครูอาจารย์ เพื่อนๆ หรือคนอื่นๆ ที่รู้อาจชมเชยชื่นชมสมศักดิ์ (พึงเข้าใจว่า คนขยัน เรียนดี มีความรู้ความเข้าใจในวิชาที่เรียน ไม่จำเป็นจะต้องสอบได้คะแนนดีก็ได้ เพราะการสอบของเขาขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ครูผู้ตรวจให้คะแนนหรือเครื่องตรวจคะแนน ผลของการเรียนจึงถือเป็นผลโดยอ้อมของการเรียนดี

๓) เชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำนั้น ข้อนี้สืบเนื่องมาจากข้อ ๒ คือ ถ้าคนเชื่อว่ากระทำอะไรลงไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่วย่อมได้รับผลของการกระทำนั้นไม่โดยตรงก็โดยอ้อม จะทำให้เป็นคนระมัดระวังตนอย่างดี มีความละเอียดรอบคอบไม่ผล่อทำอะไรตามอำนาจความอยากความต้องการ เพราะเขาเชื่อว่าถ้าทำอะไรไม่ดีลงไปเขาจะต้องรับผลของการกระทำนั้น คนที่เชื่อมั่นอย่างนี้ย่อมเป็นคนมีความรับผิดชอบสูง คือ รับทั้งผิดรับทั้งชอบ อันจักเกิดขึ้นจากการกระทำของตน ไม่เหมือนคนส่วนมากที่ยินดีรับเฉพาะ “ชอบ” เสียหายได้ง่าย ๆ เพราะเขาจะคิดล่วงหน้าไปไกลว่า ถ้าทำลงไปแล้วคนอื่นเขารู้เขาจะว่าอย่างไร เกียรติยศ ชื่อเสียงของเรามีเสียหายหรือ ตายไปแล้วจะมิตกนรกหรือ อย่างนี้เป็นต้น เขาพร้อมจะปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมของตนให้ดีขึ้นเสมอ

ปัญญา แปลว่า รู้ทั่วถึง หมายความว่า ความรู้ในเรื่องใดถ้ารู้ไม่ทั่วถึง ไม่ทะลุปรุโปร่ง ไม่รอบด้าน ไม่นับเป็นปัญญาที่แท้ ความรู้มีอยู่ ๒ ประเภท คือ ความรู้ที่มีมาตั้งแต่เกิด (สหชาติปัญญา) และความรู้ที่มีขึ้นด้วยการศึกษาเล่าเรียนและฝึกฝน (โยคปัญญา) อย่างแรกเป็นความรู้พื้นฐานที่ทุกคนพึงมีมากบ้างน้อยบ้าง ความรู้ประเภทหลังนี้เท่านั้นที่ต้องการเน้นในที่นี้ เพราะความรู้ความฉลาดเป็นเรื่องที่ฝึกฝนอบรมกันได้ เรียกว่า “พรแสวง” คือ แสวงหาเอาภายหลังได้ ดังพระบาลีรับรองได้ว่า “โยคา เว ชายเต ภูริ อโยคา ภูริสงขโย ปัญญา มิได้ เพราะการฝึกฝนพัฒนา ปัญญาเสื่อมไปเพราะไม่ฝึกฝนพัฒนา”^{๖๖} ดังนั้น ปัญญาหรือความรู้มีอยู่ ๓ ประการ^{๖๗} ได้แก่

^{๖๖} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๒.

^{๖๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๒๒๘/๒๓๑.

๑) ปัญญา รู้จักความเสื่อม (อปายโกศล) หมายถึง รู้ว่าอะไรคือความเสื่อม อะไรคือเหตุทำให้เกิดความเสื่อมด้วย รู้เพียงแง่ใดแง่หนึ่งยังไม่ถือว่าเป็นอปายโกศล เช่น บางคนเงินเดือนไม่พอจ่าย ชักหน้าไม่ถึงหลัง เป็นหนี้เป็นสินมากมาย ต้องทะเลาะกับภรรยาเพราะเรื่องเงินไม่พอใช้เสมอ เขาเห็นว่าเขามีปัญหา มีความทุกข์ เขาคิดว่าความทุกข์ที่เขาได้รับนี้ เพราะรัฐบาลเป็นต้นเหตุ รัฐบาลจ่ายเงินเดือนให้เขาน้อยเกินไปจึงไม่พอใช้จ่าย แต่เขาหารู้ไม่ว่าสาเหตุแท้จริงก็คือการที่เขาหมกมุ่นอยู่ในอบายมุข ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักประหยัดคอดออม ความรู้จักแต่ความเสื่อม แต่ไม่รู้ลึกไปถึงสาเหตุแห่งความเสื่อมอย่างนี้ยังไม่พอจะต้องพิจารณาจนทราบสาเหตุที่แท้จริงของความเสื่อมด้วย

๒) ปัญญา รู้จักความเจริญ (อายุโกศล) คือ รู้ว่าอะไรคือความดี ความเจริญที่แท้ และก็รู้ด้วยว่าอะไร คือ สาเหตุให้เกิดความดีความเจริญนั้น คนที่รู้ว่าการจะร่ำรวย ความมีหลักฐานมั่นคงเป็นความดีระดับโลกอย่างหนึ่งที่มนุษย์ปุถุชนพึงมีพึงได้ แต่คิดไปว่าการจะร่ำรวยมีหน้ามีตาในสังคมนั้นจะต้องเป็นนักฉวยโอกาส รู้จักเอาardtเอาเปรียบคน หรือขายของหนีภาษี หรือสิ่งเสพติด เป็นต้น อย่างนี้ไม่เรียกว่าเป็นอายุโกศลเพราะรู้แต่อะไรคือความเจริญ แต่สาเหตุให้ถึงความเจริญด้วยภกคทรัพย์นั้นไม่ถูกต้อง จริยอยู่คนทุจริตคดโกงนั้นร่ำรวยได้และร่ำรวยเร็วด้วย แต่มิใช่สาเหตุที่แท้จริงเพราะผิดกฎหมายและศีลธรรม ความรู้ว่าอะไรคือความเจริญ อะไรคือสาเหตุให้เกิดความเจริญอย่างแท้จริงเป็นปัญญาประการที่ ๒

๓) ปัญญา รู้จักวิธีการละเหตุแห่งความเสื่อมและสร้างเหตุแห่งความเจริญ (อูปายโกศล) คือ รู้ทั้งสองด้าน เรียกว่า “รู้ครบวงจร” คนที่รู้ความเสื่อมและเหตุแห่งความเสื่อม อาจเพียงระมัดระวังไม่ทำความชั่วเท่านั้น ไม่ทำความดีหรือสร้างสรรค์ประโยชน์อะไรให้แก่ตนและสังคมก็ได้ เขาอาจเป็นคนดีเพียงเพราะไม่ทำความชั่วความผิดเท่านั้น แต่มิได้ทำความดีอะไรเพิ่มพูนขึ้นมาใหม่ และในบางกรณีอาจระวังตัวจนกลายเป็นโทษก็ได้

ผู้ที่ฉลาดแท้จริงจะต้องมีปัญหาทั้ง ๓ ประการ คือ รู้ทางเสื่อมและผลของทางเสื่อม รู้ทางเจริญและผลของทางเจริญ และรู้อบายหรือวิธีแก้และป้องกันความเสื่อม และรู้วิธีสร้างความเจริญ และรักษาความเจริญให้คงอยู่ ตลอดถึงส่งเสริมให้เจริญยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

สรุปในตอนนี ก็คือ พระพุทธศาสนาเน้นว่าศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องเป็นความเชื่อมั่นในความดีงามของมนุษย์ เชื่อมั่นในการกระทำและผลของการกระทำ เชื่อมั่นว่าเราต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องไม่ใช่ความเชื่อ “ฝังหัว” อย่างมืดบอดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่เป็นไปเพื่อให้เกิดปัญญา รู้ผิดชอบชั่วดี รู้ทางเสื่อมทางเจริญ และรู้วิธีละทางเสื่อมสร้างสรรค์ทางเจริญ

เป้าหมายของการฝึกฝนอบรมตนตามหลักพระพุทธศาสนา คือ “วิมุตติ” (ความหลุดพ้น) หมายถึง การหลุดพ้นจากการครอบงำของ โลก โภคะ หลง ซึ่งภาษาสมัยใหม่เรียกว่า “อิสรภาพ” แม้ว่าอิสรภาพจะเป็นเป้าหมายสูงสุด หรือจุดหมายปลายทางก็จริง พระพุทธศาสนาก็มิได้ละเลย

เป้าหมายระดับรองๆ ลงมา สำหรับบุุคคลทั่วไปที่ยังเวียนว่ายอยู่ในกระแสโลก ยังต้องศึกษาเล่าเรียน ยังต้องประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัวอยู่ มิใช่ นักบวชผู้มุ่งปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพาน พระพุทธศาสนาก็ยังชี้แนะให้ค่อยๆ ลด ค่อยๆ ละ เท่าที่จะทำได้ โดยสอนว่า “สิ่งทั้งหลายไม่ควรยึดมั่นถือมั่นมากเกินไป” มิใช่สอนมิให้อยากได้ หรือมิให้อยากมีอยากเป็นอะไรตรงกันข้ามกลับเน้นว่าอยากได้อะไร อยากมีอะไร ก็ให้สร้างสรรค์เอาเต็มที่เต็มความสามารถด้วยความพากเพียรและโดยวิธีที่สุจริต อยากเป็นอะไรก็ให้เป็นโดยวิธีการที่ถูกต้อง แต่ไม่ควรได้ ไม่ควรมี ไม่ควรเป็น ด้วยความยึดมั่นเกินกว่าเหตุ รู้จักปล่อย รู้จักวางบ้าง อย่าให้จิตตกเป็นทาสวัตถุจนเกินไป เท่านั้นก็นับว่าได้ “สัมผัส” กับอภิสภาพทางจิตได้บ้างแม้เล็กน้อยก็ยังดี ดังนั้น ชาวไทยพุทธจำต้องรู้จักพระพุทธศาสนาการรู้จักพระพุทธศาสนา

ขั้นต้น รู้จักด้วยการเรียน คือ การฟังการอ่านพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า ฟังหรืออ่านพระวินัยให้รู้พระพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าได้ทราบบัญญัติไว้ พระธรรม คือ คำสอน พุทธประวัติ คือ ประวัติของพระพุทธเจ้า ดังเช่นที่จัดไว้เป็นหลักสูตรของนวกภูมิในขั้นต้น การรู้จักพระพุทธศาสนาที่รู้จักด้วยการฟังหรือการอ่านพระพุทธศาสนา

ขั้นที่สอง รู้จักพระพุทธศาสนาที่ตนเอง ด้วยการที่ได้พิจารณาพระพุทธศาสนาที่ฟังหรือที่อ่านนั้น นำเข้ามาดูที่ตนเอง และปฏิบัติพระพุทธศาสนาขั้นที่ตนเอง ก็จะรู้จักพระพุทธศาสนาที่ตนเอง

ขั้นที่สาม รู้จักพระพุทธศาสนาด้วยผลของการปฏิบัติที่ได้รับโดยลำดับจนถึงความรู้ ความเห็นที่บังเกิดขึ้นแจ่มแจ้งในธรรม อันเป็นเหตุชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดจากเครื่องเศร้าหมอง กุศลบาปทั้งหลาย แม้ในขั้นที่สามนี้ก็เป็นการรู้จักพระพุทธศาสนาที่ตนเองอีกเหมือนกัน

“การรู้จักพระพุทธศาสนาขั้นแรกเรียกว่า ขั้นปริยัติ คือ การเรียน ขั้นที่สอง เรียกว่า ขั้นปฏิบัติ ขั้นที่สาม เรียกว่า ขั้นปฏิเวธ ตามศัพท์แปลว่า ความรู้แจ้งแทงตลอด คือ ความรู้ความเห็นที่เกิดขึ้นแจ่มแจ้งดังกล่าว”^{๖๘}

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์กำลังเกร่อเหลือเกิน ถ้าปฏิบัติไม่ถูก เสียหลักเมื่อไรก็ไปเลย คือ ทำให้ตกจากพระศาสนา ตัวเองก็พลัดตกจากพระพุทธศาสนา พร้อมกันนั้นก็พาให้เกิดผลเสียแก่สังคมส่วนรวม พระศาสนาเองก็จะเสื่อมโทรม ดังนั้น จะต้องมียุทธวิธีที่จะปฏิบัติให้ถูกต้อง

หลักพระพุทธศาสนา ต้องการพัฒนาคนให้เจริญงอกงามขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา คนยังไม่พัฒนา ก็ลุ่มหลงมัวเมาในฤทธิ์หรือหวังผลจากฤทธิ์ เราทำอย่างไรจะพาเขาให้ก้าวจากจุดยืนนี้ไป เราจะต้องปฏิบัติให้เหมาะสมตรงกับเหตุปัจจัยของแต่ละคน

^{๖๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), บทนำแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑-๒.

คนจำนวนมากยังไม่แว่วเสียงธรรม ถ้าจะยอมละเว้นการประพฤติดำเนินใจ เพราะเชื่อถือและเกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางอย่าง ก็ยังดีกว่าปล่อยให้เขาเค็งคว้างไม่มีหลักอะไร ข้อสำคัญก็คือ อย่าหยุดจมกันอยู่กับความเชื่อแบบปฐมกับเรื่อยไป หรือเอาความศักดิ์สิทธิ์นั้นไปปรับใช้สนองกิเลสของเขา ล่อให้เขาหลาภให้แก่ตัว แทนที่จะช่วยยกเขาให้ขยับขึ้นมา

“ผู้สอน” ต้องรู้ก่อนว่า หลักพระพุทธศาสนา คือ อะไร สอนให้รู้หลัก ผู้สามารถพอ สอนแป็บเดียว ผู้ฟังก็ก้าวมาถึงจุดที่ต้องการได้เลย พระพุทธเจ้าปกติไม่ทรงใช้ฤทธิ์ ใช้วิธีชี้แจงในตา ผู้ไม่สามารถใช้นุศาสน์ปฏิหาริย์ให้ถึงความจริงได้ ก็อาศัยฤทธิ์เป็นสื่อเพื่อจูงคนขึ้นมา แต่ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่า เพื่อตั้งเขาก้าวต่อ ไม่ใช่ตั้งตัวเข้าไปหมกอยู่ให้เขาหลงยิ่งขึ้น ตัวเองหลงลาภสักการะ แทนที่จะมุ่งประโยชน์แก่เขา ก็กลายเป็นมุ่งจะไปเอาจากเขา กลายเป็นหลอกหลวงเขาไปจะพาเขาเดินก้าวหน้า “เริ่มต้น ตัวเองต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ก่อน ต้องมีเมตตากรุณา ปรารถนาดีต่อเขา ไม่คิดหลอกหลวงลาภสักการะจากเขา ต่อจากนั้นต้องปฏิบัติให้ถูกหลักการ ๓ อย่าง ได้แก่ หลักกรรม หลักสิกขา และความหมายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว”^{๖๙}

สรุปว่า ความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันได้รับความสนใจอย่างมากในสังคมก็จริง แต่ความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อพระภูมิเจ้าที่อย่างถูกต้องนั้นลดลงในหมู่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และความเข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ชาวไทยพุทธปฏิบัติตามความเชื่อมั่นที่ยึดติดในผลประโยชน์มากจนเรียกได้ว่าทำบุญเพื่อแลกกับผลที่ต้องการให้ทันใจที่สุด ซึ่งตรงนี้ถือว่าเป็นวิกฤติของการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบัน ความเพียรพยายามในทางที่ชอบที่ควรเริ่มลดน้อยลง หวังการพึ่งพาจากอำนาจลึกลับต่าง ๆ โดยไม่สนใจที่จะสถาปนาตนเองให้เป็นเทพเจ้าแห่งความเพียร กล่าวคือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนตามแนวทางแห่งการปฏิบัติกาย วาจาใจของตน นั่นก็คือ มีความเพียรพยายามในการสร้างกรรมดีโดยละเว้นกรรมชั่ว ดำเนินชีวิตด้วยศรัทธาและปัญญาอย่างถูกต้องและมีความเป็นอยู่ที่เพียงพอตามพระศนะทางพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า

สทธิธ วิตต ปุริสสส เสฏฺฐิ
 ธมฺโม สุจฺฉินฺโน สุขุมาวหาติ
 ปญฺญาซีวี ซีวิตมาหุ เสฏฺฐิฯ
 สทุธาย ตรติ โธม อปฺปมาเทน อนฺณว
 วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ ปญฺญาย ปริสุขมตีฯ

^{๖๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๗๑-๗๓.

ศรัทธาเป็นทรัพย์ เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษในโลกนี้ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำมาความสุขมาให้ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตของบุคคลผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐที่สุด บุคคลย่อมข้ามโศกได้ด้วยศรัทธา ย่อมข้ามอรรณพได้ด้วยความไม่ประมาท ย่อมล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร ย่อมบริสุทธิได้ด้วยปัญญา^{๗๐}

มนุษย์เป็นยอดแห่งสัตว์ที่ฝึกได้ เรียกว่าสมัยใหม่ว่ามีศักยภาพสูง สามารถฝึกได้ทั้งทางกายทางจิต และทางปัญญา ให้วิเศษ ทำอะไรก็ได้ ประณีตวิจิตรพิสดารแสนอัศจรรย์ อย่างแทบไม่น่าเป็นไปได้ การมีวุฒิภาวะสูงผลจากฤทธาภาพและเทวานุภาพดลบันดาล ก็คือการตกอยู่ในความประมาทละเลยปล่อยให้ศักยภาพของตนสูญไปเสียเปล่า และจะไม่รู้จักเติบโตในอริยมรรค ส่วนผู้ใดไม่ประมาทไม่รีรอ เร่งฝึกฝนตนไม่หยุดหยั่ง ผู้นั้นแหละจะได้ทั้งอิทธิฤทธิ์และเทวฤทธิ์ และจะบรรลุสิ่งเลิศล้ำที่ทั้งฤทธาภาพและเทวานุภาพไม่อาจอำนวยให้ได้

๔.๓ คุณค่าทางพุทธจริยธรรมในความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิเจ้าที่

ศาลพระภูมิเจ้าที่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สิ่งก็ตามมา ก็คือ การบูชาศาล เพราะหากตั้งไว้เพื่อเป็นเครื่องประดับอย่างใดอย่างหนึ่งภายในบริเวณบ้านก็ไม่ควรจะต้องบำรุงรักษา ระลึกถึงอยู่เสมอด้วยความศรัทธา และควรให้เป็นศรัทธาที่มีปัญญานำ ถือกั้นว่าการไหว้พระภูมิเจ้าที่ ทำศาลพระภูมิเจ้าที่ ไหว้เจ้าที่ เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อบวงสรวงพระภูมิผู้เป็นเทพารักษ์ประจำพื้นที่และอาคารบ้านเรือน เพื่อขอความสวัสดิ และขอความปลอดภัยแคล้วคลาดจากโทษภัยทั้งปวง “เพราะเมื่อบูชาแล้ว ขอร้องอ้อนวอนให้ท่านช่วยป้องกันภัยพิบัตินานาประการ กำจัดภูตผีปีศาจอันจะมาเบียดเบียน พร้อมทั้งป้องกันกาลกิณีทั้งปวง ให้เกิดแต่ความสุขสวัสดิมีชัยแก่เจ้าบ้านหรือแก่หมู่บ้านซึ่งคติความเชื่อนี้ได้ตกสืบทอดสืบสานกันเป็นประเพณีมาจนถึงทุกวันนี้” แม้กระแสนวัฒนธรรมจากภายนอกจะทะลักไหลเข้าอย่างเอ่อล้นสังคม แต่ก็หาได้เข้าไปแทนในความเชื่อเดิมได้หมดไม่ มันยังแทรกอยู่ได้ในจิตใจของผู้คน อาจกล่าวได้ว่ามันเป็นที่ยึดมั่นทางใจอันสุดท้ายของผู้คนในสังคมเมืองก็เป็นได้ และบ้านหลังน้อยในป่าคอนกรีตหลังนี้ก็เป็นที่ยึดมั่นความอบอุ่นใจแก่เขา ดังนั้นคุณค่าทางพุทธจริยธรรมพอสรุปโดยสังเขปได้ ดังนี้

(๑) เป็นที่พึ่งทางใจแก่คนเรา เมื่อศาลพระภูมิเจ้าที่มีขึ้นในบ้านแล้ว ทำการบูชาสังเวทอย่างถูกวิธีและปฏิบัติอย่างจริงจัง จริงจังอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเกิดความมั่นใจ มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงจะประสบความสำเร็จในการทำงาน ความสุข ความเจริญ ก็ย่อมเกิดตามมา ซึ่งคนเราคิดว่าพระภูมิเจ้าที่บันดาลให้ทั้งสิ้น

^{๗๐} ชู.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๐-๓๖๑.

(๒) ทำให้คนในบ้านมุ่งมั่นแต่จะทำความดี เพราะถือว่าในบ้านมีพระภูมิเจ้าที่ที่ดำรงอยู่ในสถานภาพสูงสุด แม้จะเป็นพวกอสูรย์มาก่อน แต่ก็เป็นยักษ์ที่ถูกควบคุมพฤติกรรมโดยเทวดา ผู้คนจึงเกรงอานุภาพของพระภูมิเจ้าที่ ไม่กล้าทำอะไรนอกกริตนอกรอย ดังนั้น พระภูมิเจ้าที่จึงมีประโยชน์ในฐานะเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมชนิดหนึ่ง

(๓) เป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่ง แม้ว่าการนับถือพระภูมิเจ้าที่จะเป็นการขัดกับพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทยก็จริง แต่ก็เป็นลัทธิการนับถือเทวดา ซึ่งติดมากับศาสนาเดิม คือ ศาสนาพราหมณ์ที่เราอมรับนับถือปฏิบัติอยู่หลายประการ ไม่ใช่เฉพาะเรื่องพระภูมิเจ้าที่นี้เท่านั้น เมื่อมีคนนับถือกันมากจนกลายเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่งก็นับว่ามีประโยชน์ในฐานะที่เป็นการรักษาชาติไทยประการหนึ่งด้วย

สรุปชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จากอดีตจนถึงปัจจุบันยังคงแสวงหาที่พึ่งให้แก่ชีวิตของตนๆ โดยมีศรัทธาและความเชื่อที่แตกต่างกัน หนีไม่พ้นที่พึ่งภายนอก แม้ว่าตนจะไม่มีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องก็ตาม แต่อาศัยเพียงความเชื่อและการปฏิบัติที่เชื่อถือกันมามาเป็นทอดๆ จนเกิดเป็นพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ พระภูมิเจ้าที่ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันอยู่มาก รวมทั้งเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไสยศาสตร์ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เช่นกันทั้งหมดนี้ คือ แนวความเชื่อที่ยังรากลึกเข้าไปในจิตใจของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา แม้ว่าศรัทธา ความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความเชื่อที่ไม่สามารถคาดหวังผลใดๆ ให้แก่ผู้ปฏิบัติ อ่อนอ่อนได้เลย เพราะพระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรมว่ามีจริง อันได้แก่ การประพฤติปฏิบัติชอบของตนเองเป็นสำคัญ ใครทำดีก็ได้รับผลดี หากใครทำชั่วก็ย่อมได้รับผลชั่ว ไม่มีใครหยิบยื่นให้กันได้พร้อมๆ กับมีศรัทธาความเชื่อต่อพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ประทานไว้ให้มนุษย์เลือกปฏิบัติเพื่อความสุขของชีวิต กระกระทำที่ผิด ก่อให้เกิดความทุกข์จำต้องหลีกเลี่ยงเสีย และหลักการปฏิบัติเพื่อความดีงาม ก่อให้เกิดบุญกุศลตามทัศนะพระพุทธศาสนาก็มีอยู่มาก แต่สรุปลงเป็น ทาน การให้เพื่อคลาย กำจัดความตระหนี่ การรักษาศีลก็เพื่อให้เกิดความเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่เบียดเบียน ทำลายกัน และการเจริญภาวนา ก็เพื่อกำจัดความไม่รู้จริง ความเข้าใจที่ผิดๆ เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เช่น ความรู้ ความเข้าใจที่ผิดในเรื่องที่พึ่งอันประเสริฐ โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกสามารถเป็นที่พึ่งได้อย่างแท้จริง เป็นต้น ฉะนั้น ผลดีและผลเสียของความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำต้องหมั่นศึกษาหาความรู้และปฏิบัติธรรมบ้าง เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจอันจะนำไปสู่ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาอย่างแท้จริง เช่น เชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่เป็นบุคคลตัวอย่างที่เราควรเอาแบบอย่างในการกระทำความดี เราเคารพบูชาคุณ เรา

ระลึกนึกถึงก็เพื่อให้จิตใจเกิดกำลังใจ ไม่ให้เกิดความท้อแท้ที่จะปฏิบัติตามแบบอย่างที่ตั้งงามตามที่ท่านเหล่านั้นได้ปฏิบัติและได้รับผลที่ดีมาแล้ว ผลที่ท่านเหล่านั้นได้รับล้วนเป็นสักขีพยานได้ว่า ท่านไม่เคยมีความเชื่ออย่างผิดๆ ไม่เคยหวังพึ่งใคร ท่านลงมือกระทำเอาเองตามแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา นั่นก็คือ มีความเชื่อมั่นที่ถูกต้องในเรื่องต่างๆ รู้จักการละเว้นการกระทำที่ชั่ว กระทำแต่ความดี และปฏิบัติธรรมเพื่อให้จิตใจผ่องใสเกิดปัญญาที่แท้จริงได้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา” ในครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อศาสนาทางพระพุทธศาสนา, ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา, ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา โดยผู้ศึกษาวินิจฉัยอาศัยข้อมูลจากแหล่งข้อมูลจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำรา เอกสาร หนังสือและข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาเสนอและข้อเสนอแนะผลการวิจัยสามารถสรุป ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑) ในทัศนะพระพุทธศาสนาถือว่า พระภูมิเจ้าที่เป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นเทวดาประเภทที่ ๑ ในบรรดาเทวดา ๖ จำพวกที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด พระภูมิเจ้าที่จัดเป็นเทวดาจำพวกโอปปาติกะ ผู้เกิดขึ้นด้วยบุญกุศลของตนที่ได้กระทำไว้ในชาติที่แล้วๆ มาเอง โดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดเหมือนกับมนุษย์ มีสวรรค์วิมานเป็นที่อยู่ มีอาหาร เครื่องประดับและอายุอันเป็นทิพย์ตามระดับชั้นของสวรรค์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในพระพุทธศาสนาจะมีคำสอนเรื่องเหล่านี้ไว้ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญหรือยกย่องต่อเทวดามนุษย์ ผู้มีการกระทำที่บริสุทธิ์สะอาดกาย วาจา และใจซึ่งเรียกว่าวิสุทธิเทวดามากกว่า

๒) พระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาหรือเทพารักษ์ที่อยู่ประจำตามศาลพระภูมิเจ้าที่ที่มนุษย์สร้างไว้ภายในบริเวณบ้านเรือน เพราะมนุษย์มีความเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่สามารถให้การคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้ผู้ที่อยู่อาศัยภายในบริเวณบ้านเรือนนั้นๆ มีแต่ความสุข ความเจริญ แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง พระภูมิเจ้าที่มีอยู่มากมายหลายประเภทด้วยกัน เช่น พระภูมิเจ้าที่ประจำนา สวน ป่าเขา เคหสถานบ้านช่อง ร้านค้า อาคารต่างๆ ของมนุษย์ เป็นต้น โดยที่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา นิยมสร้างขึ้นเป็นบ้านหรือปราสาทตั้งอยู่บนเสาต้นเดียว เรียกว่า ศาลพระภูมิเจ้าที่ ในการสร้างหรือตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ก็มีขั้นตอนต่างๆ เช่น การเลือกทำเลที่ตั้งศาล การกำหนดฤกษ์ยามในการตั้งศาลและการประกอบพิธีตั้งศาล เป็นต้น เมื่อทำการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่

เสร็จแล้ว ผู้ที่อยู่อาศัยหรือผู้ที่มีความเคารพศรัทธาจำต้องบูชาพระภูมิเจ้าที่ด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ มีดอกไม้ ฐูปเทียน อาหารคาวหวาน และสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น อย่างสม่ำเสมอให้ขาดตกบกพร่อง

๓) พระภูมิเจ้าที่หรือเทวดาโดยอุบัติตามความรู้สึกของชาวไทยพุทธโดยทั่วไปก็มีได้มีอะไรพิเศษมากไปกว่ามนุษย์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบซึ่งเรียกว่าวิสุทธิเทวดา หากว่ากันตามความเป็นจริงแล้ว มนุษย์ผู้ยังมีชีวิตอยู่ในโลกย่อมมีโอกาสที่จะปฏิบัติให้เท่าเทียมหรือยิ่งกว่าด้วยซ้ำไป โดยสามารถปฏิบัติในทาน ศีล และภavana ได้ยิ่งกว่าเทวดาเหล่านั้นเสียอีก เพราะตามหลักพระพุทธศาสนา พระภูมิเจ้าที่ ก็คือ เทวดา เทวดา ก็คือ บุคคลผู้เคยได้กระทำความดีไว้เพื่อให้มนุษย์ระลึกนึกถึง ถือเอาเป็นแบบอย่างในการกระทำความดีนั้น มิใช่เคารพนับถือในฐานะผู้วิเศษที่สามารถเสกสรรปั้นแต่งอะไรๆ ให้แก่มนุษย์ได้ตามใจชอบ

การบูชาพระภูมิเจ้าที่ก็เพื่อยึดเป็นที่พึ่งทางใจในคราวประสบความทุกข์ยากลำบากและเพื่อขอความช่วยเหลือจากพระภูมิเจ้าที่ในการปัดเป่าความทุกข์นั้นให้สิ้นไป พร้อมทั้งเสกสรรความสุข ความเจริญให้เข้ามาแทนที่ แต่ความเชื่อและความหวังจากที่พึ่งเช่นนี้ขัดกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่มาก กล่าวคือ ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันส่วนมากมีความเชื่อมั่นอย่างแนบสนิทในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายว่าสามารถช่วยเหลือได้ และเชื่อมั่นอีกว่าทุกข์ สุขล้วนเกิดจากกรรมที่ไม่ดีของตน อยากหยุดกรรมที่ไม่ดีด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มากกว่าที่จะลงมือปฏิบัติเอาเอง ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้นี้มีมูลฐานมาจากความกลัวทุกข์ ความปรารถนาแต่สิ่งที่ดี ส่วนความไม่ดีต่างๆ นั้นไม่อยากพบเจอ อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในอดีตตราบเท่าปัจจุบันที่สามารถเห็นได้อยู่ทั่วไป ทั้งนี้เพราะชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ยังมีความรู้ความเข้าใจไม่ถูกต้องเท่าที่ควรว่า ตนนับถืออะไรเป็นที่พึ่งกันแน่ พระธรรมคำสอนที่สามารถสร้างที่พึ่งให้แก่ตนเองได้นั้นมีอะไรบ้าง เมื่อไม่มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ความเชื่อก็ย่อมผิดพลาดเสมอจึงเป็นเหตุให้เกิดการกระทำอย่างบางกลับซึ่งขัดต่อหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิงด้วยเหตุนี้เองแล จึงเป็นเหตุทำให้ผู้คนในสังคมไทยเกิดความสับสนทางความเชื่อ กล่าวได้ว่าหากมีความเชื่อที่ผิดแล้ว การกระทำก็ย่อมผิดตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเมื่อสับสนทางความเชื่อซึ่งถือเป็นหลักเริ่มต้นที่จะพาชีวิตเข้าสู่ความสุขในชีวิตก็ยากที่จะเกิดปัญญาที่ถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนาได้

การเคารพบูชาหรือความเชื่อต่อพระภูมิเจ้าที่ ชาวไทยพุทธจำต้องยึดหลักข้อเทวดานุสติ ซึ่ง พระพุทธศาสนาสอนเรื่องนี้ไว้เพื่อให้มวลมนุษย์มีความเชื่อมั่นในการการกระทำกรรมดีและเพื่อให้เห็นคุณธรรมและการประพฤติปฏิบัติตนที่สามารถทำตนให้เป็นเทวดาได้เช่นเดียวกับเทวดาที่ตนเคารพนับถือ อย่างไรก็ตาม เทวดาหรือพระภูมิเจ้าที่ หากไม่ได้บรรลุนิพพานอะไรๆ ก็คือว่ายังมีกิเลส มีการเกิด และตายเช่นเดียวกัน เทวดาและมนุษย์จึงเท่ากันเสมอกันโดยสภาพธรรม เสมอกันโดยความ

เป็นไปของกฎสามัญลักษณ์ะ ได้แก่ มีความไม่เที่ยงแท้ ยังแปรปรวนเปลี่ยนแปลง และไม่มีตัวตนที่จะสามารถให้ยึดมั่นถือมั่นได้อย่างแท้จริง ฉะนั้น ในข้อเทวตานุสติจึงมิใช่เพียงแค่การบูชาเพื่อหวังผลจากพระภูมิเจ้าที่ดังที่ชาวไทยพุทธปฏิบัติกันในปัจจุบัน แต่ข้อว่าเทวตานุสติเป็นการเน้นย้ำ เป็นการเตือนสติของมนุษย์ว่าต้องรู้จักพิจารณาให้เห็นด้วยปัญญามากกว่าศรัทธาความเชื่อที่มีอยู่ว่าท่านได้ทำคุณงามความดีอะไรไว้จึงได้เป็นเทวดา ตนจะต้องทำอะไร อย่างไรบ้างจึงจะมีความสุขเช่นนั้น ตรงนี้ต่างหาก ถือเป็นจุดประสงค์ที่แท้จริงของหลักคำสอนเกี่ยวกับเทวดาหรือพระภูมิเจ้าที่ในพระศาสนาของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้มนุษย์พยายามเอาใจใส่การกระทำของตนเองว่าดีพอหรือยัง พอที่จะเป็นเทพบุตร เทพธิดากันหรือยัง

ความศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาแท้อยู่ที่กรรม กล่าวคือ การกระทำดีของมนุษย์เองเป็นสิ่งสำคัญ โดยมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งทางใจอันประเสริฐสุด ส่วนเทวดาในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ นั้น มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยความเชื่อ ความคิดฝันเท่านั้น น้อยคนนักที่จะสามารถพบเห็นเทวดาได้ด้วยตาจริงๆ ของตนการที่พบเห็นได้ก็ต้องผ่านการประพฤติปฏิบัติธรรมชั้นสูงจนมีจิตประณีตเกิดฤทธิ์ต่างๆ มีตาทิพย์ หูทิพย์ เป็นต้น ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนให้มนุษย์ผู้ต้องการปฏิบัติต่อเทวดาที่สามารถสัมผัสได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ กล่าวคือ การประพฤติปฏิบัติชอบต่อบิดามารดา เป็นเทวดาประจำบ้านเรือนด้วยความกตัญญูรู้คุณ สามัคคีกับภรรยาที่สามารถเป็นเทวดาที่ดีต่อกันได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับฐานะบทบาทและหน้าที่ของตน ครูอาจารย์ก็เป็นเทวดาของลูกศิษย์ เป็นต้น และผลที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติชอบต่อท่านเหล่านั้นก็ยังมีผลมากกว่าการปฏิบัติต่อพระภูมิเจ้าที่หรือเทวดาอย่างประมาณมิได้ เพราะท่านมีคุณต่อเราจริง เราสามารถทำอะไร ๆ ที่ดีมีประโยชน์ต่อท่านได้จริง

อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา จากอดีตสู่ปัจจุบันนับได้ว่ามีอิทธิพลมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และดูเหมือนว่าจะมากกว่าครั้งอดีตเสียด้วยซ้ำ โดยการผสมผสานประเพณีดั้งเดิมอันเป็นของลัทธิศาสนาอื่นด้วย พิธีกรรมบางอย่างในปัจจุบัน เช่น การเจิมประตูบ้านเรือน รถยนต์ แม้กระทั่งเครื่องบิน และการถือฤกษ์ยามในการกระทำกิจการต่างๆ เป็นต้น ซึ่งชาวไทยพุทธไม่สามารถแยกออกจากกันได้ว่า อะไร คือ อะไร ทำไมต้องเจิม แต่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา ก็เชื่อว่าพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันอันตรายได้ ช่วยให้เกิดความสุข ความร่ำรวย ซึ่งทั้งหมดก็คือแนวความเชื่อที่ยังผิดหรือขัดต่อหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

การที่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา ศรัทธาความเชื่อมั่นต่ออำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ของพระภูมิเจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายนั้น มีสาเหตุมาจากความอยาก ความต้องการในสิ่งที่น่าปรารถนาน่าพอใจ อยากหลีกเลี่ยงความทุกข์ ความยากลำบาก กล่าวง่ายๆ ก็

คือ อยากหนีความทุกข์ไปหาความสุข แต่วิธีการปฏิบัติเพื่อหนีความทุกข์ไปหาความสุขนั้นก็ยังผิดหลักพระพุทธศาสนาอยู่ดี กล่าวคือ อยากรำรวยเอาแต่อ่อนวอน ไม่มีความเพียรพยายามตามหลักอิทธิบาท ๔ แล้ว ความปรารถนาเพื่อให้เกิดความร่ำรวยนั้นจะสำเร็จได้หรือ ดังนั้น ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด

ความเชื่อในเรื่องเหล่านี้มีทั้งผลดี และผลเสียอยู่ในตัว ฉะนั้น ความเชื่อที่ปราศจากปัญญาไม่สามารถพามวลมนุษย์ให้พ้นไปจากความทุกข์ในชีวิตได้จริง ไม่ว่าโลกนี้หรือโลกหน้า อย่างไรก็ตาม พระภูมิเจ้าที่ แม้จะมีฤทธิ์เดชเพียงใดก็ตาม ก็ไม่สามารถหยิбыื่นความสุขให้แก่ใครได้ ในพระพุทธศาสนาจัดพระภูมิเจ้าที่ว่าเป็นพวกโอปปาติกะกำเนิด ผู้เกิดขึ้นด้วยกรรมดีของตน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา นิยมทำบุญอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับโดยประกอบพิธีกรรมต่างๆ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ญาติพี่น้องของตนด้วยการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเรื่องการทำบุญหรือการถวายทานของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันถือได้ว่าได้ปฏิบัติกันมากที่สุดกว่าการทำบุญข้ออื่นๆ เช่น การรักษาศีล และการเจริญภาวนา เป็นต้น และจากการถวายทานนี้เอง กล่าวได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมดี กรรมชั่ว เรื่องโลกนี้ โลกหน้าในสังคมไทยยังมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธไม่เสื่อมคลาย เมื่อชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีความเชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ อย่างไม่ลืมหูลืมตาแล้ว ก็พาให้เกิดความเชื่อขึ้นอีกประเภทหนึ่งควบคู่กันไป ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เวทมนต์ คาถา ซึ่งขัดกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างมาก หลักที่ว่า ก็คือ กฎแห่งกรรม ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องกรรม คือ การกระทำของตนเอง ตนทำดีก็ดี ตนทำชั่ว ตนก็ต้องได้รับผลของกรรมชั่วนั้น ไม่มีใครหลีกเลี่ยงกรรมของตนที่ก่อไว้ได้

ความเชื่อในเรื่องกรรมนี้ แม้ว่าชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันจะยังคงมีความเชื่ออย่างมั่นคง แต่ก็เชื่อด้วยศรัทธามากกว่าที่จะเชื่อด้วยปัญญา ทั้งนี้ก็เพราะว่าชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ส่วนมากจะเน้นเรื่องการทำความดีต่างๆ ทางบริจาทานมากกว่าการเจริญปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง จึงถือได้ว่า ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันมีศรัทธาความเชื่อมากกว่ามีปัญญาที่สามารถรู้เห็นเข้าใจได้ ซึ่งถือเป็นจุดบกพร่องข้อหนึ่งในหลายๆ ข้อของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบัน กล่าวได้ว่า ศรัทธา ความเชื่อมั่นของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันกำลังกลับลำเรือหันหน้าไปสู่ความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ยึดมั่นที่พึ่งภายนอกอันมีพระภูมิเจ้าที่ ต้นไม้ ป่าเขา พระจันทร์ และพระอาทิตย์ เป็นต้นดังเช่นในอดีต ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เชื่อยังหวังพึ่งพาในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระภูมิเจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในขณะที่ตนไม่มีความรู้ ความ

เข้าใจที่เพียงพอ มีเพียงความเชื่อมั่น ยึดมั่นมากกว่าปัญญา ในอดีตเป็นอย่างไร ปัจจุบันแม้สังคมไทย จะเจริญขึ้นมากเพียงใดก็ตาม แต่ความเชื่อในเรื่องดังกล่าวกลับเพิ่มขึ้นตาม มิได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใด

ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า กรรมเท่านั้นที่สามารถให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ตนผู้กระทำ ด้วยตนเองได้ มิใช่ได้มาโดยการอ้อนวอน คำว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยสรุป ก็คือ ความเชื่อที่เกิดจากปัญญา เชื่อในเรื่องการกระทำความดี เชื่อว่าความสุข และความทุกข์ มวลมนุษย์มีความสามารถที่จะเสกสรรปั้นแต่งและแก้ไขได้ด้วยตนเอง และหากความเชื่อใดๆ ของชาวไทยพุทธ นอกเหนือไปจากความเชื่อในเรื่องกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๔ ประภพนี้ ความเชื่อเหล่านั้นถือว่าผิด ไม่ถูกต้อง จำต้องละทิ้งเสีย ฉะนั้น กล่าวได้ว่า การดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ต้องประกอบด้วยศรัทธาความเชื่อและปัญญา กล่าวคือ ใช้ศรัทธาเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการกระทำต่างๆ และใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติของตนตามแนวพระพุทธศาสนา

แม้ว่าศรัทธา พระพุทธศาสนาจะถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่ปัญญา ความรู้แจ้งเห็นจริงได้ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาก็มิได้ต้องการให้มวลมนุษย์หยุดอยู่เพียงแค่นี้ มวลมนุษย์จำต้องอาศัยศรัทธานั้นแหละเพื่อก้าวไปสู่ปัญญา เมื่อเกิดปัญญาแล้ว ศรัทธาก็ไม่มีอิทธิพลใดๆ ต่อการดำเนินชีวิตอีกเลย แต่ปัญญาจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความเพียรพยายามที่มั่นคง อันถูกต้องตามหลักศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะอาศัยแค่ศรัทธาโดยไม่มีปัญญาประกอบจัดเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตทุกๆ ด้าน ทั้งชีวิตส่วนตัวและส่วนรวมในสังคม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในสังคมปัจจุบัน ล้วนมีเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งดีและเลวร้ายรุมเร้าเข้ามาไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ มีน้ำท่วม (อุทกภัย) และไฟป่า (อัคคีภัย) เป็นต้น ซึ่งภัยดังกล่าวนี้ยังสามารถหาวิธีการแก้ไข และบรรเทาให้เบาบางลงได้ แต่ภัยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา คือ ภัยที่เกิดจากความเชื่ออันงมงายโดยมีรากฐานมาจากความกลัว ความโลภ ความโกรธ และความหลงของมวลมนุษยชาติเป็นภัยที่อันตรายที่สุด แก้ไขได้ยากที่สุด แต่หากแก้ได้ก็จะพบกับความสุขที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเช่นกัน ความเชื่อในเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เริ่มแปรเปลี่ยนไปทุกที กล่าวคือ ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันพยายามแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชีวิตของตนผ่านทางอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทน ซึ่งถือกันว่าง่าย สะดวก สบายและได้ผลจริง หากถือกันตามความเป็นจริงแล้ว ความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าหรือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบัน แม้ว่าในพระพุทธศาสนาจะให้กระทำเวทอาพสิทธิ์จริง แต่การปฏิบัติต่อพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในปัจจุบันถือว่าไม่ถูกต้องนัก แต่ผู้คนในสังคมกลับคิดว่าการกระทำดังกล่าวถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเชื่อว่าการทำบุญ การบวงสรวง การอ้อนวอน การเซ่นไหว้พระภูมิเจ้าที่นั้นมีแต่ให้คุณมากกว่าให้โทษ ผู้ที่เชื่อเช่นนี้ก็จะกลายเป็นคนที่อ่อนแอทางปัญญา ซึ่งมีผลเป็นความทุกข์ ไม่สามารถพบกับความสุขที่แท้จริงได้เลย ส่วนผู้ที่ไม่เชื่อในเรื่องนี้ก็คิดว่า เป็นการมงาย ปฏิเสธความมีอยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่มีอยู่จริงในโลก ก็จะเป็นคนที่มีความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) ไปเสียอย่างไรก็ตาม หากชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้หยุดความวุ่นวายต่างๆ อันเป็นเรื่องทางโลกแล้วคิด พิจารณาด้วยสติปัญญาอย่างจริงจังและถูกต้องตามหลักคำสอนแล้วก็จะพบว่าความปรารถนาอยากมี อยากเป็นในสิ่งต่างๆ ก็ดี การอยากจะทำดีก็ไปจากปัญหาต่างๆ ในชีวิตของตนนั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากความเชื่อที่ไม่มีปัญหาประกอบตามแนวพระพุทธศาสนา เมื่อไม่มีปัญหา มีแต่ศรัทธาความเชื่อในการกระทำเท่านั้น จึงกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้ชีวิตของตนต้องประสบกับความทุกข์ต่างๆ นานา ฉะนั้นชาวไทยพุทธต้องอาศัยทั้งศรัทธาความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม คือ การกระทำของตน และปัญหาที่จะสามารถแยกแยะการกระทำต่างๆ ได้ว่าการกระทำอย่างไรจึงเป็นการกระทำที่ดี อยากรู้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีควรลด ละ เลิก ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้ใช้สติปัญญาและเหตุผลแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต เมื่อมีความทุกข์เกิดขึ้นก็ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อน ด้วยการใช้สติปัญญาและเหตุผลพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขที่ต้นเหตุให้ถูกทาง ไม่สอนให้เชื่อถือแบบมงายไร้เหตุผล ดังนั้น สถาบันที่เกี่ยวข้อง อาทิสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติก็ดี กระทรวงวัฒนธรรมก็ดี กระทรวงศึกษาธิการก็ดี จึงจำเป็นต้องดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยดำเนินการด้าน

(๑) ส่งเสริมให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใช้ปัญญามากกว่าศรัทธาในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน พยายามชี้แนะถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่ามีหลักแห่งการพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตนเอง และทุกอย่างหากอยากได้ต้องลงมือปฏิบัติตามอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม รู้จักความพอดีแห่งสภาวะความเป็นอยู่ของตน ไม่ควรผิดหรือดิ้นรนต้องการในสิ่งที่เกินความจำเป็น

(๒) รัฐบาลไม่ควรมอมเมาประชาชนด้วยวิธีการต่างๆ จนเกินไป เช่น ออกสลากกินแบ่งรัฐบาล เป็นต้น เพราะถือว่าผิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมาก เมื่อประชาชนเกิดความหลงมัวเมาในเรื่องดังกล่าวแล้ว ก็จะเกิดภาวะหลงตน กล่าวคือ ไม่ยอมลงมือทำงาน หวังเพียงโชคลาภต่างๆ เป็นคนเกียจคร้าน ฉะนั้นหากรัฐบาลมีความปรารถนาดีต่อความเจริญทางกายและใจของประชาชนอย่างจริงจังแล้ว แม้ว่าการออกหวยบนดินหรืออะไรก็ตามที่รัฐบาลได้จัดทำขึ้นนั้น ควรอยู่ในขอบเขตที่จำกัด กล่าวคือ รัฐบาลต้องมีนโยบายในเรื่องนี้อย่างจริงจัง เช่น ใครถูกรางวัลที่ ๑ เป็น

ต้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปให้คำปรึกษาแนะนำในการใช้จ่ายทรัพย์สินว่าควรลงทุนทำกิจการอะไรที่เหมาะสม หรือ หลังถูกรางวัล ๑ ปี คนที่ถูกรางวัลต้องเข้ารายงานถึงทรัพย์สินที่ตนถูกว่าได้นำไปประกอบการในด้านใดบ้าง เป็นต้น

(๓) เข้าไปดูแลและแนะนำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไปว่าวิธีปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีสวดภาณยักษ์ สวดนพเคราะห์ และพิธีปฏิบัติต่อพระภูมิเจ้าที่ที่ถูกต้องเป็นอย่างไร และจะได้อะไรที่มีใช้วัตถุสิ่งของหลังจากการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นโดยให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

๕.๒.๒ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธใน ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่นี้ ยังมีเรื่องที่ควรศึกษาวิเคราะห์และวิจัยในเรื่องต่างๆ ของชาวไทยพุทธใน ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาอยู่อีกมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะหัวข้อของการทำวิจัยไว้ ดังนี้

๑) การศึกษาความเชื่อของชาวไทยพุทธ ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา: ศึกษากรณีมงคลพิธีของชาวพุทธ

๒) การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ฤกษ์ยาม” ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑ ภาษาไทย :

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) คัมภีร์ :

พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๖. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ . มงคลตถปิณี ทุติโย ภาคโค. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . สมถกัมมัฏฐาน หลักสูตรนักรธรรม และ ธรรมศึกษาชั้นเอก. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ . อธิบายธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(๒) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. ศาสนพิธีสำหรับครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชาไทยศึกษา. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ไทยศึกษา หน่วยที่ ๘-๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.

คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒, นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

คุณ โทชนธ์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน-สตรี, ๒๕๓๗.

จ. เปรี๊ญ. ประเพณีพิธีมงคล ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อำนวยการ, ไม่ปรากฏปีที่

พิมพ์.

- ช. โชติบาล. ต้นกำเนิดประเพณีไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๐๓.
- จิตวณโณ ภิกขุ. **ตายแล้วไปไหน**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- ธนาภิต ธนิกกุล. **ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปริมาตร, ๒๕๓๙.
- บุญคำ ไชยพรหมวงศา. **ตำนานและประเพณีชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : แองแต่นาติองนาล แปรสี, ๒๕๓๗.
- บุญมี แทนแก้ว. **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน-สตรี, ๒๕๔๗.
- บุญมี เมธางกูร, **ผีสาขเทวดา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร พิจิตร จิตวณโณ). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ความสุขที่แท้จริง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- _____ . **มรณกถา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗
- _____ . **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____ . **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก่กรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.
- _____ . **นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวาย จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____ . **บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.
- _____ . **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.
- _____ . **เมืองไทยจะวิฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). **ภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตถาโณ). **ชีวิตนี้ใครลิขิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๓๓.

พระราชปริยัติสุธี (สะอั้ง สิริรินโท), **ร้อยกรองอนุบุพพิภพ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พุดดาจารย์วิพุทธโยคะ และพราหมณ์เฒ่ามเหศักดิ์. **หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่างๆ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป, ๒๕๔๗.

พลุหลวง. **สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมวาตะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บุพนิมิตและสหายธรรม, ๒๕๔๒.

พิน ดอกบัว. รายงานการวิจัย แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๓

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชัน จำกัด, ๒๕๔๓.

ศรีมหาโพธิ์. **รวมพิธีตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อำนวยการสาสน์, ๒๕๔๗.

สนิท สมัครการ. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยวิเคราะห์เชิงสังคม-มนุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ชีวิตนี้สำคัญนัก**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสสมหาเถระ). **พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

สมภาร พรหมทา. **มนุษย์กับศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คำถาม-คำตอบทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . **ตายแล้วเกิด.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. **พิธีกรรมไทย.** สงขลา : โรงพิมพ์เทียมการพิมพ์, ๒๕๔๗.

_____ . **สังกัปพิธีกรรม.** กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๒.

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน). **ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษ-สารท.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๒.

_____ . **ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

_____ . **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน และการศึกษาเรื่องประเพณีไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **แนวพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

หลวงปู่สุข. **พิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีทำบุญบ้านและทำบุญขึ้นบ้านใหม่.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๗.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาภาคกลาง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๔.

(๓) วิทยานิพนธ์

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญโญ (ทับทิมเทศ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาประหยัด ปณฺญาวโร. “จริยธรรมที่ปรากฏในล้ากลอน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺดรตโน (สุวรรณรัตน์). “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺดรตโน (สุวรรณรัตน์). “ความเชื่อเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาหนึ่งฤทัย นิพภโย. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสักกะในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

(๔) สัมภาษณ์

- สัมภาษณ์ นางประไพ ชุมผอม, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ นายกฤติ ชูแก้ว, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ นายวราธร แก้วแจ่มจันทร์, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ หิรัญเถกิงพันธ์, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ พระครูวาปีธรรมอุดม, เจ้าอาวาสวัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ ธมมรโส, เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ พระธีระ ธีรปณฺโญ, วัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ พระประทีป อภิชาโน, หัวหน้าที่พักรักษาทรายนทอง, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
 สัมภาษณ์ นายทิพย์ สุขโณ, ชาวบ้านในตำบลคลองแห, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

สัมภาษณ์พระสงฆ์

พระครูวาปีธรรมอุดม เจ้าอาวาสวัดคลองแห

พระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ ธรรมรโส เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน

พระใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคลองแห

พระประทีป อภิชาโน ที่พักสงฆ์ทรายทอง

พระธีระ ธีรปณฺโญ

สัมภาษณ์พระวาาส

นายทิพย์ สุขโณ

นางประไพ ชุมผอม

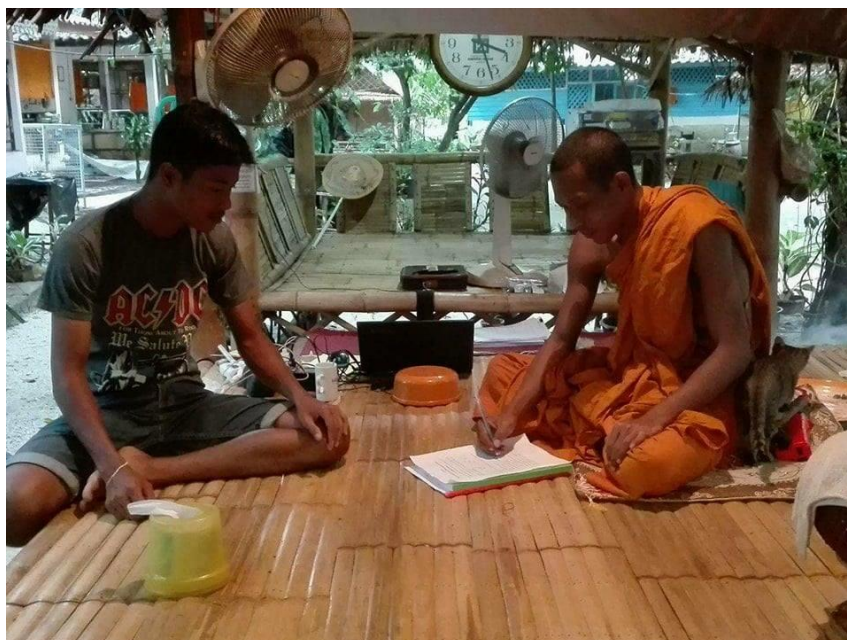
นายกฤติ ชูแก้ว

นายวิรัตน์ หิรัญเถกิงพันธ์

นายวรารธร แก้วแจ่มจันทร์

แบบสัมภาษณ์

วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อให้ทราบความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ขอให้ท่านได้ให้ข้อมูลที่ท่านทราบในเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพื่อจะได้นำข้อมูลมาเรียบเรียง เป็นวิทยานิพนธ์ ต่อไป

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....
 เพศ..... อายุ..... ปี สถานที่/วัด..... หมู่ที่..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด..... อาชีพ.....
 การศึกษา.....
 วันที่สัมภาษณ์.....ที่.....เดือน..... พุทธศักราช.....

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับความเชื่อ

๑. การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ที่มีความเป็นมาอย่างไร
๒. ท่านมีความเชื่อต่อพระภูมิเจ้าที่อย่างไร
๓. ท่านมีความเข้าใจเรื่องพระภูมิเจ้าที่ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาหรือไม่
๔. ท่านมีลักษณะความเชื่อต่อพระภูมิเจ้าที่อย่างไร
๕. ท่านเคยเข้าร่วมพิธีการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่หรือไม่
๖. ถ้าในบริเวณบ้านไม่มีการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่จะส่งผลกระทบต่อผู้อาศัยหรือไม่
๗. การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือไม่
๘. พระภูมิเจ้าที่มีความสำคัญต่อบ้านเรือนอย่างไร
๙. การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่มีประโยชน์และคุณค่าต่อคนที่เชื่ออย่างไร
๑๐. การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ส่งผลต่อตนเองและครอบครัวอย่างไร

พระอาทิตย์ อินทภคตติโก (อินทภักดี)

นิสิตปริญญาโท

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระอาทิตย์ อินทภตติโก (อินทรภักดี)
- ว/ด/ป เกิด : วันที่ ๒๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๐
- สถานที่เกิด : ๕ หมู่ ๒ ตำบลควนลัง อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ๙๐๑๑๐
- การศึกษา : ประถมศึกษาโรงเรียนเทศบาลบ้านคูหาสวรรค์ (เทศบาล ๑)
มัธยมต้นโรงเรียนพัทลุง จังหวัดพัทลุง
มัธยมตอนปลายศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองสงขลา (กศน.)
ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หน่วยวิทยบริการจังหวัดสงขลา
- ประสบการณ์ : ครูพระสอนศีลธรรมจังหวัดสงขลา
- อุปสมบท : ๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ ณ พัทธสีมา วัดชายนคอง
ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
- สังกัด : วัดคลองแห ตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๙
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดคลองแห ๑๒๓ หมู่ ๔ ตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ๙๐๑๑๐